

Prof. Univ. Dr. Tudorel Butoi
Psiholog criminalist specialist în psihologie judiciară - tehnică poligraf

În momentul în care îl vezi, te poți gândi că e un om ca oricare altul! Dar apropierea de „magister“ te face să te simți ca „discipol“ invadat de o căldură umană și forță, dincolo de normal.

Îi simți puterea minții, ascuțimea simțurilor, privirea care ajunge departe în interiorul oamenilor și al lucrurilor, intuiția.

Toată ființa lui te face să dorești să îi fii aproape, să absorbi ca un burete tot ce poți lua și tot ce îți poate da. Pentru că, paradoxal pentru timpurile de azi, dăruirea lui nu cunoaște margini.

Cazurile rezolvate ca polițist și tot ceea ce a scris și scrie ca profesor universitar, îl situează, în acest moment și în momentele următoare, în elita societății sau mai bine spus „în linia întâi“.

Selectiv din operă (autor și coautor):

– *Tratat universitar de psihologie judiciară - teorie și practică,Editura Phobos, București, 2003*
– *Victimologie - curs universitar (perspectiva psihologiei victimale asupra cuplului penal victimă-agresor), Editura Pinguin Book, București, 2004*
– *Criminali în serie - psihologia crimei - serial killer, profiler, psihopatul sexual pe terenul criminalității, Editura Phobos, București, 2003*
– *Femei ucigașe - psihanaliza crimei, Editura Phobos, București, 2003*
– *Psihologie judiciară - curs universitar, Editura Fundația României de Mâine, București, 2003*
– *Vânătoare de hoți, Editura Phobos, București, 2002*
– *Sociologie juridică și devianță specială, Editura Fundația României de Mâine, București, 2001*
– *Sinuciderea un paradox - considerații psiho-sociale, bio-medicale și juridice, Editura Științelor Medicale, București, 2001*
– *Psihologia comportamentului criminal - investigația duplicității suspectului în interogatoriul judiciar, Editura Enmar, București, 1999*
– *Crima sub lupa detectorului de minciuni, Editura Mihaella Press, București, 1997*

Izvorând dintr-o practică greu de egalat, opera profesorului se impune prin rezultate demonstrate și validate public, care-o fac fascinantă în perimetrul ripostei anticrim și extrem de utilă procurorilor, judecătorilor, psihologilor, medicilor legiști, polițiștilor și detectivilor (investigatori privați) implicați în actul de justiție.

Editorul

973-86722-7-9

PINGUIN BOOK
PUBLISHING HOUSE
WORD KEEPER

INTEROGATORIUL psihologia confruntării în procesul judiciar

Tudorel Butoi

PINGUIN BOOK PUBLISHING HOUSE WORD KEEPER

Tudorel Butoi

INTEROGATORIUL

psihologia confruntării în procesul judiciar

Cuprins

Partea V – Simptomatica comportamentului simulat

A. – Aparent-inaparent pe terenul duplicității
B. – Indici orientativi în detecția matricei infracționale
C. – Tehnica „lie detector"

Secțiunea I – Comportamentul infracțional din perspectiva psihologică

Secțiunea a II-a – Comportamentul simulat

Secțiunea a III-a – Detectarea științifică a conduitelor duplicitare (simulate-mincinoase) – utilizarea tehnicii „Lie detector" – Poligraf

Secțiunea a IV-a – Concluzii cu caracter practic-aplicativ

Bibliografie

1. Exigenţe teoretice şi practice în materie

1.1. De ce fascinaţia interogatoriului?!

Pentru că dincolo de spectaculoasa ipostază a confruntării directe dintre psihologul criminalist, procuror sau poliţist cu persoana anchetată, **este cert faptul că nimeni în afara făptuitorului nu ştie mai bine, ce? când? cum? etc. s-a deliberat, pus în act şi finalizat gestul criminal.**

De aici şi **necesitatea „ajungerii la el“** şi identificarea făptuitorului, protecţia sa juridică şi în context legal, clarificarea sub toate aspectele a cauzei, în fapt, în drept şi cu privire la împrejurările comiterii, în scopul stabilirii vinovăţiei şi tragerii la răspundere a acestuia.

Teoria în materie, dar mai ales practica, conturează o serie de strategii şi tactici de interogare:

1) Fie se pleacă de la bănuit (făptuitor) spre „scena crimei“ şi de aici implicit la probaţiune, (probele sunt date de făptuitor sub presiuni sau determinări interne) mărturisirile fiind mai mult sau mai puţin iniţiativele acestuia;

2) Fie se pleacă de la identificarea, fixarea, recoltarea şi exploatarea urmelor scenei crimei, constructul probatoriu fiind elaborat exclusiv de psihologul criminalist[1] şi acţionând ca factor de presiune externă stabilirea mărturisirilor (recunoaşterilor) fiind mai mult sau mai puţin determinată din nevoi interne animate de raţionalizări şi motivaţii de autoconservare în situaţii de risc;

3) Fie se exploatează constructul dinamic de identificare şi exploatare atât a nevoilor interne (ca şi determinări motivaţionale) cât şi a presiunilor externe (forţa folosită a dovezilor raţionalizate în algoritmul implicării sau excluderii) apte în alternanţa lor să conducă la mărturisiri şi recunoaşteri;

4) Fie se practică imixtiuni intolerabile în capacitatea de ripostă psihică şi fizică a făptuitorului (narcoanaliză, hipnoză etc.) de a se apăra (a rezista) de pe poziţia negării faptei, sau uzând de strategiile alibiilor construite inteligent, pentru contracararea probaţiunii etc.;

---

1. Psihologul criminalist (ca specialist-anchetator) valorifică probaţiunea criminalistică realizată după caz, în varii segmente ale acesteia (traseologică, balistică, dactiloscopică, grafoscopică, tehnică polygraph etc.) opunând-o persoanei interogate prin raţionalizări, demonstraţii şi argumente, urmărind implicarea sau excluderea acesteia.

5) Fie se recurge la constrângeri generatoare de mărturisiri smulse prin măsuri reprobabile proceduri de tortură, rele tratamente, provocare de dureri fizice şi psihice (dureri morale), abuzuri de orice fel [încătuşări, ameninţări, habitat ostil, înfometări, epuizări, suprasolicitări psihosomatice, deprivări senzoriale şi psihofiziologice (apă, somn, necesităţi primare etc.), agresiuni (sonore, luminoase, electronice, biologice etc.)] – toate acestea generând mecanisme de protecţie (inclusiv mărturisiri – reale, sau false recunoaşteri) vis-á-vis de ceea ce se instalează în mental-afectivul subiectului „frica".[2]

---

2. Redăm în acest sens integral o contribuţie merituoasă în materie, Laurenţiu Munteanu, rev. Psihologia nr. 6/1994, Societatea Şt. Tehnică, Bucureşti, pag. 22/23

Frica – Însoţitorul nostru permanent

Există frici individuale sau afective, moderne sau străbătând istoria, ancestrale sau recente, aducând groază sau plăcere.

Văzută în înrădăcinarea ei antropologică, în dezvoltarea psihologică, în consistenţa culturală în dinamica istorică, frica marchează aportul complex om - lume. Trecând de la ceea ce este profund şi arhaic în om (frica de pedeapsa zeilor), elaborările conştiente, fantasmatice sau temeinic eşafodate intelectual (frici generate de sisteme tehnologice disecate de gândirea filozofico-metafizică), fricile sunt un proiect de studiu al psihologiei (emoţiile), psihiatriei (nevroze angoasante, obsesionale, fobii), neuroştiinţei şi fiziologiei (tabloul unic este dat de modificări în activitatea neurovegetativă, cardiovasculară, respiratorie, gastrodigestivă, hormonală), psihanalizei (teoria angoasei ca anticipare a pericolului provocat de o pulsiune), comportamentalismului psihologiei colective, existând chiar o biografie şi o istorie a fricii. (N. A. – inocularea fricii în demersul nostru este mult mai „pământeană", ea este pur şi simplu frica vis-á-vis de miză şi risc, frica de bătaie, de tortură şi rele tratamente etc. Din punct de vedere didactic însă articolul citat are excelente valenţe informative.)

Dinamica fricii şi...

Datorită slăbiciunii biologice, omul este un animal care are nevoie de protecţie; de aici o primă frică, cea de lumea animală. Calamităţile naturale, foametea, epidemiile, dezordinile sociale îşi găsesc sursă în mânia divină (în tradiţia ideo-creştină, profetizarea Apocalipsei, a Judecăţii de Apoi), mobilizând fervoarea ecleziastică sau alimentând disidenţa religioasă milenaristă. În Iluminism natura îşi pierde aura magică, paradigma teocratică lăsând loc celei tehnocratice. Dar utopia rezonabilă a progresului nu înlătură frica. Dizolvând tradiţii, atacând ordinea socială, eliberând aspiraţiile de dezvoltare individuală, noile surse de frică sunt: dezrădăcinarea, anomia, anonimatul/solitudinea urbană, destructurarea industriei, degradarea industriei, degradarea periurbană şi socială. Este paradoxul modern: zone de temeri sunt eliberate, în timp ce sentimentul fricii depăşeşte chiar realitatea pericolelor întrevăzute. Între acestea unele sunt bipolare: criza societăţii (înmulţirea incertitudinilor, dezideologizarea, reculul credinţei în raţiune şi statul – providenţă, fanatismul) şi ameninţările planetare (militare, biologice, ecologice, manipulări genetice). Dacă în modernitate răspunsul nu mai este căutat în religie, ci în ştiinţă, psihanaliză, artă, accesul la realităţile multiple (furnizate de ordinator, comunicaţii) ducând la căutarea de componente magice, în postmodernitate problema fricilor contemporane este lipsa obiectului fix şi accesibil (prin tehnologie). Părăsiţi de obiectele fostelor frici majore (bomba atomică), simţim cum climatul fricii a fost înlocuit cu cel al absenţei fricii identificabile.

... formele ei

Teroarea infantilă este urmată de crize ce punctează existenţa: conflictul dintre generaţii, permamenta frică de moartea părinţilor, de propria moarte. Frica tulbură relaţiile dintre sexe. Supunerii femeii ca dat al psihologiei masculine în cultura patriarhală occidentală, fricii de violenţa fizică a acesteia i se opun diabolizarea femeii, în ordinea religioasă creştină, timiditatea în cea a raporturilor interpersonale.

Iată aşadar că dispunând de custodia făptuitorului (a se înţelege protecţia legală şi responsabilitatea tratamentului persoanei reţinute, arestate, deţinute) etc., fascinaţia interogării sale este explicabilă.[3]

Beneficiind de o bază antropoligică şi de circumstanţe socioculturale, se nasc fricile colective, fie sub forma terorii care susţine puterea, a exaltării bravurii ca dialectică politico-militară, fie a curajului care asigură prestigiul sau chiar a frisoanelor care produc plăcere.

O frică fundamentală este frica de Altul, perceput fie ca zeitate şi divizat, fie ca duşman şi exterminat. De la frica de contact (ca reiterare a unei interdicţii culturale veche – Serge Moscovici) se ajunge la frica de contaminare; frica de atingere a anumitor obiecte (valorizare cultural/social negativ), refuzul anumitor comportamente, al contactului cu alţii (chiar vizual). Faţă de aspectul global al fricii se asistă la trecuta mentalitate a conspiraţiei. Prin proiectarea Răului pe scena socială, focalizând aversiunea pe un grup sau persoană anume, se ataşează acestora atributele de inamici, potenţiali persecutori (S. Moscovici). Sunt frici care agită raporturile dintre grupuri sociale (etnice, religioase, politice, culturale, naţionale). Grupuri de evrei, iezuiţi, francmasoni, imigranţi, capitalişti, intelectuali sunt luate drept cauze diabolice ale tulburărilor vremurilor, subiect al revoltei populare.

Referitor la maladia SIDA, în revista „Communication" (nr. 57/1993), ni se oferă două interpretări. S. Moscovici sesizează de la început un aspect colectiv (asocierea unei comunităţi, homosexualii, întărită chiar de decizia acestora de a acţiona ca grup, reprezentări sociale adecvate, iar ca efect pervers stigmatizarea colectivă). Edgar Morin o vede însă ca pe o frică individualizată, chiar dacă trăită de oameni ce alcătuiesc o colectivitate, apreciind că reacţiile sunt personalizate (utilizarea prezervativelor, reducerea numărului contactelor sexuale).

Antidoturile fricii

Frica naşte comportamente de reacţie specifice. Etiologia distinge: fuga pentru a evita pericolul, inhibiţia, absenţa unor comportamente adecvate de evitare, chiar paralizia şi agresivitatea, care împrăştie şi resoarbe frica. Comportamentul uman este ambivalent, un permanent balans psihic între ceea ce este acceptat şi interzis.

Fiinţa umană face faţă multor feluri de frică, întrucât dispune de un stoc apreciabil de antidoturi (E. Morin). Învăţarea curajului prin voinţă (dominarea lucidă a fricii) este la fel de „productivă" ca şi ritualurile de atenuare. Frica de avion este dominată prin transmiterea stăpânirii şi impasibilităţii celorlalţi, prin asigurările personalului tehnic. Există ritualuri de „aclimatizare" relative la frica de Altul: salutul, politeţurile etc. Omul are frică de moarte, dar, în afara patologiei, nu o resimte zilnic. „Când un copil se naşte, nimeni nu se gândeşte că mica fiinţă este un biet muritor" (E. Morin). Altă diminuare a fricii o aduce solidaritatea: de la perechea de îndrăgostiţi, care nu-şi imaginează că vor muri, la actele de participare devotată la colectivitate. alte soluţii de depăşire a fricii constau în aderarea la o identitate ţinând de un trecut crezut de mult dispărut şi chiar obişnuinţa de a trăi cu incertitudine (ideea morţii, amestec de certitudine şi incertitudine).

Există şi modalităţi de susţinere sau amplificare a fricii. Societatea modernă montează frici pentru a obţine implicarea sau dominarea.

Fricile moderne se manifestă şi prin cultura groazei, inventarea figurilor terorizante (dar şi hipnotizante) care în situaţii reale ar îngrozi. Jocul cu frica este şi el o cale de exorcizare a acesteia; „problema constă în aceea că oamenii sunt atraşi de ceea ce le face frică, şi asta îmi provoacă frică" (S. Moscovici).

Se constată teme recurente. Frica de Altul, de moarte, spectrul epidemiilor etc. Ruperea ordinii instituite, însoţind istoria, deschiderea spre necunoscut, spre viitor nasc angoasă, cristalizată în frică. Incertitudinea vieţii este transformată în imaginarul sfârşitului catastrofic, asociat finalului marilor perioade istorice. Frica de marile dezordini cosmice, biologice, sociale... „Astăzi nu mai avem comete, dar avem efect de seră, nu mai avem monştri, dar avem manipulări genetice, nu mai avem războaie mondiale, dar avem invazia străinilor" (Bernard Paillard).

Soluţia optimistă a lui Edgar Morin, la această desfăşurare de frici, care ea însăşi face frică, este reînnodarea legăturii sociale. Solidaritatea mecanică birocratică insuficientă trebuie abandonată conştient în favoarea solidarităţii organice. Doar că liantul depăşeşte cadrul comunitar, fiind necesară o interiorizare la scară mai largă (salvarea vieţii pe Pământ, a diversităţii biologice).

Se va putea aprecia astfel şi o utilitate a fricii: a pierde sensul hazardului înseamnă a dezarma.

3. „avându-l la mână", „la dispoziţie" – o serie de complexaţi, frustraţi, psihopaţi etc. scăpaţi accidental între anchetatori vor proiecta tipologia torţionară a abuzului violent sadic, sexual, hedonist, sub varii manifestări – vezi recentele şi unanim condamnatele abuzuri semnalate la Guantanamo şi Abu Ghraib.

1.2. Siguranţă şi nesiguranţă pe terenul interogatoriului

Sarcinile psihologului criminalist

– de a identifica informaţiile utile, pertinente şi relevante cu privire la împrejurările comiterii faptei şi cu privire la persoana făptuitorului;

– de a identifica (în sensul de a aproxima predictiv) structura psihotemperamentală şi caracterial-atitudinală a persoanei interogate (generic);

– de a aprecia echilibrul emoţional al făptuitorului (potenţialul afectiv-emoţional) în contextul relaţiei interpersonale şi provocările speţei;

– de a identifica corect capacitatea autoreflexivă a făptuitorului în contextul implicării sale, percepţii mentale, fixaţii infantile, exonerări şi autoculpabilizări hypo sau hyperrealiste vis-á-vis de consecinţe, prevederi, riscuri etc.;

– de a-şi exersa arta jocului actoricesc, mimetismul empatic (transpunerea şi evadarea din rol), arta de a asculta, arta tăcerii, arta de a şti când şi (mai ales) ce să vorbească etc.[4] ;

– de a-şi antrena capacitatea de autopercepţie ca şi proiecţie a expectanţei făptuitorului (cum este perceput de acesta, ca dominanţă, credibilitate, autoritate, teamă, încredere, respect, influenţă etc.)[5];

– de a manifesta interes, implicare şi respect faţă de persoana interogată etc.;

– de a identifica şi exploata rapid momentele psihologice create;

– de a identifica şi interpreta corect indicii comportamentului expresiv ai persoanei interogate şi de a deţine ştiinţa decantării întâmplătorului de semnificativ-relevant, în contextul dat.

4. Fără un temeinic studiu al câmpului faptei şi o documentare detaliată a dosarului cauzei, psihologul riscă să fie nesigur şi gafeur în materie.

5. În acest sens, recent, ziaristul (analist politic) american Seymour Hersh – desconspira un aşa intitulat „program secret de detenţie şi interogare“ – desfăşurat din iniţiativa şi cu acordul exclusiv al procurorului general John Ashcroft – ministrul apărării, Donald Rumsfeld şi preşedintele SUA, George Busch. În esenţă ziaristul susţine că există dovezi de netăgăduit (în speţă casete audio-video şi foto, declaraţii de martori şi victime) în sensul practicării torturii în închisorile Abu Ghraib şi Guantanamo Bay:

– abuzuri sexuale îndreptate împotriva tinerilor, folosirea câinilor pentru intimidare şi frică, provocare de suferinţe fizice şi psihice, agresiuni asupra pragului de suportabilitate sonică şi luminoasă, electroşocuri, deprivări psihofiziologice (somn, alimentaţie etc.), precum şi ceea ce este cel mai condamnabil, reţinerea prizonierilor fără comunicarea lor pe listele crucii roşii internaţionale. (N. A. – desigur sub rezerva unor exagerări sau discreditări care fac sarea şi piperul apropiatei campanii electorale în S.U.A. – posibilitatea confirmării unei astfel de realităţi ar fi de sorginte patologică frizând nebunia şi făcându-ne încă o dată atenţi asupra „nebunilor care ne conduc“ – în speţa de faţă nimic altceva decât infractori ai legislaţiei internaţionale în materie.)

1.3. Cunoaşterea celuilalt

Generalităţi

– dominanta proiectării şi finalizării gestului criminal este expresia hedonică (satisfacţie materială, morală sau psihofiziologic instinctuală) obiectivată în proiecţia şi finalizarea faptei;

– psihanalitic comportamentul criminal este orientat către satisfacerea nevoilor pulsionale vizând proprietatea-posesia, controlul, dispoziţia şi detensionarea catharsică sexual-erotică, toate acestea introproiectate inconştient în nevoia compulsivă a autopedepsei (supliciul introproiectat-masochism);

– perspectiva relaţiilor interpersonale de prognostic pozitiv ca strategie de interogatoriu este fundamentată pe cunoaşterea celuilalt în context real şi actual (în arest, în detenţie, interogatoriu, confruntare etc.)[6]

a. Potenţialul de permisivitate sub aspectul binomului simpatic-antipatic:

– satisfacţia comunicării interpersonale şi confesiunii este sever afectată în interogatoriul dominat de interesele contradictorii ale protagoniştilor – aflaţi pe poziţii diametral opuse;

– respectul pentru celălalt, compasiunea sub aspectul înţelegerii umane, humorul, ironia fină, divagaţia pe teme de interes colateral interogării, conduc subconştient către creşterea potenţialului de permisivitate prin acceptare, apartenenţă, confesiune etc. – psihologul criminalist devenind, iată, simpatic, solar, demn de încredere – sporeşte nevoia mărturisirii care izvorăşte, iată, din presiunea internă a confesiunii.

b. Disfuncţia nesiguranţei şi insecurizării

– starea de libertate conservă individului[7] exerciţiul, dispoziţia şi autodeterminarea într-un câmp nelimitat de alegeri (opţiuni);

– starea de interogat (liber, reţinut, arestat sau deţinut) limitează opţiunile inducând disconfort şi nesiguranţă, habitatul fiind perceput ca ostil, în timp acumulându-se tensiuni apte a se materializa în comportamente de ostilitate, ripostă hetero şi autoagresivă;

– viitorul este perceput ca incert şi nesigur, favorizând proiecţii de tip depresiv, fatalist, alimentând superstiţiile, zvonul, panica şi nu o dată suicidul;[8]

6. Aprecierile naive asupra psihologiei personalităţii umane, în context teoretic, doctrinar etc. (excluziv de la catedră) conduc către devieri de tip utopic, infructuoase şi amendate nu o dată de riscul erorii judiciare.

7. Strategiile torţionare exacerbează nesiguranţa şi insecurizarea în speranţa învingerii rezistenţei psihice şi declanşarea instictului de apărare autoconservare, mărturisirile astfel smulse (cu riscul de a fi nu o dată false mărturisiri) regăsindu-se la capătul epuizării psihice.

8. Strategiile psihologice şi psihanalitice anticipează efectele acumulărilor tensionale de tip distructiv şi le preîntâmpină prin relaţii interpersonale de tip protectiv, conciliant, relativ permisiv, mărturisirile izvorând din raţiuni de liberă autodeterminare în contextul raţionalizărilor de tip securizant vis-á-vis de presiunea externă a probatoriului.

– în aceste stadii relaţia interpersonală este în întregime sub controlul psihologului criminalist care, în intenţia detensionărilor constructive, poate realiza modificări confortabile în habitat (luminozitatea, spaţiu, eliminarea simbolurilor şi factorilor de agresiune psihosenzorială etc.) concomitent cu mărirea câmpului de opţiuni (plimbare, lectură, corespondenţă, pachet, ţigări, contacte, consiliere psihologică etc.).

c. Protecţia – conservarea imaginii proprii

– din perspectiva individului ca personalitate oglindită social, ca entitate (Eu distinct – cu proiecţie individuală, motivaţii, aspiraţii şi exigenţe proprii) implicată cauzal-conjunctural în ecuaţia infracţională, psihologul criminalist va conferi înţelegere sub aspectul acceptării explicaţiilor oferite de făptuitor;

– această strategie conferă persoanei interogate senzaţia conservării propriei imagini (reală sau falsă) dar oricum în consens cu propriile autopercepţii vis-á-vis de socius.

(N.A. – **de pe această poziţie interogatul putând fi mult mai apt de mărturisiri ale faptelor sale percepute dacă nu ca „acceptate juridic" cel puţin ca „înţelese", „explicabile" sub raportul experienţei de viaţă.**);

– orice reacţii de tip inchizitorial sau din perspectiva unor experienţe rigide, apte să-i deterioreze interogatului imaginea de sine, amorul propriu, orgoliul, capacitatea profesională, inteligenţa, inserţia socială, statussul – rolul, sunt tot atâtea indicii pentru un interogatoriu greoi şi infructuos;

– dimpotrivă, toleranţa, înţelegerea, curiozitatea vis-á-vis de explicaţiile gestului criminal, situează psihologul criminalist pe poziţii favorabile iniţiativelor de prognostic pozitiv în decelarea adevărului.

d. Gestionarea autorităţii

– **talentul şi ştiinţa psihologului criminalist constă în aceea că în ciuda alternanţei jocurilor de rol, a metamorfozelor, atitudinilor şi faţetelor „jucate" de psihologul criminalist în relaţia interpersonală cu persoana interogatorată acesta nu trebuie să-şi diminueze cu nimic dimensiunile constante ale personalităţii sale:** profesionalismul, oficialitatea, exigenţa, inteligenţa etc. fără a le hiperboliza actoricesc sau fără a face dovada naturală a disponibilităţii sale **către exercitartea arbitrară şi discriminativă a puterii, trădând egocentrismul, sadismul, agresivitatea, frustrarea, oportunismul, în fapt slăbiciunea, incapacitatea şi ineficienţa metodelor folosite.**

Deşi a făcut şi încă mai face carieră „anchetatorul torţionar" a abuzat de putere şi autoritate. Reţeta acestuia a fost de **un simplism echivalat doar de primitivismul metodelor, în sensul că dincolo de eficienţa discutabilă (am în vedere nenumăratele false recunoaşteri, grave şi ireparabile erori judiciare) a avut ca reprezentare strategică climatul de teroare obţinut prin ameninţarea**

permanentă, proiectarea unor consecinţe distructive, aducerea în stadii de regresie şi inferioritate a persoanei anchetate vis-á-vis de care nu întotdeauna s-au obţinut rezultatele scontate.

În ceea ce priveşte „*imaginea creatoare*" în materie, aceasta este (în orice colţ al lumii) inepuizabilă:

– de regulă se debutează prin teroare psihică: – violenţă verbală, gestică şi mimică ameninţătoare, trivialitate în limbaj şi gesturi, atingeri aduse valorilor moral-etice proprii persoanei interogate, ton ridicat, înjurături etc.;

– utilizarea violenţei fizice, obiectivată prin adevărate strategii şi tehnici provocatoare de durere fizică (lovituri în zone dureroase, şocuri electrice etc.);

– deprivări psihosenzoriale (hrană, somn, necesităţi psihofiziologice etc.);

– agresiuni psihofiziologice (sonore, luminoase, de inconfort etc.);

– chinuri fizice (obligare la posturi atipice de izometrie muscular-posturală, „poziţia schiorului", „macavela", „împachetările" etc.);

– teroarea psihică prin inducerea trăirii situaţiilor limită şi de risc letal (conducerile în teren „la pădure", „înscenări de execuţii", „îndemnul la evadare", suspendări, înecări etc.)[9].

---

9. Vezi riposta unanimă a lumii civilizate, vis-á-vis de practicile reprobabile, inacceptabile juridic şi moral etic ale începutului de mileniu trei, în interogările prizonierilor de război din Irak, Afganistan, Cecenia, Guantanamo, Abu Ghraim, spaţiul jugoslav, Somalia etc. În detaliu contribuţiile dr. Jenică Drăgan, Ion Oancea, Gheorghe Nicolae, **Tortura – contribuţii teoretice şi practice**, Editura Ministerului de Interne, Bucureşti, 2001, pag. 23/24 citat integral după cum urmează:

1. Consideraţii generale asupra infracţiunii de tortură

În limbajul obişnuit, tortura are semnificaţia unor acte de cruzime, sub aspect fizic sau moral.

De-a lungul timpului, actele de tortură au primit semnificaţii socio-juridice diferite.

În anumite sisteme de drept, tortura constă în producerea unor suferinţe fizice sau psihice în cadrul procedurii judiciare şi a executării pedepselor şi care a fost, oficial, admisă fie ca mijloc de obţinere a unor probe, fie ca mijloc de pedepsire a unor infracţiuni.

Tortura a fost practicată în mai mult de 72 de ţări, în anul 1992. În întreaga lume tortura este studiată de anumite persoane şi pusă în aplicare împotriva altor persoane având propria ei castă şi un limbaj propriu care este important. Pentru cei care o aplică, tortura este o artă, dând acesteia denumiri ciudate, dar pentru victime în mod cert nu este o artă, ci o umilire.

Este important, în primul rând pentru terapeuţi să înţeleagă jargonul torturii. Mohamad Beh, după o îndelungată documentare, a elaborat primul dicţionar al jargonului torturii, care se numeşte argoul victimei. Este şocant de citit, dar necesar pentru înţelegerea plăgii secolului – tortura – susţine Bent Sorensen, prim vicepreşedinte al Comitetului de prevenire a torturii din Consiliul Europei – Bruxelles, 1992".[9.1.]

În ţările în care se practică tortura sunt folosite mai multe metode: Apollo; Ghapani; Macavela (cunoscută şi în România); metoda cu şocuri electrice; drumul de metal (o bară metalică este rulată în sus şi în jos pe corpul victimei cu presiune diferită); plimbatul pe cioburi sau obiecte ascuţite; statul în poziţia motociclistului timp îndelungat; statul în apă mai mult timp; expunerea prelungită la soare sau la frig; arderea cu ţigara aprinsă; scufundarea capului în apă; închiderea într-o celulă foarte îngustă; atârnarea de picioare şi aplicarea unor lovituri; aplicarea de sare, piper, apă sărată sau urină în crestăturile practicate pe corp; şocuri electrice aplicate pe degete, tălpi, lobii urechii, organe genitale; interzicerea somnului, a hranei sau a apei; deţinerea în celule

Exacerbarea puterii discreționare, pe lângă dezumanizarea și descalificarea profesională a celui care conduce interogatoriul (poate fi el chiar „psiholog") pe lângă atingerile grave aduse legislației internaționale în materie – vezi Declarația universală a drepturilor omului, art. 3 și art. 5, Legea nr. 20/1990 și C. pen. român art. 267 – infracțiunea de tortură – de cele mai multe ori nu-și atinge scopul, **pericolul constând dimpotrivă în falsele recunoașteri și mărturisiri, falsele implicări, înscenări judiciare etc., realități triste și ireparabile, vis-á-vis de descoperirea adevărului.**

Autoritatea și puterea psihologului criminalist trebuie să se supună științei și deopotrivă artei „gestionării efectelor" pe o relație benefică de feed-back, într-un echilibru constructiv-pozitiv către determinarea la mărturisiri voluntare corespunzătoare stării de fapt și drept.

Autoritatea este magie, atitudine și stare, rezultată din competență, oficialitate, exigență profesională, inteligență, distincție etc.

Psihologul criminalist desemnat cu interogatoriile devine implicat într-un algoritm din care nu lipsește responsabilitatea, conflictele de autoritate, semnele de slăbiciune și frustrare, componenta torționar-abuzivă fiind pasibilă de sancțiune penală.

întunecate pentru perioade îndelungate; expunerea la surse de lumină foarte puternice sau zgomot constant; intimidarea cu pistolul; umilirea prin prezentarea la interogator dezbrăcat etc.[9.2.]

În cursul anului 1988, în urma loviturii de stat din Myanmar, Saw Maung împreună cu oamenii din subordinea sa a torturat mii de oameni, folosind metodele arătate mai sus[9.3.].

Metoda „Apollo „ constă în aceea că victima este pusă pe un scaun de metal cu picioarele spre înainte, având mâinile legate de brațele scaunului, capul acoperit de o cutie metalică ce se sprijină pe umeri. Apoi, i se conectează victimei electrozi sub tensiune pe cele mai sensibile părți ale corpului, iar țipetele scoase sunt amplificate în interiorul cutiei metalice. În același timp se lovește cutia metalică cu diferite obiecte.

Metoda „Ghapani"; brațul drept al victimei este îndoit pe spate peste umăr, iar brațul stâng îndoit la spate, după care se încătușează. Se pune o bucată de lemn între articulațiile brațelor, după care se agață victima de perete în așa fel încât podeaua să fie atinsă numai cu degetele mari de la picioare. Metoda este combinată cu aplicarea de lovituri.

Camera de tortură poartă denumirea de „Zire Hast"[9.4.].

Treptat, lumea civilizată și-a schimbat atitudinea față de aceste practici inumane, tortura nemaifiind acceptată nici în procedura judiciară și nici în relațiile interumane. Tortura nu numai că nu este tolerată, dar a devenit o manifestare ilicită incriminată în legea penală chiar atunci când este comisă de persoane particulare (în legea penală cruzimile ca mod de săvârșire a unei infracțiuni au semnificația unei circumstanțe legale generale agravante (art. 75 lit. b C. pen. – iar în cazul omorului, cruzimile dau omorului un caracter deosebit de grav – art. 176 lit. a C. pen.). O mare importanță a acordat comunitatea internațională eliminării torturii ca mijloc utilizat de persoanele ce reprezintă autoritatea publică, puterea[9.5.].

9.1. Revista „Torture" nr. 2, din 1993, ICRT, Postbox 2672, DK – 210, Copenhagen, Permark, 41.

9.2. Revista „Torture", nr. 2/1993, pg. 56-57.

9.3. Revista „Torture", nr. 2/1993. pg. 63.

9.4. Revista „Torture" nr. 2/1993, IRCT, Postbox 2672, DK – 2100, Copenhagen , Denmark, pag. 41-42.

9.5. Ibidem.

1. 4. Duplicitate – simulare (minciună versus adevăr)

a) – *analiza datelor realului* – psihologul criminalist evaluează prioritar personalitatea persoanei interogate ca potențial și disponibilitate (anamneza, observația, studiul documentelor, abordarea tematică, chestionarea etc.) în ecuația provocatoare a implicării (martor, victimă, făptuitor bănuit) în contextul circumstanțelor criminogene;

b) – psihologul va fi foarte atent în a decela posibilitățile și limitele cunoașterii nu numai din punct de vedere al contextului obiectiv (distanță, stare meteo, luminozitate etc.) dar mai ales al implicării persoanei interogate ca și subiect cunoscător: cum și în ce împrejurări este implicat?!; putea să constate și să știe să rețină și să redea cele susținute?!; care sunt capacitățile sale senzorioperceptive, de recepție, decodare, interpretare, memorare și redare?!; cât este de sincer în implicarea ca și participant la aflarea adevărului (permisivitatea colaborării pe parcursul interogatoriului);

c) – interpretarea comportamentul expresiv – demascarea comportamentului mincinos;

– psihologul pleacă de la realitatea psihologică în conformitate cu care constructul mincinos ca și alterarea voită intenționată a adevărului are conținut și orientarea exclusiv pragmatică, aduce un avantaj, un folos, este util cuiva;

– constructul mincinos are demers mental cognitiv, raționamente și logică urmărind inducerea în eroare și presupune așadar un efort de elaborare, nu la îndemâna oricui și nu o dată dificil de realizat;

– pericolul demascării în condițiile mizei și riscului sancțiunii penale creează o stare de disconfort agentului mincinos;

– psihologul criminalist trebuie să-și explice mecanismele etiologice ale minciunii pentru ca o dată identificate să opereze asupra lor în sensul deturnării și dinamicii acestora ca factori de presiune generatoare duplicității.

Practica evidențiază așadar:

– minciuna spusă din sentimente de rușine (raportarea la propria imagine sub exigențe juridice și moral etice interpretate);

– minciuna spusă din sentimente de teamă (de pedeapsă, de represalii, de răzbunare etc.);

– minciuna spusă din sentimente de apartenență la mediile interlope (obișnuința de a fi de partea cealaltă a baricadei) – (specifică mediilor ingractogene ostile apărării adevărului ca ripostă pur și simplu) tăinuitori, proxeneți, prostituate, recidiviști etc.;

– minciuna spusă din raţiuni de conservare a propriei imagine a Eu-ului proiectat în ecuaţia existenţială majoră (de la subpreţuire la succes);

– minciuna spusă din raţiuni de justiţie compensatorie (mincinosul se proiectează ca justiţiar şi deturnează adevărul în sensul dezideratelor sale);

– minciuna spusă pentru a ieşi dintr-o stare de pericol (pericolul de a fi identificat ca autor de faptă, pericolul de a-i fi probate fapte infracţionale) etc.;

– minciuna spusă pentru dobândirea de avantaje (materiale sau morale etc.).

Psihologul criminalist va purcede la reorientarea proiecţiilor disfuncţional-vătămătoare plecând de la realitatea indiscutabilă a minciunii, ca mecanism totuşi defensiv (în apărare) vis-á-vis de statutul său ofensiv de superioritate, ca specialist şi funcţionar public investit cu autoritate şi putere.

Din această perspectivă pot fi sancţionate prin mecanismele raţionalizării, lipsa de claritate şi logică în susţinerile persoanei interogate, disfuncţiile de coroborare, susţinere, contrarietate, nonconcordanţă etc. între cele susţinute şi piesele dosarului.[10]

Psihologul criminalist nu poate accepta necritic adunarea dovezilor (chiar dacă este obligat să o facă cu aceeaşi grijă şi exigenţă atât în acuzare cât şi în apărare) şi va fi extrem de atent faţă de informaţiile persoanelor cu interese în cauză, părţi, cerc de prieteni, aparţinători ai lumii interlope, rude apropiate şi mai ales va fi atent vis-á-vis de reacţiile autorului, comparându-le permanent cu datele demersului din perspectiva unor exigenţe ştiinţifice, expertize, constatări, rapoarte informative, mijloace de suport audio-video sau alte date emanând de la detectivi-investigatori, poliţişti, avocaţi, medici legişti etc.

Pentru psihologul criminalist itinerariul derulării interogatoriului este nu numai un prilej de continue provocări dar mai ales pe măsură ce atitudinea sa exigent imparţială emană notele decantărilor profesioniste va provoca în strategiile expectative ale persoanei interogate amplificarea riscului demascării posibile.

Psihologul criminalist va trebui să ştie că atitudinea sa ca profesionist critică joaca, rolul stimulului extern care devine semnificativ pentru ca în strategia de apărare a făptuitorului să încolţească ideea pericolului şi o dată declanşată teama instinctuală energizată de mecanismele autoconservării speciei va prilejui exteriorizarea indicilor mimico-gesticulari specifici comportamentului expresiv caracteristic stării de stress.

10. Recomandăm efectuarea iniţial a testului polygraf pentru identificarea prezenţei sau nu a indicilor orientativi asupra duplicităţii (simulării, minciunii) (N.A. – efectuarea testului după procedeele la care ne referim, confruntări, reconstituiri etc. este contraindicată ştiinţific – metologic – sub riscul impreciziei concluziilor.)

Ajungând în acest moment găsesc necesară din motive didactice o incursiune profesionistă în conţinutul lucrării reputatului criminalist dr. Stanislav Eliodor – *Criminalistica – metodologia intervievării investigative*[11], în care autorul

11. Stanislav Eliodor, **Criminalistica – metodologia intervievării investigative**, Editura Semne, Bucureşti, 2001, reproducem integral:

Mecanisme defensive

Raţionalizarea constă în inventarea unor explicaţii plauzibile în legătură cu cauza. Cei intervievaţi se protejează prin acest mijloc imaginându-şi anumite etape care fie au legătură cu cauza, fie nu au legătură cu cauza, însă intră în interacţiune cu mijloacele de probă descoperite la faţa locului. Acest fenomen poate fi combătut prin inducerea subiectului mincinos a impresiei că faptele relatate presupuse mincinoase nu au legătură logică. Foarte puţini oameni rezistă „criticilor" aduse relatărilor menţinându-şi depoziţia indiferent de argumentele contrare.

S-a demonstrat ştiinţific că oamenii se privesc ca fiind propria sursă de succes dar şi de insucces. Un fenomen în strictă legătură cu imaginea proprie este atitudinea grupului social din care face parte acesta. Senzaţiile produse astfel pot fi dintre cele mai diverse: de la vinovăţie la extaz, producând efecte dintre cele mai nebănuite (sinuciderile în grup). Subiectul trăieşte cu impresia că a pierdut controlul asupra propriei vieţi, lăsându-se condus de grupul social din care face parte (secte, bande de infractori, structuri mafiote etc.), încercând să-şi limiteze dependenţa. Printr-o cooperare bună, se poate obţine sprijinul unei astfel de persoane, dar mai ales prin diminuarea sentimentului de autoînvinovăţire. Acest lucru se poate realiza prin sugerarea celui anchetat a opiniei conform căreia nu este primul care a comis o astfel de faptă şi deci oprobiul public asupra lui este mult diminuat. Bineînţeles că o astfel de teorie va diminua capacitatea subiectului de a evalua urmările socialmente periculoase ale faptelor sale, însă primordial pentru anchetă este fluxul informaţional.

Proiecţia

Dinamismul acestui fenomen este în strânsă legătură cu raţionalizarea. Indivizii de multe ori aflaţi în imposibilitatea de a-şi îndeplini responsabilităţile acuză alte persoane de eşecul lor. Cu alte cuvinte „dau vina pe alţii".

În acest fenomen apare pe primul plan agentul provocator al infracţiunii, victima, care prin atitudinea ei a determinat autorul a comite actul ilicit. Deci, conform concepţiei infractorului altcineva este de vină pentru fapta lor. Un astfel de gen de interviu nu afectează cu nimic răspunderea penală, însă are o importanţă deosebită în lămurirea cauzei.

Semnele falsităţii

Încercarea de a masca adevărul crează stress care la rândul lui se materializează în răspunsuri, tonalitatea vocii, atitudinea neverbală şi reacţiile psihologice pe timpul interviului. Mulţi indivizi care nu-şi pot ascunde acest stress vor reveni, asupra celor declarate relatând adevărul. Însă rămâne o categorie importantă de subiecţi care reuşesc, în mod surprinzător, să-şi controleze reacţiile psihologice pe timpul interviului.

Semne verbale

Declaraţiile conforme realităţii au un grad sporit de consistenţă cu multe detalii, chiar mai mult decât cele necesare. În loc să se autoprotejeze cel ce a făcut această declaraţie se simte din punct de vedere intelectual stimulat în a prezenta faptele conform adevărului, în încercarea de a demonstra capacitatea mentală organului de cercetare penală. În mod clar vor relata etapele comiterii infracţiunii făcând eforturi de a preciza cu exactitate detaliile cauzei. Dacă sunt sprijiniţi pot relata amănunte care anterior le omiseseră. Semnalele adevărului sunt în concluzie următoarele: memorie ascuţită, fluenţa narării, reconstituirea logică a faptelor. Chiar în situaţiile în care ancheta, în sine, incomodează sau jenează pe cel intervievat, un control pertinent asupra modului de desfăşurare a anchetei, poate înlătura aceste neajunsuri.

Unii actori pot minţi într-un mod inimaginabil cunoscând doar câteva aspecte despre cauză. Falsitatea merge până într-acolo încât detalii inexistente ori motivaţii sofisticate sunt prezentate drept realităţi. Funcţionează principiul conform căruia cu cât spui mai puţin, cu atât mai puţin ai şanse să fii prins. Relatările sunt însoţite de momente de contemplaţie, evaziune de la subiect, urmate de răspunsuri de tipul „nu-mi aduc aminte". Nu este exclusă nici o atitudine de genul „nu neg cele afirmate", „nu pot să vă spun mai mult de atât" sau „nu comentez".

prelucrând experienţa anglo-saxonă în materie, reuşeşte excelente observaţii pe care din perspectiva exploatării momentelor psihologice create de intuiţia pericolului.

Semne nonverbale

Sub acest aspect interviul este de fapt, duel psihologic. Cel ce declară neadevăruri va încerca să descopere din trăsăturile mimice ale feţei anchetatorului, scepticismul cu privire la cele declarate de el. Falsitatea se poate materializa prin orice semn al limbajului trupului care nu se manifestă în mod natural, indiferent că se referă la mimică, gesturi ori mod de deplasare. Un simplu muşchi care tresare sau o mişcare aproape imperceptibilă sunt destule semnale pentru îndoială.

Pe parcursul interviului cel intervievat va încerca, să se implice într-o activitate intelectuală ce-l va atrage de la cursul anchetei. Această tensiune poate fi manifestată prin intermediul unor ticuri, gesturi inexplicabile ori fără rost sau chiar prin poziţii ale corpului cu totul neconfortabile. Bineînţeles că se evită contactul direct al privirii, fixându-se un punct imaginar, clipind mult mai des decât ar fi normal. Râsul forţat şi aparenta stare de normalitate pot reprezenta semne de suspiciune cu privire la cel intervievat. Cel în cauză nu dă dovadă de spontaneitate, flexibilitate, fiind caracterizat prin repetiţie, mişcări scurte, sacadate, gesturi repetate, eforturile „de supravieţuire" fiind evidente. Se întâlnesc cazuri când cel anchetat încearcă să creeze o atitudine de amiciţie, de apropiere cu interlocutorul său, cu scopul de a distrage atenţia de la interviu. Pe de altă parte contrariul celor relatate mai sus, adică gesturi suple, caracterizate prin normalitate dând aspectul unui flux atât sub aspectul relatării evenimentelor, dar şi a atitudinii exterioare.

Semne psihologice

Este o practică des întâlnită ca cei ce încearcă să înşele vigilenţa anchetatorului, să simuleze un şoc psihic în momentul interviului prin prezentarea unor traumatisme minore sau ameţeală. Aceste simptome psihologice folosite cu scopul de a scăpa, reprezintă „teroarea" că au fost încolţiţi şi nu ştiu cum să reacţioneze. Alte manifestări psihologice de aceeaşi natură sunt voma provocată, transpiraţia abundentă, plânset necontrolat sau starea de dezorientare. Indivizii ce relatează adevărul reuşesc, cu ocazia infracţiunii, mai ales dacă anchetatorul rămâne calm şi controlează reacţiile interlocutorului. În continuare vom descrie anumite circumstanţe care produc schimbări psihice majore. Frica este principalul catalizator al schimbărilor psihologice. Motivul constă în consecinţele juridice ce le produce descoperirea autorului în flagrant. Frica de închistare şi de oprobiul public exercită o presiune psihologică destul de puternică pentru a crea indiferent de condiţiile în care se comite fapta, frica (teama). Conflictul între simţul vinovăţiei şi starea psihologică a individului accelerează o multitudine de procese fiziologice. Pe parcursul interviului majoritatea celor ascultaţi trec într-o stare de hipertensiune a cărei efect este vizibil prin vascularizarea puternică a zonei faciale, accelerarea procesului de perspiraţie şi respiraţie etc. De asemenea, sistemul nervos central vegetativ induce la rândul său o serie de semnale perceptibile de către anchetator.

Conflictul mai sus prezentat şi starea de frică sunt răspunsul individului la ceea ce a învăţat până în acel moment. Frica, pe de altă parte, îşi are originea în primele faze ale copilăriei fiind de asemenea „învăţată" de către subiectul interviului. Părinţii, biserica, comunitatea şi rudele sunt elementele ce stabilesc valorile, atitudinea şi moralitatea celui în cauză. Aceasta se învaţă din fragedă copilărie şi se sedimentează cu ocazia maturizării individului. De fiecare dată când acţiunile lui contravin celor de mai sus, o funcţie psihologică necontrolabilă intervine: conştiinţa.

Falsitatea şi dereglările psihologice

Mincinoşii patologici sunt persoane care în mod obişnuit mint atât de exagerat şi atât de bizar, încât putem considera că ei suferă unele dereglări psihologice. Ei pur şi simplu inventează chiar dacă ar fi mai simplu şi mai la îndemână să spună adevărul. „Poveştile" lor sunt de obicei raţionalizări complexe pentru a se autolăuda, fiind uşor de identificat datorită perseverenţei în a minţi. Mincinosul patologic foloseşte minciuna în problemele cotidiene chiar în problemele cele mai simple, cum ar fi: satisfacerea nevoilor de hrană şi locuinţă.

Personalitatea psihopatică dezvoltă structuri morale şi sociale atipice fiind în imposibilitatea de a se ajusta la standardele societăţii. Psihopatul este un egoist la superlativ urmărind gratificarea lui pe moment fără a ţine cont de consecinţe. Acesta nu poate înţelege viitorul, ba chiar îl detestă. Un om normal face de multe ori sacrificii în numele viitorului, acţionând în funcţie de circumstanţele fiecărei situaţii. Individul cu o personalitate psihopatică este întotdeauna conştient de diferenţa între bine şi rău, îndeplinind de multe ori cerinţele impuse de societate, însă fiind în totalitate împotriva dominării personalităţii proprii de către aceste standarde. El are în vedere să nu intre în contradicţie cu normele juridice şi chiar dacă se întâmplă acest lucru să-şi asigure, prin orice mijloace, o pedeapsă mai mică. Singura persoană la care ţine într-adevăr este propria persoană, sacrificând orice, chiar şi familia sa.

O caracteristică secundară a acestuia este lipsa de confidenţialitate, maturitate şi înţelepciune, acţionând pentru a-şi satisface propria persoană în mod impulsiv fără a folosi experienţa de viaţă acumulată.

Tratamentul personalităţilor psihopate este unul de ameliorare şi nu de însănătoşire a disfuncţiei mintale; nici o metodă nu a oferit până acum însănătoşirea pacientului. În plus indivizii dau dovadă de o stăpânire de sine deosebită; minciunile pe care le spun fiind destul de convingătoare. În ciuda acestui lucru, teama de a fi descoperit trece peste orice disfuncţii psihice, lucru ce determină „reactivitatea" normală a subiectului pe timpul testărilor cu poligraful (vezi conf. univ. dr. Tudorel Butoi şi colaboratorii ***„Psihologia comportamentului ciminal – investigaţia duplicităţii suspecţilor în interogatoriul judiciar"****, Edit. EMMA, Bucureşti 1999).*

1.5. Interviul investigativ

STRATEGII, TACTICI ŞI ATITUDINI

Adaptarea psihologului criminalist abordării de tip interviu[12], în interogatoriu – investigaţia psihologică exploratorie a persoanei

1. Comportamentul expresiv – (ceea ce poate citi celălalt) ca exteriorizare atitudinală este hotărâtor în debutul investigaţiei psihologice exploratorii a persoanei interogate.

Inducerea stării de confort (celui interogat) rezidă în aceea că (în situaţia bănuitului pe nedrept) siguranţa deţinătorului de probe testimoniale, atitudinea francă deschisă, exigent critică (aşadar realistă) induce certitudinea exonerării (în anchetator fiind proiectată încrederea faţă de profesionistul de bună-credinţă) – comunicarea şi interrelaţionarea este eliberată de elemente redundante ale suspiciunii şi decurge firesc – în parametrii toleranţei interesului, respectului etc.

Poate psihologul criminalist realiza acest teren pregătitor?!

Răspunsul este afirmativ în condiţiile îndeplinirii a ceea ce şcoala anglo-saxonă în materie obiectivează în triada: congruenţă, subliniere, analiză pozitivă necondiţionată, în fapt fiind vorba despre:

a) încrederea în propria personalitate (solide cunoştinţe profesionale, potenţial aptitudinal şi temperamental-caracterial) adaptată emoţional, intelectiv şi volitiv într-un **construct de personalitate dinamic şi specific profesiei**.

b) capacitatea empatică nu numai de a se identifica cu celălalt retrăind experienţele sale (atitudini, sentimente etc.) în algoritmul infracţional consumat,

---

12. N.A. – nu credem că în această accepţiune şcoala anglo-saxonă la care ne referim, a făcut cea mai fericită alegere, câtă vreme numai de interviu „nu are chef cel care la capătul numitului demers este aşteptat de pedeapsa privării de libertate sau chiar de scaunul electric", – credem aşadar mai degrabă în interogatoriu ca investigaţie psihologică exploatatorie a persoanei).

dar, şi mai ales, **de a identifica şi accepta** (în sensul de a înţelege) **explicaţiile, similarităţile experienţiale în conextul motivaţiilor declanşatoare a componentelor criminogene sau nu ale celui interogat**.

Şcoala anglo-saxonă în interpretarea şi prelucrarea documentară a dr. Stanislav Eliodor[13] relevă din perspectiva atitudinii pozitive următoarele repere:

PREGĂTIREA PENTRU INTERVIU

1. Importanţa atitudinii pozitive

Cu cât vei reuşi să colectezi mai multe probe testimoniale cu atât poţi fi considerat un bun anchetator. Atitudinea pe care o ai cu ocazia fiecărui interviu este critică; atitudinea pozitivă jucând un rol excepţional, chiar mai important decât tactica ori metodologia adoptată.

Atitudinea reprezintă baza despre cum vedem şi suntem văzuţi de către societate. Aşa cum sarea şi piperul fac gustul unei mâncări, aşa şi atitudinea dau aroma eforturilor noastre de a desfăşura o bună activitate profesională. Atitudinea se învaţă pe perioada copilăriei şi se reintegrează în viaţa adultă prin experienţa interumană.

Atitudinea ne predispune la un anume component în diferite situaţii. Participanţii la un dialog manifestă încredere dar şi scepticism, prejudecăţi dar şi toleranţă, atitudinea dinamizând modul acestora de interacţionare. Atitudinea anchetatorului faţă de cel intervievat reprezintă exteriorizarea părţilor conturate despre aceasta, dar şi a modului în care este tratat, determinând un răspuns pe măsură.

A. Elementele atitudinii pozitive

Caracteristicile personale de tipul interes-respect, toleranţă, cât şi abilitatea de a le proiecta în activitatea profesională, reprezintă elementele unui anchetator de succes. Chiar dacă scopul principal este de a obţine probe adevărate, scopul secundar este de a-i induce celui intervievat o stare de confort, mai ales pentru a calma temerile acestuia. Cele mai multe persoane intervievate nu sunt vinovate de săvârşirea unei infracţiuni. Ei au nevoie atât de tine ca anchetator, cât şi de probele pe care le descoperă pentru a-şi dovedi nevinovăţia. Într-un interviu bine închegat trebuie încorporate trei caracteristici esenţiale pentru atitudinea pozitivă: sublinierea, analiza pozitivă necondiţionată şi congruenţa.

Congruenţa. Pentru a fi o persoană congruentă înseamnă să ai încredere în propria personalitate, toate elementele emoţionale, intelectuale şi psihice încadrându-se într-un tot unitar adaptat profesiei. Trebuie să dai dovadă de

13. Eliodor Stanislav, **op. cit.**, p. 32/40

sensibilitate într-o măsură care să-ţi permită o comunicare umană constructivă cu cel intervievat. A fi congruent înseamnă să identifici şi să accepţi similarităţile umane cu cel intervievat urmărind scopul propus. În ciuda diferenţelor comportamentale, temerile şi speranţele proprii sunt comune tuturor indivizilor.

Sublinierea N.A. – empatia. Această calitate poate fi descrisă ca fiind capacitatea de a te identifica cu altă persoană, de a retrăi pe cât posibil experienţa ei. Înţelegerea deplină a atitudinii şi sentimentelor celui intervievat în legătură cu un eveniment ieşit din comun reprezintă un mare avantaj pentru anchetator. Analiza pozitivă necondiţionată. Această analiză se reflectă în respectul ce trebuie acordat tuturor fiinţelor umane prin faptul că ele sunt în viaţă. Putem compara această atitudine cu dragostea părintească necondiţionată pentru proprii copii, indiferent de circumstanţă. Un individ trebuie intervievat respectându-se acest principiu indiferent de vinovăţia lui, lucru ce dezvăluie o relaţie interumană deosebită între anchetat şi anchetator. Nu putem considera această caracteristică ca fiind o încălcare a moralei sociale, deoarece nu implică scuzarea sau diminuarea consecinţelor socialmente periculoase.

B. Efectele pozitive asupra atitudinii altor persoane

Atitudinea anchetatorului afectează în mod nemijlocit rezultatul interviului. Gradul de comparare al celui anchetat este rezultatul atitudinii anchetatorului indiferent de condiţii sau circumstanţă. Din practică s-a demonstrat că cel anchetat apreciază stilul, atitudinea şi scopul urmărit de anchetator, acţionând în consecinţă. Când se dă dovadă de înţelegere şi implicare profesională cu siguranţă că cel intervievat va coopera.

2. Creând atitudinea pozitivă

A. Toleranţa prejudecăţii

Atitudinea pozitivă necondiţionată este izvorul toleranţei, o atitudine lipsită de judecăţi negative. Prejudecăţi ce vizează anumite minorităţi sau grupuri de persoane înceţoşează performanţele anchetatorului. Prejudecăţile pot distorsiona judecata şi percepţia unor evenimente în mod inconştient, lucru ce se materializează atât în atitudinea verbală, cât şi nonverbală a anchetatorului.

Oamenii au o capacitate uimitoare de a sesiza prejudecăţile împotriva lor. Chiar cei cu experienţă vor fi induşi într-o stare de anxietate în legătură cu capacitatea anchetatorului de a-şi menţine obiectivitatea, lucru ce creează o închistare a interlocutorului. Reţineţi că cei anchetaţi nu sunt toţi răi şi deci nu profită de prejudecăţi pentru a-şi masca atitudinea. Atunci când simţiţi că atitudinea interlocutorului denotă o hipersensibilitate la prejudecăţi, acordaţi un grad exagerat de toleranţă care să-i modifice atitudinea. Cu cât scade toleranţa, cu atât individul va deveni rigid, simţindu-se în pericol.

Controlând atitudinea negativă sau pozitivă în legătură cu cei care intrați în contact veți avea numai de câștigat, de exemplu, știind că mulți inculpați-învinuiți declară neadevăruri cu ocazia anchetei; veți continua cu astfel de presupuneri și în cazul când cel intervievat spune adevărul, tratând fiecare persoană cu toleranță, veți semnala atitudinea pozitivă.

În special cel intervievat dă dovadă de nervozitate sau anxietate, anchetatorul va trebui să ia o atitudine calmă, imparțială. El trebuie să încurajeze intervievatul convingându-l că nimic din ceea ce va declara nu este mai agresiv ori rușinos, cu alte cuvinte să-i lase libertatea relatării. Dacă pe plan personal poți trece cu vederea propriile convingeri despre cel anchetat, cu siguranță că vei obține proba testimonială pe care o urmărești. Trebuie să consideri că primordial este procesul de obținere a mijloacelor de probă, după care intervine părerea proprie.

Prejudecățile duc la totalitarism, atitudine concretizată în impunerea propriei convingeri și celorlalți din anturajul țău. Acest lucru induce celui intervievat sentimente de regret, răzbunare și refuz. Libertatea reduce teama de pedeapsă și promovează dialogul productiv.

B. Curiozitate – suspiciune

Cei intervievați care dau dovadă de perspicacitate reușesc să simtă atitudinea anchetatorului din modul de formulare a întrebărilor și reacția la răspunsuri. Nu uitați că scopul anchetatorului este de a obține informații și nu de a judeca. Dialogul poate fi stimulat prin întrebări de curiozitate decât prin suspiciuni cu caracter acuzator. Mulți oameni se simt flatați atunci când pe parcursul unei anchete judiciare le este solicitată opinia, răspunsurile lor deși subiective, reprezintă o sursă importantă de informații.

Curiozitatea sedimentează raporturile anchetat – anchetator și emană o stare de respect.

Atitudinile acuzatoare produc un efect de închetare a cooperării celui intervievat, procesul fiind uneori ireversibil cerând din partea anchetatorului eforturi deosebite. Dacă cel anchetat dă dovadă de reticență, trebuie să i se pună întrebări ce fac apel la sentimentele lui profunde urmărind concomitent tema interviului.

De foarte multe ori polițiștii, mai ales cei tineri își canalizează energia și concentrarea pe metodologia desfășurării ascultării, decât pe scopul pe care ar trebui să-l aibă mereu în atenție. Nu uitați că printr-o curiozitate adevărată anchetatorul descoperă cât mai multe date despre cel intervievat, lucrurile decurgând în modul automat spre scopul urmărit. Atitudinea unei curiozități directe blochează tendința inițială de necooperare care pentru a fi învinsă necesită răbdare din partea celui intervievat și încurajare din partea anchetatorului.

Nu uitați că meseria pe care o practicați ridică din start suspiciuni din partea publicului larg. Chiar dacă ancheta urmărește stabilitatea întregului adevăr, această

parte poate fi cunoscută doar parțial de către cei anchetați. Curiozitatea trebuie întotdeauna să marcheze suspiciunea. Fără îndoială că unele presupuneri sau întrebări pe care le adresezi vor produce o stare de apatie. Curiozitatea, dimpotrivă, reduce ostilitatea și rigiditatea dialogului înlăturând orice suspiciuni la adresa polițistului.

Trebuie evitat a considera pe fiecare vinovat. Chiar dacă în interviul dvs. nu aveți încredere în nimeni și considerați că o doză de înșelăciune există în declarațiile oricărei persoane mascativă, această stare interioară formulând întrebările într-o manieră neutră ca și cum nu ați lua în considerare, urmări reacția anchetatorului. Odată ce ai obținut destule informații poți să-ți focalizezi acțiunea pe un grup de bănuiți sau chiar pe un singur suspect. Și totuși atitudinea neutră trebuie menținută. Dacă suspectul se simte jignit de acuzațiile tale nu va mai coopera, poate chiar înainte de a obține toate informațiile necesare. Asimilarea suspiciunii nu este o activitate ușoară, motiv pentru care trebuie să ținem cont că adevărul îl va speria pe cel intervievat. O greșeală des întâlnită constă în metoda aplicată de unii polițiști de a „confrunta" infractorul cu informațiile sau probele obținute până în acel moment. Nu spunem că această metodă este greșită, ci doar că ea trebuie amânată pe cât posibil până la terminarea urmăririi penale sau până când toate celelalte metode au dat greș, observând, evaluând și strângând materialul probator covârșitor.

C. Încăpățânare – judecată

Dacă cel anchetat este predispus a coopera în a spune adevărul, majoritatea metodelor și tehnicilor criminalistice nu își mai găsesc locul. Atitudinea pozitivă profesională și neutră trimite un semnal către victimă, martor sau făptuitor producând o stare de încredere. Tactica de tip „este momentul adevărului" induce o conversație directă neîngrădită. Din păcate, această tactică nu dă rezultate în toate cazurile. Aici intervine anchetatorul care trebuie să determine, în sensul bun al cuvântului, cooperarea persoanei anchetate, dovedindu-și astfel calitățile de interlocutor activ.

Dacă lucrurile caracterizează un interlocutor activ:

1. relaxarea mentală prin includerea în propriile calități;
2. exprimarea dorinței de a asculta și interpreta cele relatate.

Răbdarea joacă un rol important deoarece înlătură indiferența omului grăbit. Cel intervievat poate reacționa oricând la semnele verbale și neverbale ale activității negative. La fel ca și anchetatorul, cei intervievați sunt atenți, reacționând la orice categorie de stimuli. Polițistul poate simți că intervievatul este influențat negativ într-un mod anume, înțelegând sursa acestui stimul prin dialogul cu cel anchetat, îl poate înlătura, rezultatul fiind apropierea între cei doi.

Limbajul emoțiilor este foarte subtil, însă foarte puternic, fără a avea nevoie de cuvinte. Expresia feței, gestica, manierele și tonul vocii transmit sentimente și atitudini. Comunicarea non verbală se învață pe parcursul vieții, semnalând

subconştientului atitudini, intenţii sau conflicte. Oamenii au tendinţa de a recepţiona astfel de semnale, de aprobare sau dezaprobare pe timpul unor discuţii. Acest lucru se reflectă în starea emoţională a anchetatorului, care este influenţată de interlocutorul său. Pauze, mişcări ale capului, contactul privirii etc. sunt semne cum că anchetatorul pune la îndoială cele relatate. Aceasta trebuie să fie în măsură în a combate aceste reflexe, ba din contră, să ofere interlocutorului semnale total contrare. Persoanele care acceptă o dispută sunt considerate cel puţin pe jumătate ca fiind cooperante. De exemplu, cei anchetaţi care se prezintă la ora şi în ziua când au fost citaţi dau dovadă prin prezenţa lor conform citaţiei că reprezintă un potenţial de Cooperare.

În astfel de situaţii se poate determina, pe ansamblu atitudinea, nevoile şi scopurile urmărite de cel intervievat. Anchetatorul acţionând asemeni unei oglinde poate afla ce urmăreşte intervievatul dar şi ceea ce urmăreşte scopul anchetei.

D. Detaşare – dezgust

Sublinierea contribuie la abilitatea anchetatorului de a prezenta o faţadă în timpul interviului. Învăţând a fi vehement poate aplica balanţa în favoarea ta mai ales atunci când eşti oripilat de actul infracţional. Este o reacţie firească de autoconservare. Chiar dacă îl consideraţi pe cel din faţă dvs. ca fiind de ultimă speţă, capacitatea de a menţine o poziţie normală faţă de aceasta sporeşte şansele unui succes.

De recomandat este ca pe timpul unui interviu să vă manifestaţi într-un mod cât mai rezervat şi cât mai puţin indignat cu privire a faptele antisociale. Supărarea şi răzbunarea înceţoşează minţile şi limitează inventivitatea. Bineînţeles, că nici contrariul, nepăsarea ori insensibilitatea nu sunt recomandate. Fiţi permisivi în a promova o relaţie de dialog.

Încercaţi să înconjuraţi cooperarea prin stabilirea deliberată a unei forme de neutralitate. Dacă cel anchetat dă dovadă de o atitudine contrară menţineţi-vă calmul şi mintea limpede. Puteţi să menţineţi această atitudine neutră chiar dacă vă sunt adresate injurii, fiind rezultatul unui mod de acţiune instantaneu, dar fără judecată. Dacă însă acestea depăşesc limitele pe care dvs. le stabiliţi puteţi lua măsurile legale pe care situaţia le impune. Nu trebuie să pierdem din vedere comentariile celui anchetat, chiar dacă ele sunt manifestările unor sentimente interioare, speculări ale unor stări de fapt, interpretări subiective etc. Detaşarea emoţională duce la acordarea pe aceeaşi frecvenţă cu învinuitul-inculpatul însă menţinând permanent controlul situaţiei. Un bun anchetator, detaşat de probleme poate să facă observaţii mentale de la un moment la altul, evaluând situaţia şi rezutatele anchetei.

Antagonismul, frica vor fi în favoarea celui anchetat. Cei intervievaţi care au o imaginaţie redusă vor simţi un sentiment de ostilitate, de repulsie faţă de interviu, lucru manifestat în incapacitatea de a da unele detalii esenţiale, pauze prelungite de gândire, evitarea unor răspunsuri etc. Evitaţi orice atitudine arogantă la adresa

intervievatului. Starea de inferioritate va induce închistarea celui anchetat şi totodată un refugiu. Creaţii celui intervievat senzaţia că cu cât dă mai mult, cu atâta va primi mai mult înapoi. Monitorizaţi-vă atitudinea continuu, fiţi într-o stare de alertă, menţinând un control asupra interviului, fără a-i oferi celui anchetat nici o portiţă de scăpare. În mod natural anticipaţi orice răspuns prin întrebări ce vor menţine într-o stare de agitaţie mentală pe cel intervievat.

E. Flexibilitate – rigiditate

Orice anchetator înainte de a începe efectiv cercetarea îşi formează o concluzie în funcţie de informaţiile preliminare. Bazându-se pe experienţă, cunoaşterea naturii umane şi înarmat cu abilitate intuitivă, îşi poate adapta metodele în funcţie de fiecare caz. Gândirea clară este baza activităţii. Creativitatea şi percepţia conlucrează în aflarea adevărului. Sugerez ca fiecare anchetă să fie percepută de către poliţist cu claritate şi prospeţime, cu întrebări şi puncte de vedere. Consider că poliţistul trebuie să fie un om de ştiinţă care îşi foloseşte puterea de observaţie, evaluare şi de asamblare a probelor în vederea stabilirii adevărului. Poliţistul ia cunoştinţă despre un mediu ambiental necunoscut, însă strict legat de infracţiunea comisă, munca lui fiind pe drept numită artă şi ştiinţa cugetării. Anchetatorii stagiari sunt inflexibili (rigizi) neavând nici experienţa şi nici imaginaţia unui anchetator de carieră. Ei nu îşi pot adopta talentul investigativ la varietatea persoanelor cu care intră în contact. Cu alte cuvinte le lipseşte „orientarea“, capacitatea de a folosi informaţiile date în propriul avantaj, fiind inhibaţi de stereotipe teoretice.

F. Intuiţie – realitate

Cunoştinţele, imaginaţia şi vigilenţa dau naştere intuiţiei. Izvoarele gândirii intuitive există în fiecare dintre noi însă aşteaptă să fie descoperite, îmbunătăţite şi maturizate. Intuiţia poartă diferite nume, cum ar fi: fler, al şaptelea simţ, bănuială etc. Reprezintă de fapt puterea de a şti fără a-ţi folosi judecata. Răspundem la gesturi cu o rapiditate extremă în concordanţă cu un set de reguli anume stabilit care nu sunt scrise, dar pe care le înţelege toată lumea.

Mulţi oameni posedă o sensibilitate remarcabilă, însă intenţia lor rămâne aproape ineficientă, datorită lipsei de exerciţiu. Şi totuşi intenţia se dovedeşte a fi un element foarte important în anchetă. Anumite situaţii ce apar cu ocazia anchetei generează o serie de reacţii din partea anchetatorului, fără ca el să fie planificat anterior, trecând de la un gen de activitate la altul.

Şi cei anchetaţi sunt persoane cu un grad ridicat de intuiţie şi nu ar trebui să-i considerăm pe nedrept inferiori anchetatorului. Ei reacţionează într-un mod pozitiv sau negativ la situaţiile artificiale pe care îi producem încercând să le canalizăm

atitudinea în funcţie de nevoile anchetei. În procesul intuitiv orice persoană îşi aduce contribuţia formată din propriile calităţi. Dacă această intuiţie le va indica că vor avea de suferit în urma cooperării, mai mult ca sigur, că va acţiona în consecinţă. Este vital să creăm o stare de echilibru între domeniul ştiinţific şi intuiţie, evitând precedee rigide.

Folosirea intuiţiei poate fi considerată ca o armă principală în anchetă permiţând poliţistului să-şi jaloneze printre mai multe subiecte sensibile. Altfel, ar fi fost total surprins şi lipsit de eficienţă în cazul unor schimbări spontane produse în decurgerea anchetei. „Dacă nu aşteptaţi imprevizibilul nu veţi descoperi adevărul“ – Heraclitus anul 500 î.Hr.

Încredinţaţi propriei persoane înţelegerea deplină a fenomenului de intuiţie. Mesaje vizuale aproape insignifiante, vă vor oferi informaţii preţioase. Hipertensiunea, vascularizarea puternică, starea de excitabilitate, frustrarea, atitudinea evazivă şi refuzul pot confirma, sau nega, afirmaţiile celui intervievat.

Aparent tehnica întrebărilor arbitrare nu dă nici un rezultat, cu atât mai mult, locul intuiţiei nu este bine determinat însă anchetatorii de carieră se bazează foarte mult pe intuiţie, simt tensiunea şi spontaneitatea celui intervievat, acţionând în momentele propice pentru obţinerea unui răspuns adevărat. Bănuielile nu se pot materializa decât în momentul în care intuiţia se pune în mişcare, lucru ce necesită ca pe parcursul etapelor interviului talentul şi tehnicile nu pot funcţiona fără stocarea unor informaţii esenţiale despre persoana intervievatului ori circumstanţele legate de aceasta. Nu uitaţi să vă puneţi aceste întrebări:

- îmi voi planifica fiecare interviu?
- voi adopta de fiecare dată o atitudine calmă?
- voi accepta celelalte fiinţe umane fără a condamna comportamentul antisocial?
- voi da dovadă de interes sau mă voi limita la rutină?
- are oare cel anchetat vreun secret şi aşteaptă.de la mine un semnal pentru a fi deschis în declaraţiile sale?
- dau dovadă de toleranţă şi echitate?
- îmi cenzurez atitudinea de sentimente ostile?
- menţin o atitudine de neutralitate pozitivă?

3. Schimbări de atitudine şi comportament

Fiind un bun profesionist, anchetatorul poate să facă toate eforturile necesare pentru a-şi modifica atitudinea şi schimba comportamentul. Înţelegând diferenţele culturale se poate adapta atitudinea la personalitatea şi caracterul celui anchetat

urmărind un maximum de cooperare. Nu uitaţi că ceea ce spuneţi sau ceea ce faceţi reflectă perspectiva din care anchetaţi cazul influenţând modul de interacţiune al celui anchetat.

O grea încercare o reprezintă determinarea propriilor limite. Cu cât eşti conştient de calităţile tale, cu atât vei face schimbări necesare limitând atitudini de genul hărţuirii celui anchetat, ameninţări, mijloace de constrângere neortodoxe etc. În multe cazuri lipsa de timp, pregătire şi oportunitate a anchetatorului poate produce schimbări majore în atitudinea celui intervievat. Spre exemplu persoanele autoritare în loc să-şi schimbe atitudinea încearcă să disciplineze interlocutorul. Folosirea constrângerii va împiedica descoperirea adevărului şi va duce la procese civile sau penale. Chiar dacă anchetatorul aparţine unei instituţii ce foloseşte metode rigide de anchetă, nu sunteţi obligaţi să acţionaţi în consecinţă. Nu trebuie nici să iubiţi, nici să urâţi aceste metode, ci să acţionaţi în consecinţă într-un mod profesional adoptat la necesităţile cauzei.

Atitudinea profesionistă se poate materializa şi în inducerea unui climat pozitiv la locul de muncă în rândul colegilor, exercitând influenţe pozitive asupra metodelor de lucru. Rolul jucat de dumneavoastră în grupul de anchetatori este vital, agresivitatea într-un interviu dovedind lipsa pregătirii şi a calităţilor persoanele necesare unui bun profesionist mai ales dacă plecăm de la premisa neîntemeiată că cel anchetat este din punct de vedere intelectual şi al imaginaţiei inferior poliţiştilor.

1.6. Elemente de psihotactică – ghid orientativ de exigenţe standard în interogarea investigativă

Scopul interogatoriului este prin excelenţă atingerea unui standard profesional (descoperirea adevărului cu privire la faptă şi persoana făptuitorului precum şi cu privire la împrejurările cauzei, specific probaţiunii judiciare pe terenul dreptului.

Din această perspectivă în algoritmul finalizării interogatoriului eficient, psihologul criminalist trebuie să satisfacă o serie de exigenţe specifice strategiilor psihotactice de abordare nu numai a persoanei interogate dar mai ales în conformitate cu care să-şi nuanţeze atitudinile şi comportamentele proprii:

1. Dezvoltă implicarea responsabilă, încrederea că-ţi vei atinge scopul – cultivă o abordare pozitivă şi vei avea rezultatele aşteptate.
2. Fundamentează-ţi soluţionarea provocărilor viitoare pe interiorizarea experienţelor pozitive – succesele anterioare în cauze complexe.
3. Respectă-ţi adversarul, nu-l depersonaliza, nu-l minimaliza, nu-l umili, ajută-l, arată-i că-i înţelegi explicaţiile şi ţi-l vei apropia... conştientizează singurătatea şi disperarea lui...

4. Nu uita niciodată faptul că înainte de a vorbi ești privit, apreciat, evaluat, „cântărit", ... nimeni nu-l poate lipsi pe adversarul tău de oportunitatea care i se oferă de a te califica și eticheta[14]. Fă-l să știe ceea ce vrei tu să crezi că trebuie să știe despre tine în contextul dat.

Componenta comportamentului expresiv non-verbal (mimică, gestică, postură, atitudine, voce, ton, tăcere etc.) este arma ta cea mai redutabilă... folosește-o!... fi actor...!... fi cabotin!... crează personaje și stări!... ascunde-te sub măști!...

Transmite în mod deliberat stări și vei obține efecte, învață să creezi și să interpretezi momente psihologice și ceea ce este fundamental pentru succes „joacă simplu" și natural, fie subtil și „sincer".

5. Din partea adversarului tău așteaptă-te la orice: cooperare sinceră, cooperare mincinoasă, refuzul cooperării, carapacea tăcerii, ostilitate, ripostă agresivă, suicid etc. De fiecare dată când te îndoiești fă-ți adversarul să înțeleagă faptul că a făcut cea mai păguboasă (dezavantajoasă) alegere, fă-l să-ți fie „dator", fi pozitiv, crează-i atât momente de reflexie și regret, cât și momente de detensionare catharsică – minimalizează-i faptele, aduce în prim plan destinul, hazardul, „ceasul rău" etc., încarcă-l cu „datoria de a fi sincer"...

Orice tensionare nu poate dura etern, își cere mai devreme sau mai târziu detenta, eliberarea, mărturisirea... să crezi în asta, să insiști și să speri...

6. Perseverează în efort mental și volitiv-afectiv, fă-ți mintea creuzetul gândirii și exersează-ți laserul intuiției, asociază, raționalizează, discriminează, operează legic și logic, surprinde subtilitățile deducțiilor și siguranța raționamentelor, „mai insistă o vreme după ce tu însăți crezi că totul este zadarnic – (gral. p. m.) Ceacanica Dumitru – dacă tu, polițist anchetator ești obosit și disperat?!... poți să-ți închipui în ce stare este adversarul tău?!... insistă și speră..."

7. Demonstrează că ești mai bun, competent, exigent, dar dincolo de toate, că ești corect, demonstrează-ți clasa, educă-ți moralul învingătorului, fi uman, fă-și adversarul să înțeleagă că numai tu ești persoana căreia poate, trebuie și este bine să i se confieze.

8. **Nu uita că adversarul tău trăiește disperarea, miza și riscul, învață să-l asculți. Ascultă-l și exersează-ți deprinderea de a-l face pe altul să vorbească – unii sunt frustrați, tensionați și doresc să se elibereze, alții sunt trădători și au multe de spus, unii sunt curioși, alții vor să-și salveze pielea, unii sunt lași, alții**

14. N.A. – nu o dată, în experiența profesională, hoții mi s-au confesat ridiculizând, minimalizând sau ironizând comportamentele „lipsite de sânge" ale unor anchetatori: „subțiri, huseni, gherțoi, papagali, injectați etc." care prin stângăcii tactice și de comunicare erau inclusiv „respinși la interogatorii" prin strategii de „șmenuire" sau „refuz de hrană".

duplicitari și răzbunători, unii debordează de „inițiativă"... „ajută-i" pe fiecare dintre ei să vorbească, transmite mesaje non verbale de înțelegere – acceptare, uimire – nedumerire, satisfacție, îngrijorare, încurajare etc. „ajută-i" să-și diminueze simțul critic, atenuează-le cenzura, adoarme-le vigilența, identifică-le și interpretează-le simptomatologia psihanalitică, vei decripta astfel gândurile cele mai ascunse, vicleniile cele mai perverse, sau dimpotrivă te vei convinge de cele mai inocente comportamente.

9. Arată-te interesat și captivat de cele ce asculți, vei întinde astfel adversarului capcana aparentei credibilități, reține cu subtilitate inadvertențele, contradicțiile, falsele raționamente, stângăciile justificărilor, ascultă-ți interlocutorul conectat, alert și interesat, exersează-ți deprinderea duplicității planurilor prin antrenarea în paralel și concomitent a algoritmului gândirii reflexiv-critice, sancționatoare și (deocamdată) obișnuiește-te să amâni reacțiile de exteriorizare ofensiv interogativă.

10. Adună experiență de viață, cultură și știință de carte, strecoară în discursul tău proverbe, citate, exemple, poartă-ți advesarul prin istorie, religie, similitudini experiențiale etc. respectă-l și va căpăta în tine încredere, va investi în tine speranță... și ceea ce este mai important – va vorbi.

În sensul celor sus argumentate deziderate didactice ne obligă să cităm integral din dr. Eliodor Stanislav[15] referitor la experiența școlii anglo-saxone în materia interogatoriilor.

Concepte tactice

În mod evident noțiunea de interviu la care ne-am referit, pe parcursul acestei lucrări nu se referă la schimbul de idei și experiență în condiții normale de către două persoane. La acest tip de interviu cel intervievat va domina prin relatare în timp ce, cel ce investighează, acționează prin stimularea memoriei și a modului de redare a interlocutorului său. Anchetatorul, fiind un factor de catalizare, adresează întrebările necesare a căror răspuns au ca scop probarea, lămurirea, sau detalierea aspectelor cauzei. Putem vorbi de o apropiere a relațiilor între cei doi a căror coordonată definitorie este cooperarea. Pentru a te pregăti a aborda o cauză trebuie de fiecare dată să o privești cu un ochi „proaspăt", detașându-te de contextul emoțional printr-o atitudine pozitivă și flexibilă. În acest rol activ vă recomand două tehnici foarte des întâlnite:

1. Ascultarea activă;
2. Crearea legăturii.

15. Eliodor Stanislav, **Criminalistica – metodologia intervievării investigative**, Editura Semne, București, 2001, pag. 48-61.

1.Ascultarea activă

Încrederea reciprocă este o etapă foarte grea într-un interviu greu de atins, de multe ori parteneriatul eşuând. În timp ce scopul tău este să stabileşti adevărul, „adversarul" urmăreşte să se protejeze. Un bun anchetator ştie cum trebuie să asculte. Folosind întrebările, pauzele şi reformulările ei arată că ştiu să asculte, activ. Şi sunt alerţi şi politicoşi în acelaşi dedicându-şi întreaga atenţie celui audiat. Se pare că mulţi oameni sunt frustraţi în viaţă de faptul că nu pot comunica, iar o astfel de oportunitate trebuie fructificată la maximum de anchetator. Nevoia de a se simţi importanţi îi fac pe unii să coopereze foarte bine cu poliţia.

În plus intervievaţi sunt curioşi să ştie ce importanţă au declaraţiile lor pentru bunul mers al anchetei. Ancheta trebuie derulată la jumătatea drumului între modul cum aceasta se reflectă în viaţa celui anchetat şi confidenţialitatea ce o implică o anchetă judiciară. Prea multe explicaţii, chiar şi subtile, duc de multe ori la relatări inexacte tocmai pentru că aceştia vor să fie în concordanţă cu ipotezele enunţate de poliţişti.

Evitaţi să daţi dovadă de autoritate excesivă mai ales faţă de cel anchetat, fără a pretinde prea multe, dar înţelegând totul. Nu încercaţi să iscaţi controverse cu interlocutorul, care să degenereze în aprecieri şi comentarii cu privire la onestitatea celor declarate.

A. Cooperarea celui intervievat

Într-o audiere activă, anchetatorul transmite semnale de acceptare a interlocutorului care sunt recepţionate de acesta. Asemenea marii majorităţi a oamenilor, cei intervievaţi trăiesc cu impresia că ceea ce ei au relatat reprezintă lucrul cel mai important din lume şi deşi se aşteaptă ca răspunsurile lor să fie acceptate nu urmăresc neapărat ca ele să fie evaluate şi criticate. Ei trebuie să fie sprijiniţi în a da în vileag gândurile şi secretele cele mai ascunse. Pentru a simula acceptarea pot fi folosite cele mai diverse semne de acceptare, cum ar fi mormăitul sau mişcările capului. Nu uitaţi că ambele părţi implicate în interviu vor fi implicate în procesul de ascultare într-o măsură mai mare sau mai mică. Dacă cel ce ascultă dă impresia că nu este atent la cele relatate, chiar dacă acest lucru nu se întâmplă în realitate, cel ce relatează va trăi cu impresia că interlocutorul său nu dă dovadă de atenţie şi concentrare.

Anchetatorul ideal ascultă relatările într-un mod necritic, fără observaţii. Acest lucru se poate realiza prin prezentarea unui interes deosebit pentru relatarea interlocutorului, lucru ce nu-i mai lasă timp pentru critici sau admonestări. Nu uitaţi că pe timpul cât durează audierea trebuie să separaţi valorile morale personale să vă izolaţi de orice stimuli negativi şi să culegeţi din fluxul de informaţii ceea ce vă interesează. Să presupunem că în opinia dvs. pedeapsa pentru

abuzul sexual împotriva minorilor îl constituie pedeapsa cu moartea şi sunteţi puşi în situaţia să anchetaţi un astfel de caz. Există o contradicţie enormă între postura de anchetator şi valorile morale.

B. Concentrarea

O diferenţă esenţială între anchetatorul mediocru şi cel de prima mână constă în abilitatea celui din urmă de a combina ascultarea activă şi analiza cu întrebările ce determină răspunsuri adevărate. Concentrarea implică ascultarea celui intervievat cu întreaga fiinţă, făcând excepţie de ceilalţi factori de stress. Există o legătură strânsă între ascultarea activă şi intuiţie. Prin concentrare se poate determina sistemul de referinţă al celui intervievat şi se poate reduce tensiunea emoţională şi genera cooperare.

Evitaţi a vă concentra asupra anumitor aspecte ale interlocutorului. Ascultaţi în mod constructiv, permiţând a fi influenţat de comentariile interlocutorului, acesta fiind foarte periculos.

De asemenea, plictiseala poate fi periculoasă. Un anchetator neglijent ar putea avea intenţia să catalogheze astfel de interviuri, drept o pierdere de timp şi bineînţeles să piardă astfel din vedere informaţii importante.

De asemenea, ascultătorii neatenţi pot să nu sesizeze anumite lucruri care nu au fost spuse, ori ascultând în mod superficial să-şi formuleze opinii total greşite. Se constată astfel lipsa replicilor alerte, rapide şi la obiect. Anchetatorul se comportă ca şi cum ar fi depăşit de evoluţia discuţiilor, aflându-se în imposibilitatea de a o prinde din urmă.

În postura de anchetator, atenţia nu trebuie să fie fixată pe anumite aspecte fiind uşor distras de promisiuni ori oferte. Lipsa de concentrare vă poate induce foarte uşor în eroare prin formularea unor concluzii pripite. De asemenea, ezitarea ori îndoiala poate produce aceleaşi efecte ca lipsa de atenţie. Ascultarea înseamnă a te concentra asupra celor care au fost spuse şi asupra celor ce nu au fost spuse, atât în mod verbal cât şi neverbal.

C. Detaşarea

Ocazional vei fi nevoit să cercetezi fapte oribile care te vor zgudui până în adâncul sufletului. Indiferent de circumstanţe acest lucru nu trebuie să te abată de la normele propuse. Nu deveni supărat pentru că vei urmări apoi răzbunarea în numele victimei, rămânând detaşat şi conducând în bune condiţii ancheta, înfăptuieşti de fapt actul de justiţie. Astfel vei reuşi să te detaşezi chiar şi de oamenii de ultimă speţă, cunoscându-le sensibilităţile, reuşind să obţii cât mai multe informaţii ca să-i aduci în faţa justiţiei. Cu calm, stăpânire de sine veţi obţine

probele testimoniale necesare, evitând orice ameninţări din partea intervievatului. Un anchetator neexperimentat este tentat să folosească tehnici caracterizate prin cruzime în speranţa că vor da roade, dar care nu vor face nimic altceva decât să-l sperie, sau eventual să-l amuze pe cel anchetat.

Există anumite situaţii când interviul se împotmoleşte, iar anchetatorul lipsit de experienţă simţind gradul de incompetenţă într-o astfel de situaţie va încerca să-l constrângă pe interlocutorul său. O astfel de atitudine va slăbi temporar tensiunea, însă va produce leziuni ireversibile în relaţia anchetat-anchetator.

Sub starea neutră pe care anchetatorul este nevoit să o mimeze, lipseşte împăcarea cu sine, lipseşte armonia internă între faptă şi standardele morale. Atunci când te aştepţi să fii calm, corpul îţi va dicta sub presiunea faptelor o atitudine contrară cauzată de stress. Deci stress-ul acumulat cu ocazia problemelor profesionale, dar mai ales sociale, trebuie eliminat, fiindcă sunt cunoscute multe situaţii în care anchetatorii au cedat stress-ului, brutalizându-şi interlocutorul. Nu uita că în ciuda stress-ului vei avea permanent controlul tău. Foloseşte-ţi puterea pentru a menţine un nivel profesional foarte înalt.

Pregăteşte-te pentru a fi destul de puternic din punct de vedere emoţional, reuşind să asculte orice anchetatorul ar putea să spună: tehnica ascultării libere implică posibilitatea abordării oricăror subiecte cu ocazia discuţiei. Interlocutorul ar putea să „explodeze“ sub efectul emoţiilor în timp ce tu urmăreşti fapte ale evenimentului. Indiferent ce sentimente transmite cel anchetat trebuie să fii total detaşat de ele. De exemplu, poţi să auzi printre lacrimi o frântură de propoziţie care să rezolve întreaga investigaţie.

Nu este bine să răspundem într-un mod defensiv la „exploziile“ emoţionale. Altfel, fie te vei alinia reacţiei intervievatului, fie îţi vei diminua autoritatea.

D. Răbdarea

De multe ori tinerii anchetatori neexperimentaţi sar de la o întrebare la alta fără a fi primit nici un răspuns. Ei nu înţeleg că răbdarea este o componentă activă a ascultării. Se grăbesc printr-un tunel creat de propria imaginaţie, la al cărui cap se găseşte rezolvarea cauzei, trecând în trombă prin toate etapele ei. Răbdarea este o componentă a acestui raport mult mai largă. Trebuie să vă prezentaţi asemenea unei persoane experimentate care dă dovadă de o înţelegere profundă dar şi foarte tolerantă, acceptare, dar stimulează şi dialogul. Veţi avansa, astfel fără durere către scopul propus. Dacă un interlocutor devine ostil şi indignat, fiţi fără grijă, dar răbdător. Nu uitaţi ameninţările şi ultimatumurile care caracterizează nerăbdarea şi protejează pe cel anchetat, care devin frustrante.

Răbdarea este esenţială în faţa crizelor emoţionale. Un răspuns pozitiv adresat unei victime aflate în pericol poate să-i salveze viaţa eliminând frica. Permite de asemenea celui intervievat să-şi descarce energia, supărarea şi durerea, dând posibilitatea anchetatorului să ia pulsul celor întâmplate. Trebuie să fii atent cu privire la informaţiile concrete, dar mai ales la cele abstracte. Informaţiile concrete conturează clar continuarea situaţiei respective. În informaţiile abstracte comentariile subiective sunt emoţionale, nespecifice şi direcţionează pe o cale greşită. Trebuie să vă luptaţi să obţineţi comentarii obiective, fără a pierde din vedere că ele exprimă multe comentarii subiective.

Pe timpul evoluţiei carierei dvs. veţi intra în contact cu multe persoane având diferite grade de emoţie. Unii devin foarte repede iritabili, alţii refuză să coopereze. Alţii se cred atotştiutori şi deci este greu să obţii ceva de la ei. Răbdarea şi anchetarea într-un mod gentil poate îndrepta cercetarea, indiferent de personalitatea celor implicaţi, spre scopul urmărit de anchetator.

2. Ascultarea activă nonverbală

Ascultarea activă implică întreg corpul uman. Exprimaţi dorinţa de a asculta prin tonul vocii poziţia corpului şi expresia feţei. Cinetologia este un studiu asupra relaţiei dintre mişcările corpului şi comunicare, cu alte cuvinte studiul limbajului corpului. Aceasta include efectele vocale cum ar fi tonul vocii, care este plin de înţelesuri. Prin limbajul corpului îţi poţi comunica ceea ce aştepţi de la interlocutor dar şi reacţiile acestuia.

A. Limbajul corpului

Aceasta include poziţia, gestica şi modul corpului de a interacţiona cu alţii. Pe parcursul unui interviu atitudinea nonverbală a anchetatorului este permanent supusă analizei şi un simplu mesaj negativ poate pune capăt interviului. Singura apărare pe care o ai constă în semnele credibile de acceptare. Atitudinea nonverbală poate încuraja interlocutorul în a continua relatarea celor petrecute.

B. Mişcarea şi poziţia corpului

Acest semnal la care trebuie să fiţi foarte atenţi se referă la adoptarea unei poziţii similare cu cea a interlocutorului oricât mai aproape de acesta, dar putându-se a se materializa şi în a te aşeza în faţă cu cel în cauză, ori într-un unghi de 45° faţă de acesta. Mişcările trebuie să fie suple şi vioaie, fără însă a-l speria pe cel în cauză. Aplecarea către înainte indică o stare de intimitate între cei doi şi că anchetatorul este atent la discuţie.

În momentul în care simţiţi că are loc comunicarea cu cel anchetat trebuie să încercaţi o mişcare fizică şi psihică asemănătoare, lucru ce va duce la o sincronie interacţională care vă va semnala că sunteţi un ascultător atent. Încercaţi să menţineţi ritmul vorbitorului. Când el se mişcă mişcaţi-vă şi dumneavoastră, acest lucru conferindu-i iluzia că împărţiţi aceleaşi elemente de caracter fiind foarte posibil ca el să vă încredinţeze în aceste condiţii informaţii confidenţiale. Faptul că sunteţi în sincronizare cu interlocutorul nu înseamnă lipsă de echilibru, aflându-vă permanent într-o stare de alertă cu privire la ce se întâmplă. Imitarea vocală, tempoul, tăcerea, expresiile feţei, mişcarea ochilor şi poziţia corpului pot confirma termeni obscuri sau contradictorii. Astfel de mesaje subtile vă pot oferi motivaţia necesară pentru a confrunta pe cel anchetat. Când nu sunteţi în totală concordanţă cu cel ascultat aveţi grijă să nu-i daţi de înţeles despre aceasta interlocutorului.

C. Gestica

Dacă limbajul corpului este într-un fel sau altul acuzator, interviul devine unul defensiv. Anchetatorii cu experienţă folosesc limbajul corpului sub forma unor tactici neofensive, ţinând spre exemplu mâinile libere şi palmele deschise. Nu este rău să plasaţi una din mâinile dumneavoastră pe mâna, braţul sau umărul interlocutorului într-un semn de reasigurare pentru a aprofunda fragila relaţie înfiripată. Un astfel de semn folosit la momentul oportun poate întări comunicarea interumană. Totuşi apar în viaţa cotidiană combinaţii de lucruri foarte complicate şi ciudate, mai ales când două persoane se ating, aşa că aveţi grijă când încercaţi acest lucru pentru că el poate fi interpretat. Spre exemplu, femeile îşi protejează spaţiul personal, aşa că este foarte posibil ca un astfel de subiect, mai ales dacă este refractar, să nu permită să fie atins. Alte persoane nu suportă ca cineva străin să se apropie sub o anumită distanţă de ele, cu atât mai mult să nu fie atinse. În cele mai multe situaţii de acest gen, atitudinea nu este determinată de ancheta propriu-zisă, ci de motive psihice foarte variate.

D. Expresiile feţei şi tonul vocii

Privind interlocutorul şi adaptând diferite expresii faciale veţi obţine din partea acestuia reacţii din cele mai diverse. Aceşti muşchi care controlează încruntarea, seninătatea, disperarea etc. pot transmite informaţii, dintre cele mai diverse. Puteţi schimba imediat atitudinea dintr-una de înţelegere într-una autoritară, doar prin intonaţie şi tempoul alocuţiunii. Acest lucru poate fi imediat sau ascendent. Deoarece expresiile feţei şi tonul vocii simbolizează informaţii şi atitudini ale subconştientului, ele au capacitatea de a-i influenţa atitudinea altei persoane la fel ca şi cuvintele. Sintagme de genul „da, înţeleg“, „spuneţi“, „înţeleg“ „vă ascult“ pot indica faptul că vreţi să auziţi mai multe, însă mesajul pe care îl transmit poate fi negativ sau pozitiv în funcţie de modul cum sunt transmise. Astfel este obligatoriu ca tonul folosit să fie unul neutru fără a da naştere la interpretări.

E. Tăcerea pozitivă

Când este folosită în mod corect fără a se urmări ameninţarea interlocutorului, tăcerea poate întări raportul dintre anchetat-anchetator. Tăcerea poate indica acceptare sau poate semnala faptul că anchetatorul este cel ce conduce interviul. O scurtă pauză poate indica interlocutorului faptul că dorim mai multe informaţii cu privire la întrebarea noastră chiar dacă el ne-a răspuns.

Ocazional putem prefaţa întrebarea noastră cu unele expresii de încurajare de genul „chiar dacă nu ştiţi sigur“, „chiar dacă nu puteţi confirma în totalitate“ etc. Odată enunţată această prefaţă, o scurtă pauză între ea şi întrebare, creează momentul psihologic necesar întrebării, care nu-i oferă posibilitatea celui în cauză de a răspunde cu ezitare.

Pentru un interlocutor de bună-credinţă, reacţiile de tipul „tăcere contemplativă“, „ochi agitaţi“ etc. sunt un semn al căutării mentale. În cazul unor interlocutori de rea-credinţă, mimarea acestei căutări este de scurtă durată (fiindcă nu au ce căuta în memorie) iar răspunsul este mult prea detaliat pentru a fi rezultatul unor amintiri.

Este des întâlnită practica folosită de persoanele ce nu recunosc autoritatea anchetatorului de a face pauze foarte lungi între întrebare şi răspuns. Indiferent dacă ei sunt sau nu de rea-credinţă, folosesc tăcerea împotriva anchetatorului. Aşa-numiţii „băieţi de cartier“ pot sesiza că folosiţi tăcerea ca o tactică de anchetă încercând astfel să vă răspundă cu aceeaşi monedă. Sesizând o astfel de posibilitate puteţi evita stările conflictuale cu cel intervievat ignorând orice semne pe care ar putea tăcerea să vi le ofere pentru că ea face parte dintr-un joc între anchetat şi anchetator.

Chiar dacă tăcerea vă face să vă simţiţi frustrat este important că nu răspundeţi într-un mod agresiv. Puteţi folosi într-o astfel de situaţie tactica reformulării întrebării considerând tăcerea ca o perioadă de gândire.

Deoarece tăcerea implică şi o stare de jenă, întrebările vor fi adresate în mod direct şi cât mai simple, oferindu-i celui intervievat tot timpul necesar pentru a-şi formula răspunsul corect. S-a stabilit că există o legătură directă între perioada de tăcere de după întrebare şi nivelul general de spontaneitate al răspunsului. De foarte multe ori cel intervievat, pentru a completa tăcerea intenţionat produsă de anchetator, va oferi mai multe informaţii, unele dintre ele fiind relevante şi de o importanţă crucială în desfăşurarea anchetei.

Atunci când nu este folosită în mod subtil, cel anchetat poate să traverseze cu indiferenţă, mai ales când această tactică are un caracter de repetabilitate. Dacă nu este folosită corect tăcerea devine o formă de pedepsire şi de autoprotecţie din partea interlocutorului. Mai mult, ea măreşte tensiunea interviului şi descurajează cooperarea. Când vă decideţi să folosiţi această tehnică trebuie să vă adaptaţi la personalitatea interocutorului. „Folosiţi tăcerea pentru a ţine apa clocotind şi nu pentru a o da în foc". Tăcerea are două tăişuri.

Uneori este bine ca tăcerea să fie introdusă pe parcursul interviului, când interlocutorul se aşteaptă cât mai puţin. Nu uitaţi că acest lucru se poate întoarce împotriva dumneavoastră pentru că cel intervievat încearcă să distragă atenţia ori să ignore tăcerea.

F. Contactul vizual

Este una din tehnicile nonverbale cele mai importante. Asemenea gesticii, contactul vizual acţionează pentru a controla cursul conversaţiei. Foarte mulţi oameni privesc în altă parte pentru câteva secunde înainte de a termina conversaţia. Ei privesc înapoi ori pe altă direcţie ca şi cum ar aştepta ca altcineva să ia cuvântul.

Puteţi afla foarte multe lucruri despre interlocutori numai din modul în care vă privesc sau chiar din contră nu vă privesc. Aşa cum am menţionat în Capitolul 1, persoanele necinstite evită contactul cu privirea interlocutorului, iar celor de bună-credinţă, din contră le este foarte uşor să-şi întâlnească privirile cu cele ale interlocutorului. Evitarea contactului vizual poate semnala o întrebare printr-un răspuns care nu este pe placul celui în cauză. Nu uitaţi că cel cu care discutaţi caută cel mai mic semn de aprobare sau dezaprobare şi nu va evita să să se folosească în acest sens de modul cum priviţi. Faptul că priviţi insistent o anumită persoană poate provoca o stare de jenă, care poate fi interpretată ca o atitudine falsă. Nu uitaţi că trebuie să lăsaţi interlocutorul să-şi poată contura răspunsurile.

3. Stabilirea raportului

Acele norme se aplică în mod particular interviului investigativ pentru că fără existenţa unui raport interpersonal caracterizat prin cooperare, încredere şi armonie, rezultatul nu este cel scontat. Într-un interviu, acest raport poate fi comparat cu energia electrică care circulă între cei doi participanţi. El apare din primele faze ale interviului o dată cu întrepătrunderea acţiunilor verbale şi nonverbale între anchetat şi anchetator. Ştiinţific, s-a demonstrat că oamenii, indiferent de poziţia pe care se află, îşi conturează o impresie despre interlocutor în primele minute ale conversaţiei.

A. Constituirea raportului

Raportul este constituit prin abilitatea cu care ştii să asculţi. De obicei, în situaţiile în care cooperarea dă roade, acest lucru se datorează faptului că din primele momente anchetatorul s-a apropiat de cel în cauză. Această apropiere nu înseamnă o implicarea emoţională, ci numai hotărârea anchetatorului, perseverenţa şi obiectivitatea de care dă dovadă pentru a „deschide" sufletul interlocutorului.

Constituirea acestui raport implică un anumit nivel de încredere reciprocă, o interacţiune nedefensivă şi o stare de confort. Acest raport se poate crea prin micile discuţii ce nu au legătură cu cauza, dar care vor crea o stare de apropiere între cei doi.

Chiar de la începutul interviului cel anchetat va da semn de împotrivire. De aici s-ar putea trage concluzia nefondată că deşi anchetatorul vrea să-l ajute, cel anchetat nu are încredere în el. Acest lucru este fals pentru că de foarte multe ori intervin terţe cauze ce îl determină pe cel intervievat să nu coopereze. Gândirea calmă şi atmosfera destinsă sunt elemente vitale. Cu cât relaţia dintre cei doi devine mai apropiată cel anchetat se va destinde, va deveni cooperant chiar relaxat.

Nu rareori sunt cazurile în care tinerii anchetatori preocupaţi să-l surprindă pe interlocutor cu următoarea întrebare uită pur şi simplu să asculte răspunsul întrebării anterioare. Din această cauză anchetatorul trebuie să se afle într-o stare de alertă permanentă şi să-l asculte pe cel intervievat în adevăratul sens al cuvântului, nu să simuleze acest lucru. Şi reciproca este valabilă, faptul că interlocutorul simulează, faptul că ascultă ceea ce i se spune, realitatea este cu totul alta. Acest lucru se poate datora fie şocului emoţional, fie încercării de a se eschiva de la anchetă. Nu uitaţi să puneţi din când în când întrebări-test, chiar dacă sunt lipsite de importanţă pentru anchetă, pentru a stabili starea psihică a interlocutorului.

Nu uitaţi să vă controlaţi emoţiile, fără însă a vă pierde entuziasmul. Gândiţi într-un mod complex şi analizaţi bine comentariile înainte de a le împărtăşi cu cel anchetat. Nu uitaţi obiectivul propus în momentul în care relaţia dintre cei doi a ajuns într-un anumit stadiu; cel anchetat nu se mai simte vulnerabil şi va încerca să se confeseze anchetatorului asemenea unui prieten. Este posibil să aflaţi lucruri pe care altfel nu le-ar fi spus nimănui. În concluzie, cu cât relaţia evoluează, cu atât mai multe relaţii veţi primi.

Se poate întâmpla de asemenea ca relaţia să nu îşi pună bazele de la prima întâlnire, ci după a doua sau a treia discuţie; uneori chiar infractorul fiind cel care va solicita să fiţi prezent la audiere. Când cel intervievat ştie că poate părăsi oricând sala de anchetă, acest lucru îi conferă siguranţa şi cooperează mult mai bine cu anchetatorul.

B. Diminuarea raportului

Mulţi oameni nu reacţionează atunci când sunt trataţi de pe poziţii de superioritate. Totuşi, foarte mulţi oameni reacţionează într-un astfel de context şi refuză orice legătură cu persoana care i-a pus în inferioritate. Acţiunile care pot

bloca acest raport sunt foarte diverse, cum ar fi: comentarii negative, monologuri, contrazicerea celor declarate, grăbirea audierii etc. Într-adevăr sarcasmul, cinismul şi ridiculizarea creează o stare de tensiune şi limitează gradul de cooperare.

Nu sunt excluse nici situaţiile în care cel anchetat preia conducerea interviului. Evident că acest lucru nu este de dorit şi este de recomandat fie ca interviul să înceteze, fie obţinerea subtilă a controlului acestuia.

Când un interviu eşuează nu trebuie să faceţi din aceasta un eşec profesional. Chiar dacă interlocutorul este ostil dialogului nu vă arătaţi frustarea ori nemulţumirea, ci din contră menţineţi atitudinea pozitivă. Astfel aţi pus bazele unei audieri viitoare, lăsând impresia că aţi fost mulţumit de prestaţia interlocutorului.

4. Concluzii

Unele persoane anchetate simt nevoia de a domina interviul. Ei pun la îndoială tactica adoptată de neutralitate; considerând-o înjositoare pentru că nu li se acordă atenţia dorită. Lor trebuie să li se motiveze această atitudine prin necesitatea menţinerii unei curtuazii profesionale faţă de toţi cei implicaţi, indiferent de poziţia lor juridică, fără însă a uita că este necesar să se contureze o relaţie, chiar şi temporară de încredere între anchetat şi anchetator. Nu uitaţi scopul pe care vi l-aţi propus, acela de a rezolva cazul, iar dacă vreţi să aveţi mai multe succese notabile trebuie să adoptaţi o atitudine în consecinţă.

Partea II

2. Interiogatoriul judiciar

2.1. Între manipulare şi coerciţie

... „S-a dovedit faptul că tehnicile de intervievare manipulative şi coercitive pot avea consecinţe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiţiei penale, resentimente şi ostilitate printre acuzaţi“...

International review of psychiatry, march 1994.

Din perspectiva practicienilor în materie este cunoscut faptul că începuturile utilizării tehnicii poligrapf „lie detector“ în criminalistica română şi-a avut sorgintea în experienţa americană[1].

Metodologia de testare şi tactica abordării subiectului precum şi aspectele procedural-juridice asimilate de specialiştii români s-a raportat predilect la consacraţii Jonh Reid şi Fred Inbau*.

Recent o serie de consideraţii şi aprecieri referitoare la disfuncţii de natură manipulatorie şi coercitivă subliniate în „International review of psychiatry, march 1994“ readuc în discuţie elementele psihotactice elaborate, demonstrate şi validate de redutabilul cuplu de profesionişti – Reid şi Inbau (vezi „Interogatoriul şi confesiunile“, lucrare a aceloraşi autori), parţial utilizate şi în metodologia română – pre test – specifică detecţiei comportamentelor simulate şi mai ales, episodic, mărturisirilor complete sau parţiale – post test.

---

* Jonh Reid şi Fred Inbau – *Truth and deception -The polygrapf (lie detector) tehnique*, the William and Willkinson Co. Baltimore, 1996

1. În 1976, locot. psih. Tudorel Butoi – expert criminalist, efectuează un stagiu de documentare informare în Iugoslavia (Rijeka, Splitz, Zagreb, Belgrad) unde pentru prima oară se familiarizează cu procedurile de testare poligrapf implementate la indigo din SUA de către reputatul specialist dr. Svonimir Roso; după exploatarea iniţială a tehnicii japoneze (Keller polygrapf, 3 canale puls, T.A. respirator şi bioelectric) criminalistica română se dotează cu aparatură americană completă 5 canale – asistată pe calculator – Lafayette şi Statesman – diplomat, beneficiind şi de documentaţiile în exploatare efectuate de ing. Verner Miller – SUA; în 1994 psihologul criminalist Tudorel Butoi examinează în cauze reale (tâlhării şi spargeri de seifuri) asistat şi monitorizat de directorul pentru cercetări externe în tehnică poligrapf dr. Gordon Barland F.B.I. – SUA. În urma acestei experienţe care marchează ieşirea în lume a „experţilor români“, Tudorel Butoi primeşte statutul de expert şi membru asociat al A.P.A. – Asociaţia Americană a Experţilor Poligrapf, ulterior şi alţi reputaţi specialişti români dr. Coman Adrian, dr. Voiculescu Toma, dr. Buş Ioan, dr. Ţîru Gabriel se specializează în Israel, SUA, Austria etc.

În fața acestor interesante comentarii, pentru autori, în orice caz o interesantă provocare, ne propunem ca după parcurgerea integrală a articolelor intitulate „interogatoriul: cercetări recente și concluzii[2]" și mai ales a prezentării „Manualului de contraspionaj și Anchetă al KUBARK-CIA-SUA[3]" să revenim încă o dată asupra diferențelor proprii și anume de a insista asupra valențelor redutabile specifice interogatoriului psihoanalitic pe de o parte, iar pe de altă parte să revenim încă o dată asupra tehnicii poligraf în expresia ei clasică (fără psihobiocibernetizare și asistență fetiș a computerului) familiarizând o dată mai mult specialiștii preocupați nu atât de spectaculozitatea domeniului, cât mai ales avertizați asupra posibilităților, limitelor și vulnerabilității sale.

În acest sens materialul la care ne referim subliniază următoarele:

REZUMAT

Acest studiu elaborează câteva concluzii despre natura, metodele și consecințele interogatoriului. Progresele juridice recente din Anglia permit îmbunătățirea protecției suspecților care sunt reținuți pentru interogatorii la secțiile de poliție, precum și a procedurilor și tehnicilor de interogare. S-a dovedit faptul că tehnicile de intervievare manipulative și coercitive pot avea consecințe negative, constând în mărturii false, subminarea încrederii publice în sistemul justiției penale, resentimente și ostilitate printre acuzați, tulburări cauzate de stresul posttraumatic și mărturii care nu sunt admise de către instanță. Autorul sugerează că există un echilibru sensibil între facilitățile pentru activitatea poliției în prevenirea și investigarea delictelor și întâmpinarea nevoilor și protecția drepturilor suspecților si a martorilor.

Scopul acestei lucrări este acela de a îndrepta atenția către concluziile și problemele ridicate uneori în contextul interogatoriului judiciar (investigative interview). Acesta este conceptual folosit în Anglia pentru a descrie intervievarea de către poliție a suspecților, martorilor, victimelor și reclamanților. Principalul scop al interogatoriului judiciar este de a colecta informații și relatări faptice de la cei intervievați. Scopul și natura interviului vor depinde de cazul investigat, de circumstanțele sale, precum și de particularitățile celui investigat. Unele interogatorii, care sunt cele referitoare la cazuri simple implică numai descrieri directe ale evenimentelor, iar persoanei i se cere să facă o prezentare liberă a ceea ce a observat. Interogatoriile sunt mai extinse atunci când informația implică

2. Internațional review of psychiatry, march 1994
3. Ciprian Dudău, Jurnalul Național – Jurnalul Magazin, miercuri 3 martie 1999

descrieri ale unor evenimente de anvergură și interacțiuni sociale. Aici, descrierea emoțiilor, gândurilor și intențiilor devin foarte importante.

Fără îndoială că interogatoriul este o parte foarte importantă a procesului investigativ. De obicei, principalul scop al interogării suspecților este obținerea unei confesiuni, care este apoi folosită ca probă a acuzării în instanță. Chiar și atunci când probele erau insuficiente sau lipseau, o confesiune autoincriminator este suficientă pentru condamnare. Acest lucru s-a schimbat radical în UK ultimilor 10 ani, o dată cu recunoașterea de către magistrați al riscului unei false confesiuni și eliminarea ei ca probă acolo unde s-a constatat o încălcare esențială a codului de procedură (police Codes of Practice). Rezultatul a fost preocuparea poliției pentru îmbunătățirea tehnicilor de interogatoriu o dată cu formarea profesională a ofițerilor.

Tendința generală în ceea ce privește interogatoriul în America în ultimii 50 de ani, în conformitate cu Leo (1992), s-a mișcat din zona utilizării metodelor coercitive fizice către manipularea psihologică și inducerea în eroare. Asemenea tehnici pot fi extrem de eficiente în distrugerea rezistenței suspecților (Inbau, Reid). Din nefericire, aceste tehnici nu rămân fără ecou, iar scopul acestei lucrări este de a atrage atenția asupra unor consecințe nedorite ale interogatoriului manipulativ – coercitive recomandat în manualele de tactică a interogatoriului folosite de polițiști.

Schimbarea fundamentală din modalitatea de aplicare a interogatoriului judiciar a survenit din pricina numeroaselor erori judiciare, urmare a condamnării greșite a unor inculpați pe baza probei mărturiei.

Police and Criminal Evidence Act (PACE) are implicații majore în modul în care interogatoriile poliției sunt realizate iar rezultatele acestora sunt folosite ca probă. Cele mai novatoare schimbări au întărit fidelitatea și corectitudinea interviurilor judiciare prin introducerea înregistrării lor pe bandă și folosirea „adulților potriviți" pentru protejarea indivizilor vulnerabili (minori, bolnavi psihic) în locul depozițiilor care să ducă pe căi greșite. „Adulții potriviți" pot fi rude ale suspectului sau persoane independente precum asistenții sociali, psihologi, psihiatrii. Rolul lor este de a asigura corectitudinea interviului, de a sfătui suspectul, de a facilita comunicarea. Apărătorul suspectului nu poate deține rolul de „adult potrivit".

Până de curând, formarea polițiștilor englezi în domeniul obținerii informațiilor prin interviu a fost minimă, iar în anii '80 tehnicile de interogatoriu au fost influențate de cele americane.

Walkley (1987) a realizat primul manual englez pentru anchetatori. Lucrarea a urmat modelul de intervievare dezvoltat de-a lungul mai multor ani de către Inbau și Reid, promovând eliminarea rezistenței suspecților prin șmecherii, inducere în

eroare, amăgire şi manipulare psihologică. Cele două direcţii principale recomandate de Inbau şi Reid implică exagerarea de către poliţist a probelor pe care le deţine împotriva suspecţilor (pretind că deţin dovezi care fac legătura între suspect si crimă, chiar dacă nu au nici una) şi nominalizând percepţiile nedorite asociate cu mărturisirea (minimalizarea gravităţii delictului, sugerând că a fost un accident sau că victima poartă cea mai mare parte a vinei).

Gudjonsson comentează pe larg tehnicile recomandate de Inbau şi Reid şi sugerează că ele dau naştere unor probleme, considerându-le lipsite de etică şi periculoase. De pildă I. şi R. depăşesc limitele eticii când recomandă ca „în cazul delictelor sexuale poate fi de ajutor ca anchetatorul să indice suspectului că va fi indulgent cu el dacă mărturiseşte..."

Într-adevăr, aceasta înseamnă că poliţiştii sunt încurajaţi să facă o mărturisire falsă lor înşile pentru a obţine mărturia suspecţilor. Din acest motiv nu este surprinzător că Inbau şi Reid sunt împotriva înregistrării pe bandă a interogatoriului. Faptul că multe interogatorii nu sunt înregistrate pe bandă în SUA în mod coerent şi comprehensiv, face imposibilă evaluarea exactă a ceea ce se întâmplă în cursul acestora.

Studiul efectuat de către Irving arată că mai multe dintre tehnicile manipulative de interogatoriu recomandate de I. şi R. şi care au fost utilizate de ofiţerii englezi au scăzut ca frecvenţă după implementarea PACE (Irving, McKenzie 1987). Spre deosebire de partea americană, englezilor nu li se permite să mintă în mod deliberat suspecţii în legătură cu forţa probelor pe care le deţin împotriva lor şi cazurile au fost respinse de instanţă pe acest motiv.

Într-o lucrare recentă, Wiliamson subliniază necesitatea formării ofiţerilor de poliţie în interogatoriul judiciar şi discutarea cadrului etic şi principiilor care stau la baza programului naţional de formare. După Wiliamson, cele trei principii ale programului de formare sunt:

a) transformarea urmăririi penale tradiţionale şi accentuarea demersului de descoperire a adevărului;

b) încurajarea ofiţerilor de poliţie pentru a aborda investigaţia cu deschidere mai degrabă decât să plece de la prezumţia de vinovăţie;

c) încurajarea ofiţerilor de poliţie de a fi corecţi în investigaţii.

Noul Ghid de interogare a suspecţilor şi victimelor în UK a fost dezvoltat de echipa Proiectului Naţional de Cercetare şi Dezvoltare a Interogatoriului Judiciar sub patronajul Asociaţiei Ofiţerilor de Poliţie/Conducerea Ministerului de Interne. Intenţia este de a îmbunătăţi practica interogatoriului. Abordarea recomandată este, în principiu, non-confruntaţională, accentul punându-se pe strângerea informaţiilor şi nu pe obţinerea unei mărturii (obtaining confession per se).

Modelul recomandat rezidă într-o serie de operaţii codificate sub denumirea de PEACE:

P – pregătire şi planificare (proceduri premergătoare interogatoriului)

E – angajarea şi explicarea (la începutul interogatoriului se încearcă o stabilire a raportului şi asigurarea unei schiţe a motivelor interogatoriului)

A – contabilizarea (stadiul în care a ajuns declaraţia – amintirea – recollection – interogatului şi modul de abordare

C – closure (interogatului i se dă posibilitatea de a pune întrebări, interogatoriul se încheie treptat şi nu abrupt, interogatul este informat în legătură cu ceea ce se va întâmpla la următoarea şedinţă)

E – evaluare (după fiecare interogatoriu, informaţia obţinută este corelată cu contextual speţei şi cu aspectul legal)

Următoarele principii fundamentale cu privire la planificarea interogatoriului sunt recomandate:

1. Înţelegerea scopului interogatoriului
2. Schiţarea obiectivelor interogatoriului
3. Recunoaşterea şi înţelegerea aspectelor legale ale probei (intenţia şi acţiunea)
4. Analiza probei care este deja la îndemână
5. Evaluarea necesităţii unei probe şi de unde poate fi obţinută
6. Înţelegerea PACE şi a Codului de Procedură
7. Abordarea flexibilă a interogatoriului.

Este clară sublinierea unei pregătiri corespunzătoare înainte de interogatoriu şi a corectitudinii şi integrităţii profesionale în timpul acestuia. Cele 2 abordări descrise în ghid sunt corespunzătoare abordării cognitive şi convorbirii direcţionate (Conversation Management). Abordarea formală se bazează pe tehnicile cognitive a lui Geiselman şi Fisher (1989), care au fost dezvoltate într-un mod original pentru a intensifica funcţia mnezică a martorilor printr-o interferenţă minimă cu intervievatorul. Fisher a argumentat recent că interviul cognitiv poate fi utilizat în cazul suspecţilor cooperanţi. De pildă „...o dată ce suspectul mărturiseşte o crimă, interviul cognitiv poate fi folosit pentru a solicita detalii şi pentru a face legături cu alte persoane".

Nu există nici un motiv ca abordarea cognitivă să nu poate fi aplicată martorilor, ca şi suspecţilor asigurându-se cooperarea deplină a acestora. Avantajul abordării cognitive este că reduce interferenţa anchetatorului şi se obţin informaţii de mare accurateţe. Problemele apar în cazul aplicării acestei tehnici atunci când suspecţii nu sunt cooperanţi, exercitându-se dreptul la tăcere şi manifestă refuzuri repetate de a face declaraţii.

Abordarea prin conversaţia direcţionată, care este ştiinţific mai puţin impresionantă decât cea cognitivă, este focalizată pe anchetator subdivizând abordarea liberă a intervievatului de la începutul anchetei în părţi distincte pentru un interogatoriu în profunzime. Anchetatorul hotărăşte care parte a relatării vrea să fie dezvoltată şi urmăreşte relatarea liberă prin întrebări specifice, ne-sugestibile. Întrebările deschise sunt folosite atunci când se doreşte o mai mare profunzime a răspunsului.

Din nefericire, recomandările nu sunt suficiente pentru a-i sfătui pe ofiţerii de poliţie cum să procedeze în cazul suspecţilor dificili, bolnavi psihic, furioşi sau necooperanţi.

SURSE DE EROARE ÎN CADRUL INTEROGATORIULUI

Una dintre preocupările de bază ale poliţiei implică descoperirea crimelor. Deseori, ofiţerii au nevoie de persuasiune în metodele de interogatoriu pentru a obţine o relatare completă a evenimentelor. Măsura în care le e permis să uzeze de presiune psihologică şi de manipulare variează de la o ţară la alta. La aceasta se adaugă faptul că judecătorii nu sunt constanţi în consideraţiile despre ceea ce este corect, fidel, opresiv.

Autorul argumentează că, cu cât tensiunea din timpul interogatoriului este mai mare pentru intervievat, cu atât mai mari sunt consecinţele neplăcute ale acestuia. Prin înregistrarea pe bandă a tuturor interogatoriilor există riscul ca suspecţii să fie tot mai mult presaţi în afara interviului formal stabilit (în maşinile poliţiei, în arest).

Sunt mai multe moduri în care un interogatoriu poate implica erori. Aceasta se poate întâmpla atunci când:

1. Relatarea obţinută este incompletă sau falsă.
2. Când circumstanţele şi natura interogatoriului sunt astfel încât declaraţia obţinută să fie considerată inadmisibilă de către instanţă.
3. Când o serie de erori judiciare subminează încrederea publică în sistemul justiţiei penale.
4. Când oamenii reacţionează la interogatoriu cu ostilitate şi furie din cauza credinţei că au fost manipulaţi, înşelaţi sau presaţi să dea o declaraţie care a fost obţinută prin mijloace necinstite.
5. Când anchetatorul eşuează în obţinerea unei declaraţii de la interogaţi, care se simt presaţi de poliţie şi refuză să coopereze.
6. Când interogatul suferă tulburări de stress post-traumatic, ca rezultat al interogatoriului.

Fiecare dintre aceste 6 situaţii sunt surse ale unor reacţii adverse ale interogatoriului judiciar realizat impropriu sau incorect.

PROBE INVALIDE ŞI VULNERABILITATEA PSIHOLOGICĂ

Când oamenii sunt intervievaţi în scopuri judiciare este important ca relatarea obţinută să fie relevantă, completă şi fidelă. Poliţia trebuie să se concentreze asupra subiectelor care au relevanţă în speţa respectivă. Relatarea obţinută trebuie să fie cât mai completă astfel încât poliţia şi instanţa să intre în posesia tuturor faptelor şi informaţiilor relevante. În sfârşit, informaţia asigurată de suspect, martor, victimă sau reclamant trebuie obţinută în aşa fel încât să se poată constitui ca probă în instanţă.

Fidelitatea şi credibilitatea probelor sunt determinate de un mare număr de factori ce pot fi clasificaţi în două grupe (Undeutsch, 1982) raportate la:

a) factori motivaţionali
b) factori de vulnerabilitate

Factorii motivaţionali se referă la refuzul subiectului de a spune adevărul în timp ce factorii de vulnerabilitate se referă la caracteristicile inerente ale persoanei care poate în anumite împrejurări să facă relatarea sa nedemnă de crezare.

Mulţi suspecţi, uneori chiar martorii sunt şovăitori în dezvăluirea adevărului atunci când sunt intervievaţi de poliţie (Gudjonsson, 1992). Anchetatorii îşi pot da seama că nu spun adevărul supunându-i la presiuni pentru a obţine relatări veridice. În mod obişnuit, poliţiştii îi confruntă pe subiecţi cu propriile minciuni. Problemele apar adesea atunci când suspiciunile că interogatul nu spune adevărul sunt nefondate, iar poliţia presează subiectul pentru a fi de acord cu o relatare care nu concordă cu realitatea.

Există o serie de factori de vulnerabilitate ce pot face ca relatarea unei persoane din timpul interogatoriului să fie nerelevantă. Gudjonsson îi clasifică în 3 grupe.

În primul rând, acei interogaţi care suferă de tulburări psihice în momentul interogatoriului. Cei care suferă de o stare psihică anormală în timpul privării de libertate şi a interogatoriului, precum şi anxietatea severă, reacţii fobice la detenţie, reacţii specifice privării de drog, care pot deteriora abilitatea persoanei de a face faţă satisfăcător la interogatoriu. În al treilea rând, caracteristici ale personalităţii ca sugestibilitatea sau conformismul, pot face ca interogatoriile să fie susceptibile de a colecta informaţii incorecte atunci când li se pun întrebări relevante, în condiţii de tensiune ori manipulare.

Informaţiile despre caracteristicile şi vulnerabilitatea indivizilor reţinuţi pentru interogatoriu sunt sărace. Un studiu recent s-a efectuat pentru evaluarea psihologică a 164 de suspecţi reţinuţi pentru interogatoriu la 2 secţii de poliţie din S-E Angliei. Variabilele includeau starea mentală, procesele intelectuale, deprinderea de citire, anxietatea, sugestibilitatea şi înţelegerea drepturilor legale pe care le au.

S-a constatat în primul rând că media IQ în eşantion era numai de 82 (între 61 şi 131). Aceasta poate şi din cauza circumstanţelor în care s-a efectuat evaluarea (secţia unde urmau să fie interogaţi) chiar dacă starea psihică nu părea să aibă legătură semnificativă cu scorul IQ. Aceasta sugerează că, de obicei, poliţia interoghează indivizi cu inteligenţă scăzută. În al doilea rând, că limitele intelectuale ale multor deţinuţi nu erau imediat evidenţiate de interviu. Mulţi păreau capabili să-şi ascundă deficitul intelectual şi problemele psihice care n-au ieşit la iveală decât prin testări psihologice şi interviu clinic. În al treilea rând, poliţia a fost în stare să identifice toate problemele psihice ale arestaţilor şi să le asigure protecţia legală, deşi au avut dificultăţi în identificarea celor care sufereau de incapacitatea de învăţare (slabă sau la limită), ca şi pe cei pe care cercetătorii i-au diagnosticat drept depresivi. În al patrulea rând, chiar dacă numai o mică parte dintre subiecţi (7%) suferă de boli psihice, mulţi dintre ei manifestau o stare de anxietate severă. Inbau, Reid şi Buckley susţin că cei mai mulţi infractori îşi neagă cu consecvenţă vina şi pretind că nu ar fi mărturisit-o dacă nu ar fi fost forţaţi fizic sau nu li s-ar fi indus confesiunea prin promisiuni de tratament preferenţial în timpul procesului. Retragerea declaraţiei anterioare este obişnuită, dar ceea ce este interesant este faptul că Inbau şi colegii săi nu iau în considerare posibilitatea ca suspecţii să fi mărturisit delicte pe care nu le-au comis. Mai mult decât atât, sugerează că „nici unul dintre aceşti paşi nu este în măsură să determine o persoană nevinovată să recunoască ceva ce nu a comis, iar toate aceste metode sunt atât de legale, cât şi justificate din punct de vedere moral". Este o demostraţie a faptului că tipurile de tehnici recomandate de către aceşti autori dau uneori rezultate în cazul unei mărturii false, chiar şi atunci când nu se ştie exact cum au decurs lucrurile (Gudjonsson).

Mărturiile false sunt determinate adesea de o multitudine de factori şi implică un proces social complicat (Gudjonsson). În plus sunt trei tipuri distincte de mărturii false (Kassin, Wrightsman, 1985) care tind să fie asociate cu factorii de vulnerabilitate. Ceea ce este evident, constă în faptul că acele caracteristici psihologice ale subiectului investigat şi starea lui mentală interacţionează cu o serie de factori, inclusiv seriozitatea, natura circumstanţelor acuzaţiei şi factori ce ţin de arest (durata detenţiei, tipul şi natura interogatoriului).

Este importantă reamintirea faptului că factorii de vulnerabilitate nu rezultă invariabil de pe urma unor false informaţii obţinute sau a proastei lor gestionări. Vulnerabilitatea înseamnă în anumite circumstanţe că interogatul face declaraţii care nu se pot constitui în probă, fiind necesare măsuri speciale atunci când se solicită informaţii de la el. Chiar şi atunci când vulnerabilitatea este severă ea nu constă în mod invariabil şi necesar într-o declaraţie care nu poate fi validată.

Gudjonsson (1992) a recomandat diverse moduri de reducere a riscului unei declaraţii false care se focalizează pe latura educativă, pe nivele psihologice şi judiciare ale abordării dinaintea, din timpul procesului şi după pronunţarea sentinţei. Accentul se pune pe reducerea riscului. Motivaţiile mărturiilor false sunt adesea de o înaltă complexitate iar unele sunt generate din interior (motivaţia intrinsecă – Gudjonsson).

INTEROGATORII INADMISIBILE

În Anglia şi în Wales, problema admisibilităţii poate fi pusă de către instanţă referitor la orice probă. Aceasta include auto-incriminarea şi declaraţiile făcute de suspect în timpul interogatoriului ce pot fi eliminate dacă instanţa are convingerea că ele au fost obţinute în urma opresiunii sau în circumstanţe care invalidează (secţiunea 76 PACE, subsecţiunea a şi b). Dacă secţiunea 76 eşuează (în cazul opresiunii şi a lipsei de validitate), atunci, apărarea poate argumenta, conform secţiunii 78, că ar fi nedrept să fie permisă mărturia în faţa juraţilor. Pe când originile opresiunii se raportează la natura interogatoriului însăşi, problema invalidităţii şi a corectitudinii includ caracteristicile inerente acuzatului (boală mentală, incapacitate de învăţare, toxicomania, sugestibilitate). Secţiunea 76 b şi 78 au un succes din ce în ce mai mare în cazul delictelor, urmate de o serie de cazuri aduse în faţa Curţii de Apel (Gudjonsson). Argumentele legale referitoare la opresiune rareori au succes, deşi recent au fost două cazuri în care autorul s-a comportat ca un apărător expert (Pithers, 1993).

SUBMINAREA ÎNCREDERII PUBLICE

Tacticile de interogatoriu manipulative şi coercitive, după cum sugerează Leo (1992), subminează încrederea opiniei publice în poliţie, încurajând corupţia în rândurile acesteia. Într-adevăr, sunt dovezi că recentele erori judiciare din Anglia au afectat serios încrederea publică şi sistemul judiciar în general. Faptul este recunoscut de Comisia Regală care sublimează necesitatea re-instaurării încrederii publice în activitatea justiţiei penale, ca rezultat al unei serii de erori judiciare ce implicau mărturii obţinute prin metode coercitive.

MĂRTURII OBŢINUTE PRIN COERCIŢIE, GENERATOARE DE RESENTIMENTE

Sunt din ce în ce mai multe dovezile ce atestă faptul că tehnicile manipulative şi coercitive promovate de către Inbau şi colegii săi tind să genereze resentimente

şi amărăciune în rândurile infractorilor, care pot persista de-a lungul mai multor ani (Gudjonsson, Petursson 1990). Dimpotrivă, atunci când infractorii mărturisesc datorită unei necesităţi interioare sau atunci când probele împotriva lor sunt puternice, percep confesiunea lor într-un mod mult mai favorabil. Aceasta indică faptul că atitudinea infractorilor fată de mărturia lor, inclusiv probabilitatea ca ei să retracteze declaraţia anterioară, va fi influenţată de percepţia despre interogatoriu. Se poate ca motivul pentru care suspecţii lui Inbau să retracteze cele declarate anterior să se datoreze resentimentului generat de tehnicile manipulative şi coercitive utilizate.

EFECTUL BUMERANG

Este o dovadă că obligarea suspecţilor să mărturisească poate genera efecte adverse. Se poate ca suspecţii care nu au nevoie de timp pentru a mărturisi, să se închidă atunci când sunt grăbiţi sau trataţi necorespunzător de către poliţie. În alte cazuri, cei care au mărturisit deja, retractează ceea ce au spus când sunt presaţi să dea alte informaţii.

Aceste fenomene pot fi explicate prin teoria rectanţei (Brehm, 1966) care arată că atunci când oamenii simt că libertatea de a alege sau a acţiona este în pericol, pot reacţiona într-un mod asertiv. În unele ocazii aceasta poate genera aşa numitul efect bumerang: subiecţii nu numai că pot deveni mai puţin sugestibili, sensibili la tensiune, dar pot adopta o atitudine opusă aceleia de comunicare cu interogatorul (reacţionează prin rezistenţă crescută). Gudjonsson argumentează cum se poate întâmpla aceasta în realitate, atunci când suspecţii se simt presaţi prea mult. Consecinţele pot fi devastatoare pentru poliţie, deoarece instanţa tinde să considere astfel de interogatorii inadmisibile.

TULBURĂRI DE STRESS POST-TRAUMATIC

Au existat mai multe studii efectuate asupra efectului torturilor psihologice (Basoglu, Paker, Ozmen 1994), ce indică faptul că mai mulţi supravieţuitori suferă de tulburări de stress post-traumatic. Un studiu efectuat asupra metodelor de interogatoriu ale poliţiei britanice din Ulster în anii '70 arată că unii pot suferi de PTSD ca rezultat al verificării nevinovăţiei prin tortură.

Arestarea, detenţia şi interogatoriul în incinta secţiilor de poliţie poate fi extrem de stresant pentru unii. De pildă, Gudjonsson, Clare, Rutter şi Pearse au descoperit că 20% dinspre suspecţii reţinuţi pentru interogatoriu au înregistrat scoruri anormale la Inventarul de măsurare a anxietăţii al lui Spielberger. În plus,

interviul clinic arată că 1/3 din eşantion aveau o stare psihică anormală, care ar fi putut interfera cu abilitatea de a coopera cu interogatorul.

Gudjonsson şi MacKeith iau în discuţie 2 cazuri în care suspecţii au fost traumatizaţi prin arestarea şi interogarea lor. În unele cazuri, umilinţa de a fi reţinut de poliţie poate fi suficientă pentru a determina PTSD la indivizii vulnerabili, aşa cum este ilustrat de următoarele cazuri. Ambii indivizi, un bărbat şi o femeie, erau perfecţionişti, iar imaginea lor era foarte mult asociată cu cinstea şi corectitudinea. Nici unul nu a fost acuzat de vreun delict de către poliţie. Şocul şi sentimentul umilinţei asociate cu arestul au generat o serie de simptome corespunzătoare PTSD. În alte cazuri, interogatoriul în sine a fost generator de PTSD. De pildă, doi martori care probau un alibi la o crimă au fost supuşi presiunilor pentru a altera dovada confirmată de ei, dar au rezistat. Ambii au experimentat probleme majore, cu idei suicidare şi alte simptome PTSD care au persistat mai mulţi ani.

DE CE MĂRTURISESC SUSPECŢII?

Gudjonsson comentează pe larg 5 abordări teoretice ale mărturiei.

Este clar că suspecţii se confesează de obicei poliţiei datorită unei combinaţii de factori psihologici din care se evidenţiează 3 grupe mai importante:

– percepţia pe care o au suspecţii că există dovezi puternice împotriva lor;
– nevoia interioară de a mărturisi;
– presiunea exterioară precum teama de detenţie şi de interogatoriu.

Recent, Sigurdsson şi Gudjonsson (1994) au extins aceste concluzii şi au identificat un sub-grup de deţinuţi care au făcut mărturisiri ca rezultat al obişnuitei dileme a deţinutului din timpul interogatoriului datorată situaţiei de co-participant la infracţiune (co-defendant). Unii suspecţi au relatat că nu au avut de ales, deoarece erau îngrijoraţi de faptul că un alt coparticipant va mărturisi primul şi îi va incrimina. De aceea, acolo unde sunt coparticipanţi, se pot confrunta cu dilema amintită, care poate influenţa mult comportamentul din timpul interogatoriului.

CONCLUZII

Scopul principal al interogatoriului judiciar este obţinerea informaţiilor pe baza cărora să se stabilească faptele relevante pentru elucidarea şi soluţionarea cazului. Obţinerea unei mărturisiri este o importantă parte a acestuia, cel puţin în UK unde s-a înregistrat o schimbare a accentului faţă de informaţiile generale şi faţă de folosirea interogatoriilor mai puţin coercitive ca rezultat al erorilor judiciare. În

plus, odată cu introducerea Police and Criminal Evidence Act în 1986, a crescut protecţia legală a suspecţilor reţinuţi la secţiile de poliţie.

Americanii, în contrast cu englezii folosesc încă tehnici manipulative şi coercitive, procedură care este sancţionată legal.

Mărturia este de obicei rezultatul unei combinaţii de factori. Cel mai important motiv pentru care suspecţii mărturisesc este percepţia dovezilor pe care poliţia le deţine împotriva lor. Rolul avocatului este de asemenea, relevant, prezenţa acestuia în timpul interogatoriului reducând probabilitatea ca suspecţii să mărturisească. Cercetări recente arată că majoritatea suspecţilor care nu fac mărturisiri nu sunt suspecţi principali (prime suspects). Tehnicile manipulative şi coercitive sunt legitime atât timp cât rămân corecte şi legale. În Anglia ele nu mai sunt considerate astfel. Dacă acest lucru va reduce numărul mărturisilor, rămâne de văzut.

2.2. Tehnici invasive, manipulare – coerciţie (sugerarea mărturisirii)

„Ne pronunţăm hotărât împotriva tuturor tehnicilor de manipulare sau coerciţie, căci a trata un om cu mijloace exclusiv psihoanalitice indiferent de gradul lui de dezumanizare, constituie o protecţie nu numai asupra lui, cât şi asupra anchetatorului care altfel riscă să se dezumanizeze şi el, în încercarea de a se purta cu interogatul pe măsura faptelor sale..."
as. univ. Ioana Teodora Butoi – avocat apărător –

O dezvăluire recentă – expresie a victoriei legii liberului acces la informaţii – ne relevă următoarele:

„În ianuarie 1997, Agenţia Centrală de Informaţii a SUA (CIA) a fost obligată să facă publice o serie de documente secrete, după ce a fost ameninţată cu un proces de către cotidianul „Baltimore Sun". Manualul de Contraspionaj şi Anchetă al „KUBARK" (numele de cod al agenţiei) dezvăluie o şocantă panoramă de tactici de tortură psihică şi fizică. Trebuie precizat că declasificarea unor asemenea dosare nu ar fi fost posibilă dacă în Statele Unite nu ar fi în vigoare Legea liberului acces la informaţie.

O victorie a presei

Manualul a fost editat în iunie 1963 şi este destinat agenţilor de contraspionaj. Tehnicile de tortură recomandate de manual au fost abandonate, oficial, abia la mijlocul anilor '80. Bucuria succesului înregistrat de presă, o dată cu publicarea documentului, a fost totuşi ponderată de o analiză mai atentă a textului: porţiuni

semnificative fuseseră cenzurate de CIA înainte de declasificare. De exemplu, capitolul în care este discutată politica CIA de arestare fără mandat (lucru complet ilegal, de altfel) este complet obturat cu tuş negru fără a denatura în vreun fel problematica strict psihologică în materie, care rămâne actuală şi sensibilă oricărui interogatoriu, în contextul consecinţelor atacurilor îndreptate împotriva S.U.A – 11 septembrie 2001, World Trade Center şi Pentagon – anticipăm serioase restricţii şi limitări ale unor drepturi şi libertăţi până acum ocrotite procedural juridic, în ciuda acestor omisiuni, manualul KUBARK conţine informaţii valoroase despre câteva programe secrete ale CIA, inclusiv despre cele destinate controlului asupra minţii omeneşti. De asemenea, actul clarifică mari pete albe din istoria politicii externe a SUA, făcând legătura între agenţie şi organizaţii criminale din întreaga lume.

Tehnici „non-violente"

Metodele prezentate în manual indică faptul că CIA a acordat o atenţie considerabilă mijloacelor prin care oamenii pot fi făcuţi să mărturisească. Tacticile agenţiei cuprind o arie extrem de largă, de la strategii blânde pentru inducerea confuziei, până la torturi cumplite. Ancheta ideală, explică autorii manualului, este metodică, cuprinzătoare şi atent planificată. Ea trebuie să aibă etape distincte, gândite după personalitatea celui anchetat, şi trebuie efectuate de o echipă completă de experţi torţionari. Echipa include un anchetator, un operator de poligraf care să verifice veridicitatea declaraţiilor, un tehnician audio care să înregistreze interogatoriul şi, în unele cazuri, un hipnotist sau un doctor, pregătit să administreze droguri halucinogene.

Manualul împarte tehnicile în două: violente şi non-violente. Chiar şi în cazurile aşa-numite „non-violente", documentul precizează că „ancheta trebuie făcută sub presiune maximă, atât cât să ducă la supunerea subiectului". Diferenţa dintre cele două metode, se mai precizează, este că, în cazul anchetei „non-violente" presiunea „se exercită în interiorul celui anchetat, subminându-i-se rezistenţa, sporindu-i-se dorinţa de a ceda, până când acesta sfârşeşte învingându-se singur".

Se trece apoi la enumerarea unor tactici relativ cunoscute, precum metoda anchetatorului „prieten", falsificarea mărturiilor asociaţilor subiectului etc. Pe lângă acestea însă există şi multe aşa-zise metode „non-violente" cât se poate de crude, cum ar fi de exemplu tehnica numită „Alice în ţara minunilor". Scopul acesteia este de a controla „aşteptările şi reacţiile instinctive" ale subiectului, „tot ce îi este familiar fiind înlocuit cu straniu". Subiectul asediat de „întrebări cu dublu înţeles" sau „ilogice" începe să-şi piardă contactul cu realitatea. „Pe măsură ce

procesul continuă, zi după zi dacă este necesar, încercările subiectului de a înţelege situaţia devin imposibile", se menţionează în manual." În acest punct, el va face mărturisiri importante sau chiar va dezvălui tot ce ştie, numai pentru a opri aversa de aberaţiile care îl asaltează".

TORTURA

Recomandate pentru folosirea în cazul „surselor care opun rezistenţă", metodele violente au drept scop o regresiune a capacităţii mentale a subiectului până la stadiul copilăriei. Bazate pe studii ale unor reputaţi cercetători în domeniu, metodele de regresie a personalităţii includ întreg spectrul, de la simpla izolare, până la tortura fizică şi hipnoză.

Potrivit teoriilor citate de manual, pe măsură ce anchetatul alunecă dinspre maturitate către o stare infantilă, tot ce-a învăţat de-a lungul vieţii dispare, inclusiv rezistenţa la interogatoriu. Mijloacele de a obţine această stare merg de la izolare, deprivare de stimuli senzoriali, uzul ameninţărilor, al durerii, al drogurilor şi al hipnozei.

În manual există doar indicii despre ceea ce înseamnă cu adevărat „tehnici violente".

Paginile prea „sensibile" au fost cenzurate. Un exemplu – la pagina 8 există o referire la politica CIA de a autoriza cele mai brutale tactici:

„Este necesară obţinerea aprobării Conducerii la nivel KUDOVE, pentru interogarea unei surse împotriva voinţei acesteia sau în următoarele circumstanţe:

1. dacă va fi supusă unor violenţe fizice;
2. dacă metodele medicale, chimice sau electrice urmează să fie folosite;
3. CENZURAT ..."

Acest pasaj cenzurat l-a determinat pe jurnalistul Daniel Schorr, de la National Public Radio, să comenteze: „Vă puteţi imagina ce oroare poate să fie acolo, aşa de mare încât CIA se teme să o facă publică chiar şi acum?".

FILIERA ŞTIINŢIFICĂ

Referirile ştiinţifice din manual fac parte dintr-un program mult mai general, extins la nivelul tuturor departamentelor însărcinate cu apărarea. Manualul nu este decât unul dintre miile de proiecte guvernamentale destinate folosirii ştiinţelor care studiază comportamentul uman în scopuri militare şi de spionaj, într-un studiu al ştiinţelor psihologice, cercetătoarea Elen Herman scrie: „între 1945 şi mijlocul anilor '60, armata SUA era cel mai important sponsor al cercetării psihologice,

„cheltuind peste 16 milioane dolari pe an". De asemenea, guvernul a făcut un efort similar, încercând să pună cercetările din domeniul comunicaţiilor în slujba propagandei americane şi a campaniilor contrarevoluţionare din diverse ţări.

Bibliografia citată în manualul KUBARK include o lungă listă de oameni de ştiinţă implicaţi în proiectul cu numele de cod MKULTRA. Acest program secret al CIA, cu fonduri de milioane de dolari, era destinat finanţării experimentelor în domeniul controlului asupra minţii şi comportamentelor umane.

Una dintre realizările de vârf ale cercetărilor CIA asupra minţii a fost Sistemul de Evaluare a Personalităţii (PAS), o metodă de evaluare şi clasificare ale indivizilor aflaţi în obiectivul spionajului american. Pus la punct de psihologul John Gitinger, PAS a fost folosit pentru a determina intenţiile liderilor străini, precum şi pentru selectarea personalului forţelor de securitate pro-americane din ţări precum Coreea de Sud, Vietnam sau Uruguay.

FOIA

Lăsându-vă să trageţi singuri concluziile, vă sugerăm să vizitaţi, dacă puteţi, adresa de Internet unde manualul KUBARK poate fi consultat în întregime: http:/www.parascope.com/arti-cles/0397/kubark01 .htm.

Trebuie, totodată, să spunem două cuvinte despre Legea liberului acces la informaţie (FOIA). „The Freedom of Information Act" obligă agenţiile guvernamentale „să facă publice, conform legilor în vigoare (...), orice manual destinat instruirii personalului care ar putea afecta un membru al publicului".

Prin decizia oricărui tribunal districtual agenţia care a refuzat să se conformeze FOIA poate fi obligată să facă publice actele în cauză. Este de datoria agenţiei să dovedească faptul că documentele sunt secrete. Dacă tribunalul decide că agenţia a refuzat în mod nejustificat să pună la dispoziţia publicului actele cerute, acei angajaţi care au luat decizia reţinerii documentelor vor fi sancţionaţi conform legii.

În fine, în Statele Unite nu constituie secret de stat decât acele acte autorizate în mod specific de către Executiv, în interesul apărării naţionale sau politicii externe; legate strict numai de regulile interne ale unei agenţii (...) sau informaţii prelucrate strict în scopul instaurării legii, în măsura în care publicarea lor ar dezvălui tehnici şi proceduri destinate anchetelor legale şi ar periclita impunerea legii.

Există, deci, şi prevederi care protejează secretul de stat, dar şi unele, temute, iată, şi de CIA, prin care un cetăţean poate obţine declasificarea unui dosar. Prin definiţie, puterea corupe, dar într-un stat unde democraţia înseamnă cu adevărat „Puterea poporului", omul de rând poate controla acţiunile celor care-l conduc.

Partea III

3. Interogatoriul psihanalitic

„Forța interogatoriului psihanalitic rezidă în stupefianta performanță a psihologului criminalist de a-i provoca adversarului său (bănuit, învinuit, inculpat) tendința mărturisilor spontane izvorâte liber consimțit din nevoi sufletești interne ca o alternativă la a-i proba culpabilitatea prin dovezi exterioare"....
psih. dr. Tudorel Butoi – expert criminalist

3.1. Interpretări psihanalitice

NOȚIUNI GENERALE

Spre deosebire de terminologia cunoscută îndeobște în literatura de specialitate referitoare la urmărirea penală în sensul „anchetei judiciare" termen impropriu, cu conotații imprecise, sociologice, de opinie, încărcat de amintirea relelor tratamente pe care încă o poartă, sau „ascultare a învinuiților" termen pasiv, contemplativ didactic de polarizare univocă, vom redescoperi termenul de interogatoriu judiciar (cu totul altceva decât interogarea judecătorească), definindu-l conform cursului pe care am avut onoarea să-l ofer din 1992 facultăților de drept și anume:

Interogatoriul este înțeles ca fiind „contactul interpersonal verbal, relativ, tensionat emoțional, desfășurat sistematic și organizat științific pe care-l poartă reprezentantul autorității publice cu persoana bănuită în scopul culegerii de date și informații despre o faptă antisocială în vederea prelucrării și verificării lor ulterioare pentru a identifica autorii, a lămuri împrejurările în care s-a comis fapta și în funcție de adevăr a stabili răspunderile".

Pe lângă faptul că definiția în sine repune în drepturi instituția judecătorului de instrucție credem noi că evidențiază mult mai fidel: tensiunea emoțională, opozabilitatea intereselor protagoniștilor, demersul neuniform rectiliniu, atacul și riposta probatorie, dinamica comportamentelor emoțional-expresive, într-un cuvânt confruntarea inteligențelor în condiții de risc și miză.

Definirea interogatoriului psihanalitic

Din arsenalul tactic al procedeelor psihologice de interogare, vom trata aici interogatoriul psihanalitic pe care-l vom defini interogatoriul viitorului fie și numai

pentru faptul că la ora prezentului el este totalmente necunoscut.

Miezul interogatoriului psihanalitic este identificarea comportamentului duplicitar înțeles ca „efort conștient întreprins cu perseverență de către subiectul interogat în timpul interogărilor pentru a masca, a tăinui unele stări sufletești, intenții, acțiuni, fapte, date și probe cu scopul de a induce ancheta judiciară pe piste greșite"....

Totuși în timpul interogatoriilor bănuitul lasă să-i scape în dialogul pe care-l poartă cu reprezentantul autorităților publice, nume și date pe care conștient nu dorește să le divulge, dar pe care el nu se poate înfrâna să le spună. Aceste scăpări neintenționate au totuși sens profund întotdeauna extrem de relevant.

Enunțând metodele psihanalizei, Freud Sigmound sesizează faptul că anumite insuficiențe ale funcțiilor psihice exprimate, prin acte în aparență neintenționate, se dovedesc a fi, dacă sunt supuse unei analize abisale, perfect motivate și determinate de rațiuni care scapă conștiinței comune.

Caracteristici Și mecanisme ale interogatoriului psihanalitic

Experiența personală mi-a permis să sesizez că în timpul interogatoriului apare la o persoană supusă lui, un dezechilibru psihic provocat de către excesiva acumulare de energie, determinată de conflictele interpsihice ale duplicității.

Duplicitatea implică o manifestare intenționată a adevărului învăluită și susținută pragmatic. Interesul pus în joc prezidează efortul agentului mincinos că sub ocrotirea principiului „prezumției de nevinovăție" se pună în mișcare un mecanism determinat să-i inducă interlocutorului său o convingere intimă convenabilă lui.

Procesele psihice ce preced și însoțesc săvârșirea infracțiunii, precum și cele ce succed acesteia, sunt integrate însă structurii Eu-lui persoanei interogate, sub forma unui pattern infracțional stabil implementat scoarței cerebrale sub forma a ceea ce noi înțelegem a fi matricea culpabilizatoare – amintirea despre faptă.

Interogatoriul supraliciteazǎ tensiunile dintre Eul Conștient care exprimă datele factuale cu conținut infracțional și structurile subconștiente energizate pulsional.

În timp, fie datorită detenției sau relaxării induse, fie datorită oboselii și slăbirii vigilenței persoanei interogate, conflictul dintre pulsiunile inconștientului și actul conștient, determinat de raportul EU – Realitate (fapta infracțională) se concretizează în manifestări ce scapă cenzurii conștientului fiind localizate la nivelul preconștientului. Astfel spus conținuturile cognitive sunt uneori respinse, refulate de către conștiință sau sunt suprimate ca stări ce trezesc interogatului atitudini de autocontrol în scopul acoperirii manifestărilor emoționale. Dar ele continuă să-și

exercite presiunea asupra cenzurii conştiinţei provocând acte greşite, lapsusuri sau stări emotive a căror exteriorizare este mai greu de stăpânit. Aceste manifestări, care scapă cenzurii conştientului îi dau reprezentantului autorităţii publice motive întemeiate să presupună că faptele relatate de cel interogat sunt fie încercări de a masca realitatea pentru îndrumarea interogatoriului pe piste greşite, fie ceea ce mărturiseşte este purul adevăr.

Neliniştea psihică, tensiunea afectivă, pe care o traversează interogatul în timpul interogării va produce o presiune asupra căilor conştiente de exteriorizare, împingând astfel în conştiinţă situaţiile neconsumate, scopurile nelichidate.

Simptomatologii semnificative (detalii în bibliografia indicată la poziţia 2)

În acord cu literatura psihanalitică în interogatoriul psihanalitic şi interpretarea psihanalitică a comportamentelor persoanelor incluse în cercurile de bănuiţi, vom regăsi o gamă largă de simptomatologii semnificative conduitelor duplicitare şi anume:

– revenirea autorului în câmpul faptei (amestecat în grupul curioşilor sau oferindu-se să sprijine organele de cercetare etc.);
– asociaţiile de idei (cu ocazia relatării verbale);
– erorile de scriere şi lectură (cu ocazia dispoziţiilor scrise);
– actele ratate;
– uitarea (de către autor) obiectelor în câmpul faptei;
– lapsusuri (uitări de nume proprii şi cuvinte);
– acte simptomatice accidentale;
– acte agresive disperate;
– conduite de simulare de tip Hysteroid etc.

Toate acestea constituind mesaje pentru funcţionarul public însărcinat cu luarea interogatoriului, în sensul că aceste „acte nesemnificative“ ce scapă conştientului, au o motivaţie determinată în mod obiectiv legată de interogatoriul în curs şi de fapta comisă.

PERSPECTIVA VIITORULUI

Aplicarea psihologiei, de inspiraţie psihanalitică, în interogatoriul judiciar va fi posibilă în viitorul imediat pe măsură ce acei desemnaţi s-o facă vor şti mecanisme şi tehnici psihanalitice.

Demersul psihanalitic este o necesitate a viitorului nu numai din perspectiva necesităţii de a nu brutaliza fizic şi psihic persoana interogată respectâdu-i drepturile şi libertăţile dar şi dintr-un calcul al eficienţei.

Din cazuistica personală am suficiente argumente să demonstrez că rezistenţa la mărturisire a celor interogaţi creşte proporţional cu gradul de abuz fizic practicat asupra lor, diminuându-se însă în urma abordărilor de tip psihanalitic.

Specialiştii în tehnicile interogatoriului judiciar ale viitorului trebuie să fie fără excepţie specialişti în psihologie şi drept, dubla licenţă oferindu-le doar temelia începuturilor.

Pe baza unui cumul de competenţă ei vor trebui să utilizeze şi să construiască proceduri şi tehnici de abordare psihanalitică a personalităţii implicate în drama judiciară. Fără îndoială vor fi intuitivi, inteligenţi, spontani, actori, profesionişti, exigenţi şi totodată umani, căci a trata un om cu mijloace psihologice indiferent de gradul de dezumanizare al acestuia constituie o protecţie, nu numai asupra lui, ci şi asupra funcţionarului public, care riscă altfel să se dezumanizeze şi el în încercarea de a se purta cu interogatul pe măsura faptelor sale.

3.2. Interpretări psihanalitice şi repere orientative ale psihanalizei în interogatoriul judiciar

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violenţe, torturi sau ameninţări.

Toată acumularea tensionată a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte şi persoana bănuită pe de altă parte, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite; primul să descopere adevărul şi să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul şi să-l ascundă în adâncul fiinţei sale; unul slujeşte binele, celălalt este robul răului.

– psiholog dr. Tudorel Butoi – expert criminalist

SEDIUL CONFLICTULUI

În cercetările noastre referitoare la conduitele simulate atragem atenţia că forţa nerodei rezidă în conflictul dintre matricea morală şi matricea infracţională, ambele disputându-şi supremaţia în raport cu răspunderea faţă de fapta a cărei investigaţie face obiectul detenţiei.

În mod similar vom vedea că psihanaliza criminală pune accentul pe achiziţiile sociale exprimate în cenzură şi gama refulărilor aflate în subteranele sufletului delicventului.

Astfel, cenzura morală în sensul comentat de noi, nu este nimic altceva decât conştiinţa înţeleasă ca o grilă de exigenţe ale societăţii interiorizată în individ, ea este glasul altuia, Eul social în noi.

Începând cu perioada copilăriei, omul primeşte continuu valenţe sancţionar-prohibitive adresate hedonismului de tip anarhic capricios, energia voluptoasă a libidoului fiind orientată de influenţa educativă a familiei către tablele de valori ale ambianţei sociale, care i se grevează astfel în conştient.[2]

Autorii utilizează termenii de matrice morală psihanalitic corespunzătoare cenzurii – principiul realităţii şi matricea infracţională, psihanalitic corespunzătoare Sinelui, principiul plăcerii (hedonismul infracţional)[3].

Astfel în structura personalităţii oricărui delicvent vom indentifica două Eu-ri:

– Eul înnăscut, dominat de legile Libido;

– Eul social, interiorizat în timp prin contactul cu subiectul social.

Între aceste două Euri trebuie să existe armonie. Dacă echilibrul a fost deranjat, apar nevrozele şi delictele ca expresie neliniştitoare a dezacordului materializat în conflictul trăit.

Prin săvârşirea crimei, a delictului său prin dezlănţuirea crizelor se intră în centrul conflictului care generează criza.

Mai devreme sau mai târziu, în forme clare sau numai prin acte simptomatice – a căror detecţie şi interpretare face obiectul psihanalizei criminale – împotriva voinţei sale, făptaşul se va demasca, dându-se la iveală pentru a elimina tensiunea discordiei (conflictului) dintre cele două Euri.

Autorul infracţiunii se poate ascunde de multe, numai de sine nu...

LĂSAREA OBIECTELOR

Deseori în cursul cercetărilor ştiinţifico-tehnice (inexact denumită cercetare criminalistică) desfăşurate asupra câmpului faptei[4], specialiştii identifică primele acte simptomatice ale subconştientului, care sunt veritabili indici orientativi în direcţia identificării făptaşului, psihanalitic ele constituind simptome de autodemascare.

Ne referim la lăsarea de obiecte, „uitarea“ în câmpul faptei a unor corpuri delicte, obiecte personale (brichete, cuţite, legitimaţii, cărţi etc.) care după cum vom vedea au o sorginte şi o explicaţie simptomatico-psihanalitică.

Lăsarea obiectelor nu este o neglijenţă întâmplătoare (în psihanaliză totul este relevant; sufletul omenesc refuză hazardul deopotrivă cu actele gratuite) ci dorinţa confuz exprimată a Eului Social, refulat, de autodenunţare, de revenire pe locurile

2. Butoi Tudorel, Zdrenghea Voicu – **Investigaţia psihologică a comportamentului simulat**, Serviciul Editorial al M.I, 1991.

3. Butoi Tudorel, Zdrenghea Voicu – **Biodetecţia Judiciară**, Editura M.I., 1992.

4. Repere moderne asupra domeniului dezvoltă distinsul nostru coleg, prof. univ. dr. Emilian Stancu în *Ştiinţa investigării infracţiunilor*, în **Criminalistica**, Editura Şansa, Bucureşti, 1994.

crimei. Acest act simptomatic este explicabil prin automatismul psihologic dezvoltat în metafizică sub terminologia „eternei reveniri“.

REVENIREA LA LOCUL FAPTEI

Revenirea la locul faptei (deseori au fost identificaţi autorii unor crime din chiar grupul de curioşi, cu ocazia cercetării ştiinţifico-tehnice la locul faptei) este o consecinţă a realităţii psihanalitice a necesităţii detensionării făptaşului sub presiunea Eului social, care reprobă inconştient actul criminal.

Plăcerea înfiorătoare şi dureros de dulce a tensiunilor emoţional-afective pe care i-o prilejuieşte făptuitorului revenirea la locul faptei (fie chiar şi retrăirea mentală sub forma reveriei celor întâmplate), contribuie la descărcarea treptată a tensiunilor. Desenzibilizarea tensională poate fi asemuită obişnuinţei treptate într-o situaţie de adaptare, fiind de fapt consecinţa psihanalitică a fenomenului de apărare-defensă. Refularea faptei nu poate fi păstrată multă vreme fără inconveniente şi chiar pericol pentru sănătatea psihică.

În interogatorii profesioniste cu demers psihanalitic – anchetatori cu dublă pregătire (licenţiaţi în psihologie şi drept) din reţeaua de detecţie a conduitelor simulate a Poliţiei Române au demonstrat excelent acest lucru – criminalii surprinşi sunt aduşi în situaţia de a mărturisi deschis şi în detaliu comiterea crimelor (de fapt interogatoriul nu face nimic altceva decât să energizeze Eul social din conştiinţa individului, mărturisirea fiind în cele din urmă opţiunea sa personală ca act finalmente necesar de eliberare, detensionare a refulărilor).

COMENTARII ASUPRA INTEROGATORIULUI JUDICIAR DE TIP PSIHANALITIC

În interogatoriul care se adresează unor bănuiţi criminali aceştia se vor autodemasca sub influenţa Eului sedimentat în subconştient alături de Eul primitiv şi brutal, identificând la aceştia: lapsusuri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc.

De modul în care sunt identificate şi interpretate în comportamentul acestor criminali, simptomaticile subconştientului delicventului depind de orientarea primelor cercetări către soluţii corecte, juste şi civilizate.

Sarcina specialistului psiholog este de a pătrunde în mod indirect în subconştient, unde cenzura a refulat crima sau delictul, pentru a apăra individul faţă de eventuala demascare şi responsabilitate.

Totuşi cenzura este şi ea supusă unor scăderi ale stării de vigilenţă (sentimentul religios, alcoolul, evenimente emoţionale pozitive sau negative, stress-ul etc.) situaţii în care dacă nu direct şi expus, atunci deghizat şi simptomatic, ecouri ale refulărilor evenimentului criminal răzbat intempestiv în comportamentul vizibil. Intuiţia psihologului expert[5] constă tocmai în identificarea corectă şi justa interpretare prilejuită de surprinderea acestor momente. Iată de ce o condiţie esenţială a interogatoriului psihanalitic este crearea unor stări de intimitate, confort şi linişte, apte să inducă relaxarea şi detenta (inclusiv diminuarea spiritului critic şi vigilenţei cenzurii) când bănuitul se supraveghează mai puţin, când cenzura se anihilează în stereotipul mental al ideilor, să nu mai fie supus restricţiilor cum este de obicei în starea de veghe[6].

Exemplificativ:

Porfiri Petrovici, genial judecător de instrucţie al lui Dostoievski, care utilizează metoda psihanalitică de delicvenţi, poate nu atât în detalii cât în spiritul ei, caută atunci când îl anchetează pe Rascolnikov să-l facă să-şi părăsească atenţia care-i este concentrată asupra Eului său interior şi să se îndrepte spre alte locuri. Îi vorbeşte cu persistenţă enervantă despre chestii indiferente. I. Rascolnikov care era un coleric, sfârşeşte prin a se enerva şi a-şi ieşi din sărite, comiţând gesturi şi spunând lucruri semnificative pentru ceea ce căuta intuitivul Porfiri Petrovici.

Din experienţa personală, facem remarca asupra faptului că uneori odată cu realizarea atmosferei de intimitate, se poate obţine detenta, starea de încredere şi climatul de confianţă propice atmosferei în care un interogatoriu profesionist permite Eului social – matricei morale (în sensul detecţiei conduitelor simulate) să se armonizeze cu tensiunile refulate, prin actul mărturisirii şi detensionării matricei infracţionale, până la anulare (recunoaşterea faptei şi acceptarea pedepsei).

PSIHANALIZA MEDICALĂ – PSIHANALIZA CRIMINALĂ (SIMILITUDINI ŞI DEOSEBIRI)

Obiecţia cea mai serioasă care se poate aduce psihanalizei criminale ca disciplină independentă, de psihanaliza medicală, este faptul că în acest din urmă caz, bolnavul are tot interesul să coopereze cu psihologul în identificarea motivelor

5. Necesitatea pregătirii psihologice a funcţiilor publice din serviciile de interogatorii ale poliţiei, parchetului şi judecătoriilor este o necesitate a gradului de civilizaţie şi a aspiraţiilor viitoare ale societăţii contemporane.

6. Ne opunem cu hotărâre utilizării în interogatorii a hipnozei sau utilizării narcoanalizei care induce artificial o stare de scădere a vigilenţei – experţii psihologi trebuie să-l respecte pe adversar, lăsându-i nealterată capacitatea de ripostă cognitiv-afectivă şi volitivă, dreptul de a se apăra cu inteligenţă şi viclenie – inclusiv de a-şi nega fapta – demersul psihanalitic este prin excelenţă terenul care respectă drepturile şi libertăţile persoanei interogate. (asistent universitar, Ioana Teodora Butoi, observaţii personale)

ascunse care-i tulbură sistemul nervos, pe când delicventul va pune la contribuţie toată reaua lui credinţă şi toată viclenia perversă, nu o dată înnăscută, sperând a disimula şi a se sustrage de la stabilirea vinovăţiilor şi răspunsurilor.

Această obiecţie nu rezistă experienţei practice, alături de Wittles remarcând nu o dată impendentabilitatea arătată de unii din pacienţii noştri, ca şi de curioasa lor încăpăţânare de a ascunde detaliile cele mai semnificative. Aşa şi faptul că, aşa cum psihanalitic se cunoaşte, bolnavul îşi face din boală un refugiu confortabil din care cu greutate evadează. Nu o dată pacientul se baricadează în sine şi nu ţine deloc ca detaliile, gândurile şi preocupările-i interne să-i fie cunoscute şi de ceilalţi.

Acelaşi lucru şi la criminal. Repulsia de a mărturisi este din fericire însă mai temporală fiindcă psihanalitic omul este supus legităţilor comentate de platon şi Nietzche – „eterna reîntoarcere“ – ce-a fost vrem să fie, să mai simţim o dată plăcerea sau durerea retrăirii întâmplărilor trecute, să repetăm emoţiile violente sau delicate prin care am trecut. Ce-l împinge pe criminal să viziteze locul unde a comis crima dacă nu legea eternei reveniri. Experţii psihologi specializaţi în interogatorii au remarcat faptul că o curiozitate ce nu ţine seama de nici o primejdie îl îndeamnă pe infractor nu o dată să reexamineze împrejurările în care a comis fapta. Reîntoarcerea pe urma paşilor tăcuţi este o necesitate fundamentală a individului. Psihologii remarcă reveriile maturilor către tainele copilăriei şi ale bătrânilor către vigoarea maturităţii, imposibile de reactualizat. „La retour eterne“ – o forţă irezistibilă îndeamnă pe fiecare să peregrineze în trecut! De aceea demersul interogaţiilor de tip psihanalitic este mult uşurat. Pe lângă tendinţa de refulare, subzistă şi voluptatea fatală a reîntoarcerii pe drumuri deja parcurse.

Astfel ne putem explica aviditatea cu care asasinii citesc presa de senzaţie referitoare la abominabilele lor fapte – asasinii dirijorului Ioan Luchian Mihalea, la data arestării mărturiseau că citiseră cu o curiozitate diabolică tot ce se scrisese în presă, zi de zi cu privire la fapta pe care-o comiseseră.

În ce-l priveşte pe Rascolnikov, puţin timp după omorârea bătrânei, se întoarce la locuinţa ei şi face o vizită amănunţită. Deşi camera era goală, recunoaşte după urma lăsată pe tapet, un ungher unde era locul tapetului şi al icoanelor. Întreabă pe vopsitori unde este pata de sânge şi trece în coridor să tragă clopoţelul. „Era acelaşi clopoţel, acelaşi sunet de tinichea! Sună o dată, a doua oară îşi aţinti urechea chemându-şi amintirile. Impresia grozavă ce o simţi înainte, la uşa bătrânei, îi veni şi acum în minte cu o claritate şi o trăire mai pronunţată. De fiecare dată se înfiora şi îi făcea o plăcere tot mai mare!“

Practica demonstrează că inclusiv autorii unor omoruri care premeditează până la detalii crima scapă din vedere câte un lucru cu o neglijenţă de necrezut şi în

contrast frapant cu pregătirea metabolică a restului. Nu este neglijenţă de necrezut ci act simptomatic generat de subconştient şi care arată dorinţa de reîntoarcere.

În conformitate cu nucleul personalităţii criminale compus de Jean Pinatel, asasinii cei mai insensibili afectiv care operează în câmpul faptei, făcând dovada unui calm sinistru sunt totodată şi cei mai avizi de reîntoarcere la locul crimei. în acelaşi timp tot ei sunt cei care fac o serie de greşeli frapante uitându-şi în câmpul faptei uneltele ucigaşe sau obiecte personale.

Ipoteza nervozităţii şi a fricii este greu de acceptat dată fiind îndrăzneala, calmul şi cinismul cu care înfăptuiesc omorurile. Singura explicaţie a acestei uitări este de a le considera acte simptomatice. E . Jones spune că un medic poate măsura gradul simptomatic pe care îl au clienţii pentru dânsul după numărul umbrelor, galoşilor, ziarelor, fularelor etc. pe care le poate strânge în timp de o lună.

Deci, dorinţa de reîntoarcere într-un loc se manifestă prin uitarea unor obiecte acolo, care te obligă să te duci să le iei. Regularitatea cu care infractorul îşi lasă câte ceva care îi aparţine dovedeşte nevoia de a reveni, lucrul care este întărit şi de experienţele judiciare, căci nu o dată autorul faptelor a fost reţinut din chiar „grupul curioşilor" polarizaţi în jurul câmpului faptei.

În cadrul interogatoriului psihanalitic psihologul ştie că la început cenzura îl va opri pe bănuit de la o confesiune, dar curând va fi slăbită de nevoia retrăirii a ceea ce a fost, retrăire care mai are avantajul detensionării eventualelor refulări.

Nu va fi o confesiune propriu-zis conştientă ci una inconştientă. În vorbele sale se va observa chiar că are lucruri pe care le ocoleşte. În felul în care evită punctele nevralgice se exteriorizează influenţa conştientului încă treaz iar slăbirea cenzurii se vădeşte prin comiterea de lapsusuri semnificative, acte simptomatice etc. pe care le vom examina în capitolele următoare.

Consideraţii de interogatoriu psihanalitic desprinse din dramatismul unor opere literare

Interogatoriile clasice (inclusiv cele contemporane) păcătuiesc prin aceea că se centrează aproape în exclusivitate pe construirea probaţiunii, exclusiv pe baza materialităţii faptelor, uitându-se că nu întodeauna se pot găsi dovezi concludente. Jocul coincidenţelor şi întâmplarea pot produce erori pe cât de grosolane pe atât de iremediabil regretabile[7]. Un exemplu edificator îl oferă episodul misticului Nikolai din „Crimă şi pedeapsă" a lui Dostoievski, care se denunţă pentru o crimă pe care

7. Vezi cazul „Anca", 1977, Bucureşti, în care interpretându-se strict tehnicist materialul probatoriu, „excelent" coroborat printr-un „joc al coincidenţelor şi hazardului" – şi cu totala ignorare a factorului uman – (negarea faptei de către presupusul asasin, atitudinea şi conduita expresivă în interogatoriu, fără a mai vorbi de expertiza privind detecţia conduitelor simulate care-l excludea total) – a fost condamnat un nevinovat.

nu o săvârşise aducând dovezi convingătoare. Însuşi Porfiri Petrovici, abilul judecător de instrucţie, rămâne uimit. Inteligenţa sa care mânuie la perfecţie metoda psihanalitică (cu mult înaintea lui Freud) l-a prezervat de comiterea unei dureroase erori judiciare. De altminteri, romanele marelui scriitor rus oferă un material documentar criminologic de primul ordin. Enrico Ferri a fost primul din şcoala pozitivistă italiană întemeiată pe baze ştiinţifice care a recunoscut intuiţia genială în trasarea tipurilor de criminali a lui Feodor Dostoievski.

Găsim necesar să adăugăm că nu este numai intuiţie genială ci şi o vastă experienţă căpătată în închisorile Siberiei. Se ştie că autorul „Fraţilor Karamazov" a fost condamnat la moarte ca deţinut politic. Cu puţin timp înainte de execuţie i s-a schimbat pedeapsa cu deportarea în Siberia. „Amintirile din casa morţilor" ca şi romanele ulterioare cuprind o vastă colecţie de tipuri de criminali. Observaţiile sale pertinente cu privire la psihologia delicvenţilor se datorează nu numai timpului petrecut în Siberia ci şi unei pătrunzătoare şi geniale autoanalize, condusă în spirit creştin primitiv. Din punct de vedere al trăirilor autentice se spune că marele romancier într-un acces de epilepsie a violat o fetiţă – coşmarul lubric al lui Svidrigailov, din noaptea care a precedat sinuciderea, constituie probabil o reminiscenţă. Împins de remuşcări şi-a mărturisit crima lui Turgheniev pentru al cărui caracter de altfel avea un mare dispreţ. La sfârşitul spovedaniei a mai adăugat că acum îl dispreţuieşte şi mai mult. Rusul occidentalizat Turgheniev rămase înmărmurit în faţa acestor zguduitoare derulări. Romanele lui Dostoievski, oferă, aşadar, un material documentar de prim rang pentru psihologia delicvenţilor. Una din părţile slabe pe care o are metoda faptelor materiale în cercetarea judecătorească este demonstrată de probaţiunea în autoacuzarea lui Nikolai, care în întregime conducea la vinovăţia acestuia în aşa fel încât însuşi abilul Porfiri Petrovici l-a crezut culpabil. Dar judecătorul de instrucţie în care Dostoievski a pus atâta inteligenţă, subtilitate, simţ al datoriei şi umană compasiune pentru vinovaţi vedea bine că probele materiale erau în conflict cu observaţiile psihologice strânse de dânsul.

Interogatoriile psihanalitice cer iată aşadar (şi acesta credem că este saltul calitativ al interogatoriilor viitorului) interpretarea sufletului delicventului, punând accentul mai mult pe ceea ce delicventul spune şi face în mod lămurit şi conştient, decât pe acţiunile inconştientului.

Dostoievski a avut ca nimeni altul înaintea lui Freud intuiţia felului cum se exteriorizează subconştientul. Tipic pentru cazurile de „uitare simptomatică" este interpretarea momentului când mama lui Rascolnikov vine împreună cu fiica sa Avdotia Romanova la Petersburg. Amândouă fac neuitata vizită în mansarda în care

Rodea îşi concepuse crima. Pe când se aflau cu toţii acolo îşi face apariţia şi Sonia prostituata sfântă, ca să-l invite la parastasul lui Marmeladov. La plecare mama sa n-a putut s-o salute şi şi-a luat rămas bun numai de la Razumihin.

Sora sa s-a înclinat însă cu amabilitate în faţa prostituatei, iubită şi respectată de Rodion. În coridor, deşi îşi dăduse mâna pentru plecare Rascolnikov uită aceasta şi-i spune: – Dunio, adio! Dar dă-mi mâna! La care Dunia îi răspunde oarecum contrariată: – Dar ţi-am mai dat-o, ai uitat?!

Uitarea ad-hoc era o formă sub care se arată recunoştinţa lui şi dorinţa de a-i strânge încă o dată mâna. Detalii de genul acesta abundă în „Crimă şi pedeapsă" – „Amintiri din casa morţilor" şi în general în opera lui Dostoievski – ceea ce dovedeşte că psihanaliza şi interogatoriul psihanalitic au fost intuite genial de celebrul autor.

LAPSUS-UL

Se pare că el este tributar imaginilor flotante care sunt în apropierea cercului luminos al conştiinţei. Influenţa lor se resimte făcând să devieze curgerea normală a vorbirii nu din cauza asemănărilor pur acustice dintre două cuvinte ci din pricina unui gând ţinut ascuns sau din pricina unei stări sufleteşti general – contradictorii celei pe care-o afirmă verbal.

În interogatoriul judiciar psihanalitic, lapsus-ul este de o importanţă evidentă în găsirea adevărului ascuns de bănuit. Nu este nevoie ca între înţelesul cuvântului care trebuia pronunţat şi între cel care s-a pronunţat să fie o înrudire, căci lapsus-ul nu trebuie neapărat să se refere la crimă în înţelesul lui direct explicit.

Lapsus-ul dintr-un interogatoriu criminal apare de regulă fără legătură directă cu crima, dar apariţia sa ca simptomatologie psihanalitică se poate interpreta în legătură cu crima.

Exemplificativ:

Un caz de amnezie temporală, urmat de lapsus este următorul: o pacientă a lui Freud nu-şi poate aminti partea corpului „murdărit" de mângâierea unei mâini impertinente şi voluptoase. Câteva zile mai târziu era în vizită la o prietenă şi se întreţinea cu ea despre vacanţă şi călătorii. La întrebarea unde se găseşte casa sa din localitatea M., aceasta răspunde: pe COAPSA muntelui, în loc să-i zică COASTA muntelui.

Similar se poate imagina un delicvent care a provocat leziuni în COAPSELE cuiva şi nu vrea să mărturisească. La întrebarea unde se află situată casa lui, comite un lapsus: pe COAPSA dealului X. Specialistul psiholog iniţiat în psihanaliză va interpreta lapsus-ul în sensul legăturii bănuitului cu leziunile provocate pe coapsele victimei.

FENOMENELE DE „UITARE"

Fenomenul frecvent şi banal al uitării căruia nu i se dă altă importanţă decât cea a unei enervări de-o clipă a fost ingenios studiat de Freud, descoperindu-i-se legi şi mecanisme care ne pot pune în legătură cu preocupările intime ale delicventului.

Cercetarea numelor proprii în interogatoriu este de-o însemnătate primordială. Atenţia trebuie îndreptată nu atât spre unele nume în legătură directă cu vina şi asupra cărora conştiinţa veghează, ci mai mult asupra numelor proprii incidentale. Deformarea lor într-un sens care indică o legătură cu numele victimei sau în relaţia cu victima este un indiciu concludent.

Adeseori încercăm zadarnic să ne reamintim un nume de care ne dăm bine seama că îl cunoaştem. În locul său se substituie alte nume a căror inexactitate este imediat recunoscută de memorie, între numele adevărat şi cel substituit, Freud găseşte o relaţie cu preocupările intime refulate.

Substituirea nu se face în mod cu totul întâmplător ci după legi posibile de stabilit. Dealminteri, orice gest, orice cuvânt, orice mişcare, au cauze previzibile şi îşi găsesc întotdeauna o explicaţie.

Un gând intenţionat ascuns face oricând o erupţie. Pentru un psiholog specializat în interogatorii judiciare de tip psihanalitic care are o bănuială poate să şi-o verifice cu ajutorul numelor deformate, al omisiunilor sau al substituirilor de nume. Datele sufleteşti, cu ajutorul cărora se poate reconstitui adevărul ascuns, sunt furnizate de aflarea până în cele mai mici detalii, nu numai a împrejurărilor în care s-a făptuit delictul ci şi prin cunoaşterea directă a personalităţii şi caracterului celui bănuit[8].

Analizând datele recoltate cu declaraţiile obţinute, gândul refulat se poate indifica fie:

a) printr-o uitare a unui nume foarte familiar acuzatului, dar care este în legătură directă sau indirectă cu victima;

b) printr-o deformare a unui nume, deformarea făcută în sensul unei afinităţi cu crima.

Ideea care este refulată răzbate la cea mai mică ocazie şi felul cum se exteriorizează este specific pentru structura morală şi intelectuală a individului.[9]

La un individ caracterul, format sub grila unor exigenţe moral etice şi religioase refulare îndelungată a crimei, duce la o adevărată explozie, asemenea

8. Recomandăm în acest sens utilizarea tehnicilor proiective Rorscharch, Szondi şi Lucher

9. Petre Pandrea – *Psihanaliză judiciară*, Editura Cartea Românească 1945, Bucureşti, pag.50 şi următ., prelucrări personale, şi selectiv exemplificări semnificative.

unei cantități de aburi foarte mari, închisă într-un volum prea mic. Rascolnikov după comiterea crimei, pentru a scăpa de tortura remușcărilor, face explozie, adică își mărturisește vina și își ușurează conștiința.

În cazul unui interogatoriu judiciar psihanalitic putem iniția următorul mecanism: găsim un nume care, din dosar, este familiar acuzatului și care să fie în legătură – chiar numai o simplă asemănare de sunete – cu numele pe care vrea să-l ascundă. Îi punem apoi întrebarea dacă își reamintește de acest nume, în legătură cu un fapt oarecare din viața lui. În cazul unei ezitări, a unei deformări, a unei uitări, evident că avem un indiciu mai bun că ceea ce i se imputa nu-i este străin.

ERORILE DE LECTURĂ ȘI DE SCRIS

Interpretarea erorilor de lectură și de scris își găsește de asemenea utilizarea în lumea labirintică a interogatoriilor psihanalitice, al cărui demers vizează descifrarea subconștientului.

Sorgintea erorilor este aceeași ca și la lapsus: o idee refulată sub presiunea unei neplăceri ulterioare.

De altfel există o strânsă corelație între mecanismul unui lapsus și între felul cum se cont erorile de lectură și de scris.

Imaginile flotante din jurul conștiinței, prin forța lor dinamică, modifică mersul normal al scrisului și al cititului! Este cunoscut de altfel faptul curent că în cazul când o emoție invadează psihicul cuiva, expresia nu mai urmează drumul obișnuit. Petre Pandrea dă în acest sens un exemplu foarte sugestiv în sensul că o doamnă, ridicând de pe jos un bilet de hârtie pierdut de soțul ei în sufragerie, citește pe dosul acesteia cuvântul TESTAMENT (scris de soțul acesteia). Uitându-se de fapt mai atent sesizează că era scris cu totul altceva TĂNASE-TEATRU, însemnarea având rostul de a aminti soțului să cumpere bilete de teatru.

Interpretarea erorii de lectură este următoarea: doamna respectivă avusese certuri cu soțul său, pentru a-i face proprietatea unei case pe numele ei personal, temându-se de un eventual divorț. Încercarea a fost zadarnică. Gândurile refulate și prea puțin favorabile la adresa soțului s-au dat însă la iveală prin această eroare de lectură care a pus-o în vădită perplexitate!...

Iată așadar că, analiza documentelor bănuitului (înscrisuri, declarații date în dosar etc.) de dinaintea și după comiterea crimei, pot oferi indicii orientative cu privire la implicarea sa. Nu este lipsită de interes practica de a-l pune pe bănuit ca în final să-și citească propriile declarații interpretându-i erorile de lectură și comportamentul expresiv în raport cu anumite cuvinte sau pasaje pronunțate eronat.

ACTELE SIMPTOMATICE

În interpretarea psihanalitică actele simptomatice sunt mărturisiri involuntare ale unor gânduri, ale unor afecțiuni sau ale unor repulsii ce scapă de sub controlul vigilent al Eului conștient. Autorul unei acțiuni simptomatice își dezvăluie o intenție a subconștientului într-un moment când cenzura nu-și exercită cu strictețe rolul său. Cele mai mici tulburări funcționale ale vieții noastre psihice au înțelesul lor profund. Influența lumii subterane din noi se arată nu numai la marile cotituri ale vieții, în momentele critice ci și într-o considerabilă sursă de fapte accidentale.

Hans Sachs ne dă în acest sens un exemplu semnificativ „...am avut ocazia să asist la masa unei perechi în vârstă, cu care sunt înrudit. Ea are o afecțiune hepatică și ține un regim riguros. Când s-a adus friptura, bărbatul a rugat-o pe soția sa să-i dea muștarul. Ea deschide bufetul, de unde ia un mic flacon ce conținea pastile pentru afecțiunea ei hepatică și-l pune în fața soțului. Între flaconul cu pastile și borcănașul de muștar nu era evident nici o asemănare susceptibilă de a fi creat vreo confuzie; totuși soția nu și-a dat seama de eroarea sa decât atunci când soțul i-a atras atenția făcând haz de această gafă banală, de fapt expresie elocventă a unui act simptomatic..."

Actele simptomatice, pe care fiecare le facem aproape zilnic sunt determinate mai ales de fapta pe care Eul nostru interior o duce pentru adaptarea sa la realitate și mediul social. Între ceea ce dorim și ceea ce trebuie să facem este întodeauna o diferență.

Cu cât organismul este mai puternic, cu atât actele simptomatice se înmulțesc. Comiterea unei crime sapă o prăpastie între ceea ce simte și între ceea ce trebuie să facă cineva, de aceea și actele simptomatice sunt mai numeroase la delicvenți.

ASOCIAȚIILE DE IDEI

Aglutinarea ideilor și centrarea acestora pe un trunchi ideatic principal nu mai este o noutate în psihologie. În acest sens se vorbește de stereotipii ideatice, mentale în sensul că o idee aduce după sine o altă idee de care este legată într-un fel sau altul.

Anarhia și haosul mental nu se găsesc decât în delir sau în stări cu totul patologice. Chiar și în delir se găsește lait-motivul care ajută la sondarea abisurilor sufletești. În acest sens pentru Profiri Petrovici din „Crimă și pedeapsă", nu delirul lui Rascolnicov, ci lait-motivul perlelor și ascunderea ghetelor (pătate de sângele bătrânei cămătărese) au fost un indiciu pentru descoperirea crimei. Relativa ordine a inteligenței umane contribuie ca ideile să se asocieze unele cu altele după

afinităţi. Un cuvânt sau o idee, care face parte dintr-un anumit complex psihic, va avea ca ecou alt cuvânt sau altă idee din acelaşi complex.

Breuer şi Jung au iniţiat experienţe de asociaţii verbale, în care persoana examinată răspunde la un cuvânt pronunţat înaintea sa prin alt cuvânt care îi vine în minte cu această ocazie; timpul scurt între excitaţie şi reacţie fiind măsurat.

Aceste experienţe pot fi pentru un psiholog un fel de tensiometru al evoluţiilor sufleteşti ale bănuitului. Modul cum reacţionează faţă de un cuvânt oarecare, arată ceva din starea sufletească în care se află. Cuvintele alese ca excitante pentru producerea reacţiei sunt preferabil să se refere indirect la crimă sau delictul pe care acuzatul se încăpăţânează să-l nege, în experienţă este bine să se repete. Pentru ca o excitaţie (stimulare verbală) să devină concludentă trebuie ca răspunsul să fie dat fără amestecul conştiinţei, perioadă de latenţă (întârzierea răspunsului asociativ) sau simbolica răspunsului în raport cu stimulul inductor, devenind singurele repere semnificative în interpretarea celui ce conduce interogatoriul.

Din punct de vedere al metodei[10], iniţial se realizează detenta prin aşezarea delicventului într-un fotoliu comod, într-o cameră liniştită din care sunt absenţi stimuli parazitari, pentru ca atenţia să-i poată fi orientată exclusiv introspecţionist. Psihanalistul se aşează în spatele lui şi-i sugerează să-i comunice tot ceea ce-i trece prin minte, pentru început banalităţi accesibile sau incitante.

Din când în când specialistul în interogatorii psihanalitice intervine în gândurile care se înlănţuie prin întrebări şi cuvinte introductoare semnificativ canalizării reveriei persoanei interogate, în sensul pe care-l bănuieşte a fi adevărat. Criteriul care arată apropierea de complexele refulate este în primul rând emoţia pe care o arată delicventul, la care se adaugă lapsusurile, epuizarea, plânsul sau râsul nervos etc.

În condiţii contemporane s-a agravat conflictul etern dintre Eul individual şi cel social. În locul dualismului mai mult sau mai puţin echilibrat avem o numeroasă diversitate de idealuri, în conflict cu viata interioară individuală, creând astfel confuzie, haos şi dezorientare. Neliniştea, spaima, torturile intime sau dezabuzarea, cinismul rece şi ratarea sunt caracteristicile dedublărilor şi multiplicărilor sufleteşti. Limanul salvator este totdeauna cunoaşterea exactă a patrimoniului său veritabil în găsirea mijloacelor care vor duce la înlăturarea piedicilor din afară, în echilibrarea forţelor şi a tendinţelor interne şi externe, aflate în conflict şi mai ales în trăirea elementelor proprii, şi nu a celor împrumutate. Cu ocazia comiterii unor

10. Autorul recomandă excelenta contribuţie în materie a redutabilului prof. univ. dr. George Ionescu (decedat) în lucrarea: **Tratat de psihologie medicală şi psihoterapie**, Editura Asklepios, 1995, capitolul „Psihanaliza şi psihoterapia psihanalitică" – pag.231-252

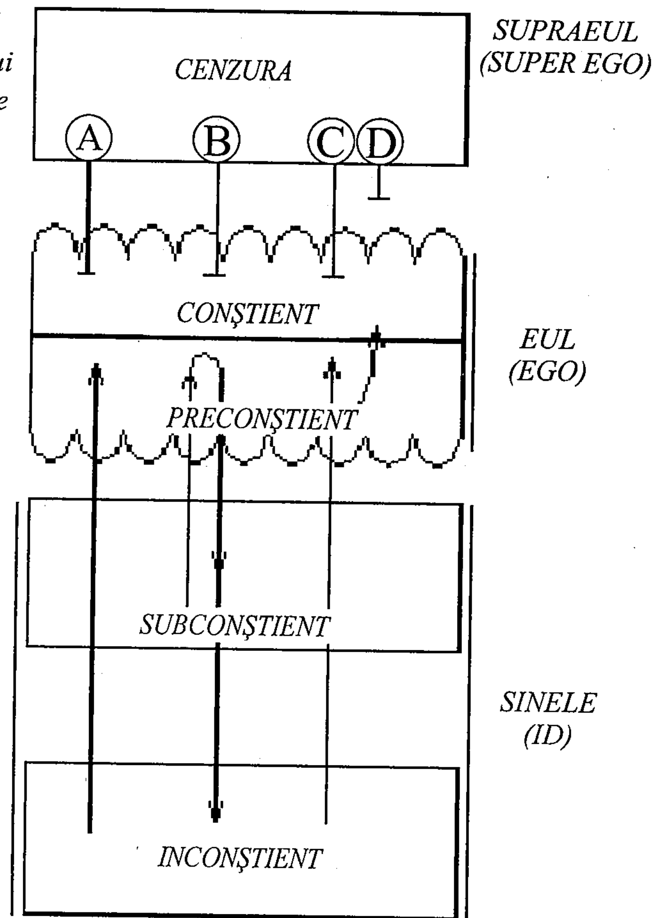
crime, se interpune un element străin în angrenajul psihic. Refularea fără tulburări periculoase nu este posibilă decât pentru scurtă vreme.

Interpunând verbiajului incoerent o asociaţie de idei descoperim complexele latente şi ascunse ale individului. Dintre toate mijloacele tehnice ale psihanalizei judiciare, acesta pare a fi cel mai bun, deoarece omul are o pornire înnăscută de a da la iveală ceea ce a ascuns, după cum ochiul trebuie să elimine firele de praf care îl jenează pe pleoapă în cazul contrar, a unei iritaţii dezagreabile şi periculoase.

Mărturisirea unei greşeli, spovedania din punct de vedere religios, corespunde necesităţii de a elimina refularea. Nevoia de comunicare nu implică remuşcare, sentiment cunoscut numai de criminali experţi şi absolut ignorat de criminalul iresponsabil. Refularea şi demascarea refulării există însă la toate categoriile de criminali.

Iată de ce în finalul acestei modeste contribuţii la dezvoltarea psihanalizei la noi, pledez pentru captarea psihologului psihanalist-poliţist în rândul celor care fac front comun împotrivirii la răul din om, punctându-i abisurile şi scoţându-i la iveală răul din el în lumina pururea eternă a adevărului!

3.3. Mecanisme operaţionale şi terminologie în psihanaliză

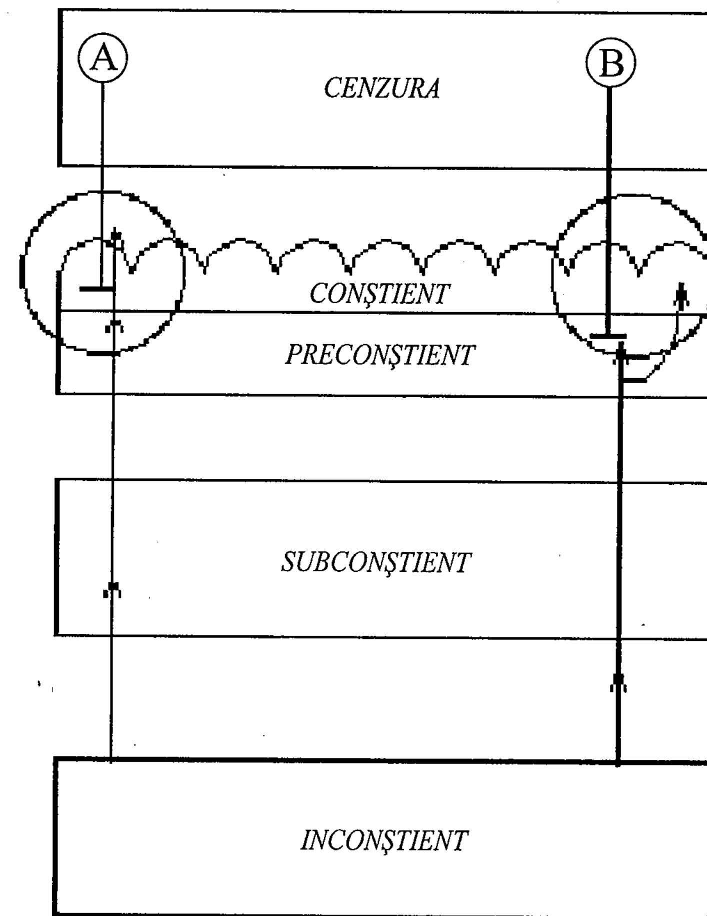
Ⓐ • *O pornire pulsională a SINE-lui este reprimată de SUPRAEU (CENZURĂ); exemplu: TENDINŢĂ-INCEST, este un stadiu prin care dat fiind mecanismul REGRESIEI se CONSERVĂ PORNIREA INSTINCT.*

Ⓑ • *Reîntoarcerea în inconştient prin REFULARE a unor PORNIRI PULSIONALE INSTINCTUALE, reprimarea LIBIDOULUI - mecanism creator de TENSIUNE.*

Ⓒ • *Sublimare, mecanism care OCOLIND CENZURA PERMITE EXPRIMAREA DEGHIZATĂ a PORNIRILOR PULSIONALE (TENDINŢELOR) SINELUI.*

Ⓓ • *CENZURA TOLERANTĂ permite exprimarea SUBLIMATĂ prin DEGHIZARE a unei TENDINŢE (ex. INCESTUOASE) DE A SE EXPRIMA PRIN ARTĂ, MUZICĂ, PICTURĂ etc. – se realizează astfel CATHARSIS-ul (detensionare eliberatoare-hedonism estetic).*

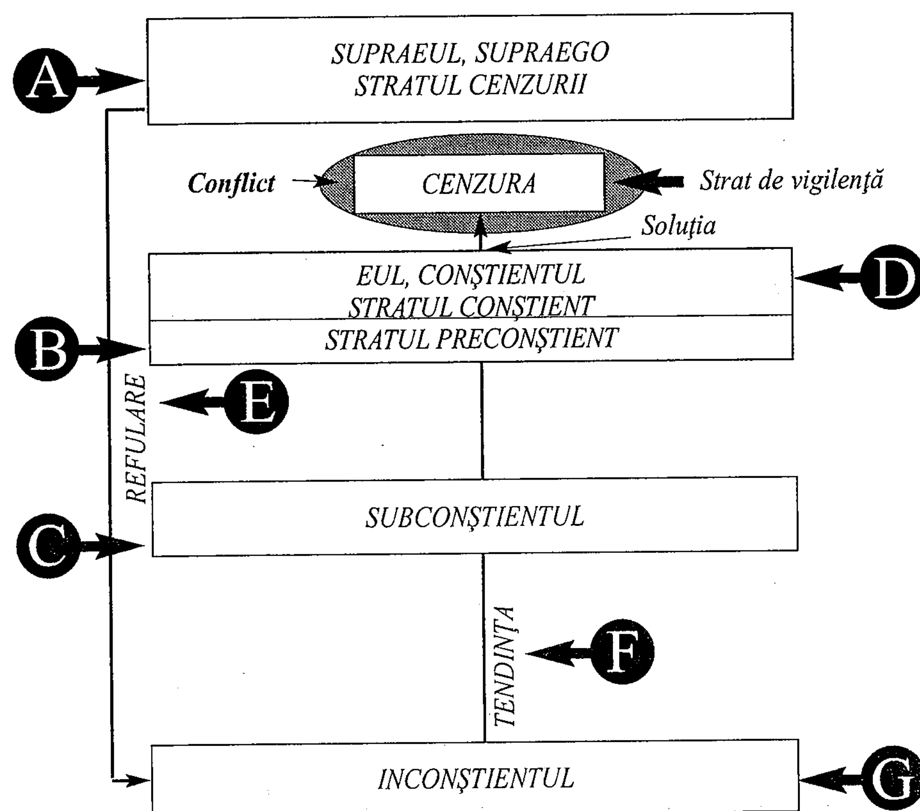
PRINCIPIUL REALITĂŢII – CONSTRÂNGERI ALE LIBIDOULUI ÎN FUNCŢIE DE GRILA DE NORME A CENZURII

Ⓐ • *modalitatea de soluţionare a conflictului prin penetrarea cenzurii de către tendinţa incestuoasă*
• *viol şi incest-(infracţiune)*

Ⓑ • *modalitatea de soluţionare a conflictului prin ocolirea cenzurii şi exprimarea deghizată a tendinţei.*
• *sora, „copilul rău“ al familiei întreţine realţii intime cu logodnicul surorii sale, „copilul bun“ şi preferat al familiei – (competiţia dintre surori este tranşată prin acest gest sublimat – „copilul rău“ devenind iată „perfomant“).*

SUPRA EUL, SUPRA EGO – STRATUL CENZURII

A. Strat de vigilenţă, filtru cu conţinut moral, etic şi juridic. Strat artificial, creat prin interiorizarea normelor de instrucţie şi educaţie. Este propriu, individual şi relativ fix. Formează coordonatele de bază ale caracterului. Reprimă şi refulează tendinţele neconforme standardelor sale.

B. Acceptă şi ţine în stare de rezervă tendinţele şi pulsiunile nerefulate acceptate de cenzură, pregătindu-le pentru a accede şi a fi conştientizate de către ego la momentul optim.

C. Conţine puterea individului stocată, concluziile personale, complexele emoţionale. Ţine seama de cerinţele individului şi intră în conflict permanent cu realităţile externe.

D. Stratul conştient. Conştiinţa acţională, vie la un moment dat (starea trăită) şi exprimă starea prezentă. Acceptă tendinţe şi pulsiuni cărora le dă valenţele prezentului, conştientizându-le în contextul stimulării externe. În termeni psihanalitici acesta este determinat de subconştient. Reprezintă trăirea de o clipă a subconştientului.

E. Reîntoarcerea în inconştient a unor porniri instinctuale. O acumulare de energie ce se va elibera deghizat, sublimat.

F. Reprezintă pornirea tensională a sinelui. Este reprimată de supraeu atunci când nu concordă cu grila exigenţelor sale.

G. Purtătorul experienţelor şi trăsăturilor fundamentale ale speciei şi rasei. Este un dat ancestral, natural, primar, biologic. Conţine instinctul de conservare a speciei şi individului.

Supra eul, supra ego – stratul cenzurii

Reprezintă stratul de vigilenţă (ochiul interior al individului). Este un filtru cu conţinut moral, etic şi juridic, creat artificial în ontogeneză, este relativ stabil conservând coordonatele de bază ale caracterului, reprimă şi refulează tendinţele şi pulsiunile neconforme standardelor sale (de aici conotaţia de cenzură).

Sublimare: actul care permite deghizat exprimarea socializată a pulsiunilor Sinelui, activ, onirică, activ ludică, artă, sport, politică etc.

Acceptă şi ţine în stare de rezervă tendinţele şi pulsiunile nerefulate acceptate de cenzură pregătindu-le pentru a acorda şi a fi conştientizate de către ego la momentul optim.

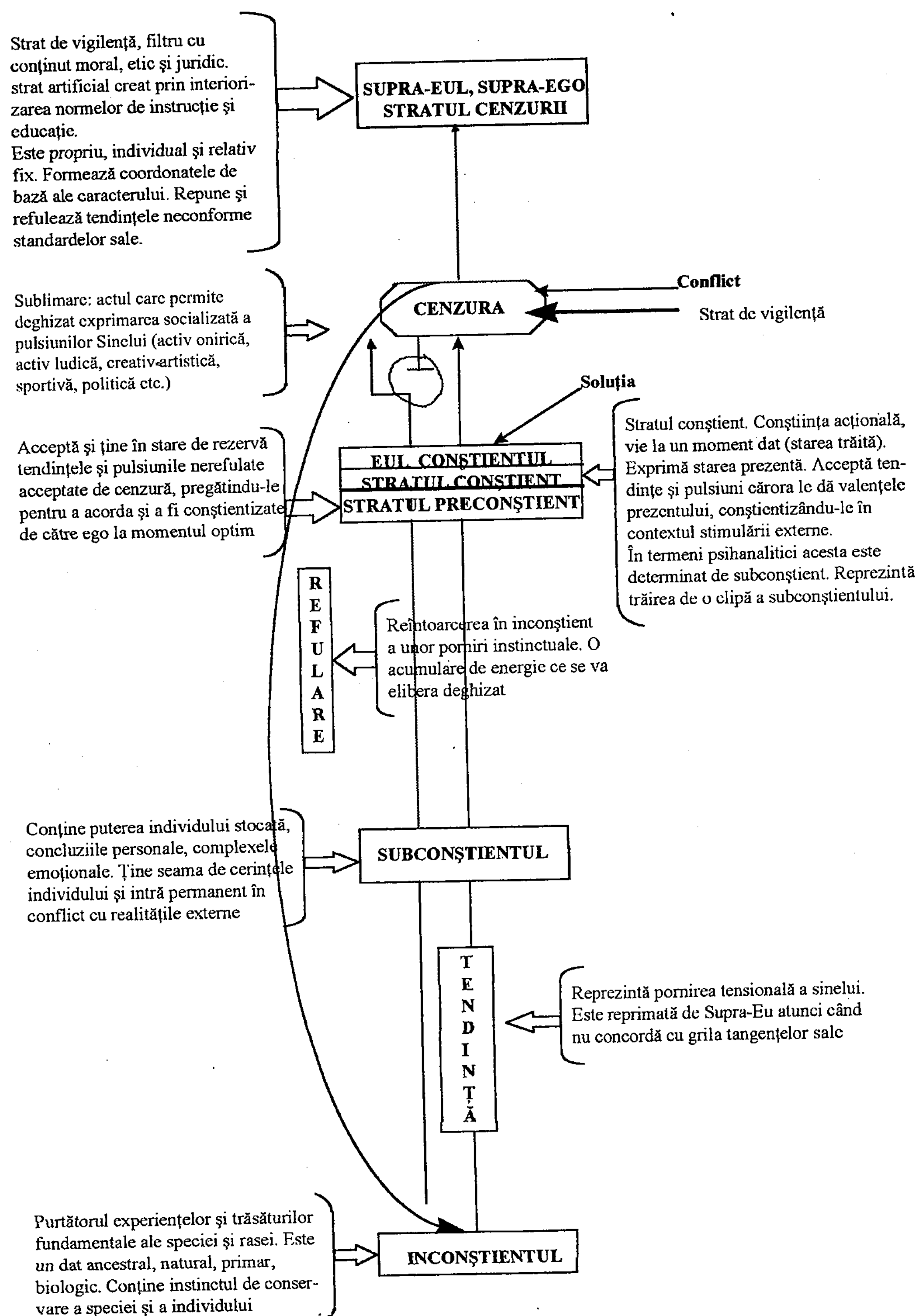
Subconştientul – Conţine puterea individului stocată, concluziile personale, complexele emoţionale. Ţine seamă de cerinţele individului şi intră permanent în conflict cu realităţile externe.

Eul, conştientul, stratul conştient

Stratul conştient. Conştiinţă acţională, vie la un moment dat (starea trăită şi exprimă starea prezentă). Acceptă tendinţe şi pulsiuni cărora le dă valenţele prezentului, conştientizându-le în contextul stimulării externe. În termeni psihanalitici, acesta este determinat de subconştient. Reprezintă trăirea de o clipă a subconştientului.

Refulare – Reîntoarcerea în inconştient a unor porniri instinctuale. O acumulare de energie ce se va elibera deghizat.

Tendinţă – Reprezintă pornirea tensională a sinelui. Este reprimată de supra eu atunci când nu concordă cu grila tangenţelor sale.

3.4. Interogatoriul psihanalitic pe terenul pragmatismului, mizei şi riscului, – psihanaliza judiciară (speţă exemplicativă) –

Scurt istoric

13 aprilie 1992...spre primăvară...Cercetarea la faţa locului evidenţiează tabloul tipic infracţiunilor de omor.

Victima numită, I.M. în vârstă de 58 de ani este găsită în decubit dorsal, cu faţa plină de sânge şi craniul plesnit de lovituri... câteva scaune răsturnate, pe jos două păhărele şi o sticlă de vodcă, toate mirosind a alcool... La o primă vedere – lipsa buteliei de aragaz tăiată din furtun, pe pereţi stropi de sânge... Urmele vizibile ale acestei morţi violente au declanşat imediat procedurile ce se impun: cercetarea locului faptei, autopsia, expertizele medico-legale şi investigaţiile judiciare în vederea descoperirii autorului acestei crime odioase.

Cercetarea criminalistică evidenţiase un lucru extrem de interesant, pe paharele şi sticla de vodcă răsturnate pe jos, experţii identificaseră urme proaspete de ştergere a amprentelor papilare ... şi cam atât...

Investigaţiile judiciare s-au extins cu rapiditate... cerc de prieteni, datorii neonorate, rivalităţi, interese materiale etc.

Cine avea interese să suprime viaţa victimei?

Cu cine băuse victima? Cui acceptase aceasta să-i deschidă uşa şi să-i fie gazdă?

Analize, versiuni, ipoteze, cerc de bănuiţi, interogatorii, verificarea alibiurilor, testări de identificare a indicilor conduitei simulate efectuate asupra martorilor şi bănuiţilor suspectaţi de nesinceritate şi în final, excluderi, excluderi şi din nou de la capăt.

De fiecare dată însă o realitate evidentă se impunea cu pregnanţă: victima acceptase vizita unei persoane apropiate cu care consumase vodcă şi întreţinuse discuţii, deci, aceasta trebuia identificată din rândul persoanelor cunoscute apropiate, chiar rude, vecini, prieteni.

Iată de ce declaraţiile vecinei de pe palier numită T. M. ţigancă, evidenţiind toate caracteristicele rasei, brunetă, cu ochii ca de maimuţă, veşnic în mişcare iscoditoare, cu aluniţe bătute în culori indigo şi nări fremătând de animalitate şi mlădiindu-se fentos plină de solicitudine pentru curioşii aflaţi gură cască la faţa locului, se impuneau a fi cercetate cu multă atenţie...

A. Analiza şi interpretarea psihanalitică a conduitelor femeii bănuite

Am luat cunoştinţă de dosar....

Analiza psihologică a comportamentului tinerei ţigănci a evidenţiat:

1. exces de zel cu privire la solicitudinea cu care răspundea nevoilor mărunte ale specialiştilor care executau cercetarea la faţa locului şi care obiectiv vorbind se desfăşura pe palier în pragul uşii sale.

a) indice psihanalitic – solicitudinea se dorea a fi o pornire subconştientă legată de nevoia de securizare, de a fi permanent în legătură cu rezultatul cercetării la faţa locului.

2. suspect de liniştitoare intervenţii asupra faptului că victima nu mai fusese văzută, motivate prin aceea că ar fi putut pleca să-şi ajute un frate infirm din provincie, aflate în contradicţie cu ideea de a anunţa autorităţile şi mai ales cu îndoieli repetate pe care le făcea pentru a sparge uşa victimei.

b) indice psihanalitic – conduita contradictorie rezultă din tendinţele subconştiente, pe de o parte de a amâna descoperirea faptei (nu sunt probleme, o fi plecat la fratele ei infirm din provincie), iar pe de altă parte de nevoia compulsivă a eternei întoarceri (să spargem uşa să vedem ce se întâmplă, de ce nu răspunde, unde-o fi, că n-am mai văzut-o de trei zile).

3. sărăcia datelor desprinse din declaraţiile tinerei ţigănci, toate lacunare, prudente, în esenţă susţinând că n-a văzut pe nimeni, că n-a auzit nici un zgomot, că nu ştia ultimele preocupări ale vecinei sale şi că habar n-are ce s-ar fi putut întâmpla, cum s-ar fi putut desfăşura lucrurile şi cine ar fi putut fi autorul oribilei fapte.

c) indice psihanalitic – ermetismul deschiderii poate fi efectul vigilenţei cenzurii, secretizării posibilei matrici infracţionale depozitată în mentalul prezumtivei autoare.

B. Derularea interogatoriului de sorginte psihanalitică

Am cerut să-mi fie adusă...

Interogatoriul de sorginte psihanalitică se supune unor reguli tactice, între care una stipulează că orice anchetator ştie realitatea conform căreia „înainte de a vorbi eşti privit".

Prin extrapolare, impresia creată persoanei bănuitului de ambianţa în care se derulează interogatoriul psihanalitic cât şi de personalitatea criminalistului psiholog în derularea ulterioară a demersului judiciar, are un rol hotărâtor...

O privesc pe sub ochelari trebăluind printre hârtiile de pe birou... creez un moment de tăcere supraveghind-o discret... mă priveşte cu suspiciune... halatul alb, pereţii şi uşile capitonate, mocheta pe jos, aparatura de pe birou, cablurile de conectare, electrozii captatori, peniţele inscriptoare, ledurile în funcţiune, curăţenie, linişte, calm... impactul cu sobrietatea şi oficialitatea psihologului criminalist, copleşesc... Realizez intuitiv că pot tulbura apele subconştientului prin procedura stimulării frontale...

O privesc în ochi şi-mi trag scaunul în faţa ei... stăm faţă-n faţă, o fixez printre lentilele cenuşii ale ochelarilor, îi simt respiraţia, pe nas şi pe pometii obrajilor îi apar stropi minusculi de sudoare ... întreb brusc:

– Să-mi spui când ai stat ultima oară de vorbă cu vecina ta, doamna I. M.? Repede, acum, nu sta pe gânduri vreau adevărul, şi mă ridic trecând în spatele ei...Te ascult...!

Intenţionez să redeştept în ea ancestralul, structurile de arhetip ale criminalului încolţit, hăituit, aflat în faţa pericolului iminent, teama[11] de a-i fi descoperită fapta...

11. Vezi tehnicile psihanalitice ale lui Auguste Aichhorn – şcoala de la Hollabrun, Austria – crearea stării de surpriză şi a paroxismelor agresionale, în acest context în forme cathartice de descărcare psihică cu efect de experienţă emoţională, corectivă.

psihanalitic comenzile de alarmă ale subconştientului se activează, instinctul de conservare trece pe primul plan, cenzura, şi autocontrolul sunt paralizate de conduita primară emoţional-destructivă. Aştept fisura şi ea se produce... Sunt din nou în faţa ei, mă aşez pe scaun liniştit, sigur şi calm... spune fetiţo!... încearcă să fugă cu privirea în stânga şi-n dreapta, priveşte-n podea şi dintr-o dată mieroasă, linguşitoare...

– D-le doctor, dumneavoastră vă zic, ălora nu le-am zis că s-au dat la mine şi mi-au vorbit urât. Am văzut-o chiar cu două zile înainte de a fi găsită... am fost pă la ea, că mă mai duceam când şi când... io vă zic adevărul că poate m-o şi văzut o vecină şi să nu ziceţi că v-am minţit... am fost pă tanti, tanti a scos nişte vodcă, am băut două ciocănele şi pe urmă am plecat... zicea că se culcă...

Am plecat să nu zică femeia că stau pe capul ei.

Are buzele de cretă, un tremur incontrolabil îi străbate tot corpul... mă priveşte-n ochi, forţându-şi intuiţia la maxim pentru a aprecia pe mimica mea efectele acestei versiuni pe care-o vrea salvatoare...

C. Interpretarea psihanalitică

Din disputa matricei morale (cenzura) cu matricea infracţională (ca achiziţie mentală pe planul Eu-lui a săvârşirii faptei), subconştientul îi dictase alegerea căii de mijloc (nici recunoaşterea comiterii faptei, nici negarea faptului că n-ar fi vorbit cu victima în urmă cu trei zile)...

Mărturisind că o vizitase pe „tanti" la data critică, din punctul de vedere al logicii criminalistice greşise fatal... Invadată de afectiv, cenzura nu realizase pericolul... obosită de preocuparea permanentă de a ţine lucrurile sub control, cenzura fusese fisurată sub chinuitoarele întrebări ale bănuitului oricărui interogatoriu. Ce probe are?...Cum de-a a ajuns la mine?...Cine ştie?...Cât ştie?...De unde ştie?... În speţă... „io vă zic adevărul' că poate m-o şi văzut fo vecină şi să nu ziceţi că v-am minţit"...

Corelez rapid conţinutul afirmaţiilor bănuitei cu datele cercetării la faţa locului şi intuiesc brusc... nefericita comisese crima... Recunoaşte că a intrat în casă şi a băut votcă, subconştientul indictându-i această conduită ca supapă de atenuare a acumulării tensiunii instinctului de conservare, surescitat de pericolul demascării prin faptul că poate o fi văzut-o cineva intrând la victimă şi-o denunţase poliţiştilor...

În acest sens intuisem corect când alesesem procedeul stimulării frontale, chestionând-o direct cu privire la ultima întâlnire cu victima.

D. Exploatarea interpretării psihanalitice în planul probaţiunii judiciare

În interpretarea logicii criminalistice, raţionamentul era pe cât de riguros pe atât de simplu: dacă după cum susţinea că ar fi fost o vizită obişnuită, fără legătură cu omorul, pe sticla şi paharele răsturnate am fi găsit firesc şi natural amprentele digitale ale vizitatorului, ori specialiştii criminalişti identificaseră cert pe pahare şi sticlă urme proaspete de ştergere a urmelor digitale. Ce interes a avut atunci tânăra ţigancă să-şi şteargă urmele de pe pahare? – Unul singur şi anume, să ascundă

prezenţa ei în camera victimei în perioada critică! – De ce? Bănuita T. M. trebuia să răspundă acestei „inofensive“ întrebări. Am considerat că este încă prea devreme... doream atenuarea stării tensionale, încercând sondarea subconştientului folosindu-mă de procedura stimulării prin analogie indirectă, încet, încet, cu marginea halatului imaculat, încep să-mi şterg lentilele ochelarilor, păşesc spre birou calm şi-mi şterg ochelarii cu meticulozitate, fără grabă.

Între noi se instalează tăcerea, doar mişcarea mea prin birou, gesturile stereotipe, mecanice ale ştergerii ochelarilor şi ţiganca privindu-mă cu ochii dilataţi. Dintr-o dată încep cu glas abia şoptit:

– Vezi ce fac? Ştii de ce fac asta?!... Ce fac eu acum?... răspunde cu gura uscată, cu glas abia şoptit şi vocea gâtuită...

– Ştergi ochelarii, Dle doctor!

– Da, dar de ce-i şterg... poţi să-mi spui de ce-i şterg?...

– De deşte.... e murdari, de deşte...!

Dintr-o dată speriată tace... e prea târziu „E murdari de deşte...“ subconştientul ejectase răspunsul firesc „îi ştergi pentru că sunt murdari“... murdăria putând fi orice, transpiraţie, grăsime, praf şi urme de degete fără îndoială... cenzura fusese penetrată, însă de reliefarea „cauzei“ urmele degetelor – efect al simetriei subconştiente a amprentelor slinoase pe care le ştersese autorul omorului de pe paharele şi sticla de votcă.

Gestul inductiv provocase răspunsul analog indus prin simetrie – acest lucru n-ar fi fost posibil dacă faptul real concret, „ştergerea amprentelor digitale de pe pahare şi sticlă“, n-ar fi existat o realitate mentală obiectivă în matricea infracţională a săvârşirii faptei (amintirea).

Rapiditatea exploatării „momentelor psihologice“ ale interogatoriului psihanalitic este o altă regulă care îi condiţionează succesul, atac brusc fără a-i mai da nici o clipă de răgaz.

– Nefericito, citesc minciuna în ochii tăi... ai omorât femeia şi te-ai umplut de păcate, credeai că o să scapi ştergând urmele degetelor de pe paharele şi sticla de votcă?!... Salvarea ta este dar în mâinile lui Dumnezeu... Are umerii căzuţi, priveşte-n pământ, nici un gest de apărare, nici o ripostă verbală, tace... Insist...

– Ştii de la bărbatu' tău cum este prin gherle şi puşcării, hotărăşte-te repede căci timp nu prea mai ai, descarcă-ţi sufletul şi mărturiseşte.

Este bine de ştiut (psihanaliştii mai mult ca oricare alţii confirmă) faptul că semantica cuvintelor, conotaţiile mesajului comunicării energizate afectiv prin intonaţie, pauze, timbru, au ca efect transferul persuasiv al îndemnului, realizând prin inducţie mentală transferul către interlocutor al intenţiei (sugestie-persuasiune) în sensul dorit de psihologul criminalist.

Apelul la divinitate, păcat, salvare, în condiţiile tensionate ale crizei de timp, vis-á-vis de reprezentarea pedepsei interiorizate socio-cultural într-o manieră

hiperbolizată în codul etniei din care face parte, a condus la reechilibrarea tensiunilor în conştiinţa criminalului. Mărturisirirea, catharsis-ul în plan psihologic au curs firesc, eliberator de povara omorului; matricea infracţională ferecată în amintirea mentalului sub apărarea despotică a cenzurii s-a diluat odată cu mărturisirea faptei... „Sunt halită, să n-am parte, s-a dus tinereţile mele, blestemu-i pe capul meu şi pă viaţa mea... să mor dacă nu spui tot... am intrat la tanti dă i-am adus nişte bulinuri, butelia o ginisem mai demult. Femeia m-a cinstit, p'ormă m-a rugat să-i desfac butelia şi mi-o dat cheia... da când m-am văzut în mâna cu cheia, mi-a venit aşa o nebuneală în creier, de-am început să-i dau cu cheia în cap. După ce-am omorât-o m-a luat aşa un tremurici şi-am luat un cuţit şi-am tăiat furtunul la butelie, am luat un capot a lui tanti de m-am şters de sânge cu el, am şters cu colţul capotului sticla şi paharele să nu iasă pe ele, deştele mele, p'ormă am înfăşurat butelia cu capotul... şi-am trecut holul la mine ... Când am ieşit, ştiu că nu m-a văzut nimeni, să n-am parte..“

Interogatoriul psihanalitic este interogatoriul viitorului, curat, fără violenţe, torturi sau ameninţări. Toată acumularea tensională a adversarilor, psihologul criminalist pe de o parte şi persoana bănuită pe de alta, rezidă exclusiv în interesele lor profund diferite: primul să descopere adevărul şi să contribuie la înfăptuirea actului de dreptate, cel de-al doilea să ferece adevărul şi să-l ascundă în adâncul fiinţei sale: unul slujeşte BINELE, celălalt este robul RĂULUI.

Pe T. M. aveam să o mai revăd preţ de câteva minute înainte de-a fi luată:

– „Dom' doctor, io zic că mai bine c-am zis'o, să n-am parte m-am uşurat... De la morgă o luasem eu c-o soră de-a ei, d-am băgat-o la capelă. Sor'sa a dormit o noapte la mine cât i-am făcut cele de cuvinţă, că era de prin Ardeal şi-i cam plăcea şi la asta să bea... da noaptea... Dumnezeu e sus, ... să mă calce trenu dă spui minciuni, dă n-am visat-o pe tanti cum s-aburcase pe mine să mă strângă de gât... M-am trezit sufocată, lac dă apă şi dă spaimă să nu mă fi scăpat dracu prin somn cu ceva, să m-auză sora moartii... Da' aia n-avea treabă, să n-am parte... puteai să tai butuci pe ea, numai io n-am închis ochii pân'la ziuă...“

Elocvent pentru sufletul criminal şi evidenţierea terenului pe care psihologul criminalist de sorginte psihanalitică îl are de explorat... sufocarea, gestul strângerii de gât, spaima... simbolica reflexă a oniricului, consecinţă a gândului că autorităţile poliţieneşti erau pe urmele ei, interiorizarea psihanalitică inconştientă a cercului care începea să se strângă, diminuându-i orice şansă de scăpare...

T.M. a fost judecată şi condamnată pentru infracţiunile de omor deosebit de grav şi tâlhărie la ispăşirea unei pedepse de 20 de ani. Butelia, capotul plin de sângele victimei şi cheia, corpuri delicte, au fost descoperite în locuinţa asasinei.

Partea IV

4. Psihologia interogatoriului judiciar – ancheta (personalitatea umană în raporturi de opozabilitate şi confruntare)[1]

„... Ne opunem ferm utilizării în interogatorii a hipnozei sau utilizării narcoanalizei care induce artificial o stare de scădere a vigilenţei – experţii psihologi trebuie să-l respecte pe adversar, lăsându-i nealterată capacitatea de ripostă cognitiv-afectivă şi volitivă, dreptul de a se apăra inteligent sau viclean, inclusiv de a-şi nega fapta sau retracta mărturisirile – demersul psihanalitic şi psihologic rămâne prin excelenţă terenul pe care sunt respectate în totalitate drepturile şi libertăţile persoanei interogate...“

4.1. Noţiuni introductive – distincţii şi conotaţii asupra interogatoriului judiciar din perspectiva adunării dovezilor (urmărirea penală în perspectivă psihologică)

A. definiţia interogatoriului;
B. caracteristicile interogatoriului;
C. planurile situaţionale

Din perspectivă psihologică, urmărirea penală – prin excelenţă ancheta judiciară şi cercetarea judecătorească – este o sumă de relaţii interpersonale ale unui subiect constant, reprezentantul organului de urmărire penală şi ceilalţi participanţi, părţi sau subiecţi ai procesului.

Densitatea relaţiilor interpersonale ale anchetatorului care rămâne acelaşi în timp ce partenerii săi se schimbă, indică de la bun început caracterul complex al activităţilor de anchetă, iar din perspectivă psihologică constatarea obligatorie a modalităţii mentale care trebuie să-l caracterizeze pe anchetatorul autentic.

Conform art. 200 din C.pr.pen. „urmărirea penală are ca obiect strângerea probelor necesare cu privire la existenţa infracţiunilor, la identificarea făptuitorilor şi la stabilirea răspunderii acestora pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată“.

Din punct de vedere tehnico-tactic **strângerea probelor necesare** reprezintă atât operaţia de adunare a probelor, cât şi examinarea şi evaluarea lor pentru a se

1. Vezi opera comună: N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi – **Psihologia judiciară**, Ed. Şansa, Bucureşti, 1992, scurte extrase, selectiv din opera colectivă cap. V – prelucrări personale.

constata dacă sunt suficiente, în vederea luării hotărârii privind trimiterea sau netrimiterea cauzei în judecată.

Prin **identificarea făptuitorilor** legiuitorul a vrut să precizeze că în cadrul urmăririi penale, probele adunate trebuie să ajute la depistarea celor care au săvârşit fapta penală (autori, instigatori, complici), înţelegând prin aceasta atât stabilirea faptului că urmarea socialmente periculoasă se datorează unei activităţi umane, cât şi aflarea datelor de identitate ale celui care a săvârşit fapta penală. Prin stabilirea răspunderii făptuitorului se înţelege că probele adunate în cursul urmăririi penale trebuie să contribuie nu numai la lămurirea aspectelor privind fapta penală, ci ele trebuie să elucideze şi aspectele legate de vinovăţia făptuitorului, dacă acesta poate să fie sau să nu fie subiect al răspunderii penale[2].

În obiectul urmăririi penale, de asemenea se înscrie şi identificarea victimei infracţiunii, deşi acest lucru nu este prevăzut espres în art. 200. Această activitate este necesară pentru rezolvarea laturii penale şi laturii civile a cauzei penale.

În ajutorul acestei afirmaţii vine art. 202, care arată că organul de urmărire penală este obligat să strângă probele necesare pentru aflarea adevărului şi pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele în vederea justei soluţionări a acesteia, cât şi art. 262, alin. 1 şi art. 265 C.pr.pen. care stipulează necesitatea ca urmărirea penală să fie completă. Pe lângă toate acestea organele judiciare pot lua măsuri de constrângere cu caracter personal sau real (cele cu caracter personal fiind obligatorii în cazul în care legea prevede acest lucru) şi măsuri de ocrotire în caz de reţinere sau de arestare preventivă, acestea având tot caracter obligatoriu.

A. Definiţia interogatoriului (Comentarii şi distincţii de natură psiholgică vis-á-vis de termenii: ascultare, audiere, anchetă etc.)

Având în vedere că marea majoritate a infracţiunilor se săvârşeşte sub semnul clandestinităţii, descoperirea şi administrarea probelor presupune o muncă de înaltă calificare şi măiestrie profesională adaptată la „particularităţile fiecărui caz în parte“[3].

Săvârşirea unei infracţiuni, având în vedere că infracţiunea este o faptă a omului, este însoţită de modificări materiale în aproape toate cazurile. Pe lângă acestea, se mai produc şi anumite transformări de natură imaterială (N. A. – matricea infracţională „păstrată ca trăire mentală în conştiinţa făptuitorului sub forma amintirii despre faptă“), reprezentând schimbările petrecute în plan psihic, la nivelul conştiinţei a aceluia care a participat la săvârşirea unei infracţiuni, ca autor,

2. Neagu Ion – **Tratat de procedură penală**, Ed. Pro, Bucureşti, 1994, pag. 405.
3. Stancu Eminian – **Criminalistica**, Ed. Actami, Bucureşti 1995, pag. 36.

complice, instigator, celelalte părţi, martori. Aceste transformări care iau forma impresiilor în plan psihic, pot fi cunoscute de organul judiciar pe o cale indirectă, mijlocită şi nu direct cum este cazul urmelor materiale. Purtătorul informaţiei (cel care a perceput împrejurări legate de faptă, făptuitor) se află între organul judiciar şi sursa informaţiei. „Cunoaşterea acestor informaţii presupune exteriorizarea, comunicarea, adică transpunerea în imagini verbale a expresiilor păstrate în memorie“[4]. Acest lucru presupune, obligatoriu, contactul dintre purtătorul informaţiei şi organul judiciar, acestă tangentă realizându-se prin chemarea în faţa organelor judiciare a celor care cunosc împrejurări legate de infracţiune pentru ascultarea lor.

Una din modalităţile de abordare a persoanei de-a lungul procesului penal este indubitabil **ascultarea**: „desfăşurarea procesului penal, atât în cursul urmăririi penale cât şi al judecăţii este de neconceput fără ascultarea celui în jurul căruia se va concretiza întreaga activitate a organelor judiciare şi a părţilor, purtătorul celor mai ample şi utile informaţii – învinuitul sau inculpatul“[5].

Ascultarea reprezintă actul procedural prin care anumite persoane, învinuitul sau inculpatul, celelalte părţi, martorii, cu privire la care există o presupunere că deţin informaţii în legătură cu infracţiunea sau făptuitorul acesteia, sunt chemate să dea relaţii sau explicaţii în faţa organelor judiciare penale. Alături de termenul de **ascultare** se utilizează şi termenul de **audiere**, fără a mai vorbi de consacrata **anchetă judiciară**, iar atunci când această activitate îl are în vedere pe învinuit sau inculpat este denumită **interogatoriu**. Reproducerea orală este principala modalitate de obţinere a informaţiilor de la persoanele care apar în procesul penal în diferite calităţi. Această reproducere orală într-un proces judiciar poate să apară sub două forme:

- relatarea liberă (nedirijată) a faptelor percepute;
- răspunsurile la întrebările adresate de organul judiciar – ancheta, interogatoriul.

Din perspectivă strict psihologică câteva comentarii se impun:

a) **ascultarea, audierea** par a fi termeni didactici mult mai apropiaţi verificării unor cunoştinţe şcolare sau schimbului unilateral de informaţii, conotaţiile ambilor termeni, având caracter contemplativ-static ori această semnificaţie este departe de relaţia de opozabilitate interpersonală de tip special specifică urmăririi penale;

4. Aurel Ciopraga – **Criminalistica. Tratat de Tactică**, Ed. Gamma, Bucureşti, 1996, pag. 129.
5. **Idem – op. cit.**

b) termenul de **anchetă**, de asemenea, ni se pare impropriu, deoarece trimite către domeniile sociologiei pe de o parte, iar pe de altă parte acest termen prin specificul consacrării sale în trecut se asociază relelor tratamente şi abuzului specific anchetatorului de tip torţionar;

c) deşi părerile continuă să fie împărţite opiniem pentru termenul de **interogatoriu**[6] şi respectiv **interogarea judecătorească**, judecata drept fiind cele mai nimerite denumiri ale realităţilor pe care în fond le vizează.

În literatura de specialitate, în practica judiciară, termenul de interogatoriu este impropriu folosit şi îi este redus sensul, aria sa de activitate. În accepţiunile acestora, termenul în cauză vizează doar o latură a activităţii de ascultare, şi anume momentul adresării întrebărilor şi al primirii răspunsurilor neacoperind în totalitate sensul acestui act procedural. În aceste accepţiuni nu se identifică cu noţiunea de ascultare care presupunea atât relatarea liberă a faptelor de către cel ascultat, cât şi adresarea de întrebări de către reprezentanţii organului judiciar. În sprijinul acestei afirmaţii vine C.pr.pen. prin art. 73, alin. 3; art. 71, art. 323; cât şi opiniile unor specialişti consacraţi: ascultarea persoanelor constituie rezultatul aplicării procedeului mixt de audiere.

În ceea ce ne priveşte continuăm să credem că definind **interogatoriul** ca **„fiind contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emoţional, desfăşurat sistematic şi organizat ştiinţific, pe care îl poartă reprezentantul organului de stat cu persoana bănuită în scopul culegerii de date şi informaţii despre o faptă infracţională în vederea prelucrării şi lămuririi împrejurărilor în care s-a comis fapta, a identifica făptuitorii şi în funcţie de adevăr a stabili răspunderile“**[7], ne apropiem cel mai mult de realitatea pe care urmărirea penală o reclamă.

O astfel de definiţie porneşte prin urmare nu numai de la o problematică dificilă, dar şi de la o diversitate de aspecte, cărora autoritatea publică trebuie să li se adecveze pentru a-şi îndeplini obiectivele:

a) strângerea probelor (dovezilor) care constă atât în operaţia de adunare a lor, cât şi de examinare şi coroborare pentru a se constata dacă sunt suficiente pentru soluţionarea cauzei;

b) existenţa infracţiunilor, consumate sau rămase în stare de tentativă;

c) identificarea făptuitorilor şi a poziţiei acestora faţă de infracţiune (autori, instigatori, complici, tăinuitori ori favorizatori);

6. Conform **„Dicţionarului limbii române moderne“**, termenul de interogatoriu desemnează „totalitatea întrebărilor adresate de organul judiciar persoanelor care sunt ascultate în procesul penal cu privire la faptele ce formează obiectivul procesului şi a răspunsurilor date de aceştia“.
7. Butoi Tudorel – **Note de curs**, Facultatea de Drept „Spiru Haret“, 1994/2000.

d) stabilirea răspunderii penale a făptuitorilor care comportă două aspecte principale:

– existenţa sau inexistenţa stării de imputabilitate a făptuitorilor;

– existenţa sau inexistenţa stării de culpabilitate a făptuitorilor, ca şi formele specifice de culpabilitate.

B. Caracteristicile interogatoriului

Imaginea poziţiei psihologice a reprezentantului autorităţii publice în interogatoriu nu va putea fi recepţionată şi înţeleasă corect, nici dimensiunea reală a responsabilităţii sale sociale, inclusiv sensul profesional, dacă se ignoră complexitatea fenomenului de criminalitate şi dificultăţile cauzelor complexe pline de hăţişuri cu care acesta se confruntă, fără a mai lua în calcul riscurile şi ameninţările cărora adesea trebuie să le facă faţă.

Tensiunea anchetei judiciare este esenţială pentru a găsi soluţia dreaptă, ea fiind comparabilă cu tensiunea psihologică specifică unei partide de şah, în care se confruntă parteneri cu stiluri diferite: anchetatorul tehnic şi plin de imaginaţie pe de o parte, iar pe de alta infractorul viclean şi speculativ.

Practica judiciară a impus evidenţierea câtorva caracteristici distincte proprii interogatoriului judiciar:

1. opozabilitatea intereselor;
2. inegalitatea statutului;
3. tensiunea comportamentului expresiv;
4. demersul neuniform, contradictoriu, în „zig-zag“;
5. intimitatea, stresul şi riscul.

1. **Opozabilitatea intereselor**– anchetatorul este motivat de standardele sale profesionale, aflarea adevărului cu privire la făptuitor şi faptă, elucidarea comiterii faptei sub toate aspectele etc., pe când infractorul este motivat de diminuarea responsabilităţii sale în cauză; pe unul îl animă prestigiul profesional, pe celălalt miza apărării cu orice preţ a libertăţii sale. De fapt, opozabilitatea de interese dintre învinuit sau inculpat şi organul judiciar este explicată de statutul diferit al celor doi participanţi la proces.

2. **Inegalitatea statutului** – inculpatul sau învinuitul apare în poziţia celui ce a săvârşit infracţiunea, în poziţia celui care a nesocotit legea, iar în cazul confirmării învinuirii ce i se aduce, urmează să suporte consecinţele faptei comise; organul judiciar ocupă o poziţie opusă, el este învestit cu autoritatea de stat, cu prerogative proprii funcţiei pe care o exercită în vederea tragerii la răspundere penală a învinuitului sau inculpatului. Aparent avantajul poziţiei este deţinut de

organul judiciar. El are posibilitatea de a ţine sub un permanent control pe cel interogat, de a observa acele indicii psihologice ale stării de emotivitate provocate de diverse tulburări neurovegetative, de a supraveghea întreaga atitudine, modul de a se comporta al învinuitului sau inculpatului şi pe această bază să identifice momentele psihologice de alternare şi diversificare a procedeelor tactice de ascultare. De asemenea, organul judiciar se poate folosi şi de „elementul surpriză“ atunci când se află în posesia unor date verificate şi pe care în cursul ascultării le poate folosi, nu o dată caracterul surprinzător al acestora, zdruncinând rezistenţa opusă.

Se întâlnesc însă şi cazuri când organul judiciar este pus în situaţia de a duce confruntarea în condiţii inegale. Este vorba de faptul că în timp ce organul judiciar foloseşte în exclusivitate mijloacele legale, învinuitul sau inculpatul poate uza de orice mijloace, chiar şi ilegale, fără a fi sancţionat în mod expres.

Toate acestea explică complexitatea activităţii de interogare a învinuitului sau inculpatului, importanţa care trebuie să i se acorde, precum şi multitudinea însuşirilor cerinţelor impuse celui chemat să o efectueze – „aşadar ascultarea învinuitului sau inculpatului constituie o luptă, un joc al inteligenţei, purtat, înainte de toate, cu arme psihologice“[8].

3. **Tensiunea comportamentului expresiv** – atitudinea învinuitului sau inculpatului în interogatoriu este una voluntară, în care persoana, autoare a infracţiunii, îşi dirijează comportarea în mod conştient, ţinând seama de situaţia reală prezentă şi prevăzând şi urmările actelor sale.

Habitudinile lui sociale vor fi prezente în atitudinea infractorului constituind unul din factorii ei determinanţi. Atitudinea învinuitului sau inculpatului este „rezultatul dintre habitudinile sociale şi dominanta defensivă“[9] constând din prezenţa şi persistenţa în scoarţa cerebrală a învinuitului sau inculpatului a unor puternice focare de excitaţie cu caracter dominant, reprezentând pericolul care ameninţă libertatea lui. Există în jur de patru categorii de manifestări în timpul interacţiunii dintre anchetator şi anchetat, care reprezintă elemente accesibile unei observări psihologice în timpul interogării:

– anumite **trăsături de comportament** care apar din prima clipă de când învinuitul sau inculpatul este introdus în cabinet (motricitatea, timpul de reacţie, disconfort psihic etc.);

– **expresiile emoţionale** care se pot urmări fie prin libera lor manifestare fie prin modul discret de inhibare a lor (modificări de paloare, spasm glotic etc.);

8. Tudorel Butoi – **Note de curs**, Facultatea de Drept „Spiru Haret“ – 1994/2000.
9. Bogdan Tiberiu – **Curs de psihologie judiciară**, Tipografia Învăţământului, Bucureşti, 1957.

– **gândirea** învinuitului sau inculpatului este şi ea obiectul observării, dar şi parte în raţionamentul logic sau mai puţin logic privind faptele expuse sau în contradicţii mai mari sau mai mici care compun relatarea faptelor (raţionamente şi judecăţi, argumentaţie logică sau afectivă etc.);

– **atitudinea socială** a învinuitului sau inculpatului care se reflectă în comporamentul pe care îl are faţă de anchetator sau în modul în care răspunde la avansurile, serviciile pe care organul judiciar i le oferă în timpul interogatoriului.

Concluzionând cele spuse mai sus putem spune că **„ascultarea (interogatoriul) aduce pe poziţii opuse protagoniştii acestei relaţii interpersonale de tip special care nu colaborează, ci se confruntă“**[10].

4. **Demersul neuniform, contradictoriu, în „zig-zag“**

Practica judiciară demonstrează că infractorii, în special cei ocazionali, chiar dacă nu imediat, ajung să mărturisească din ce în ce mai mult din fapta comisă, iar în final, în funcţie de abilitatea anchetatorului ajung la mărturisiri totale. În aceste cazuri dominanta defensivă se manifestă prin anumite ajustări mai mari sau mai mici ale realităţii, aici având de a face cu o atitudine lineară în cabinetul de anchetă.

Însă de cele mai multe ori infractorul „merge în zig-zag“ (rectiliniu), recunoscând o parte la început, negând apoi cu înverşunare, revenind câteodată asupra celor declarate, pentru ca în cele din urmă să facă mărturisirea finală, dar şi aceea, de foarte multe ori incompletă. Aceste atitudini sunt expresia unor poziţii tactice ale infractorului (învinuitului sau inculpatului) ce nu sunt determinate numai de gradul de vinovăţie a lui, ci şi de poziţia relativă pe care o are faţă de anchetator. Dacă învinuitul sau inculpatul îl socoteşte pe organul judiciar inferior lui, fie ca posibilitate de gândire, fie în raport cu datele, dovezile deţinute de acesta, atunci învinuitul sau inculpatul va fi foarte atent şi va mărturisi cât mai puţin şi nu va renunţa la poziţia lui, decât în faţa celor mai zdrobitoare probe. Când însă superioritatea anchetatorului este clară şi pentru infractor, atunci dominanta defensivă a acestuia se va manifesta doar prin ajustări ale faptei[11].

5. **Intimitatea, stress-ul şi riscul** – sunt specifice derulării interogatoriului. Mărturisirea nu este o chestiune exclusiv tehnică, ci concomitent psihologică. Pentru ca aceasta să se pună în fapt, relaţia interpersonală devine specială prin intimitate. În cabinetul de interogare nu trebuie să pătrundă alte persoane, camerele trebuiesc izolate fonic, să aibă luminozitate şi confort minim.

Nu o dată învinuitul trebuie să treacă peste sentimentul de ruşine, peste starea de teamă, ştiut fiind că este extrem de greu să fie mărturisite fapte reprobabile: viol,

10. Tudorel Butoi – **Note de curs.**
11. Studenţii vor audia casete şi video-casete din interogatorii realizate în cauze complexe. (Vezi T. Butoi – arhiv. pers.).

incest, crimă etc., în prezenţa unor persoane, altele decât anchetatorul. În acelaşi timp, mărturisirea nu este posibilă decât odată cu câştigarea încrederii, cu trăirea sentimentului de înţelegere, cel puţin umană, a dramei judiciare pe care învinuitul o trăieşte.

Desigur, rămas singur cu învinuitul, în raporturile de confruntare nu o dată tensionate, reprezentantul organului de urmărire penală poate avea în faţă o personalitate cu un mental disfuncţional, disperat, răzbunător, simulant etc., capabil de gesturi hetero- şi autoagresive.

Riscul profesional este o realitate la care anchetatorul consimte liber şi pe care şi-l asumă din perspectiva profesionistului.

C. Planurile situaţionale

„Un bun magistrat ar trebui să aibă înţelepciunea lui Solomon, logica lui Aristotel, răbdarea lui Hristos, rigurozitatea ştiinţifică a lui Pasteur şi inventivitatea lui Edison“[12].

Activitatea profesională a organelor de urmărire şi cercetare penală constă într-o confruntare permanentă pe care o poartă în calitate de anchetator cu persoanele bănuite, concretizată în contextul unor **relaţii interpersonale primare**. Pe de o parte, anchetatorul cu tehnica şi imaginaţia sa, iar pe de altă parte infractorul care speculează orice amănunt, creându-se o tensiune care se desfăşoară pe mai multe planuri, oferind diferite situaţii în care rolul primordial în descoperirea adevărului îl are anchetatorul.

Din perspectiva experienţei practice se disting următoarele patru situaţii (planuri situaţionale)[13]:

a) planul situaţional deschis este caracterizat de situaţia în care datele despre comiterea infracţiunii sunt cunoscute de ambele părţi (ex. infracţiunile flagrante). Aici pot să apară unele capcane psihologice legate de infracţiunea în cauză, situaţie în care infractorul dându-şi seama şi cunoscând exact datele pe care le cunoaşte sau despre care are cunoştinţă anchetatorul, le poate nega, pe considerentul că nu sunt probe suficiente împotriva sa. O altă situaţie delicată se iveşte atunci când infractorul recunoaşte cu uşurinţă fapta pentru care este cercetat, acoperind practic altele mai grave, dar despre care anchetatorul nu are informaţii. Deşi în mod practic acest gen de situaţii nu ridică probleme deosebite din perspectiva probaţiunii, trebuie acordată o atenţie deosebită întregului context şi dacă infractorul a recunoscut totul cu uşurinţă, trebuie să fie analizată cu atenţie această poziţie.

12. A. B. Tucicov, M. Golu, P. Golu – **Dicţionar de psihologie socială**, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
13. N. Mitrofan, T. Butoi, V. Zdrenghea – **„Psihologie judiciară“**, Ed. Şansa S.R.L., 1992.

b) planul situaţional orb este caracterizat de situaţia în care datele despre comiterea infracţiunii, probele materiale şi informaţionale sunt cunoscute numai de anchetator (ex. denunţurile, exploatarea mijloacelor speciale etc.). În această situaţie anchetatorul nu trebuie să-l determine pe infractor să recunoască faptele, punându-i probele direct în faţă prin procedeul frontal, deoarece este posibil să mai existe totuşi alte date şi informaţii ascunse despre care anchetatorul să nu ştie. Interogatoriul trebuie să decurgă lent, urmărind toate detaliile, iar probele trebuie administrate pe rând, de la cele mai simple la cele complexe, urmărind reacţia infractorului de fiecare dată când i se administrează erori flagrante în construcţia apărărilor formulate, de obicei pline de contradicţii, iar în final şi-au recunoscut vinovăţiile;

c) planul situaţional ascuns este caracterizat de situaţia în care datele despre comiterea infracţiunii sunt cunoscute numai de către persoana interogată. Aceste situaţii se întâlnesc predilect în cauzele cu autori necunoscuţi, cauze vechi (A.N.-uri), peste care timpul a curs în favoarea făptuitorilor. De regulă, este vorba de infracţiuni grave, complexe, faptele fiind comise cu premeditare, în finalizarea acestora autorii ştergând urmele, distrugând sau ascunzând corpurile delicte, denaturând şi dezinformând, creându-şi alibiuri sau determinând tăcerea eventualilor martori.

În practica judiciară se cunosc situaţii în care infractorii au fost cunoscuţi în calitate de bănuiţi în cadrul interogatoriului, dar audierile clasice nu au condus la nici un rezultat, iar dosarele au rămas în stadiul iniţial, cu urmărirea penală începută „in rem", iar autorul continuând să rămână necunoscut. În condiţiile utilizării investigaţiilor comportamentului simulat prin tehnica poligraf, planurile situaţionale ascunse sunt tot mai frecvent răsturnate, autorii fiind demascaţi prin identificarea matricei infracţionale (amintirea despre faptă), structurată în conştientul acestora şi concomitent (prin conversie) efectuâdu-se în mod operativ probaţiunea completă[14];

d) planul situaţional necunoscut este caracterizat de situaţia în care datele despre comiterea infracţiunii nu sunt cunoscute nici de anchetator (acesta nu ştie dacă bănuitul din faţa sa este cel care a comis infracţiunea vizată), nici de infractor (bănuitul neştiind dacă anchetatorul cunoaşte vreuna din faptele comise de el, când?, cum? şi de unde? a aflat) (ex. tipic pentru suspecţii cercetaţi cu ocazia unor razii, scotociri, filtre de circulaţie etc.).

14. N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi – **Psihologia judiciară**, Ed. Şansa S.R.L, 1992 – vezi cap. „Biodetecţia judiciară".

În situaţia planului necunoscut, convorbirea dintre anchetator şi infractor este lipsită de temei informaţional, iar respectarea prezumţiei de nevinovăţie blochează orice dialog constructiv pentru anchetă, mai ales că o persoană invitată la poliţie pentru o asemenea procedură de interogare ar putea reclama pur şi simplu un abuz din partea organelor de urmărire penală.

Aceste situaţii sunt excelente oportunităţi de a clarifica prin investigaţiile comportamentului simulat, implicarea sau nu a persoanei bănuite în speţa care face obiectul interogatoriului.

Referitor la planurile situaţionale ascunse sau necunoscute, apar situaţii neprevăzute care pot duce la descoperirea întâmplătoare a faptelor în cauză. Aceasta presupune răbdare, calm, tact în discuţiile purtate de către anchetator cu orice persoană care nu are aparent nici o legătură cu fapta comisă. Astfel se educă şi se exersează intuiţia, calităţile şi aptitudinile personale, valorificându-se o dată cu trecerea anilor în ceea ce se înţelege îndeobşte prin **fler profesional**.

O deosebită importanţă în cadrul relaţiilor interpersonale o are **autocontrolul** anchetatorului asupra manifestărilor comportamentului său expresiv (nervozitate, superficialitate, duritate, labilitate emoţională, simpatie sau antipatie faţă de persoana interogată etc.).

Autocontrolul nu este un exerciţiu în sine, gratuit, ci dimpotrivă este o necesitate menită a contracara **studierea anchetatorului** de către persoana suspectă. Practica evidenţiază în acest sens existenţa unei categorii de infractori extrem de intuitivi şi vicleni, capabili să interpreteze cu abilitate comportamentul anchetatorului, reuşind să-şi dea seama de impresiile pe care le produc declaraţiile sale, sau să deducă ce informaţii sau probe deţine organul judiciar în legătură cu obiectul ascultării.

Creativitatea în gândire, capacitatea de prelucrare cu obiectivitate şi simţ critic a datelor, exersarea intuiţiei şi îndeosebi utilizarea investigaţiei tehnico-ştiinţifice a comportamentului simulat al persoanelor incluse în cercurile de bănuiţi pot duce la eliminarea situaţiilor de blocaj, în opinia noastră, hazardul în soluţionarea cauzelor complexe nefiind nimic altceva decât expresia limitelor de competenţă.

4.2. Investigarea personalităţii din unghiul observaţiei comportamentului expresiv

Observaţia – constă în **concentrarea tuturor mecanismelor senzoriale prin care omul ia act de structura unui obiect sau de particularităţile desfăşurării unui fenomen, a unei acţiuni, a unor acte de conduită**. Observaţia nu reprezintă

un proces care are la bază exclusiv funcţia vederii. Datorită caracterului ei complex, cunoaşterea care se bazează pe observaţie nu se limitează la aspectele de suprafaţă direct sesizabile, ci cu ajutorul mecanismelor gândirii (judecata, raţionamentul de tip analitic sau sintetic, inductiv sau deductiv), pătrunde dincolo de acestea, dezvăluind laturi, aspecte noi, anterior necunoscute.

În domeniul judiciar, observaţia se bazează pe elementele de suprafaţă care sunt cel mai uşor de determinat, şi anume: simptomatica labilă (include toate aspectele dinamice ale corpului), pantomima (ţinuta, mersul, gesturile), mimica (expresiile feţei, modificările vegetative, vorbirea) (Ceauşu, 1978) – *citat selectiv* –.

Fiecare persoană la întâlnirea cu o altă persoană (necunoscută) realizează, în cursul unui proces care la început este pur intuitiv şi care treptat devine conştient, o cunoaştere a însuşirilor psihice ale persoanei respective şi în funcţie de care îşi adaptează aproape automat propriile manifestări (gesturi, expresii etc.). Această cunoaştere se realizează la început pe baza elementelor exterioare care sunt cel mai uşor de sesizat: statura, ţinuta, mersul, gesturile, fizionomia, mimica şi exprimarea. Se formează, astfel, aşa-numita „prima impresie“, care constituie cel mai important element de reglare reciprocă a conduitei, la nivelul simţului comun. Uneori, prima impresie poate fi eronată, dar chiar în situaţiile în care este corectă, aceasta reprezintă în mod cert o formă insuficientă de cunoaştere a oamenilor. De aceea, trebuie să acordăm un credit limitat primei impresii şi să apelăm ori de câte ori este posibil la observarea lucidă, sistematică.

Există în fiecare om tendinţa firească de a căuta să apară în faţa celorlalţi semeni, în lumina cea mai bună şi dacă se poate ceva mai mult sau altfel decât este (mai inteligent, mai important etc.). Aceasta duce la intensificarea voită a unor trăsături sau la ascunderea, mascarea altora (cu atât mai mult la persoanele care au comis fapte infracţionale). De regulă, o reacţie cu cât este mai rapidă, mai apropiată de limita spontaneităţii, cu atât este mai adevărată. La unele persoane există un decalaj, o lipsă mai mică sau mai mare, de suprapunere între structura reală şi cea prezentată prin „mască sau poză“, ceea ce dă naştere unui comportament forţat, ascuns. De aceea, observaţiile asupra conduitei oamenilor trebuie să fie mereu supuse analizei pentru a discerne ceea ce este adevărat de ceea ce reprezintă numai o aparenţă. O concluzie formulată în urma observării unei anumite manifestări, trebuie să fie considerată ca adevărată numai dacă este confirmată şi de analiza altor reacţii sau acte de conduită.

Observaţia are un caracter selectiv. Noi observăm modul de reacţie al subiectului într-o anumită situaţie cu un caracter determinat. Se pune problema în ce măsură aspectele exterioare observate sunt caracteristice subiectului sau situaţiei.

În continuare, vom analiza sursele de elemente semnificative din cadrul simptomaticii labile şi câteva concluzii posibile:

Pantonima – reprezintă ansamblul reacţiilor la care participă întreg corpul: ţinuta, mersul şi gesturile.

Ţinuta sau **Atitudinea** exprimă, printr-o anumită poziţie a corpului, dar şi printr-un anumit conţinut psihic, răspunsul sau reacţia individului într-o situaţie dată faţă de efectul unei solicitări; modul de a aştepta confruntarea cu un anumit eveniment. Cel mai adesea, poziţia generală a corpului este edificatoare pentru trăirea psihică a individului în momentul respectiv. Astfel, atitudinea caracterizată prin: umerii „căzuţi“, trunchiul înclinat în faţă, capul plecat, mâinile întinse de-a lungul corpului denotă în mod frecvent fie o stare de oboseală fie o stare depresivă, în urma unui eveniment neplăcut. Poziţii corporale asemănătoare pot indica: modestie, lipsă de opoziţie sau de rezistenţă, atitudine defensivă, un nivel scăzut al mobilizării energetice, tristeţe.

Umerii drepţi, capul sus, mâinile evoluând larg pe lângă corp, picioarele uşor depărtate, denotă cel mai adesea siguranţă de sine, tendinţă dominatoare.

O condiţie importantă pentru descifrarea semnificaţiei pe care o are atitudinea constă în cunoaşterea situaţiei, a contextului în care se plasează ea, pentru că aceeaşi ţinută poate avea alte semnificaţii în situaţii diferite.

Mersul furnizează anumite indicii asupra particularităţilor psihice ale oamenilor. Principalele particularităţi ale mersului sunt viteza, elasticitatea şi fermitatea. Pe baza acestora se disting următoarele tipuri de mers: lent şi greoi, lent, nehotărât, timid, rapid, energic, suplu şi ferm. În general, se poate spune că mersul reprezintă unul dintre semnalele importante ale dinamicii neuropsihice. Mersul rapid denotă o mobilitate mare pe plan neuropsihic, iar un mers lent exprimă o mobilitate neuropsihică redusă. Desigur, prin calificativele rapid şi lent se înţeleg caracteristicile naturale ale mersului şi nu nivelurile de viteză ce pot fi imprimate mersului în mod voluntar. De asemenea, mersul exprimă fondul energetic de care dispune persoana şi constituie un semnal al coloraturii afective a acesteia. Buna dispoziţie, optimismul, încrederea în sine au drept corespondent mersul rapid, vioi, ferm, cu paşi largi, în timp ce tristeţea, stările depresive determină un mers lent, cu paşi mici. La rândul lor, emoţiile determină perturbări ale mersului. Astfel, la unele persoane simpla senzaţie că sunt urmărite cu privirea de către cineva este suficientă pentru a le perturba automatismul mersului, iar emoţiile deosebit de puternice, aşa-numitele şocuri emoţionale, pot avea ca efect incapacitatea momentană de a merge.

Gesturile – reprezintă, alături de mers, unul dintre cele mai vechi mijloace de exprimare a reacţiei organismului la o modificare survenită în mediul exterior sau interior. Gesturile pot fi împărţite în trei categorii:

a) gesturile instrumentale sunt cele prin intermediul cărora se efectuează o anumită activitate. Din analiza raportului dintre viteza şi precizia gesturilor instrumentale se pot obţine concluzii psihologice cu privire la dinamica personalităţii.

Astfel gesturile rapide, dar de o precizie mediocră, denotă în general o stare de hiperexcitabilitate (caracteristică a temperamentului coleric).

Gesturile prompte, sigure şi precise denotă calm, stăpânire de sine, încredere în sine, prezenţă de spirit (temperamentul sangvinic).

Gesturile lente, dar sigure şi precise, semnifică meticulozitate, grijă deosebită pentru detalii – amănunte (temperamentul flegmatic sau melancolic).

b) gesturile retorice sunt cele care, fie însoţind, fie înlocuind vorbirea, au drept scop să convingă pe interlocutor sau să îi provoace o anumită stare emoţională, afectivă. O serie de concluzii psihologice pot fi desprinse în primul rând din caracteristicile de ordin formal ale gesturilor, cum ar fi frecvenţa, amplitudinea şi energia.

Gesturile rare, de mică amplitudine (strânse pe lângă corp) pot denota: atitudine defensivă, teamă, nivel scăzut al mobilizării energetice, stare de indiferenţă, plictiseală, apatie, tendinţă de izolare.

Gesticulaţia bogată, impetuoasă, largă, poate denota: buna dispoziţie, veselie, nivel ridicat de mobilizare energetică, receptivitate pentru o idee sau o cauză.

Gesturile rapide, violente, când însoţesc vorbirea cu ton ridicat semnifică: stare de iritaţie, dorinţă de afirmare proprie, de dominare, exercitarea autorităţii.

c) gesturile reactive sunt constituite din acele mişcări ale corpului şi membrelor efectuate ca răspuns la diferitele solicitări sau situaţii neaşteptate cu care se confruntă subiectul. Gesturile reactive au un rol de apărare şi de obicei, nu sunt elaborate conştient. În funcţie de promptitudinea declanşării, viteza de desfăşurare, frecvenţă, amploare şi intensitate se pot obţine indicii cu privire la dinamica neuropsihică.

Mimica – reprezintă ansamblul modificărilor expresive la care participă părţile nobile ale feţei: ochii, sprâncenele, fruntea, gura, maxilarele, obrajii.

În cadrul mimicii un rol esenţial revine privirii, aceasta reprezentând cheia expresiei feţei. În funcţie de modul în care se îmbină deschiderea ochilor, direcţia privirii, poziţiile succesive ale sprâncenelor, mişcările buzelor, expresiile feţei sunt extrem de variate, exprimând: mirare, nedumerire, acceptare, melancolie, tristeţe, veselie, mânie, severitate, plictiseală, surprindere, precauţie, nerăbdare, suspiciune, confuzie etc.

Gradul de deschidere a ochilor este în mare măsură edificator pentru situaţia în care se află persoana. Astfel, ochii larg deschişi poate semnifica: neştiinţă, absenţa sentimentului de culpă sau de teamă, atitudine receptivă, de interes, de căutare, înţelegerea noutăţii pe care o aduc informaţiile.

Deschiderea mai redusă a ochilor poate semnifica: atitudine de neacceptare, de rezistenţă faţă de informaţiile primite, suspiciune, tendinţa de a descifra eventualele gânduri ascunse ale interlocutorului, tendinţa de a ascunde, de a masca propriile gânduri sau intenţii, oboseală, stare de plictiseală.

Direcţia privirii joacă un rol important în determinarea expresiei feţei.

Privirea în jos sau în lateral poate semnifica atitudine de umilinţă, sentiment al vinovăţiei, ruşine.

Privirea în sus, peste capul interlocutorului, denotă de regulă lipsă de respect pentru acesta.

Ochii îndreptaţi ferm către interlocutor, susţinând fără dificultate privirea acestuia, arată sinceritate, atitudine deschisă, hotărâre sau în altă situaţie, atitudine critică sau provocare.

În strânsă legătură cu direcţia, este necesar să se ia în considerare mobilitatea privirii. Persoanele la care privirea le fuge în permanenţă, în toate direcţiile, neputându-se fixa şi susţine pe cea a interlocutorului se pot caracteriza prin lipsă de fermitate, tendinţă de a-şi ascunde intenţiile, gândurile, iar uneori prin sentiment al vinovăţiei sau laşitate. Privirea fixă, imobilă, denotă o anumită lipsă de aderenţă, de contact cu realitatea sau uneori, atitudine de înfruntare a interlocutorului.

De regulă, când două persoane se privesc, coborârea sau întoarcerea privirii în altă parte de către una din ele semnifică retragerea acesteia pe poziţii defensive.

În domeniul judiciar, utilitatea cunoaşterii comunicării extraverbale constă în faptul că pe acest canal se transmite un surplus de informaţii, iar în condiţiile tensionale în care se desfăşoară audierea, astfel de manifestări nu mai sunt cenzurate de către subiect, scapă controlului conştient.

Vorbirea poate fi, de asemenea, analizată şi valorificată din punct de vedere psihologic. Analiza trebuie să vizeze concomitent atât aspectele formale, cât şi aspectele legate de semnificaţia termenilor.

Analiza formală distinge în special însuşirile de ordin fizic ale verbalizării, cum sunt: intensitatea medie a sunetelor (sonoritatea), fluenţa, debitul sau viteza, intonaţia, pronunţia (şi în legătură cu aceasta, eventualele defecţiuni de limbaj). Aceste însuşiri nu sunt lipsite de semnificaţie psihologică. Astfel: intensitatea medie a sunetelor constituie un indice al fondului energetic al individului, dar şi al unor însuşiri ca hotărârea, autoritatea, calmul, încrederea în sine. Ca urmare, vocea puternică, sonoră, denotă energie, siguranţă de sine, hotărâre etc., în vreme ce vocea de intensitate sonoră scăzută indică lipsa de energie, eventual oboseala, nesiguranţa, emotivitatea, nehotărârea etc.

Fluența, respectiv, caracterul continuu sau discontinuu al vorbirii constituie un indice direct al proceselor cognitive, al vitezei de conceptualizare, de ideație. Vorbirea fluentă denotă ușurința în găsirea cuvintelor, a termenilor convenabili pentru exprimarea ideilor dorite, ceea ce presupune, printre altele, rapiditate și precizie în desfășurarea activității cognitive (implicând procese de gândire, memorie, atenție etc.), precum și un tonus neuropsihic ridicat. Dimpotrivă, vorbirea lipsită de fluență (discontinuă, întreruptă frecvent de pauze) denotă dificultăți de conceptualizare, deci dificultăți în găsirea cuvintelor potrivite. Desigur nu este vorba aici de situațiile de necunoaștere a problemei în discuție în care orice individ poate prezenta o anumită lipsă de fluență în exprimare, ci de acelea în care este evident că lipsa de fluență reprezintă o caracteristică a individului. Dificultățile de conceptualizare ce reies de aici pot avea cauze multiple: tonus neuropsihic scăzut (lipsă de dinamism, oboseală precoce), desfășurare lentă a activității psihice în general și a celei cognitive în special, reactivitate emoțională sporită (lipsă de încredere în sine, teamă), dificultate în elaborarea deciziilor etc.

O formă specială a lipsei de fluență o reprezintă așa-numita „vorbire în salve". Aceasta se caracterizează prin grupuri de cuvinte rostite precipitat, dar cu pauze relativ mari între ele, prezentând de regulă și multe aspecte de incoerență – cel puțin din punct de vedere gramatical. Aceasta denotă adesea o reactivitate emoțională crescută.

Debitul sau **Viteza exprimării** constituie cel mai adesea o caracteristică temperamentală. Astfel, în vreme ce colericul vorbește mult și repede, flegmaticul se exprimă cu un debit deosebit de redus. Pe de altă parte, debitul depinde de gradul de cunoaștere a obiectului discuției, de relația afectivă în care se află individul care vorbește cu interlocutorul său. Astfel, cu cât cunoașterea obiectului este mai amplă, cu atât debitul va fi mai mare. De asemenea, debitul este mai mare atunci când relația dintre indivizii între care se poartă discuția are un caracter de afinitate. Relația de respingere, unilaterală și cu atât mai mult bilaterală, se caracterizează în primul rând prin reducerea sau chiar suspendarea comunicării verbale dintre indivizii în cauză.

În aprecierea caracteristicilor fizice ale vorbirii este necesar să nu se facă confuzia între fluență și debit. Astfel debitul scăzut, deci viteza de exprimare redusă, nu înseamnă neapărat și lipsa de fluență. Vorbirea poate fi fluentă și atunci când viteza de exprimare este mai mică, tot așa cum lipsa de fluență poate fi întâlnită și în condițiile exprimării cu un debit ridicat.

Intonația are, de asemenea, multe componente psihice. Cea mai importantă ar putea fi considerată capacitatea sau tendința exteriorizării pe plan social a trăirilor

emoțional-afective. Astfel, intonația bogată în inflexiuni este caracteristică indivizilor cu un fond afectiv bogat și în același timp tind, conștient sau nu, să-și impresioneze (afectiv) interlocutorii. În schimb, intonația plată, monotonă, săracă în inflexiuni poate denota fie un fond afectiv sărac, fie anumite dificultăți sau inhibiții în comportamentul social ca: incapacitatea exteriorizării propriilor sentimente, dificultăți în stabilirea de contacte cu oamenii din cauza timidității etc. În lectura cu voce tare, intonația săracă, neadaptată semnelor de punctuație, denotă lipsă de exercițiu în materie de scris-citit. Dar chiar și în vorbirea liberă intonația reflectă până la un punct gradul de cultură și de educație.

Pronunția depinde pe de o parte de caracteristicile neuropsihice, iar pe de altă parte de nivelul de cultură generală și profesională a individului. Ca tipuri se disting: pronunția deosebit de corectă (reflectând pentru corectitudine, mergând până la pendanterie), pronunția de claritate și corectitudine medie, pronunția neclară, neglijentă, de exemplu: eliminarea din unele cuvinte a unor sunete, contopirea într-un sunet confuz a sfârșitului unor cuvinte, coborârea tonului și pronunțarea neclară a sfârșitului unor cuvinte, coborârea tonului și pronunțarea neclară a sfârșiturilor de frază etc.

Cel mai frecvent, formele defectuoase de pronunție pot fi întâlnite la temperamentele extreme, la colerici și la melancolici. Astfel, colericii din pricina grabei, deformează unele cuvinte, iar pe altele le elimină din vorbirea lor înlocuindu-le cu gesturi sau prin expresii de mimică.

Pe de altă parte, la melancolici se constată adesea scăderea sensibilă a sonorității și contopirea în sunete confuze a unor sfârșituri de cuvinte sau de fraze.

În strânsă legătură cu pronunția trebuie să fie luate în considerare eventualele particularități sau chiar defecțiuni de limbaj. Acestea pot servi pe de o parte la identificarea vocii, în absența imaginii interlocutorului (în convorbirile telefonice), iar pe de altă parte ele pot da și unele indicații asupra trăsăturilor sale psihice. De exemplu, în cazul manifestărilor de bâlbâială se poate presupune, fără mari riscuri de a greși, că individul se caracterizează și printr-o rectivitatea emoțională sporită.

Analiza semantică vizează o altă latură a vocabularului, și anume semnificațiile termenilor utilizați. În legătură cu aceasta pot fi supuse analizei: structura vocabularului, cantitatea de informație și nivelul de abstractizare a termenilor, adecvarea lor la conținutul sau obiectul comunicării, coerența în judecăți și raționamente, plasticitatea și expresivitatea termenilor.

Prin ***structură*** se înțelege, în linii mari, numărul și varietatea termenilor. Un vocabular bogat și variat denotă, abstracție făcând de nivelul cunoștințelor generale sau profesionale, interes pentru cunoaștere, precum și o anumită capacitate intelectivă, respectiv posibilitatea de a înțelege și rezolva mai ușor situațiile întâlnite

în viață sau activitate. ***Cantitatea de informație*** reprezintă o dimensiune a vocabularului, reflectând frecvența de utilizare a termenilor. Cu cât vocabularul este constituit din termeni comuni, de largă utilizare, cu atât cantitatea sa de informație, respectiv de „noutate", este mai scăzută, și invers, cu cât termenii sunt mai deosebiți, mai rar utilizați, cu atât cantitatea de informație este mai ridicată. În strânsă legătură cu cantitatea de informație se află ***nivelul de abstractizare*** al termenilor. În general, nivelul de abstractizare este cu atât mai ridicat cu cât cantitatea de informație este mai mare. Desigur, toate cuvintele „abstractizează" realitatea, dar nu în egală măsură. Astfel, în vreme ce unele cuvinte redau proprietăți concrete, larg cunoscute, ale lucrurilor, altele se referă la însușiri sau relații mai puțin evidente care se plasează în mod firesc la un nivel mai ridicat de abstractizare. Nivelul de abstractizare furnizează și el o serie de indicații asupra calității „instrumentelor" intelectuale cu care operează individul, precum și asupra „produselor" – judecăți, raționamente, teorii etc., obținute cu ajutorul lor. ***Adecvarea la conținut*** reprezintă măsura în care termenii utilizați sunt potriviți pentru a exprima cele dorite. Se întâmplă ca unii oameni din dorința de a impresiona pe cei din jur, să folosească termeni de circulație mai redusă, dar fără a le cunoaște precis semnificația. Aceasta denotă nu numai o informare insuficientă asupra problemei, dar și înfumurare, atitudine de supraestimare a propriilor posibilități. De o atare atitudine poate fi vorba însă și în cazul în care astfel de termeni sunt utilizați, chiar corect în locul altora cu aceeași semnificație, mai cunoscuți, și care tocmai de aceea sunt considerați banali.

Un alt aspect al exprimării îl constituie ***coerența în judecăți și raționamente***, respectiv în gândire. Orice manifestare verbală a omului, oricât de scurtă, reprezintă independent de conținutul comunicării și o mostră a modului său de a judeca, a felului în care interpretează datele realității. Până la un punct, modul de a judeca este dependent de pregătirea școlară și profesională, de educația primită, de suma influențelor sociale ce s-au exercitat asupra individului. În același timp însă prin aceasta se dezvăluie și o parte din însușirile intelectuale proprii structurii sale. Drept criterii pentru aprecierea coerenței în gândire pot fi folosite: precizia în judecăți și raționamente (cu deosebire înlănțuirea dintre premise și concluzii), originalitatea în aprecierea oamenilor și a diverselor evenimente, cunoașterea și aplicarea regulilor gramaticale în vorbire și scris etc.

Plasticitatea și expresivitatea termenilor sunt noțiuni înrudite. De cele mai multe ori, pentru a exprima un lucru este necesar să se aleagă între mai multe expresii verbale, asemănătoare ca semnificație, dar cu nuanțe diferite. Alegerea, nu este niciodată întâmplătoare deoarece, chiar fără voia individului, ea este determinată în mare măsură de atitudinea față de realitatea luată în considerare: acceptarea sau respingerea, minimalizarea sau supraaprecierea etc. Pe de altă parte, se știe că oamenii se deosebesc mult sub raportul capacității de exprimare: în vreme ce unii pot spune multe, cu ajutorul unor cuvinte puține, dar bine alese, alții, chiar cu prețul a numeroase cuvinte spun în realitate foarte puțin. Astfel, prin plasticitate și expresivitate, din punct de vedere psihologic, se înțeleg acele însușiri ale limbajului care reflectă capacitatea individului de a reda nu numai realitatea ca stare, ci și atitudinea sa față de ea, într-un mod susceptibil de a provoca și la cei din jur aceeași rezonanță afectivă. Din plasticitatea și expresivitatea termenilor se pot deduce: nivelul, bogăția fondului lexical, raportul în care se plasează individul cu lumea în general, caracteristicile sale de ordin afectiv etc.

Tot în cadrul simptomaticii labile intră ticurile, reacții stereotipe ce se repetă des, de multe ori fără știrea și, în orice caz, fără voia individului, ce pot apărea fie numai într-una din categoriile menționate (pantomimă, mimică, gesturi, vorbire), fie ca o manifestare complexă împrumutând elemente din mai multe categorii. Uneori ticurile dezvăluie anumite particularități psihice ca nervozitate, emotivitate etc., ajutând la particularizarea cunoașterii oamenilor, facilitând evocarea lor. Se întâmplă chiar ca un detaliu în aparență neînsemnat, cum este un tic, o dată reamintit, să fie suficient pentru evocarea unei serii întregi de însușiri sau fapte ale unui om.

În condițiile procesului judiciar, comportamentul învinuitului sau inculpatului este afectat de situația specială în care se află, de starea de frustare în fața autorității etc. impunându-se o cât mai atentă analiză a datelor observației, pentru a se elimina eventualele erori de apreciere a comportamentului.

În continuare, prezentăm o altă sursă de date cu privire la însușirile psihice ale oamenilor, care însă nu se mai încadrează în ceea ce am denumit mai sus simptomatica stabilă sau simptomatica labilă. Este vorba de aspectul vestimentar.

Îmbrăcămintea constituie un indiciu asupra stării materiale a individului, dar dincolo de aceasta ea are și multiple semnificații psihologice. Astfel, ea reflectă preferințele estetice, gustul celui ce o poartă, dar în mare măsură și ideea pe care acesta și-o „face" despre sine, respectiv cea pe care ar dori ca lumea să și-o facă despre el. Desigur, îmbrăcămintea standard, de serie mare, nu îngăduie prea multe concluzii cu privire la simțul estetic al individului ce o poartă, alegerea fiind determinată, în mod evident, în primul rând de criterii materiale.

Principalele aspecte ale îmbrăcămintei care au o semnificație psihologică sunt: croiala, îmbinarea culorilor, concordanța sau discordanța față de moda zilei etc.

Croiala neobișnuită, culorile stridente și, cu atât mai mult, îmbinările frapante de culori, precum și tendința exagerată de a fi în pas cu moda, denotă o oarecare superficialitate, o concepție despre lume și viață care pune prea mult preț pe aspectul exterior al oamenilor și lucrurilor. Aceasta nu înseamnă însă că la polul opus întâlnim însușiri psihice. Dimpotrivă, atunci când îmbrăcămintea este neglijentă, vădind absența

oricăror preocupări de estetică şi ordine, concluziile de ordin psihologic sunt, cel puţin, la fel de severe ca şi în primul caz. Se poate vorbi de: mentalitate retrogradată, lipsă de respect sau chiar atitudine de sfidare a normelor şi uzanţelor sociale.

În urma observaţiilor comportamentului subiecţilor se pot detecta câţiva indici care constituie expresia psihologică a temperamentelor.

Temperamentul exprimă **dinamica generală a persoanei, disponibilul său energetic care se manifestă şi imprimă o notă dominantă tuturor trăirilor şi comportării sale**. Dinamica temperamentală se exteriorizează atât în mişcările persoanei, cât şi în afectivitate, în conduitele voluntare sau procesele de cunoaştere; ea se exprimă în mimica persoanei, în viteza şi ritmul vorbirii, în aspectele scrisului său etc.

Indicii psihologici ai temperamentului sunt:

- **impresionabilitatea**, respectiv, profunzimea şi tăria cu care sunt trăite fenomenele psihice, îndeosebi cele senzoriale şi afective. După capacitatea de recepţie a stimulărilor şi profunzimea impresiilor produse, precum şi după ecoul lor în întreaga fiinţă a subiectului, unele persoane sunt adânc impresionabile, iar altele doar superficiale. În primul caz, informaţiile primite, ca şi impresiile formate au o rezonanţă mare în sfera personalităţii, iar trăirile afective o fac să vibreze puternic;
- **impulsivitatea**, care se referă la caracterul brusc al răspunsurilor, la descărcări sacadate în desfăşurarea proceselor sau, dimpotrivă, înregistrând perioade de latenţă mărită şi intensitate redusă;
- **ritmul reacţiilor şi al trăirilor interioare** ne înfăţişează alternarea lor uniformă sau neuniformă între răspunsuri şi pauze sau o instabilitate psihică şi neregularităţi evidente;
- **tempoul modificărilor neuropsihice temperamentale** se exprimă în frecvenţa fenomenelor într-o anumită unitate de timp. Sub acest aspect există persoane cu modificări abundente, cu frecvenţă mare în unitatea de timp având un tempou tumultos, ridicat, şi persoane cu o frecvenţă de evenimente psihice şi trăiri reduse manifestând un tempou scăzut, pe aceeaşi unitate de timp;
- **expresivitatea psihică** în descifrarea temperamentului apare în intonaţia, debitul şi fluenţa limbajului, în mişcările de mers automatizate, în expresiile emoţionale şi mimice, în sensul şi direcţia relaţiilor persoanei cu ceilalţi din colectivitate.

Temperamentul colorează întreaga viaţă psihică a persoanei. El redă, atât tabloul comportamental al persoanei sub aspect dinamic, cât şi proprietăţile

fundamentale ale sistemului nervos central. Legătura dintre tipul de activitate nervoasă superioară – definit prin intensitatea, echilibrul şi mobilitatea proceselor centrale de excitaţie şi inhibiţie – şi temperament este directă şi strânsă. Tipul de activitate nervoasă superioară formează baza neurofuncţională a temperamentului; temperamentul fiind manifestarea tipului de activitate nervoasă superioară în sfera activităţii psihice. Deşi aceste două noţiuni sunt în interdependenţă, ele nu trebuie confundate. Tipul este o noţiune fiziologică, temperamentul – una psihologică. Între tip şi temperament nu există o coincidenţă, ci o corespondenţă.

Fiecare din tipurile de activitate nervoasă superioară se manifestă în activitatea psihică şi în conduită ca tip de temperament (Roşca colab., 1976; Radu & colab., 1991). Astfel, s-a stabilit o corespondenţă între tipul puternic-neechilibrat-excitabil şi temperamentul coleric, tipul puternic-echilibrat-inert şi temperamentul flegmatic, tipul slab şi temperamentul melancolic (desigur, toate sunt pure teoretizări).

Colericul – neliniştit, impetuos, uneori impulsiv, mişcări rapide, limbaj cu intonaţii oscilante, trăiri afective intense, dar inegale, reacţii explozive, adesea manifestă momente de încordare şi o stare de alarmă internă, dar ambele nejustificate, stăpânirea de sine lasă de dorit, conduita privită în ansamblu este inegală (când foarte activ, agitat, când foarte pasiv, cuprins de stări depresive), doarme agitat, întâmpină dificultăţi în realizarea unei acţiuni sistematice, se supune greu la disciplină; capabil de sentimente puternice şi durabile.

Sangvinicul – mobil, cu o mare capacitate de adaptare la orice fel de împrejurări, aproape întotdeauna bine dispus, stabileşte cu uşurinţă relaţii cu cei din jur; este vesel, energic, cu posibilităţi de păstrare a calmului, are o vorbire clară, curgătoare, cu intonaţii; se adaptează uşor la condiţiile noi de viaţă, receptiv la nou; poate deveni repede indiferent faţă de o activitate migăloasă şi neinteresantă, sentimentele apar şi se substituie cu repeziciune, nefiind înclinat spre sentimente puternice şi stabile, se poate stăpâni cu uşurinţă dacă este educat în acest sens.

Flegmaticul – liniştit, de un calm aproape imperturbabil; lent în mişcări, nu are reacţii emoţionale vii şi rapide, pare deseori indiferent, se impresionează mai greu; vorbirea este monotonă, dar egală; necesită mai multe repetiţii pentru a învăţa un material, este ordonat; stările afective se desfăşoară lent, dar sunt stabile; îşi păstrează calmul chiar în situaţii dificile; rezervat: în activitate se concentrează puternic şi nu este distras cu uşurinţă; are un semn liniştit, chiar înainte sau după unele solicitări mai intense.

Melancolicul – sensibil, afectiv, timid, închis, nehotărât; tonus slab al conduitei; rezistenţă scăzută la eforturile intelectuale; o slabă capacitate de concentrare, cu înclinaţii spre reverie; se adaptează greu la situaţii noi, mai puţin

prietenos; nu rezistă la stările de încordare şi suprasolicitare, dar în condiţii de linişte, este capabil de acţiuni analitice, migăloase, de mare fineţe care cer multă răbdare şi grijă pentru detalii.

Temperamentele nu pot fi apreciate „în sine" ca fiind bune sau rele, acceptabile sau neacceptabile, izolate de conţinutul persoanei a cărei dinamică o exprimă. Fiecare prezintă calităţi, dar şi riscul unor însuşiri negative. În viaţă, tipurile temperamentale pure apar foarte rar. Cel mai frecvent întâlnim temperamentele combinate în care domină trăsăturile unui anumit tip.

În determinarea temperamentului, rolul fundamental îl are situaţia concretă pe care o trăieşte persoana (situaţie care poate fi obişnuită, inedită, critică sau limitată). Indiferent de situaţia în care se află persoana la un moment dat, există mecanisme de compensare învăţate în cursul vieţii care pot completa sau chiar masca un anumit tip de temperament.

4.3. Problematica psihologică a relaţiei anchetator-anchetat[15]

Relaţia interpersonală anchetator-anchetat pune în evidenţă, în primul rând, trăirea emoţională creată de contactul cu reprezentantul oficial al autorităţii, în cadrul căruia se va derula o activitate cu caracteristici absolut speciale (anchetă judiciară). Atitudinea oficială, politicoasă, dar rezervată, profesională, prin ţinută şi vocabular a anchetatorului, care solicită lămuriri, chestionează, pune în vedere, precizează etc., creează un fond difuz emoţional pentru persoana anchetată (bănuit, învinuit, inculpat), fapt resimţit de altfel de oricare altă persoană chemată în mod oficial pentru a da relaţii în cauză (martori, reclamant etc.).

Datorită acestui fapt, majoritatea cercetărilor se desfăşoară într-o anumită tensiune emotivă sau nervoasă, cel interogat, de multe ori, apreciind hiperbolizat gesturi, expresii, fapte etc. ale anchetatorului. „Din motive diferite (între care: lipsa obişnuinţei de a avea de-a face cu autorităţile, tradiţiile deformate referitoare la caracterul represiv ori optica relelor tratamente exercitate de organele de cercetare etc.) persoana anchetată manifestă teamă"[16]. Fie şi numai din aceste motive, iată de ce cunoştinţele de psihologie devin obligatorii pentru magistratul însărcinat cu derularea anchetei judiciare, în cadrul căreia psihologul vine să „cenzureze" penalul în sensul benefic aflării adevărului, aceasta presupunând consolidarea aşa-zisului „fler" prin „ştiinţa anchetei" în efortul mereu perfectibil de a-i reda acestei activităţi profesionalismul şi demnitatea care i se cuvin în actul de justiţie independentă.

15. C. Aioniţoaie, T. Butoi – **Ascultarea învinuitului sau inculpatului**, în volumul „Tratat de criminalistică", Ed. Carpaţi, 1992, pag. 109-122.

16. **Idem**. pag. 109.

4.3.1. Contactul interpersonal în biroul de anchetă judiciară

În baza contactelor iniţiale, anchetatorul apreciază comportamentul expresiv, în mod special mimica învinuitului ca pe o realitate evidentă, ca pe o totalitate de trăsături şi caracteristici dinamico-funcţionale care evidenţiază stări, sentimente şi dispoziţii sufleteşti a căror interpretare corectă este o necesitate absolută. În acest sens, anchetatorul trebuie să fie atent asupra componentei voluntare a comportamentului expresiv, înţelegând prin aceasta procesele funcţionale dinamice mai mult sau mai puţin deformate emoţional, deghizate, simulate în scopul de a masca adevăratele stări sufleteşti resimţite în timpul ascultării. Învinuitul poate simula stăpânirea de sine, calmul, nedumerirea, unele stări de suferinţă (boală, leşin) atitudinea de revoltă ori protest, toate cu scopul de a impresiona, de a intimida pe anchetator.

Lipsa de naturaleţe şi de convingere a acestor simulări este evidentă în faţa unei conduite ferme, ofensive a anchetatorului, înlăturarea lor fiind, de regulă, consecinţa exploatării calificate a unor momente psihologice abil create pe parcursul ascultării. Spre deosebire de acestea, manifestările involuntare reprezintă reacţii fiziologice interne ale anumitor sisteme funcţionale aflate preponderent sub dependenţa sistemului neurovegetativ, ele nu pot fi mascate şi nici nu pot fi provocate de om în scop voit.

Literatura de specialitate subliniază că cele mai ilustrative manifestări[17] în acest sens sunt: înroşirea (paloarea feţei), creşterea volumului vaselor sanguine (observabile la tâmple sau în zona carotidei), spasmul glotic, tremurul vocii, sudoraţia temporală, frământatul mâinilor, perioada de latenţă în răspunsuri, ezitarea privirii anchetatorului. Este evident că un anchetator experimentat nu poate scăpa un astfel de comportament. Pentru acesta, tremurul vocii, al mâinilor, culegerea unor scame imaginare, mototolirea pălăriei ori a poşetei, pauzele, contraîntrebările etc. vor fi suficient de lămuritoare asupra conduite unei persoane care trăieşte din plin disconfortul psihic intern în contact cu autoritatea. Experienţa demonstrează nu greutatea de a surprinde aceste aspecte, ci deficienţa de a le interpreta corect.

Nu rareori inhibiţia emoţională (teama inocentului prilejuită de contactul interpersonal cu reprezentantul autorităţii) este interpretată ca indiciu al vinovăţiei, iar comportamentul învinuitului se apreciază ca fiind simulat. Cu privire la problematica interpretării corecte a tabloului psihocomportamental, ea îşi

17. Vezi fişa de observaţie asupra indiciilor vizând comportamentul simulat. Studenţii vor conspecta lucrarea: I. T. Butoi, Al. Butoi, T. Butoi – **Psihologia comportamentului criminal – investigaţia duplicităţii suspecţilor în interogatoriul judiciar**, Ed. Enmar, Bucureşti, 1999.

fundamentează temeiurile în psihologia persoanei, psihologia medicală etc., dar a cere acestor discipline punerea în formule interpretative precise a gesturilor, a mimicii, a conduitei de relaţie şi expresie a unei persoane într-o împrejurare, este mult prea pretenţios.

Trecerea de la ştiinţă către arta anchetei judiciare se face prin personalitatea anchetatorului, observator şi investigator fin, a cărui intuiţie profesională este izvorul interpretării.

Revenind la acest aspect, trebuie să se discearnă între motivele care provoacă starea emoţională. Ele sunt, ca primă posibilitate, legate de abilitatea psihotemperamentală a învinuitului, de trecutul său infracţional, de starea prezentă, de problemele personale pur şi simplu (inclusiv starea de sănătate psihomedicală) sau ca o a doua posibilitate, izvorând exclusiv în raport cu problematica critică a cauzei pentru care acesta este cercetat. De regulă, procedând la discuţii introductive, corelate, legate de situaţia familială, profesională, antecedente, stare de sănătate, probleme de perspectivă ş.a. se obţine o anumită deconectare a individului, o încălzire a relaţiei interpersonale, absolut necesară trecerii către chestionarea cu privire la bănuiala care i se aduce.

În cazul ***persoanelor sincere, dar labile emoţional*** (sferă în care, de regulă, intră minorii, femeile, bătrânii, convalescenţii), fără experienţă în raport cu situaţiile de acest gen, este necesară, ca o condiţie a reuşitei, crearea unui climat de siguranţă şi încredere reciprocă, a unui dialog deschis, degajat în care ele să-şi înţeleagă statutul în faţa autorităţii şi ce obligaţii le revin. Nerealizarea acestui climat poate duce (mai ales atunci când se utilizează procedeul frontal al ascultării), odată cu atacarea problemei critice, la inhibări emoţionale artificiale, cu întregul lor cortegiu de manifestări mimico-gesticulare şi neurovegetative. Labilul emoţional (chiar fără a fi vinovat) va reacţiona şi-şi va argumenta spusele împovărat de disconfortul inhibant al temerii naturale pe care o resimte faţă de implicaţiile conjuncturale referitoare la învinuire, la care se adaugă blocajul afectiv faţă de interlocutorul însuşi. Gesturile de nervozitate, ticurile sau ridicarea tonului pe lângă faptul că semnifică lipsa de profesionalism a anchetatorului, pot provoca o adevărată degringoladă în gândirea şi stările sufleteşti ale învinuitului (bănuitului) emotiv.

Există în acest punct al contactului interpersonal, pericolul de a se interpreta greşit aşa-zisul „moment psihologic" creat şi de a-l „exploata eficient" prin chestionare directă, implicare. Precizările cu caracter acuzatorial sau prezentarea de probe poate complica şi mai mult tabloul psihocomportamental al emotivului, el putând ajunge, în ultimă instanţă, chiar la recunoaşterea unor fapte pe care nu le-a săvârşit. Din acest motiv trebuie privită cu multă precauţie orice relatare a

învinuitului şi, în special, tot ceea ce afirmă şi îi este defavorabil. Aşa stând lucrurile, dacă labilului emoţional (în situaţia bănuitului-învinuitului care totuşi nu a comis fapta), i s-a creat un climat introductiv de încredere (realizabil prin abordarea în faza contactului iniţial, a unor problematici colaterale, faţă de care organul de urmărire să manifeste interes, să dea un sfat, să aibă o intervenţie, să strecoare o glumă sau să ştie să asculte cu răbdare) i se poate aduce în faţă problematica critică fără nici un risc. Mai mult, aceasta prilejuieşte, de regulă, un comportament în care se descifrează uşor indiciile naturaleţii şi dezinvolturii în argumentare şi justificări, sinceritatea surprinderii, învinuitul manifestând, mai degrabă, curiozitate faţă de învinuire decât teamă, exprimându-şi păreri, răspunzând prompt la întrebări şi punând, la rândul său, o serie de întrebări.

Astfel stau lucrurile în situaţia în care în persoana învinuitului **se află chiar *autorul faptei***. Se constată, de regulă, că discuţiile introductive pe problematica colaterală nu dau roadele scontate. Ambianţa rămâne rece, răspunsurile sunt monosilabice, învinuitul nu se angajează sincer în dialog, „nu dă nimic de la el"[18]. Analizând comparativ reactivitatea mimico-gesticulară a învinuitului, o fină interpretare va surprinde faptul că, dacă totuşi pe fondul sărac al dialogului colateral, se obţin răspunsuri şi crâmpeie de discuţii în limite relativ normale, nu acelaşi lucru se întâmplă atunci când se atacă problemele critice. Revenind la exemplul menţionat, prin aducerea în discuţie a problematicii ridicate de împrejurările săvârşirii omorului, s-au evidenţiat pe lângă negările stereotipe („nu cunosc", „nu ştiu", „nu-mi amintesc"), manifestări frecvente de evitare a privirii, pauze înainte de răspuns, spasmul glotic, sudoraţie, tremurul mâinilor, lipsa oricărei iniţiative, toate acestea pe un fond general de suspiciuni din partea învinuitului. Manifestarea acestor tulburări psihocomportamentale net diferenţiate se explică printr-un mecanism psihologic extrem de subtil. Esenţa sa constă în aceea că persoana care a comis fapta dispune, în planul intim al personalităţii sale, de capacitatea psihică de a se degaja cu uşurinţă de situaţia de învinuit în cauză. Ea, neavând nimic cu cauza care este ascultată, îşi comută cu uşurinţă sfera preocupărilor şi a atenţiei către problematica introductivă, colaterală ce o captivează şi pe care o acceptă cu plăcere şi interes. Dimpotrivă, învinuitul care a săvârşit infracţiunea „nu are posibilităţi pentru tematici colaterale", cu alte cuvinte, nu se dispune de capacitatea psihică de comutare. Problematica sa centrală se

18. De exemplu: În discuţiile iniţiale avute cu N. V. învinuit de omorul comis la 16.11.1986, a cărui victimă a fost numitul M. N., deşi au fost puse în discuţie aspecte cu o problematică diversă, antrenantă, respectiv profesie, cerc de prieteni, timp liber, relaţii cu partenerii de sex opus apropiate vârstei şi preocupările fireşti ale acestuia, totuşi nu s-a putut obţine o deschidere către dialog, atmosfera rămânând artificială, cu lungi tăceri, lipsită complet de iniţiativa firească şi spontaneitatea contextului care i se oferea.

exercită cu o forţă inhibitorie deosebită asupra oricăror altor aspecte care se aduc în discuţie. Centrul excitaţiei sale nervoase polarizează întreaga personalitate exclusiv către fapta săvârşită şi implicaţiile acesteia. Chiar dacă i se oferă posibilitatea destinderii, structurile subconştiente, prin mecanisme inhibitive îl ţin prizonierul condiţiei de învinuit în cauză, statut şi rol pe care nu le poate abandona.

Deşi în faţa organului de urmărire penală, învinuitul îşi impune conştient ieşirea din rol, stă în posibilităţile anchetatorului experimentat să desprindă cu uşurinţă şi să interpreteze corect notele artificialului, lipsa de participare, starea de disconfort psihic, teama şi suspiciunea continuă în întreaga atitudine de relaţie şi expresie a învinuitului nesincer. Această teamă rezultă din aceea că persoana care a comis fapta realizează natura pur introductivă a discuţiilor colaterale. Ea este preocupată de ceea ce bănuieşte că va urma după aceasta, fiind continuu în gardă cu privire la aspectele critice pe care le intuieşte că urmează şi în raport cu care îşi făureşte alibiurile[19].

Cât priveşte învinuitul care nu a săvârşit fapta ce i se impută, acesta se dăruieşte lesne tematicii abordate, participând cu naturaleţe la dezvoltarea ei. Odată fiindu-i lămurite statutul şi rolul în cadrul ascultării, el va alunga din plan psihic toată problematica ce-i provocase temere, iar cu privire la învinuire va argumenta natural, dezinvolt, participativ, dezinhibat, neavând, cu alte cuvinte, nimic care să-i inspire teamă.

Rezultate deosebit de interesante în diferenţierea celor două conduite opuse se pot obţine prin interpretarea manifestărilor psihocomportamentale şi a reactivităţii de expresie a învinuiţilor faţă de întrebările directe în raport cu aspectele critice. Astfel, adresîndu-i-se întrebări de genul:

- Dacă susţineţi că nu aţi săvârşit fapta, atunci pe cine bănuiţi?
- Ce credeţi, va fi descoperit autorul acestei fapte?
- Ce credeţi că ar merita autorul pentru fapta sa? etc.

Învinuitul care nu a săvârşit fapta va fi caracterizat printr-o participare autentică.

---

19. De exemplu: în cauza privind omorul comis la 15.11.1980 a cărui victimă a fost numitul A. A., învinuita B. A., concubina victimei, deşi s-a antrenat în discuţii colaterale, a participat la un dialog lipsită de naturaleţe, stângace, artificială, fără tonus, viaţă, întreaga personalitate a învinuitei era parcă „la pândă" în intenţia de a urmări şi „descifra", la rându-i, efectele spuselor sale pe mimica anchetatorului. Faţă de întrebările critice şi problematica împrejurărilor rezultând din câmpul infracţiunii, învinuita a relatat permanent o istorioară verosimilă, lipsită însă de vigoare, precum şi invariabilele „nu ştiu", „nu-mi pot explica", rostite în mod stereotip, indiferent de forţa şi logica probelor în acuzare, care au întărit în mod cu totul justificat, convingerea că acest comportament este caracteristic efectelor emoţionale ascunderii adevărului – fapt dovedit pe parcursul anchetei judiciare.

De regulă, persoana sinceră este deosebit de spontană, îşi spune părerea deschis şi chiar dacă de exemplu, nu bănuieşte o persoană anume, oferă totuşi, păreri care se vor plauzibile, cu forţă, cu argumente. De obicei, aceasta îşi exprimă convingerea că autorul „nu poate scăpa de rigorile legii", că „oricât de târziu, adevărul tot va ieşi la lumină". În privinţa, de exemplu, a pedepsei, îşi exprimă, de regulă, indignarea şi ura pentru făptuitor, cerând sancţiuni foarte mari sau suplicii. Toate acestea pe fondul unei atitudini sincere, apropiate, deschise, care oferă indicii suficiente pentru un comportament natural, degajat, dincolo de implicaţiile cauzei.

În faţa aceleiaşi întrebări, învinuitul care a comis infracţiunea este ezitant, stânjenit, „deosebit de încurcat". Explicaţia psihologică constă în efectul paralizant – inhibitoriu, în stupoarea creată de întrebarea de genul „Ce credeţi, va fi identificat autorul omorului?" ...pusă tocmai într-o împrejurare deloc plăcută pentru acesta, vizând tragerea la răspundere penală pentru înfăptuirea justiţiei. De asemenea, referitor la identificarea făptuitorului, răspunsurile sale de obicei sunt: „eu ştiu ce să zic?", „depinde", iar în privinţa pedepsei pe care o consideră că ar merita-o autorul, cele mai frecvente răspunsuri sunt: „ce-o vrea legea" sau „eu ştiu ce să zic?", „nu mă pricep". De aceea, ce trebuie interpretat este nu atât răspunsul în sine, care poate să difere de la o persoană la alta, ci mai ales, efectele de-a dreptul paralizante ale acestor întrebări în conştiinţa individului care ascunde adevărul.

Suspiciunea bănuitului în raport cu sărăcia datelor pe care le deţine referitor la ce ştie anchetatorul, cât ştie, de la cine ştie, împovărează la maximum conduita acestuia. Neparticipativ, ostil, rămânând în expectativă, de regulă, nu are puterea de a bănui pe cineva, vine cu justificări şi temeri de genul „nu pot să dau vina pe nimeni" ori „s-ar putea să greşesc", nepropunând soluţii sau, chiar dacă o face, devine stângaci, neplauzibil, artificial.

Neputând fi marcate, dar nici provocate de om în scop voit, manifestările comportamentale şi psihofiziologice amintite vor acompania ca un veritabil cortegiu starea de disconfort psihic pe care o trăieşte învinuitul. Cu privire la această complexă problematică trebuie subliniat însă faptul că, a socoti asemenea manifestări drept probe de vinovăţie înseamnă a face o greşeală tot atât de mare ca şi atunci când s-ar afirma că siguranţa de sine ori promtitudinea şi certitudinea răspunsurilor date sunt probe certe ale vinovăţiei. Ceea ce trebuie reţinut este faptul că expresiile emoţionale, coroborate cu probe verificate, pot sublinia, adică pot confirma sau infirma, ca un argument în plus, o teză valabilă, constituind indici orientativi asupra tentativelor comportamentului simulat în ancheta judiciară.

4.3.2. Comunicarea non-verbală – reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate şi confruntare

Comunicarea dintre anchetator şi învinuit sau inculpat nu se efectuează numai pe plan verbal utilizând limbajul natural articulat, ci oamenii realizează transfer de informaţii şi pe alte canale, prin aşa-numita comunicare non-verbală, extralingvistică (gestică, mimică, fond sonor al vorbirii).

Canalele non-verbale realizează un surplus de comunicare, transmiţându-se stări psihoemoţionale, anxietate, depresie etc. Avantajul comunicării extra-verbale constă în faptul că acesta scapă, în general, controlului voluntar, conştient, creând astfel o posibilitate de acces spre procesele informaţionale, atât din sfera gândirii reflectate, cât şi a nivelurilor psihologice nereflectate, antrenate în comunicarea realizată involuntar.

Majoritatea transferului informaţional al afectivităţii are loc prin canalele extra-verbale. În timpul conversaţiei, comunicarea extra-verbală, şi, în concret, „contactele oculare" care au loc între privirile interlocutorilor în timp ce vorbesc sunt foarte importante. Controlul din privire se efectuează de către emiţător (învinuitul sau inculpatul) chiar şi în timpul în care el vorbeşte. Pe parcurs urmăreşte reacţia partenerului, reacţie încă neverbală, şi în funcţie de ceea ce i se pare că vede la el îşi ajustează a doua parte a emisiunii sale. Astfel de controale oculare sunt făcute frecvent în cabinetul de interogatoriu, mai ales atunci când învinuitul sau inculpatul nu ştie de ce probe dispune anchetatorul şi mai ales atunci când emite informaţii denaturate sau false. Pentru învinuit sau inculpat este important să constate dacă anchetatorul a „înghiţit" sau nu informaţia incorectă.

În timpul unei conversaţii obişnuite sau al unei relatări, privirea pendulează la partener cu intermitenţă. În momentele cruciale, exact la argumentele cele mai importante, oriunde ar fi, privirea revine la interlocutor spre a controla dacă a înţeles, dacă este de acord sau nu cu cele relatate. Urmărirea acestei pendulări oculare cere din partea anchetatorului foarte multă experienţă şi inteligenţă, căci revenirea la privirea directă poate semnala că învinuitul sau inculpatul a ajuns la un punct nodal, unde vrea să strecoare un neadevăr care ar putea avea importanţă.

Anchetatorul va obţine o informaţie preţioasă, fie că este un adevăr şi atunci îl apropie de lămurirea cazului, fie că este o minciună, şi atunci poate evalua mai corect gradul de sinceritate, respectiv de nesinceritate a bănuitului.

Cunoaşterea valorii informative a pendulării privirii trebuie să îl facă circumspect pe anchetator, care este dator să-şi însuşească controlul cât mai perfect al mimicii, al privirilor sale. Cu cât anchetatorul vrea să fie mai puţin permisiv, să

nu se lase tatonat de bănuit, cu atât trebuie să fie mai stăpân pe cele mai mici reacţii involuntare care l-ar putea trăda şi ar da o armă valoroasă bănuitului.

În anumite momente ale dialogului, bănuitul nu trebuie să ştie sub nici un motiv că anchetatorul aprobă sau nu unele din afirmaţiile sale. Privirea interlocutorului nu este o sursă de informaţii, ci şi un mijloc de condiţionare a interlocutorului. La prima audiere, când i se cere bănuitului să relateze faptul incriminat, şi unde el va da o versiune evident favorabilă lui, anchetatorul trebuie să îl lase să spună tot ce vrea, să aibă mare fluenţă în expunere. Dacă în cursul acestei relatări spontane învinuitul nu este întrerupt, ci dimpotrivă, prin privirea sau prin mişcările capului, anchetatorul îl încurajează, foarte probabil el va furniza suficient material pentru ca monologul odată terminat, să se ajungă la un dialog critic. Această condiţionare prin gratificare este o capcană eficientă, care îl va ajuta pe anchetator să elaboreze în continuare o tactică adecvată situaţiei.

În credinţa populară, cei care evită privirea interlocutorilor sunt oameni nesinceri. Mulţi psihologi sunt însă de părere că evitarea privirii în ochii altora, mai ales în ochii celor investiţi cu autoritate, este un semn de frustare. Prin definiţie, orice învinuit sau inculpat, cei aflaţi în detenţie preventivă, sunt într-o puternică stare de frustrare. Pierderea, chiar şi vremelnică a libertăţii, contribuie la acea stare de frustrare, care în majoritatea cazurilor va duce la manifestări agresive. Agresivitatea în camera de audiere se manifestă mai ales în răspunsuri insolente, încercări de sfidare şi ca reacţie la privirea scrutătoare a anchetatorului, evitarea de a-l privi în faţă. Simptomul stării de frustrare nu trebuie să fie deci confundat cu o trăsătură de personalitate (sinceritate – nesinceritate).

Anchetatorul care vrea să stabilească un contact uman cu învinuitul sau inculpatul trebuie să evite orice privire, gest sau vorbă care ar potenţa, cât de cât, starea de frustrare în care se găseşte acesta.

4.3.3. Reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate şi confruntare[19bis]

În literatura de specialitate, sunt câteva reguli tactice care pot facilita nu numai stabilirea unui contact verbal între interlocutori, dar şi în acelaşi timp, pot aduce un oponent în situaţia de a colabora:

1. în contactul cu adversarul înainte de a fi ascultaţi, suntem priviţi;
2. exprimarea clară, în limbaj inteligibil a interlocutorului este obligatorie;

19bis Tiberiu Bogdan, Ion Sîntea, Rodica Drăgan Cornianu (citând pe Cl. Duval şi J. A. Michand) – **Comportamentul uman în procesul judiciar**, Editura MI, Bucureşti 1988 pag. 151/152, – prelucrări şi interpretări personale.

3. înainte de a vorbi, trebuie să știm să observăm și să ascultăm. Din primele clipe de contact cu bănuitul trebuie să-l studiem la început în ansamblu, și apoi mișcările necontrolabile în momentul în care este chestionat asupra problematicii critice. Mare semnificație au și pauzele pe care le face bănuitul, durata acestora putând fi interpretată ca indice al efortului de denaturare sau disimulare;
4. față de interlocutor se recomandă a se avea o atitudine deschisă. Adesea cel anchetat trebuie să fie încurajat, fie prin flatare („Eu te știam de băiat deștept..."), fie prin utilizarea unei formule de generalizare și nu de particularizare („Da, au mai făcut și alții așa ceva, nu ești dumneata singurul..."), ori de minimalizare și îndepărtare a pericolului („Vezi unde duce anturajul, consumul de alcool, în alte împrejurări fapta asta nu s-ar fi putut întâmpla...") etc.;
5. învinuitul sau inculpatul trebuie să fie convins că este ascultat cu cea mai mare atenție, căci această atitudine exprimă respectul anchetatorului față de el. De aceea după ce își termină relatarea și are impresia că a fost integral crezut se pot valorifica momentele psihologice create de întrebările de verificare a elementelor contradictorii sau nonconcordante, consecință a neadevărurilor structurate de interlocutor;
6. față de interlocutor se recomandă a avea o atitudine echilibrată, exasperant de calmă, răbdătoare (de fapt tenacitate și rezistență – „mai insistă încă puțin după momentul în care tu însuți simți că totul este zadarnic"). Aceasta deoarece în majoritatea cazurilor, timpul operează în defavoarea învinuitului sau inculpatului, starea tensională în care se află, până la mărturisirea completă, insecuritatea crescândă pe care o resimte în privința viitorului făcându-l să comită greșeli;
7. înțelegerea umană față de învinuit, prescrisă de legile noastre, dar care nu se confundă cu „bunăvoința" sau cu „iertarea", respectul persoanei învinuitului sau inculpatului, oricare ar fi crima pe care a săvârșit-o, creează un climat favorabil pentru a obține în limitele posibilului, cât mai multe informații de la învinuit sau inculpat – un gest de prietenie (apropierea scaunului, oferirea unei țigări, a unei cafele etc.), un sfat, istorisirea unei întâmplări asemănătoare prin consecințe, un proverb, o bătaie prietenească pe umăr etc., pot duce în momentele psihologice adecvat create, la mărturisiri complete.

4.4. Etape și strategii de interogare a învinuitului sau inculpatului

4.4.1. Etapele ascultării învinuitului sau inculpatului[20]

Atât faza urmăririi penale cât și faza cercetării judecătorești, audierea învinuitului sau inculpatului, cuprind trei etape distincte:

- verificarea identității civile a învinuitului sau inculpatului, adică cunoașterea statutului de persoană fizică a învinuitului sau inculpatului, în sensul legii civile;
- ascultarea relatării libere;
- adresarea de întrebări, din partea anchetatorului în faza de urmărire penală; a procurorului și a părților în faza cercetării judecătorești, prin intermediul președintelui completului de judecată și de către președinte sau membrii completului, tot prin intermediul președintelui de complet.

a) Verificarea identității civile[21] a învinuitului sau inculpatului

Parcurgerea acestei etape este obligatorie pentru a nu fi învinuită altă persoană decât cea care a săvârșit infracțiunea. Verificarea identității constă în întrebări cu privire la nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, numele și prenumele părinților, cetățenia, studii, situația civilă a învinuitului.

Un moment important al acestei etape îl constituie introducerea în atmosfera învinuitului, scop în care i se pot adresa întrebări ce nu au legătură cu cauza, în vederea stabilirii contactului psihologic. În continuare se aduce la cunoștința învinuitului fapta care face obiectul cauzei, punându-i-se în vedere să declare tot ceea ce știe cu privire la fapta și învinuirea care i se aduce în legătură cu aceasta. Înainte de a fi ascultat, învinuitului i se solicită să dea o declarație scrisă personal cu privire la învinuirea adusă. Prima etapă a ascultării reprezintă, de fapt, primul contact dintre învinuit și cel care efectuează ascultarea și este hotărâtoare pentru orientarea modului cum se va desfășura activitatea ulterioară a a organului de urmărire penală.

Verificarea identității nu constituie doar un simplu act tehnic, ci un bun prilej de a studia comportamentul învinuitului față de situația în care se află, modul cum reacționează la întrebările ce i se adresează, gesturile, starea de tensiune sau calmul pe care le afișează. Aceste observații ajută la stabilirea procedeelor tactice de ascultare; cu cât ele sunt mai complete și mai temeinice, cu atât ascultarea va fi mai ușoară.

---

20. Aioniţoaie, C. Butoi, T. – **op.cit.**, pag. 90-120.

21. S-ar putea formula anumite obiecții privind utilizarea termenului de identitate civilă. Susținem această formulare pornind de la necesitatea ca identificarea să se facă pe baza buletinului de identitate sau a actelor de stare civilă. În practică se cunosc situații când identificarea s-a făcut pe baza unor legitimații, iar autorii infracțiunilor s-au sustras apoi urmăririi. De asemenea, s-au întâlnit situații, mai rare, de trimitere în judecată, în lipsă, a unor persoane ce nu aveau identitatea corect stabilită.

b) Ascultarea relatării libere

Începe prin adresarea unei întrebări cu caracter general prin care învinuitului i se solicită să declare tot ceea ce are de arătat în legătură cu învinuirea ce i se aduce. În acest mod, organul de anchetă judiciară oferă învinuitului posibilitatea de a declara tot ceea ce consideră că interesează cercetarea. O astfel de întrebare ar putea fi formulată în maniera: **„Sunteţi învinuit de săvârşirea infracţiunii de omor, faptă prevăzută şi pedepsită de art. 174 C.p., constând în aceea că în ziua de ...aţi aplicat numitului B.N. mai multe lovituri de cuţit, în urma cărora acesta a decedat. Ce aveţi de declarat cu privire la această învinuire?"**

Învinuitul are posibilitatea să prezinte faptele în succesiunea lor firească, fără a i se limita în vreun fel expunerea prin adresarea altor întrebări. În acelaşi timp, anchetatorul are posibilitatea să-l studieze pe învinuit, să-l observe şi să noteze omisiunile, ezitările, aspectele cu privire la care apar contraziceri pentru ca, ulterior, pe marginea lor, să-şi stabilească procedeele tactice ce le va adopta în ascultare. În timpul ascultării libere, anchetatorul trebuie să evite întreruperea relatării învinuitului, aprobarea sau dezaprobarea afirmaţiilor acestuia, să-şi manifeste satisfacţia sau nemulţumirea. În funcţie de poziţia celui ascultat trebuie să dovedească stăpânire de sine, răbdare, calm şi, în general, o atitudine prin care să nu-şi exteriorizeze sentimentele faţă de învinuit.

Relatarea liberă este un bun prilej pentru anchetator de a cunoaşte şi de a analiza poziţia învinuitului prin compararea celor prezentate cu materialul probator existent la dosarul cauzei. Toate observaţiile făcute în cursul acestei etape vor constitui temei pentru stabilirea procedeelor tactice care vor fi folosite în continuare. De aceea, chiar şi atunci când învinuitul neagă faptele, denaturează adevărul, nu trebuie adoptată o poziţie rigidă, ostilă faţă de acesta, deoarece există posibilitatea ca ulterior, să i se demonstreze poziţia obstrucţionistă în anchetă.

c) Adresarea de întrebări şi ascultarea răspunsurilor învinuitului sau inculpatului

După ce învinuitul a relatat liber referitor la învinuirea adusă, i se adresează întrebări cu privire la fapta ce formează obiectul cauzei şi învinuirii. Adresarea de întrebări în scopul lămuririi tuturor împrejurărilor cauzei reprezintă ultima etapă a ascultării învinuitului ori inculpatului, etapă în care se oglindeşte în acel mai înalt grad modul cum a fost pregătită această activitate[22]:

22. Bieltz, P., Gheorghiu, D. – **Logică judiciară**, Ed. Pro Transilvania, Bucureşti, 1998 – „Propoziţiile interogative numite şi „întrebări", ocupă un loc important şi au o însemnătate deosebită, deopotrivă în activitatea ştiinţifică şi în activitatea practică, iar analiza lor sistematică este de competenţa unei discipline logice speciale – **logica erotetică** – parte a logicii aplicate ale cărei rezultate au o importanţă specială şi pentru logica juridică. De pildă, printre cele mai importante instrumente la care apelează cercetările psiho-sociale (sondajul de opinie, ancheta socială şi interviul), iar altele se dovedesc indispensabile juriştilor în diferite etape esenţiale pentru activitatea lor, cum sunt: interogatoriul, ancheta sau biodetecţia judiciară, nu sunt altceva decât sisteme de întrebări cu particularităţi şi organizare specială" Studenţii vor aprofunda pag. 169-203 din **op.cit.** şi vor prezenta cel puţin două referate cu ocazia seminariilor.

- să fie clare şi precise;
- să fie formulate la nivelul de înţelegere al celui ascultat;
- să nu sugereze răspunsul pe care-l aşteaptă organul de urmărire penală;
- să oblige pe învinuit să relateze şi nu să determine un răspuns scurt de genul **da** sau **nu**;
- să nu pună în încurcătură pe învinuit, mai ales atunci când acesta este bine intenţionat, interesat în a declara adevărul.

În această etapă se adresează întrebări prevăzute în planul de ascultare care pot fi completate cu întrebări formulate pe parcursul ascultării, în funcţie de răspunsurile învinuitului, de poziţia sa, de problemele nou apărute în timpul ascultării.

Întrebările folosite în timpul ascultării pot fi clasificate în mai multe categorii, în raport cu scopul urmărit, cu natura şi aria de cuprindere a aspectelor care urmează a fi lămurite, astfel:

- **întrebări „temă"** (cu caracter general), care vizează fapta – învinuirea în ansamblul său;
- **întrebări „problemă"** prin care se urmăreşte lămurirea unor aspecte ale activităţii ilicite desfăşurate, anumite aspecte ale cauzei;
- **întrebări „detaliu"**, având caracter strict limitat la anumite amănunte prin care se urmăreşte obţinerea de explicaţii ce pot fi verificate. Aceste întrebări pot fi de precizare, de completare, de control, prin adresarea cărora se urmăreşte determinarea cu exactitate a unor împrejurări, pentru lămurirea unor aspecte omise cu ocazia relatării libere, pentru verificarea siguranţei şi constanţei în declaraţii a persoanei ascultate.

Alegerea întrebărilor care vor fi folosite în timpul anchetei depinde, în primul rând, de poziţia învinuitului cu privire la învinuire, poziţie ce poate consta în recunoaşterea faptei şi a învinuirii, negarea, respingerea învinuirii, diminuarea – atenuarea învinuirii prin recunoaşterea parţială, de regulă a unor aspecte mai puţin grave ale activităţii ilicite desfăşurate, refuzul de a face declaraţii.

În cazul recunoaşterii învinuirii, după terminarea expunerii libere, dacă se apreciază că declaraţia nu este completă sau unele probleme sunt neclare, se procedează la adresarea unor întrebări de completare, de precizare şi de control. Întrebările trebuie să se refere la fapte, împrejurări concrete, evitându-se a se solicita învinuitului să facă aprecieri, presupuneri ori să exprime opinii personale.

În condiţiile când învinuitul încearcă să nege faptele, pe lângă întrebările de completare, de precizare şi de control, trebuie să se folosească, în mod deosebit, întrebările detaliu. O situaţie aparte o prezintă aceea că învinuitul refuză să facă

declarații. Cunoscând personalitatea și psihologia celui ascultat, anchetatorul trebuie să stabilească motivele pentru care el refuză colaborarea.

4.4.2. Strategii de interogare a învinuitului sau inculpatului (bănuitului)[23]

Cunoașterea împrejurărilor în care a fost săvârșită infracțiunea și stabilirea corectă a datelor privind persoana învinuitului (inculpatului) folosesc anchetatorului la stabilirea procedeelor tactice de efectuare a ascultării.

Tactica ascultării învinuitului (inculpatului) cuprinde metode și mijloace legale folosite în activitatea de ascultare, în scopul obținerii unor declarații complete și veridice, care să contribuie la aflarea adevărului și clarificarea tuturor aspectelor cauzei. Dispozițiile legale și regulile tactice criminalistice reprezintă elemente de bază în stabilirea tacticii. O tactică adecvată presupune adaptarea regulilor generale în fiecare cauză în parte, la personalitatea celui ascultat și la poziția învinuitului (inculpatului).

În cele ce urmează vom prezenta procedeele tactice de ascultare a învinuitului, cunoscute în practica autorităților judiciare:

a) Strategii de interogare vizând folosirea întrebărilor de detaliu

Întrebările de această natură se folosesc pentru a obține de la învinuit amănunte referitoare la diferitele împrejurări ale faptei săvârșite, care să permită verificarea explicațiilor. Scopul utilizării acestor întrebări este de a demonstra bănuitului netemeinicia susținerilor sale și de a-l determina să renunțe la negarea faptelor săvârșite. Practica atestă că acest procedeu tactic dă rezultate bune în cazul învinuiților recidiviști (infractori cu experiență) care, deși își pregătesc atent declarațiile, comit totuși erori și inconsecvențele logice. Ori, tocmai asemenea aspecte trebuie exploatate, prin folosirea acestui gen de întrebări, pentru a determina furnizarea datelor necesare aflării adevărului, colaborarea învinuitului, clarificarea problemelor cauzei. De aceea, întrebările detaliu, împreună cu alte procedee de ascultare, sunt folosite frecvent în cazul când învinuitul face declarații nesigure, contradictorii.

b) Strategii de interogare repetată

Acest procedeu constă în reaudieri ale învinuitului cu privire la aceleași fapte, împrejurări, amănunte, la intervale diferite de timp. Între diversele declarații ale învinuitului vor apare, inevitabil, contraziceri, nepotriviri, cu toate încercările de a reproduce cele relatate anterior, pentru că detaliile nu vor putea fi puse la punct, nu

23. Aionițoaie C., Butoi T. – **op.cit.**, pag. 109-120.

vor putea fi repetate, cu toate pregătirile făcute în acest sens de către acesta, demonstrându-i-se, astfel, netemeinicia afirmațiilor pe care le-a făcut anterior și putând fi determinat să recunoască adevărul.

c) Strategii de interogare sistematică

Acest procedeu se folosește atât în cazul învinuitului sincer, pentru a-l ajuta să lămurească complet toată problematica cauzei, mai ales în cauzele complexe, cât și al celor nesinceri pentru că îi obligă să dea explicații logice și cronologice la toate aspectele privind învinuirea.

În cadrul acestui procedeu, prin intermediul întrebărilor problemă, învinuitului i se solicită să clarifice sistematic cum a conceput și pregătit infracțiunea, persoanele participante și modul în care a acționat fiecare. Atunci când cel ascultat a săvârșit mai multe infracțiuni, în raport cu personalitatea și psihologia acestuia, anchetatorul va stabili dacă ascultarea va începe în legătură cu infracțiunea cea mai ușoară sau cea mai gravă. Când există mai mulți învinuiți în cauză, fiecare trebuie ascultat atât cu privire la activitatea proprie, cât și separat, cu privire la activitatea fiecărui participant.

d) Strategii de interogare încrucișată

Scopul acestui procedeu este de a înfrânge sistemul de apărare al învinuitului nesincer, care se situează pe poziția negării totale a faptelor săvârșite. Este un procedeu ofensiv și constă în ascultarea aceluiași învinuit de către doi ori mai mulți anchetatori ce s-au pregătit în mod special în acest scop și cunosc problemele cauzei în care se face ascultarea. Procedeul prezintă un anumit avantaj, dar și dezavantaj. Avantajul constă în faptul că învinuitului sau inculpatului nu i se dă posibilitatea să-și pregătească răspunsuri mincinoase, întrebările fiind adresate de fiecare anchetator alternativ, într-un ritm susținut, alert. Dezavantaje: derutarea persoanelor cu structură psihică slabă, încurcarea celui ascultat, anchetatorii înșiși putându-se încurca reciproc, mai ales atunci când nu toți stăpânesc perfect problema cauzei.

e) Strategii de interogare vizând tactica complexului de vinovăție

Acest procedeu constă în adresarea alternativă a unor întrebări care conțin cuvinte afectogene (critice) privitoare la faptă și la rezultatele ei și a unor întrebări ce nu au legătură directă cu cauza. Pentru realizarea scopului – obținerea unor declarații sincere – trebuie observate atent reacțiile învinuitului la diversele întrebări ce i se adresează, întrucât reușita procedeului nu depinde numai de răspunsurile celui ascultat, ci și de observarea și aprecierea acestuia.

f) Strategii de interogare vizând folosirea probelor de vinovăţie

Procedeul se foloseşte în ascultarea învinuitului nesincer, care încearcă să denatureze adevărul, să îngreuneze cercetările, mai ales dacă este recidivist, ce, de regulă, recunoaşte faptele numai în măsura în care este convins despre existenţa şi temeinicia probelor administrate împotriva sa. Procedeul se utilizează numai după cunoaşterea exactă a poziţiei învinuitului. Aceasta presupune ca învinuitului ascultat să i se consemneze declaraţia, indiferent de poziţia avută faţă de faptele pentru care este învinuit, întrucât numai astfel se poate adopta procedeul tactic de ascultare adecvat.

Obţinerea de rezultate bune prin folosirea acestui procedeu este asigurată de respectarea unor cerinţe, printre care:

- cunoaşterea temeinică de către anchetator a tuturor probelor din dosar, a legăturii ce există între acestea şi activitatea ilicită desfăşurată de către învinuit;
- cunoaşterea valorii fiecărei probe din dosar;
- stabilirea celui mai indicat moment pentru folosirea probelor de vinovăţie şi a ordinii în care acestea vor fi prezentate;
- stabilirea judicioasă a întrebărilor ce vor însoţi prezentarea probelor.

Atenţia care trebuie acordată folosirii acestui procedeu de ascultare se explică prin aceea că orice eroare din partea anchetatorului poate compromite întreaga muncă desfăşurată pentru determinarea învinuitului să facă declaraţii veridice şi complete; luând cunoştinţă prematur de probele existente, cel ascultat va recunoaşte numai ceea ce este dovedit sau, convingându-se de insuficienţa ori de forţa probantă redusă a dovezilor de vinovăţie prezentate, va continua să persevereze în a respinge învinuirea adusă. În raport cu personalitatea şi psihologia învinuitului se poate proceda la prezentarea frontală sau prezentarea progresivă a probelor de vinovăţie. Prima metodă presupune prezentarea în mod neaşteptat, de la început, a probelor care îi dovedesc vinovăţia şi adresarea de întrebări directe cu privire la fapta săvârşită. Înaintea acestui moment, învinuitul sau inculpatul trebuie să fie întrebat în legătură cu împrejurările dovedite prin probele care urmează a fi folosite, urmărindu-se, astfel, crearea momentului psihologic necesar cunoaşterii faptelor, renunţării la poziţia de nesinceritate.

În practica organelor de anchetă judiciară este mai frecvent folosită prezentarea progresivă a probelor de vinovăţie, ce constă în ascultarea în mod treptat, plecându-se de la aspecte mai puţin importante, cu prezentarea de probe care nu dovedesc nemijlocit săvârşirea faptei, vinovăţia, continuându-se cu cele ce au relevanţă deosebită, din care rezultă direct vinovăţia.

g) Strategia interogării unui învinuit sau inculpat despre activitatea celorlalţi participanţi la săvârşirea infracţiunii

Procedeul se aplică atunci când în cauză există mai mulţi învinuiţi (inculpaţi) participanţi la săvârşirea aceleiaşi infracţiuni. Cunoaşterea învinuirilor inculpaţilor implicaţi în cauză permite anchetatorului să găsească veriga cea mai slabă în rândul participanţilor şi cu aceasta să înceapă ascultarea. Se solicită celui ascultat să declare ceea ce cunoaşte despre activitatea celorlalţi participanţi la infracţiune, lăsându-i impresia că persoana sa interesează mai puţin organul de urmărire penală. În acest mod, învinuitul poate prezenta date valoroase în legătură cu infracţiunea săvârşită, date pe care ulterior, va trebui să le explice, iar apoi să facă declaraţii despre propria activitate.

Procedeul prezintă şi dezavantaje pentru că nu întotdeauna cel ascultat este dispus să divulge activitatea participanţilor, având în vedere înţelegerile stabilite înainte, dar mai ales după săvârşirea infracţiunii, privitoare la modul de comportare în eventualitatea descoperirii faptelor. Neştiind dacă şi ce au declarat ceilalţi participanţi, fiecare va avea reţineri, dar va manifesta, în schimb, un interes deosebit pentru a afla din anchetă care este poziţia celorlalţi învinuiţi. Cu răbdare, tact şi perseverenţă se poate ajunge la determinarea învinuiţilor să facă mărturisiri, să declare despre faptele comise de către ceilalţi participanţi.

Prin confruntarea datelor obţinute din declaraţiile participanţilor, chiar dacă nu au declarat totul despre propria activitate, anchetatorul poate desprinde concluzii cu privire la sinceritatea celor implicaţi în cauză. Acest procedeu permite obţinerea unor rezultate pozitive, întrucât fiecare învinuit aflat în faţa unor date cunoscute de anchetator, despre care el nu declarase nimic anterior, va fi mai cooperant în relatarea activităţilor infracţionale a celorlalţi participanţi, în măsura în care le cunoaşte.

h) Strategia interogării vizând spargerea alibiului[24] sau justificarea timpului critic

Timpul critic reprezintă suma duratei activităţilor ce au precedat săvârşirea infracţiunii, a acţiunilor ce caracterizează săvârşirea infracţiunii şi perioada imediat post-infracţională. Acest procedeu se foloseşte, de regulă, atunci când bănuitul refuză să facă declaraţii. Cunoscându-se activitatea bănuitului i se va solicita să declare locul unde s-a aflat, cu cine a luat legătura, ce a întreprins înainte, în timpul

24. Definim **alibiul** ca pe „un construct mental (strategie) cognitiv-demonstrativă, parţial acoperită faptic, prin care persoana bănuită caută:
a) **în timp** – să rămână cât mai aproape de timpul comiterii faptei;
b) **în spaţiu** – să se plaseze cât mai departe de locul comiterii faptei unde
c) să-şi facă simţită prezenţa.

şi după săvârşirea infracţiunii. Explicaţiile date vor fi verificate minuţios pe zile, ore, minute şi locuri. De asemenea, procedeul se foloseşte în ascultarea infractorilor nesinceri, refractari, oscilanţi în declaraţii, care încearcă să îngreuneze aflarea adevărului. Acestora li se va cere să arate ce au făcut pe zile şi ore, să prezinte locurile unde s-au aflat şi persoanele cu care au luat legătura.

Verificarea datelor furnizate de bănuit oferă anchetatorului posibilitatea constatării nesincerităţii relatărilor, întrucât în declaraţiile acestuia apar neconcordanţe în justificarea timpului critic.

Pe baza rezultatelor verificărilor, folosindu-se starea psihică a bănuitului, acesta va putea fi determinat să recunoască faptele cu ocazia unei noi ascultări. În cazul acestui procedeu se mai poate solicita bănuitului să justifice sursa mijloacelor de existenţă (în cazul celor neîncadraţi în muncă), să dea explicaţii cu privire la provenienţa bunurilor, valorilor găsite cu ocazia percheziţiilor corporale sau domiciliare.

Utilizarea procedeului de justificare a timpului critic permite extinderea anchetei judiciare asupra altor infracţiuni şi făptuitori mai ales că, aşa cum demonstrează cazuistica judiciară, tăcerea reprezintă, la fel ca şi alibiul, încercarea de a ascunde şi alte fapte, ca şi pe participanţi.

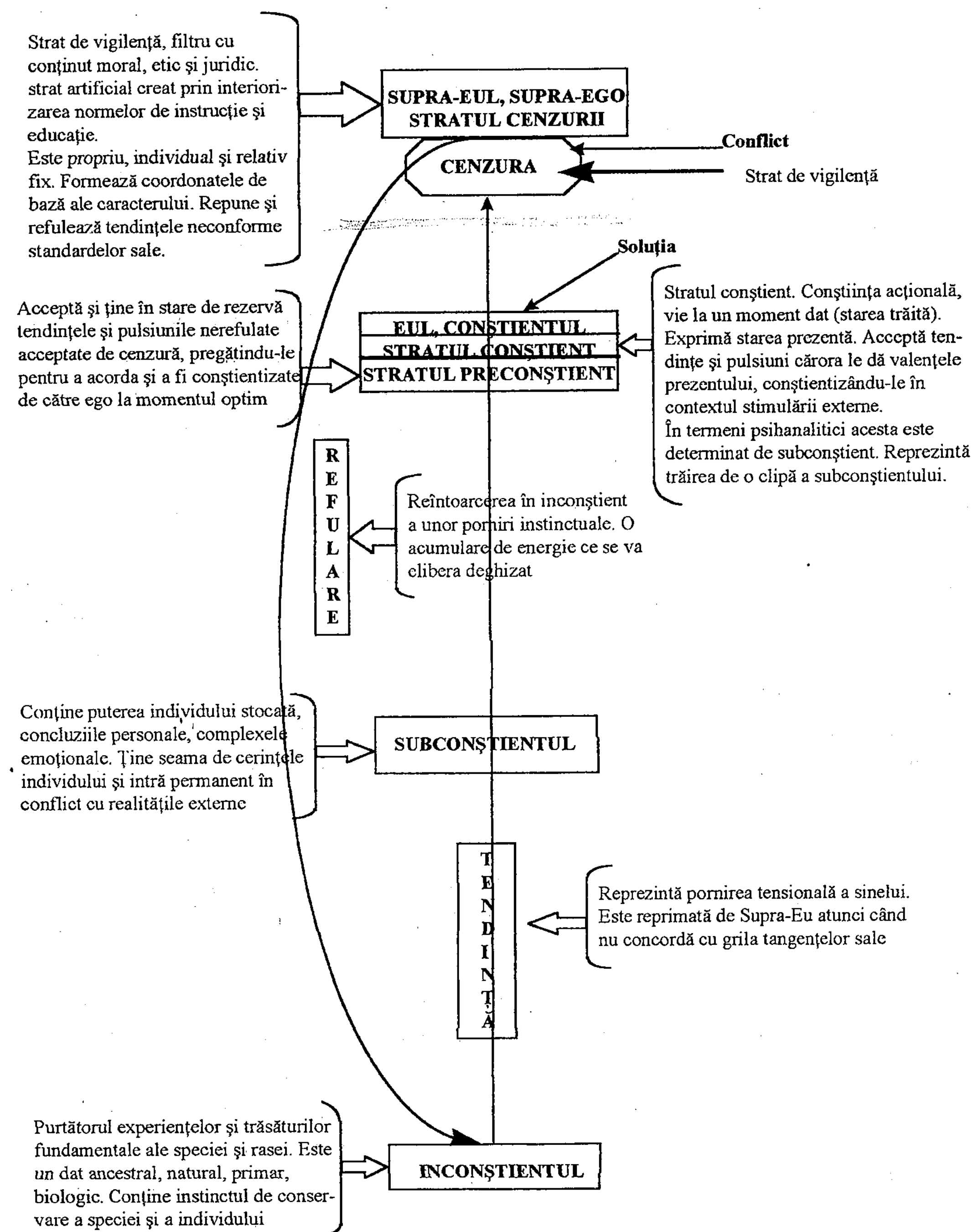
i) Strategii vizând interogatoriul psihanalitic

Interogatoriul psihanalitic[25] este interogatoriul viitorului, este inofensiv, curat, respectă „integral demnitatea, drepturile şi libertăţile cetăţeanului din perspectiva prezumţiei de nevinovăţie, este un joc al inteligenţei prilejuit preponderent de o simplă discuţie asupra cazului şi care dă posibilitatea individului de a se apăra cu toate mijloacele – cele legale sau ilegale".

Comportamentul duplicitar este des întâlnit în practica judiciară, simularea desemnând efortul conştient întreprins cu perseverenţă de către subiectul interogat pentru a masca trăiri, unele stări sufleteşti, intenţii, acţiuni, fapte şi probe cu scopul de a aduce ancheta judiciară pe căi greşite, în vederea sustragerii de la pedeapsă. Duplicitatea (simularea) este caracteristica unei persoane care adoptă două atitudini şi joacă premeditat două roluri, afişează sentimente şi gânduri diferite de cele pe care le simte cu adevărat. Analizând minciuna la intersecţia dintre forma gândită, forma transmisă şi factualitate, se reţine:

– **simularea** este asigurată de divergenţa dintre forma gândită şi cea exprimată;

25. Butoi T. – **Psihanaliza crimei**, Ed. Ştiinţifică şi Tehnică, Bucureşti, 1994.

Schiţa instanţelor psihanalitice
(după psih.dr. Tudorel Butoi)

Minciuna reprezintă constructul mental strategic, apărarea, pe care, din perspectiva psihologiei judiciare, bănuitul o îndreaptă împotriva celui ce îl interoghează, adoptând un comportament voit contrafactual cu referinţă voit pragmatică şi vizând o finalizare persuasiv intenţională.

În timpul anchetei apare la individul supus ei, un dezechilibru psihic provocat de excesiva acumulare de energie determinată de conflictele interpsihice. Astfel, conflictul dintre pulsiunile inconştientului şi actul conştient determinate de raportul Eu-realitate, se concretizează în manifestări ce scapă cenzurii conştientului, fiind localizate la nivelul preconştientului.

Altfel spus, conţinuturile intelectuale sunt respinse, refulate de conştiinţă ca stări ce trezesc anchetatorului atitudini de autocontrol în scopul acoperirii manifestărilor emoţionale, dar ele continuând să-şi exercite presiunea asupra cenzurii conştientului, provocând acte greşite. În interogatoriul care se adresează făptuitorului acesta se va autodemasca sub influenţa Eu-lui sedimentat în subconştient, alături de Eu-ul primitiv şi brutal, identificând la aceştia lapsus-uri, erori caracteristice, acte simptomatice, uitarea sau deformarea unor nume familiare etc.

– **lăsarea obiectelor**, în cursul cercetării câmpului faptei, specialistul criminalist identifică primele acte simptomatice ale subconştientului care sunt veritabilii indici orientativi în direcţia identificării făptuitorului. Acest act simptomatic de uitare a obiectelor în câmpul faptei se explică prin faptul că se scapă de sub controlul cenzurii a unora din elementele asupra cărora acesta veghează, aceasta slăbindu-se din cauza instinctului de conservare activat de teama de a fi identificat;

– **revenirea la locul faptei** este consecinţa necesităţii detensionării psihice a făptuitorului sub presiunea Eu-ului social care dezaprobă inconştient actul criminal. Unii autori cred că eterna reîntoarcere la locul faptei este generată de plăcerea înfiorătoare şi dulce a tensiunilor emoţional afective pe care o dă făptuitorului retrăirea actului infracţional şi descărcarea treptată a tensiunilor. Psihanalitic credem că revenirea vine din instinctul de conservare, de a se asigura că nu s-a comis nici o greşeală;

– **lapsus-ul** este tributar imaginilor flotante care sunt în apropierea conştiinţei. Influenţa lor se resimte făcând să devieze curgerea normală a vorbirii, nu din cauza asemănărilor pur acustice dintre două cuvinte, ci din cauza unui gând ascuns sau din cauza unei stări generale contradictorie celei pe care o afirmă verbal;

– **uitarea cuvintelor şi a numelor proprii**: cercetarea numelor proprii în interogatoriu este de o mare importanţă. Atenţia trebuie îndreptată asupra numelor în legătură directă cu vina, asupra cărora conştiinţa veghează cu rezonanţă sau contiguitate în acest sens;

– **erorile de lectură şi de scris:** cauza este aceeaşi ca şi la producerea unui lapsus. O idee este refulată sub presiunea unei neplăceri ulterioare, imaginile flotante din jurul conştiinţei prin forţa lor dinamică modifică mersul normal al scrisului şi cititului, de aceea nu este lipsit de importanţă obiceiul unor magistraţi de a-l pune pe reclamant să-şi citească singur declaraţiile;

– **actele simptomatice accidental**, sunt mărturisiri involuntare ale unor gânduri, afecţiuni, repulsii, care scapă de sub controlul vigilent al Eu-ului conştient. Autorul unui act simptomatic îşi dezvăluie o intenţie a subconştientului într-un moment când cenzura nu îşi exercită cu stricteţe rolul său;

– **asociaţiile de idei**[26] se bazează pe aglutinarea ideilor şi centrarea lor pe un trunchi ideativ, un cuvânt sau o idee ce face parte dintr-un complex psihic.

Condiţia interogatoriului psihanalitic este **realizarea atmosferei de intimitate din care se poate obţine starea de confianţă permiţând Eu-ului social, matricei morale să se armonizeze cu tensiunile refulate prin actul mărturisirii, acceptării comiterii faptei şi a pedepsei.**

j) Coordonatele psihologice ale instituţiilor confruntării, prezentării pentru recunoaştere şi reconstituiri ca activităţi ale urmăririi penale

• Confruntarea

Din perspectivă strict psihologică, **confruntarea**, ca activitate de urmărire penală, constă în **ascultarea a două persoane, una în prezenţa celeilalte, între declaraţiile lor existând contraziceri esenţiale cu privire la aceeaşi problemă.**

Deşi scopul principal al confruntării îl constituie înlăturarea contrazicerilor dintre declaraţiile persoanelor ascultate cu privire la una şi aceeaşi problemă, totuşi nu trebuie să se omită faptul că efectuarea acestui act poate duce şi la realizarea altor obiective. În practica organelor de urmărire penală, confruntarea este folosită şi în scopul verificării şi precizării unor declaraţii ale învinuiţilor sau inculpaţilor participanţi la aceeaşi infracţiune prin care aceştia şi-au recunoscut faptele săvârşite.

Procedând la pregătirea confruntării, organul de urmărire penală trebuie să cunoască persoanele ce vor fi confruntate şi sub ascpectul ***dominantelor de ordin psihologic***.

Este ştiut faptul că emotivii pot fi neclari în declaraţii, într-o oarecare măsură nesiguri, se pot contrazice, se pot inhiba uşor, mai ales atunci când se află în

26. Butoi T. – **Psihanaliza crimei**, Ed. Ştiinţifică şi Tehnică, Bucureşti, 1997 – Studenţii vor studia comportamentele mecanismului psihanalitic şi analizele de caz (omorul cu jaf – victimă Ionescu Maria, autor Tarantoc Maria şi criminalul în serie Pascu Nicolae).

confruntare cu persoane superioare lor prin cultură, statur social, forță fizică. Trebuie ținută seama de faptul că procedura confruntării creează, de regulă, chiar și pentru persoanele de bună-credință, un climat tensional, de îngrijorare prin prisma reflexiei asupra „consecințelor". În timpul confruntării se impune observarea atentă a persoanelor confruntate și, în special, a celei care neagă, considerată nesinceră, pentru a vedea cum reacționează la diferitele întrebări care i se adresează, la care întrebare a manifestat neliniște, care a surprins-o, la care a evitat răspunsul, reacțiile sale față de răspunsurile persoanei cu care este confruntată. De fapt pentru cel ce instrumentează cauza, confruntarea este un bun prilej de observare psihologică a persoanelor confruntate. Organul de urmărire penală trebuie să acorde atenție nu numai declarațiilor persoanei confruntate, ci și manifestării ei, efectelor pe care le produc asupra acesteia, diferitele întrebări care i se adresează, modului cum sunt formulate și promptitudinea răspunsurilor pe care le dă. Fin observator, cu temeinice cunoștințe psihologice, anchetatorului i se oferă așadar prilejul de a discerne asupra simptomatologiei comportamentului simulat al persoanelor confruntate.

Permanent atent, nu va pierde niciodată din vedere faptul că, dacă interpretarea psihologică a datelor desprinse cu ocazia ascultărilor anterioare este importantă, aceasta este esențială la confruntare.

Se recomandă contactul psihologic direct, față în față al organului de urmărire penală cu persoanele confruntate pentru asigurarea tuturor posibilităților de studiu și supraveghere. Practica demonstrează că tatonarea directă, îndeosebi vizuală, observativă, pune în stare de inferioritate psihică pe cel care ascunde adevărul. În general, la acesta se constată pe parcursul confruntării, un întreg cortegiu caracteristic comportamentului simulat: scădere a fermității argumentării, ezitări, reveniri și perioada de latență în răspunsuri. Un anchetator cu o bună pregătire psihologică poate să le surprindă pentru că este greu de susținut un neadevăr în fața celui care cunoaște realitatea.

• Prezentarea pentru recunoaștere

Prezentarea pentru recunoaștere are un loc distinct în cadrul urmăririi penale, **prin această activitate urmărindu-se identificarea persoanelor, cadavrelor, lucrurilor sau animalelor care au legătură cu cauza prin mijlocirea persoanei care le-a perceput anterior și a reținut în memorie semnalmente, trăsăturile exterioare ale persoanelor, ori caracteristicile obiectelor și animalelor**. Precizarea se impune pentru a se preveni orice confuzie între realitatea psihică de recunoaștere și noțiunea de recunoaștere în accepțiunea sa juridică, respectiv, de mărturisire a adevărului.

Recunoașterea este un proces psihologic mai ușor pentru că reactualizarea informațiilor percepute anterior nu solicită un efort mare, spre deosebire de reproducerea întâlnită în cazul mărturiilor obișnuite. Datorită faptului că reprezintă rezultatul unor mecanisme psihologice: observare, memorare și redare, recunoașterea poate fi mai mult sau mai puțin precisă. De aceea în desfășurarea prezentării pentru recunoaștere, și mai ales, în aprecierea rezultatelor obținute, trebuie să se țină seama de legile psihice care guvernează procesul cognitiv, de factorii obiectivi și subiectivi ce pot influența perceperea, memorarea și reproducerea. De asemenea, trebuie să fie avut în vedere pericolul apariției unei false identificări, din cauza imposibilității localizării în spațiu și timp a unor fapte și împrejurări, persoane, ori obiecte ce prezintă unele trăsături asemănătoare și apar ca familiare persoanei chemate să facă recunoașterea.

Sublinierea posibilităților de apariție a erorilor, a identificărilor false, se impune în mod deosebit, deoarece în cadrul prezentării spre recunoaștere, elementele de sugestie pot să influențeze ușor declarațiile persoanelor chemate să facă recunoașterea. Se poate aprecia că prezentarea pentru recunoaștere are o importanță egală cu a activității de ascultare propriu-zise a oricărui subiect procesual ce cunoaște despre vreo faptă sau împrejurare de fapt de natură să servească la aflarea adevărului, inclusiv la identificarea autorului ori victimei unei infracțiuni.

Psihologia judiciară atrage atenția că valoarea probantă a recunoașterii se exprimă exclusiv în coroborare cu toate celelalte materiale de probă administrate în cauză. Faptul că o anumită persoană bănuită de săvârșirea unei infracțiuni a fost recunoscută de către un martor nu este un motiv suficient și temeinic ca acesta să fie în mod cert și autorul faptei.

Interogatoriul în cazul prezentării pentru recunoaștere se desfășoară după regulile privind ascultarea persoanelor sau părților vătămate, martorilor, învinuiților ori inculpaților, însă prezintă unele particularități datorită faptului că în cazul primului fel de ascultare, persoana nu este solicitată să redea împrejurări și condiții ale săvârșirii infracțiunii, ci să descrie semnalmentele sau caracteristicile care pot duce la recunoașterea obiectului supus identificării. Ascultarea persoanei ce urmează să facă recunoașterea vizează realizarea mai multor obiective:

- cunoașterea posibilităților reale de percepere, memorare și redare a persoanei;
- stabilirea condițiilor de loc, timp și mod de percepere, precum și al factorilor obiectivi ori subiectivi care ar fi putut-o influența;

- determinarea datelor referitoare la caracteristicile de identificare percepute şi memorate de persoane, pe baza cărora va putea face recunoaşterea.

Tot cu ocazia ascultării, trebuie să se stabilească dacă perceperea s-a făcut cu ocazia şi în condiţiile săvârşirii infracţiunii ori în alte împrejurări, aspect deosebit pentru aprecierea posibilităţilor persoanei de a reţine elementele de bază în virtutea cărora urmează a se face recunoaşterea. Este cunoscut faptul că perceperea se realizează de cele mai multe ori, în momentul săvârşirii infracţiunii. Dacă la acestea se adaugă faptul că persoana sau obiectul de recunoscut au fost văzute o singură dată, rezultă dificultăţile pe care le întâmpină cel chemat să facă identificarea cu ocazia ascultării, apoi a prezentării pentru recunoaştere. Deci, imposibilitatea persoanei de a prezenta elementele pe baza cărora urmează a se face identificarea nu înseamnă şi incapacitatea acesteia de a face recunoaşterea.

De aceea, organizarea aceste activităţi sau renunţarea la efectuarea ei, atunci când, cu ocazia ascultării, persoana nu reuşeşte să redea elementele caracteristice care să formeze convingerea posibilităţilor sale de a face identificarea, se hotărăşte de la caz la caz, în raport cu particularităţile cauzei, ţinându-se seama de condiţiile ce au putut influenţa perceperea, memorarea şi reproducerea. Având-se în vedere aceste dificultăţi, se impune organizarea prezentării pentru recunoaştere într-un moment cât mai apropiat de cel în care s-a făcut perceperea, pentru a se înlătura posibilitatea ştergerii din memorie a semnalmentelor ori influenţa persoanelor interesate în rezultatele acestei activităţi.

• Reconstituirea

Poate fi definită ca fiind **reproducerea artificială a împrejurărilor în care a fost săvârşită infracţiunea sau oricare fapt care prezintă importanţă în cauză pentru a se stabili dacă fapta a avut ori putea să aibă loc în condiţiile date (spaţiu, condiţii meteo etc.).**

Reconstituirea constă în reproducerea tuturor împrejurărilor săvârşirii infracţiunii sau numai în reproducerea unora dintre episoadele ei ori chiar a unor fapte izolate, care, însă prezintă importanţă pentru cauză, în sensul că ajută la clarificarea unor probleme ale acesteia.

Perspectiva psihologiei judiciare asupra reconstituirii evidenţiază următoarele:

- în cadrul reconstituirii, organul judiciar percepe nemijlocit, fenomenele, acţiunile şi nu urmele acestora, obiectul perceperii este fenomenul, experienţa şi rezultatele lor;

- în cursul reconstituirii se pot reproduce şi verifica fapte, fenomene care nu lasă urme materiale. De exemplu, în cazul reconstituirii efectuate în scopul verificării posibilităţilor de a vedea sau de a auzi;
- la reconstituire, faptele, fenomenele examinate sunt întotdeauna provocate artificial, de aceea ele sunt asemănătoare, dar nu identice cu cele adevărate;
- reconstituirea este, de fapt, o experienţă, o încercare de a stabili pe cale experimentală posibilităţile de existenţă a faptelor sau fenomenelor;
- cu ocazia reconstituirii, nu o dată, se obţin probe noi şi se asigură extinderea urmăririi penale.

4.5. Sondarea sentimentului de vinovăţie[27]

Procedeele tactice în audierea bănuitului, învinuitului sau inculpatului se utilizează de către anchetator în funcţie de caracteristicile cauzei, precum şi de particularităţile psihice ale persoanelor aflate în ancheta judiciară, în diversele ipostaze, impuse de stadiul urmăririi penale. Aceste procedee pot fi utilizate atât la modul singular, la opţiunea anchetatorului faţă de una din metode, cât şi în mod combinat.

De fiecare dată însă, anchetatorul se află în faţa unei chestiuni fundamentale:

Problema – de a şti care anume sentimente se află la originea simptomelor constatate.

Sentimentele se exprimă prin anumite simptome. Sub formă de simptome se manifestă acele urme lăsate în psihicul nostru de impresia faptului produs. La autorul infracţiunii trebuie să se regăsească expresia unui sentiment de culpabilitate care indică participarea sa la comiterea infracţiunii.

Dificultăţi – ce se pot întâlni:

- simptomele pot fi mai mult sau mai puţin transparente, exteriorizate;
- simptomele pot fi contrafăcute, impure, depinzând de o dispoziţie particulară a subiectului sau de împrejurarea că acestea se pot raporta la alte sentimente;
- simptomele pot constitui expresia mai multor sentimente;
- sentimentul poate fi slab dezvoltat sau exprimat, poate fi frânat sau stăpânit;

27. A. Ciopraga – **Sondarea sentimentului de vinovăţie**, în Criminalistică. Tratat de Tactică, Ed. Gama, Bucureşti, 1996.

- sentimentul poate fi simulat;
- învinuitul sau inculpatul poate încerca un sentiment de culpabilitate pentru o infracţiune săvârşită anterior, rămasă nedescoperită, deşi în legătură cu infracţiunea pentru care este cercetat el afirmă adevărul;
- în fizionomia celui vinovat, pot fi semnalate simptome înşelătoare de vinovăţie la gândul că va putea fi condamnat datorită acuzaţiilor nedrepte care planează asupra sa.

Metoda

Se referă la: – utilizarea simptomelor psihologice în vederea aflării adevărului în procesul penal, atunci când învinuitul sau inculpatul contestă săvârşirea faptei.

Constă în: – încercarea de a desprinde, prin maniera de interogare diverse simptome pe care le poate manifesta cel ascultat, de natură a releva sentimentele sale.

Finalitatea: – manifestarea diverselor simptome ce relevă sentimentele trăite.

Paşi – un anumit interval de timp, învinuitul sau inculpatul este ascultat asupra faptelor ce i se pun în sarcină sau asupra unor împrejurări exterioare cazului;

– nu mult după aceea, obiectul interogatoriului este deliberat îndreptat pe un alt făgaş;

– apoi organul judiciar formulează faţă de cel ascultat opiniile, observaţiile şi explicaţiile sale, adoptând faţă de acesta, când o atitudine conciliantă, când o atitudine severă.

Scopul – obţinerea asupra învinuitului sau inculpatului a unui efect psihologic care să se exprime prin simptome ale sentimentelor trăite.

Soluţii – utilizarea unei serii de reguli şi procedee în vederea: interpretării, investigării, elucidării simptomelor de culpabilitate sau de inocenţă, de minciună sau verocitate.

1. Interpretarea

Se impune: – determinarea în cazul dat, care anume din sentimente a provocat simptomul sau ansamblul de simptome explicate.

Se recomandă: – intensificarea/atenuarea, încercarea de a face să dispară pentru moment simptomele manifestate.

Exemplu: – faţă de cel care plânge, organul judiciar va face o primă remarcă de natură a spori încrederea şi a doua natură de a intensifica neliniştea sub stăpânirea căreia se află.

Dacă: – intensitatea acestor simptome se diminuează sau încetează în primul caz, rezultă un sentiment de verocitate.

– continuă şi sporeşte în cel de-al doilea caz, rezultă un sentiment de culpabilitate.

2. Investigarea:

– dublează procedeele de interpretare prin urmărirea determinării, dacă simptomele manifestate în cursul dialogului dintre organul judiciar şi învinuit sau inculpat se raportează la obiectul interogatoriului şi sunt pertinente şi pentru abordarea faptului imputat sau dacă, dimpotrivă, acestea se datorează unor cauze străine şi trebuie eliminate.

Se impune: – cunoaşterea trăsăturilor caracteriale ale subiectului pentru a ne putea explica cum se exprimă sentimentele şi măsura în care formarea acestora se poate abate de la tipul normal.

Se recomandă: – comutarea obiectului interogatoriului pe un teren neutru faţă de fapta ce i se pune în sarcină, pentru a îndepărta efectul sentimentului de culpabilitate dat de minciună, constatat iniţial când interogatoriul se purta asupra faptei imputate. Dacă în acest caz efectele dispar, şi fac loc unor sentimente contrarii, înseamnă că sentimentul de culpabilitate sau de minciună este real.

Verificarea concluziei: – pe neaşteptate interogatoriul este readus la obiectul cauzei. Dacă o nouă schimbare se produce în sensul iniţial, concluzia este bună.

3. Elucidarea:

– se foloseşte pentru a pune în evidenţă simptomele ce au fost slab exprimate. Atunci când învinuitul sau inculpatul relatează un fapt cu intenţia de a spune adevărul, o face limpede, clar, iar dacă are impresia că anumite aspecte nu au fost bine înţelese, reia expunerea căutând să fie cât mai persuasiv, însoţind relatarea cu o gestică anumită pentru a explica ceea ce s-a întâmplat (simptom semnificativ sincerităţii).

Precauţii: – organul judiciar trebuie să se abţină de la orice intervenţie de natură a suscita asupra subiectului sentimente străine (iritare, indignare);

– după depunerea jurământului, martorilor importanţi trebuie să li se adreseze un avertisment, circumstanţiat de solemnitate, de natură a da naştere unui conflict de conştiinţă în eventualitatea în care ar avea intenţia de a nu confirma adevărul sau de a-l ascunde. Dacă persevereează în această intenţie, conflictul va spori

simptomele de minciună în timpul interogatoriului. Pentru a avea efectul psihologic scontat, avertismentul trebuie rostit clar, pe un ton ferm, care să convingă martorul de importanţa declaraţiilor sale sincere şi, totodată, de gravitatea consecinţelor la care se expune dacă nesocoteşte obligaţia de a spune adevărul;

– confruntarea învinuitului sau inculpatului cu alţi participanţi la procesul penal, sporeşte eficienţa interogatoriului.

4.6. Elemente explicative privind procesele psihologice post-infracţionale

Etapa post-infracţională aflată în legătură indisolubilă cu momentul ascultării învinuitului sau inculpatului se caracterizează prin apariţia procesului psihic determinat de teamă, de lupta dusă de făptuitor pentru evitarea răspunderii penale specifice încercărilor de simulare, de disimulare şi, în general, a minciunii.

Dacă în primele două etape, conturarea laturii subiective a infracţiunii şi desfăşurarea activităţii infracţionale, întâlnim o succesiune de stadii, de momente intrapsihice: reprezentarea şi tendinţa de înfăptuire a actului, deliberarea şi ezitarea, conturarea intenţiei, alegerea mijloacelor, hotărârea momentului săvârşirii, punerea în act a rezoluţiei infracţionale (executarea), strategia eludării identificării şi probării faptei, elementul caracteristic psihologiei infractorului după săvârşirea faptei este tendinţa de a se apăra, de a se sustrage identificării, învinuirii sau sancţiunii. Comportamentul este, în genere, reflexiv-acţional, activitatea psihică dominantă constă în trecerea în revistă a celor petrecute (inclusiv revenirea în câmpul faptei, dezinformarea etc.).

După săvârşirea unei fapte infracţionale, la marea majoritate a infractorilor se instalează o stare de tensiune psihică, alta decât cea pre-infracţională, mai mult sau mai puţin evidentă, detensionată de teama de a nu fi descoperit şi care motivează dominanta defensivă a individului. Aceste procese psihice, caracteristice acestor momente, generează nelinişte, nesiguranţă şi un comportament nefiresc, explicându-se astfel o serie întreagă de acţiuni întreprinse de făptuitori după săvârşirea infracţiunii[28]:

- plecarea precipitată de la locul faptei;
- distrugerea sau ascunderea unor mijloace de probă;
- dispariţia de la domiciliu (internarea, părăsirea localităţii etc.);
- încercarea de creare a unor alibiuri prin deplasarea imediată într-un alt loc în care încearcă să se facă remarcat.

28. Se exemplifică studenţilor prin studiu asupra unor declaraţii de recunoaştere a faptelor în cauze deosebit de grave. (Vezi T. Butoi – arhiv. pers.).

Infractorii mai versaţi încearcă să-şi ascundă fapta gravă prin simularea unor alte infracţiuni. De exemplu, în cazul delapidării se simulează un furt, o tâlhărie, incendiu, în cazul omorului se simulează o sinucidere, un accident etc.

Alţii după ce constată că fapta a fost descoperită încearcă să obţină date despre evoluţia cercetărilor, revenind la faţa locului sau căutând să intre în contact cu persoanele ascultate[29]. Toate aceste acţiuni efectuate sub o evidentă stare de tensiune psihică conduc la erori, greşeli, la scăpări foarte variate, ca de exemplu:

- contradicţii ulterioare în declaraţii;
- negarea unor fapte stabilite cu certitudine;
- dorinţa de revenire asupra unor declaraţii.

Organul judiciar trebuie să aibă în vedere că aceiaşi factori care influenţează percepţia unui martor, pot influenţa şi procesul de percepţie al învinuitului sau inculpatului.

Situaţia în care infractorul reapare la locul desfăşurării anchetei, căutând să obţină informaţii despre evoluţia investigaţiilor, poate duce la acţiuni ulterioare prin denunţuri, scrisori anonime[30], modificări ale câmpului faptei, înscenări, înlăturări de probe cu scopul de a deruta ancheta în curs.

Reîntoarcerea la locul infracţiunii se poate explica şi prin fenomenul de amnezie post-infracţională – vezi Tiberiu Bogdan.

Având în vedere solicitarea deosebită a instanţelor subcorticale, aceasta cauzează lacune în memorie în perioada post-infracţională. În stare de nelinişte generală, mărită datorită lacunelor memoriale infractorul nu se simte în siguranţă, nu-şi poate aminti bine dacă totul a fost pus la punct, dacă nu cumva a comis o greşeală fatală, trădătoare. Din acest motiv, cu greu poate rezista impulsului de a se reîntoarce la locul faptei, întoarcere fatală în cele mai multe cazuri.

Duplicitatea infractorului care joacă rolul omului cinstit, al omului cu preocupări cu totul diferite infracţionalităţii, dă artificialitate întregului său comportament, denaturând chiar actele şi faptele obişnuite, cotidiene, făcându-l depistabil pentru un bun observator.

Strădania obsesivă de a nu fi descoperit face ca în orice caz infracţional să existe sau nu o greşeală trădătoare prin executare.

Frica dominantă inhibă parţial instanţa superioară corticală în funcţionarea căreia se vor ivi lacune, iar necesitatea vieţii duble, care sapă o prăpastie între

29. Se exemplifică studenţilor prin interogatoriul psihanalitic, vezi „Visul asasinei" – **Psihanaliza crimei**, T. Butoi – şi prin reîntoarcerea în câmpul faptei – Roskolnikov – vezi **Crimă şi pedeapsă**, Dostoievski.

30. Se explică studenţilor prin cauza Postolache Ion – omor – Valea Tutovei, Bacău, autor necunoscut, descoperit după 3 ani de la comitere. Vezi corespondenţa simulată.

infractor şi societate, duce la creşterea presiunii psihice. În căutarea satisfacţiei morale sau materiale infractorul acţionează fără să fie frânat în ultimă instanţă de un sistem inhibitoriu elaborat pe linie socială. Conştient de caracterul eminamente destructiv al actului său, lucrează în taină, observă, plănuieşte, execută ferit de ochii oamenilor şi ai autorităţilor, în special, de unde duplicitatea lui, căci infractorul nu are o altă etică, ci o altă practică.

4.7. Elemente de psihologie a infractorului din perspectiva tipologiilor umane. Contracararea atitudinilor de rezistenţă la interogatoriu

Fiecare individ uman prezintă o anumită formulă psiho-comportamentală, care cuprinde o serie de trăsături specifice. Cunoaşterea profilului de personalitate a învinuitului sau inculpatului, prezintă o mare importanţă pentru organul judiciar care organizează activitatea de ascultare a acestuia.

În funcţie de structura sa de personalitate, învinuitul sau inculpatul se va manifesta, şi se va exterioriza într-un anume fel în timpul confruntării cu organul judiciar, manifestând o rezistenţă mai mare sau mai mică în faţa instanţelor organului judiciar de a stabili adevărul.

Tot în funcţie de tipologia sa, învinuitul sau inculpatul se va manifesta într-un anume fel faţă[31] de fapta comisă, fiind mai mult sau mai puţin afectat de ea sau manifestând chiar indiferenţă faţă de aceasta.

Neliniştea, anxietatea pot pune stăpânire în mare măsură pe personalitatea învinuitului sau inculpatului, producându-i unele schimbări, dezorganizări sau asemenea stări pot fi total inexistente.

Cunoaşterea structurii de personalitate de către organul judiciar are o mare importanţă pentru că în funcţie de aceasta se pot adopta strategii de influenţare a acestuia.

Un individ care adoptă o structură psihică deosebit de anxioasă în faţa organului judiciar poate adopta o serie de acte comportamentale care să constituie pentru organul judiciar „dovezi“ ale vinovăţiei celui ascultat. Astfel, acesta poate deveni incoerent, se încurcă în relatări şi poate prezenta într-un grad exagerat teamă, nelinişte, nestăpânire de sine. În linii mari se pot departaja două situaţii, în ceea ce priveşte utilitatea cunoaşterii structurii psihologice a infractorului:

– învinuitul sau inculpatul, graţie structurii sale de personalitate, manifestă o mare rezistenţă în anchetă, el manifestându-se calm, liniştit, logic, coerent, cooperant, sociabil, apărând cu multă abilitate punctul său de vedere. Ascultându-l şi urmărindu-

31. Vezi Rev. **Dreptul** nr. 12/93 – „Tipologia umană şi implicaţii asupra activităţii de ascultare a învinuitului sau inculpatului“.

i reacţiile, un simplu ascultător ar putea fi tentat să-l considere total nevinovat sau mult mai puţin vinovat decât este;

– învinuitul sau inculpatul, tot graţie structurii sale de personalitate, manifestă o mică rezistenţă în faţa învinuirii sau acuzării devenind extrem de neliniştit, ilogic, incoerent, foarte sigur pe sine şi foarte puţin cooperant. Un simplu ascultător, ascultându-l şi urmărindu-i reacţiile, în mod pripit ar putea fi tentat să îl considere în mod indubitabil vinovat sau mai puţin vinovat decât este.

Chiar de la început, organul judiciar trebuie să înlăture acest ecran pe care îl oferă comportamentul expresiv al tipului de personalitate a învinuitului sau inculpatului pentru a analiza obiectiv datele pe care acesta le furnizează în relatări sau ce răspunde la întrebări.

Cunoscând structura de personalitate a celui ascultat, organul judiciar va dirija în aşa manieră procesul ascultării încât factorii de posibilitate ai acestuia, emotivitatea, extroversia-introversia, gradul de sociabilitate, stăpânirea de sine, să devină mijloace ajutătoare pentru conturarea şi definitivarea adevărului.

De exemplu, extrovertul are cu mult mai deschise canalele de comunicare cu alte persoane (deci şi cu organele judiciare) decât introvertul care este mult mai rezervat, mai atent şi căruia îi scapă foarte greu amănuntele.

Din punct de vedere tactic, pentru fiecare categorie de indivizi, se vor aborda procedee specifice de interogare.

De exemplu, extrovertul, mult mai orientat către lume şi mai puţin orientat către propria persoană, poate cădea mai uşor pradă capcanelor psihologice faţă de introvertit care este mai interesat de propriul Eu, de lumea interioară.

Învinuitul sau inculpatul caracterizat prin hiper-emotivitate, în timpul ascultării trebuie să fie astfel abordat încât să se evite stările de blocare emoţională care pot aduce deservicii atingerii obiectivelor ascultării. Dacă acesta încearcă să nege comiterea faptei, în felul de abordare trebuie introduse cuvinte cu mare încărcătură afectogenă care-i vor măcina rapid rezistenţa psihică, determinându-l, în final, să-şi recunoască vinovăţia. În faţa învinuitului sau inculpatului caracterizat prin hipo-emotivitate şi chiar indiferentism afectiv nu pot fi utilizate mijloace de influenţare de natură psiho-emoţională, ci în acest caz se vor utiliza mijloace logico-raţionale.

Colericul îşi poate ieşi repede din fire, este irascibil, inconstant în reacţii şi uneori mai superficial. Vis-á-vis de „invazia“ de întrebări a anchetatorului intoleranţa sa se exprimă în pierderea autocontrolului şi comiterea unor gafe uşor de exploatat ulterior în interogatoriul judiciar.

Melancolicii, caracterizaţi prin energie nervoasă, scăzută, prin lentoare în reacţii, tendinţă spre introversiune şi culpabilitate, sunt mult mai uşor de manevrat tactic în momentul ascultării.

În privința dimensiunii de personalitate, rezonanța reprezentărilor sau gradul de impresionabilitate, indivizii umani se pot încadra în două categorii: tipul primar și tipul secundar.

Viața tipului primar se află sub dependența directă a evenimentelor prezente și acționează sub influența prezentului, iar tipul secundar se orientează după trecut, după ceea ce s-a întâmplat. Astfel, tipul primar va fi orientat spre înafară, iar tipul secundar spre interior. Tipul primar este capabil de adaptări rapide, cu reacții vii, dar superficiale, pe când tipul secundar se angajează profund în tot ceea ce face, înlocuiește spontaneitatea prin reflexie, fiind omul întoarcerii spre sine. El se adaptează mai greu circumstanțelor noi, dar face față surprizelor prin simțul său de prevedere. La individul cu funcție secundară predominantă, orice reflexie, orice activitate continuă să exercite o influență asupra activității psihice actuale.

4.8. Coordonatele psihologice ale recunoașterii comiterii faptei. De la refuzul recunoașterii la mărturisire

În timpul ascultării, învinuitul sau inculpatul se poate situa fie pe poziția recunoașterii, fie pe poziția nerecunoașterii față de învinuirea care i se aduce.

1. În cazul recunoașterii se pot distinge două situații:

a) învinuitul sau inculpatul **își recunoaște vinovăția și recunoașterea este sinceră** pentru că el este cel care a săvârșit infracțiunea, iar faptele s-au petrecut astfel cum acesta apar în declarațiile sale;

b) învinuitul sau inculpatul **recunoaște în total sau în parte** învinuirea care i se aduce, dar declarațiile sale nu sunt sincere.

2. În cazul nerecunoașterii învinuirii aduse, de asemenea, se pot deosebi două situații distincte:

a) învinuitul sau inculpatul **nu recunoaște** învinuirea care i se aduce, **dar declarațiile sale sunt de rea-credință**;

b) învinuitul sau inculpatul **nu recunoaște** faptele sale, **dar declarațiile sale sunt sincere**, pentru că nu el este autorul faptei.

3. Alături de atitudinea de nerecunoaștere, este cea **de a refuza să dea declarații**, adică atitudinea de tăcere a învinuitului sau inculpatului.

1.a) În practica cercetării infracțiunilor se întâlnesc situații în care dintr-un motiv sau altul, fără să opună rezistență, învinuiții sau inculpații recunosc faptele săvârșite, recunoaștere care este determinată de diverse cauze și care poate fi sinceră sau nesinceră.

Prezumția de sinceritate a recunoașterii (mărturisirii) își are fundamentul psihologic în faptul că cel ce se recunoaște vinovat de săvârșirea unei infracțiuni este conștient de gravitatea consecințelor la care se expune, fiind nefiresc ca cineva să se acuze în mod fals de comiterea unei infracțiuni, o astfel de conduită opunându-se acelei tendințe naturale de autoconservare, tendință instinctuală căreia nici un om adult normal nu i se poate sustrage.

Recunoașterea poate fi determinată de diverse motive:

- la o anumită categorie de infractori, după săvârșirea infracțiunii, propria activitate este supusă unei analize critice, unui examen de conștiință care duce uneori la o atitudine de dezaprobare a faptei comise sau la luarea hotărârii de a înlătura consecințele dăunătoare ale propriei activități. „În aceste situații motivul determinant al recunoașterii este regretul, căința, mustrarea de cuget: dorința de a dobândi liniștea sufletească, nevoia de descătușare, împing făptuitorul la mărturisire“[32];
- de multe ori recunoașterea este pornită din nevoia de ușurare interioară, din nevoia de a se elibera. În cursul ascultării între învinuit sau inculpat și organul judiciar se duce o luptă psihică care inevitabil creează celui ascultat o stare de extremă încordare. De-a lungul acestei lupte, efortul prelungit, permanentul autocontrol, pot înfrânge orice capacitate de rezistență, iar recunoașterea constituind pentru el o adevărată eliberare;
- alteori, recunoașterea este pornită din nevoia de a se confesa, de a se destăinui, tendință proprie celor care au săvârșit infracțiuni sub stăpânirea unor puternice sentimente. Această atitudine este provocată de învinuirea care i se aduce, în fața căreia făptuitorul nu rezistă tentației de a exprima punctul său de vedere, de a explica mobilul care l-a împins la săvârșirea faptei, toate acestea într-un scop defensiv, de scuză;
- recunoașterea poate fi provocată și de rațiuni logice atunci când probele care susțin învinuirea sunt imbatabile, iar învinuitul sau inculpatul se află în impas, convingându-se de inutilitatea negării unor fapte de deplin dovedite. În acest caz, recunoașterea este favorizată de apelul repetat al organului judiciar de a spune adevărul și de asigurarea că recunoașterea sinceră va constitui o împrejurare favorabilă care va fi luată în considerare la individualizarea pedepsei;
- recunoașterea poate fi rezultatul regretului provocat de posibilitatea condamnării pe nedrept a unei persoane nevinovate, regret care poate să învingă reflexul de autoapărare a făptuitorului și ca urmare a acestui fapt

32. A. Ciopraga – **Criminalistica. Tratat de tactică**, Ed. Gama, 1996, pag. 241.

se va recunoaşte drept autor al faptei puse pe seama altcuiva. Mărturisirea porneşte din dorinţa de a se evita tragerea la răspundere penală a unei persoane nevinovate şi poate interveni atât în cursul urmăririi penale, cât şi în timpul judecăţii cauzei sau după pronunţarea hotărârii de condamnare;

- recunoaşterea, la unii infractori, poate fi determinată de orgoliu, de o varietate nemărginită.

1.b) Recunoaşterea poate fi sinceră sau nesinceră. Sinceritatea sau nesinceritatea ei, nu poate fi întotdeauna constatată în cursul efectuării ascultării. Există situaţii când audierea învinuitului sau inculpatului se plasează într-un moment al cercetărilor în care organul judiciar se află în posesia unor sumare informaţii care îl împiedică să se pronunţe asupra poziţiei pe care se situează acesta. În situaţii ca acestea, sinceritatea sau nesinceritatea recunoaşterii se constată într-un moment ulterior, în procesul verificării declaraţiilor, al confruntării lor cu celelalte mijloace de probă existente în cauză.

Oricât de convingătoare ar fi declaraţiile de recunoaştere ale învinuitului sau inculpatului, chiar şi atunci când nu există nici cea mai mică îndoială în privinţa acestora, nimic nu garantează că de aici înainte inculpatul se va menţine pe aceeaşi poziţie. De exemplu, în situaţia în care recunoaşterea este obţinută în momentul imediat următor săvârşirii infracţiunii, când făptuitorul se află sub o stare de tulburare, mărturisirea este pusă pe seama unor sentimente superioare, însă cu trecerea timpului, intensitatea unor asemenea simţăminte se atenuează, iar diversele motivări menite a justifica propria conduită nu vor întârzia să apară. Odată depăşit momentul de tulburare sub a cărui stăpânire, făptuitorul a mărturisit faptele, sentimentul de regret se stinge.

Primejdia retractării mărturisirii este şi mai evidentă în cazul învinuiţilor sau inculpaţilor de rea-credinţă. Învinuiţii sau inculpaţii abili, cu experienţă în viaţa infracţională, prin mărturisirea faptelor urmăresc să determine trimiterea lor în judecată fără ca recunoaşterea să fie sprijinită şi de alte probe temeinice, pentru ca în faţa instanţei de judecată să retracteze declaraţiile, în scopul sustragerii de la răspunderea penală.

Pentru a împiedica aceste situaţii, trebuie avut în vedere, pe lângă simpla recunoaştere şi consemnarea la modul general a declaraţiei, circumstanţierea, raportarea mereu obligatoriu a acestora la fapte. „Aprecierea sincerităţii declaraţiilor impune detalierea acestora, adică consemnarea tuturor împrejurărilor comiterii infracţiunii – circumstanţe de loc, timp, mod, mijloace de săvârşire,

mobilul şi scopul infracţiunii, participanţii la infracţiune etc."[33] – precum şi a probelor care să permită verificarea ulterioară a acestor împrejurări.

În practica judiciară sunt cunoscute, deşi puţine la număr, **falsele mărturisiri**, adică situaţiile în care învinuitul sau inculpatul recunosc integral sau parţial faptele, dar declaraţiile nu sunt sincere pentru că sunt pornite din mobiluri străine de realitate.

Falsa recunoaştere se opune instinctului primar, instinctului de conservare, şi cel care conştient de gravitatea consecinţelor la care se expune se recunoaşte vinovat pentru o faptă pe care în realitate nu a săvârşit-o, având probabil motive serioase să o facă, sau uneori integritatea facultăţilor mintale să fie pusă sub semnul întrebării.

Astfel, motivele care pot duce la falsa recunoaştere se pot căuta fie în limitele normalului, al conştientului, fie în limitele patologicului.

În cauzele de natură patologică se înscriu afecţiunile psihice (melancolia, isteria etc.). Ori de câte ori modul de manifestare a celui adus în faţa organului judiciar sau chiar şi conţinutul declaraţiei acestuia pun sub semnul întrebării integritatea psihică a acestuia, organul judiciar trebuie să ceară concursul unui medic de specialitate.

În seria motivelor situate în sfera normalului se înscriu cauze diverse:

- falsa recunoaştere inspirată de motive altruiste; devotamentul faţă de adevăratul făptuitor, de care este legat prin sentimente extrem de durabile (părinţi, fraţi, surori);
- situaţia în care o persoană recunoaşte săvârşirea unei infracţiuni mai uşoare pentru a scăpa de răspundere pentru o infracţiune mai gravă (recunoaşte o infracţiune de furt, pe care nu a săvârşit-o pentru a scăpa de răspundere pentru o infracţiune de omor);
- constrângerea exercitată de către adevăratul făptuitor sau de către organul judiciar;
- sau cel care se autoacuză se află în eroare datorită unei false convingeri cu privire la propria responsabilitate.

Recunoaşterea poate fi integral falsă ori integral adevărată. Cel mai des întâlnită în practica judiciară este recunoaşterea parţial sinceră. Făptuitorul silit de evidenţa probelor, recunoaşte fapta, dar alături de elementele reale, adaugă circumstanţe false, sau pentru a-şi ameliora situaţia omite anumite împrejurări.

33. A. Ciopraga – **Criminalistica. Tratat de tactică**, Ed. Gama, 1996, pag. 245.

Astfel, se întâlnesc situaţii când învinuitul sau inculpatul este cercetat pentru mai multe infracţiuni, recunoaşte doar una dintre ele, negându-le pe celelalte. *Per a contrario*, când este urmărit pentru o singură infracţiune, care este posibil să fi fost comisă în condiţii agravante, recunoaşte fapta în forma ei simplă pentru a beneficia de o pedeapsă în limite mai reduse.

Organul judiciar, pentru a dezvălui caracterul fals al mărturisirii, are la îndemână câteva posibilităţi.

Atunci când recunoaşterea este integral falsă, declaraţiile celui care se autoacuză pot fi rezultatul fanteziei, situaţie care se datorează unor cauze de ordin patologic. În această ipoteză, cel chemat în faţa organului judiciar se acuză de săvârşirea unui fapt inexistent în realitate. Constatarea discordanţei dintre realitate şi declaraţiile date constituie dovada falsităţii mărturisirii. Acelaşi scop serveşte şi conţinutului declaraţiei al cărui conţinut şi aspect fantezist, poate să constituie un indiciu că ne aflăm în prezenţa unei recunoaşteri false, explicată de motive patologice.

Alteori fapta este săvârşită în realitate, iar acela care se autoacuză, a luat cunoştinţă de faptă, de la adevăratul autor, sau pe altă cale. În această ipoteză, organul judiciar se poate afla în posesia unor informaţii obţinute prin mijlocirea unor alte activităţi.

Organul judiciar cunoaşte împrejurări legate de acea infracţiune în urma cercetării modificărilor produse la locul săvârşirii infracţiunii. „Existenţa unor discrepanţe între constatările făcute nemijlocit de către organul judiciar şi declaraţiile date, poate constitui, ca şi în situaţia precedentă, dovada falsităţii recunoaşterii“[34].

Recunoaşterea falsă, ca de altfel şi cea sinceră, trebuie să cuprindă cât mai multe elemente de detaliu, prin întrebările adresate să se obţină date, care după ce au fost verificate, să poată demonstra caracterul fals al mărturisirii.

Altă tactică ce ar putea dezvălui nesinceritatea declaraţiei, este ascultarea repetată, ce pune în evidenţă existenţa unor contradicţii între o primă declaraţie şi cele ce i-au succedat. Eficient va fi şi procedeul întrebărilor cu privire la acele împrejurări pe care cel ce face o falsă mărturisire, dacă ar fi fost cu adevărat făptuitorul, în mod obligatoriu ar fi trebuit să le cunoască.

2.b) Nerecunoaşterea învinuirii aduse de către inculpat sau învinuit este cea mai tipică atitudine întâlnită în practica judiciară.

Importanţa deosebită a declaraţiilor învinuitului sau inculpatului pentru justa calificare şi soluţionare a unei cauze penale, face necesară şi obligatorie aplicarea

34. A. Ciopraga – **op.cit.**, pag. 248.

unor reguli tactice specifice, începând cu pregătirea ascultării şi terminând cu fixarea rezultatelor acesteia. Pregătirea ascultării trebuie minuţios organizată de la studierea materialului existent în cauză şi până la organizarea modului de desfăşurare a ascultării.

Un rol important îl joacă cunoaşterea personalităţii învinuitului ce are „o incidenţă directă şi imediată asupra tacticii de ascultare servind la conturarea ulterioară a laturii subiective a infracţiunii“[35]. Toate acestea trebuie avute în vedere în toate cazurile, deci inclusiv în cele prezentate anterior.

În cazul inculpatului sau învinuitului ce contestă învinuirea, criteriul de diferenţiere a procedeelor tactice de ascultare trebuie raportate la cazul particular în care se află acestea. Individualizarea procedeelor se va face în funcţie de natura şi gravitatea infracţiunii săvârşite, de caracterul probelor, adaptate toate acestea la personalitatea celui ascultat, la trăsăturile sale caracteriale şi temperamentale.

Personalitatea individului este pusă în lumină de însuşirile caracteriale şi temperamentale definitorii, cu trăsăturile care îl caracterizează ca individ. Astfel că „organul judiciar trebuie să fie înzestrat cu acea capacitate de a descifra trăsăturile de caracter, trăsăturile personalităţii învinuitului sau inculpatului de natură a explica poziţia pe care se situează, iar în raport cu aceasta să precizeze propria atitudine, propria linie tactică“[36].

Faţă de un învinuit sau inculpat care, atunci când informaţiile în posesia cărora se află organul judiciar, cât şi constatările directe sunt facilitate de contactul direct cu acesta, arată un caracter dârz, tenace, o capacitate de rezistenţă la eforturi prelungite, perseverenţă în minciună, trebuie adoptată o linie directă, energică, pe măsura rezistenţei opuse, menită a distruge sistemul său defensiv.

Aceeaşi metodă a mijloacelor severe, defensive se poate folosi şi atunci când învinuitul sau inculpatul aparţine tipului nervos, echilibrat, care se domină cu uşurinţă, ce reprimă până la un moment dat, manifestările specifice emoţiilor. Aceeaşi linie tactică se impune şi atunci când învinuitul sau inculpatul este un tip abil, insidios, perfid, inteligent, care are capacitatea de a aprecia autocritic efectul motivelor invocate, iar întrebările adresate de către organul judiciar le contracarează cu motivări plauzibile.

Din punct de vedere al temperamentului, procedeele tactice utilizate trebuie să difere după apartenenţa învinuitului sau inculpatului la tipul emoţional sau neemoţional.

35. E. Stancu – **Criminalistica**, vol. 2, Bucureşti, 1981 pag. 57.
36. A. Ciopraga – **op.cit.**, pag. 248.

Psihologia învinuitului sau inculpatului ce aparţine tipului emoţional, după săvârşirea infracţiunii, este dominată de un sentiment de regret, de remuşcare, de sentimentul vinovăţiei. În această situaţie, cea mai indicată tactică este atitudinea conciliantă, de înţelegere a situaţiei în care învinuitul sau inculpatul se află, a creării acelei atmosfere de apropiere propice recunoaşterii sincere a faptelor.

În cazul învinuitului sau inculpatului care aparţine tipului neemoţional, care nu încearcă mustrări de conştiinţă sau care, dacă există, sunt de o intensitate redusă, atitudinea de înţelegere a organului judiciar se dovedeşte a fi mai puţin eficientă. În această ipoteză, tactica utilizată trebuie să aibă la bază analiza faptelor, prezentarea riguroasă a probelor incriminatoare. Tactica folosită de organul judiciar „trebuie să se adreseze bunului simţ elementar, raţiunii ce dictează renunţarea la minciună şi într-o mai redusă măsură a sentimentelor. Finalitatea urmărită prin aplicarea acestor procedee este aceea de a convinge prin forţa faptelor, că vinovăţia învinuitului sau inculpatului este stabilită sau că va fi curând stabilită, şi că, aşa fiind, este logic să o constate“[37].

Temerea că recunoaşterea ar atrage oprobiul public, desconsiderarea şi supradimensionarea pedepsei ce îl aşteaptă, cât şi a gravităţii faptei.

Organul judiciar trebuie că ştie exact ce anume probe urmează a fi prezentate, numărul acestora, modalitatea şi momentul în care vor fi înfăţişate.

Necesitatea de a nu dezvălui, într-un anumit moment de desfăşurare a procesului, aspecte ce nu trebuiesc cunoscute de învinuit sau inculpat, este o regulă tactică potrivit căreia nu trebuie prezentate de odată toate probele de învinuire, ci acestea trebuie prezentate rând pe rând, la anumite intervale de timp. Dacă nu s-ar respecta acestea, organul judiciar ar comite o gravă greşeală ce ar putea avea repercusiuni asupra întregii activităţi de cercetare, pentru că s-ar găsi dezarmat în faţa învinuitului sau inculpatului ce se menţine pe poziţia negării faptelor, deoarece acesta intuieşte că probele deţinute de organul judiciar sunt insuficiente.

Prezentarea tuturor probelor ce confirmă învinuirea – ca procedeu tactic – se va folosi atunci când prin numărul şi caracterul lor demascator se asigură un efect psihologic cert, iar negarea în continuare, contestarea vinovăţiei, este inutilă.

Cunoaşterea şi identificarea motivelor reale ce explică rezistenţa opusă, este de asemenea, importantă. Negarea faptelor poate fi determinată de motivaţii şi de cauze diverse, cum ar fi:

- convingerea că împotriva sa nu sunt şi nu pot fi strânse probe suficiente, şi în lipsa nerecunoaşterii sale, nu poate fi tras la răspundere penală;

37. **Idem**, pag. 250.

- dorinţa de a nu dezvălui identitatea participanţilor la infracţiune, dacă printre aceştia se află persoane apropiate lui.

Dacă organul judiciar se află în posesia numai a câtorva din probele incriminatoare, iar prezentarea deodată a lor ar putea duce la dovedirea parţială a vinovăţiei lui, se va adopta procedeul tactic al prezentării izolate a probelor. Dacă faţă de dovezile aduse, învinuitul sau inculpatul furnizează noi explicaţii, activitatea de strângere a probelor trebuie continuată. Dacă se ajunge la situaţia în care organul judiciar a epuizat toate probele, iar învinuitul sau inculpatul sesizează aceasta, fie se întrerupe ascultarea, iar până la reluarea ei, organul judiciar va căuta să strângă alte probe, ori va continua ascultarea într-o altă direcţie astfel încât cel ascultat să nu-şi dea seama de ce probe dispune organul judiciar.

Tot de ordin tactic este şi alegerea momentului în care urmează a fi prezentate probele. Determinarea învinuitului sau inculpatului să renunţe la atitudinea de tăgăduire a faptelor depinde de alegerea judicioasă a celui mai propice moment, a momentului optim în care trebuie să prezinte probele ce confirmă vinovăţia. Modul în care ascultarea evoluează, caracterul, forţa demascatoarea a probei care urmează a fi prezentată, poziţia pe care se situează învinuitul sau inculpatul reprezintă tot atâtea împrejurări ce trebuie luate în considerare la identificarea celui mai potrivit moment pentru efectuarea aceste activităţi. Aprecierea exactă a stării psihice sub stăpânirea căreia se află învinuitul sau inculpatul reprezintă un element de care trebuie să se ţină seama neapărat. Stările de tensiune, de derută, reduc capacitatea de rezistenţă a învinuitului sau inculpatului şi de aceea reprezintă cele mai propice momente în care pot fi prezentate probele de învinuire.

Mai înainte de a se prezenta probele ce confirmă prezenţa celui ascultat la locul faptei, învinuitul sau inculpatul trebuie întrebat dacă a fost în acel loc, când, şi în ce împrejurare. În general, la astfel de întrebări se obţine un răspuns negativ, învinuitul sau inculpatul invocând un fals alibi. Acesta este momentul în care organul judiciar trebuie să intervină pentru demascarea minciunii, momentul în care învinuitul sau inculpatul contestă prezenţa sa la locul săvârşirii faptei. În acest caz ar fi greşit ales momentul dacă înainte de a i se cere învinuitului sau inculpatului vreo lămurire cu privire la acea împrejurare, s-ar recurge la prezentarea concluziilor de specialitate, pentru că acesta ar putea găsi uşor motivări plauzibile care să justifice prezenţa sa în acel loc.

În cursul audierii, sunt întâlnite şi situaţii când prezentarea unor probe este socotită inoportună, însă din motive de ordin tactic este indicat ca învinuitului sau inculpatului să i se facă cunoscut faptul că organul judiciar ar deţine astfel de probe, să se insinueze existenţa acestora.

În acest caz, normele eticii profesionale, ce trebuie să coordoneze atitudinea organului judiciar de-a lungul întregului proces, impun o comportare coerentă, incompatibilă cu inducerea în eroare a învinuitului sau inculpatului. Astfel, este interzisă încercarea de a convinge învinuitul sau inculpatul de inutilitatea negării pe considerentul că unul din participanţi ar fi recunoscut faptele, când de fapt nu este aşa, sau să se susţină că bunurile ce constituie produsul infracţiunii au fost găsite într-un anumit loc, la unul dintre complici, când de asemenea, nu este aşa. Acestei conduite i se opun mai multe justificări temeinice. Una dintre ele este faptul că este nedemnă o astfel de atitudine, constituind un obstacol în calea realizării rolului educativ al procesului penal. Apoi, o astfel de atitudine aduce prejudicii autorităţii, prestigiului celui pe care statul l-a investit cu atribuţii de organ judiciar. Nu în ultimul rând, acest fapt poate avea repercusiuni asupra reuşitei activităţii de cercetare, căci învinuitul sau inculpatul care constată că organul judiciar afirmă neadevăruri îşi va da seama că acesta nu este în posesia unor probe convingătoare, incriminatoare şi va continua să nege cu şi mai mare rezistenţă fapta.

Procedeul tactic cu o mare eficienţă îl constituie prezentarea probelor ce confirmă învinuirea, precum şi a celor ce infirmă apărările formulate de învinuit sau inculpat.

Experienţa activităţii de cercetare a infracţiunilor recomandă două principale procedee de prezentare a probelor incriminatoare faţă de învinuitul sau inculpatul care neagă faptele. Aceste două procedee sunt numite progresiv şi frontal de audiere sau de interogare ori de prezentare a probelor de învinuire. Utilizarea uneia sau alteia pun în discuţie chestiunea de ordin tactic a caracterului, a importanţei probelor ce urmează a fi prezentate într-un anumit stadiu de desfăşurare a ascultării învinuitului sau inculpatului şi în raport cu importanţa lor să se stabilească ordinea în care vor fi înfăţişate pentru a convinge pe cel ce contestă faptele de inutilitatea negării lor.

Pentru a se aprecia importanţa şi eficienţa probelor ce vor fi prezentate, ele trebuie raportate la faptele şi împrejurările a căror existenţă sau inexistenţă o dovedesc. Forţa doveditoare a unor probe este mai redusă, prin mijlocirea lor, se poate stabili doar existenţa unor împrejurări accesorii, iar la concluzia existenţei faptului principal, dovedirea săvârşirii infracţiunii şi a vinovăţiei făptuitorului, ajungându-se pe o cale ocolită.

Alte probe, care stabilesc existenţa faptului principal, fac direct dovada săvârşirii infracţiunii şi a vinovăţiei infractorului.

„După cum în cursul ascultării învinuiţilor sau inculpaţilor, înfăţişarea dovezilor în învinuire debutează cu probele cele mai importante sau cu cele mai puţin importante, în literatură şi în practica interogatoriilor se face distincţie între procedeele tactice progresiv şi frontal“[38].

Atunci când organul judiciar se află în posesia unor probe elocvente, puternice, cu privire la modul de comitere a unei infracţiuni, se poate utiliza procedeul tactic al evocării de către organul judiciar, episodic, a principalelor etape ale activităţii infracţionale, din primul şi până în ultimul moment al săvârşirii faptei.

Procedeele tactice în situaţiile în care infracţiunea cercetată a fost comisă fie în participaţie (procedeul ascultării unui participant despre activitatea celorlalţi), fie învinuitul sau inculpatul are o anumită experienţă în domeniul vieţii infracţionale şi pentru a-şi susţine nevinovăţia îşi creează un alibi (procedeul verificării timpului liber), sau fie la ascultarea învinuitului sau inculpatului participă mai multe organe judiciare, concomitent sau succesiv (ascultarea încrucişată, ascultarea repetată), vor fi detaliate în capitolul vizând „Strategiile de interogare“.

Indiferent de metodele sau procedeele tactice utilizate, ancheta penală modernă este incompatibilă cu tortura. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 4 al Convenţiei împotriva torturii şi a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, la care România a aderat prin Legea nr. 19/1990: „1) Fiecare stat parte veghează că toate actele de tortură constituie infracţiuni în raport cu dreptul său penal. Se va proceda tot astfel în legătură cu tentativa de a săvârşi tortura sau cu orice act comis de oricare persoană, care constituie complicitate sau participare la actul de tortură. 2) Fiecare stat parte consideră aceste infracţiuni ca fiind pasibile de pedepse corespunzătoare, dată fiind gravitatea lor“[39].

Prin **tortură**, în sensul Convenţiei, se înţelege **„orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenţie, o durere sau suferinţe puternice, fizice sau psihice, mai ales cu scopul de a obţine de la această persoană sau de la o persoană terţă informaţii sau mărturisiri“**.

Tortura, aşa cum este definită, are în vedere subiectul calificat pentru că în continuarea textului citat se stipulează că există tortură „atunci când o asemenea durere sau astfel de suferinţe sunt aplicate de către un agent al autorităţii publice sau la instigarea ori cu consimţământul expres sau tacit al unor asemenea persoane“[40].

Nu putem încheia problematica pe care o ridică ancheta judiciară din perpectivă psihologică fără a sublinia, încă o dată, impactul pozitiv al utilizării de către organele de anchetă judiciară din România (ale poliţiei şi Ministerului Public)

38. A. Ciopraga – **op.cit.**, pag. 251.
39. **Monitorul Oficial al României nr.** 112/10.10.1990.
40. Art. 1 din Convenţia împotriva torturii şi altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradate, în **Monitorul Oficial al României nr. 112/10.10.1990.**

a procedeelor biodetecţiei judiciare cărora, generalizând experienţa acumulată de mai bine de un deceniu, le-am consacrat un capitol special.

4.9. Aspecte psihologice privind calităţile personale ale anchetatorului

Experienţele legale şi morale, ca şi cele de competenţă care se formulează faţă de un anchetator, responsabil de aplicarea legii şi de protecţia societăţii în faţa recrudescenţei criminalităţii, justifică chiar şi o asemenea exagerare.

Exigenţele legale cer anchetatorului cunoaşterea profundă şi nuanţată a dispoziţiilor legii penale şi procesual penale, a drepturilor fundamentale ale omului, la care ar trebui să se raporteze în permanenţă; de asemenea, a modului în care legislaţia procesuală, îndeosebi cea din materia probelor, permite abordarea procedeelor de tactică şi metodică în efectuarea anchetei judiciare.

Exigenţele morale, într-o perspectivă mai largă, vizează raportarea reală şi sinceră a anchetatorului la valorile umane – perene de adevăr, dreptate, justiţie, bună-credinţă. Din acest punct de vedere anchetatorul va trebui să cunoască şi cât au fost de lezate valorile şi interesele legitime ale omului în colectivitatea semenilor săi, în lumina drepturilor şi obligaţiilor sale. Atitudinea generală a anchetatorului se raportează la suma de valori şi norme morale unanim acceptate, care se sprijină şi vin în întâmpinarea literei şi spiritului legii.

Exigenţele de competenţă au în vedere pregătirea modernă de specialitate, experienţa pozitivă, şi, nu în ultimul rând, abilitatea anchetatorului de a utiliza, în condiţiile pe care i le permite legea, tehnologia judiciară integrată ştiinţei criminalisticii, de a solicita contribuţia expertizelor de specialitate pe care le reclamă cauzele judiciare. Armonizarea, într-o sinteză echilibrată a cerinţelor generale ce fundamentează statutul deontologic al anchetatorului va permite acestuia să aplice legea conform gradului înalt de responsabilitate pe care îl cere profesia lui.

Interesante prevederi în sensul consideraţiilor menţionate sunt cuprinse în „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii", adoptat de Adunarea Generală a ONU, în decembrie 1979, din care cităm:

„Art. 1 – Persoanele răspunzătoare de aplicarea legii trebuie să se achite permanent de datoria pe care le-o impune legea, servind colectivitatea şi protejând orice persoană împotriva actelor ilegale, conform înaltului grad de responsabilitate pe care li-l cere profesia lor.

Art. 2 – În îndeplinirea sarcinilor pe care le au cei răspunzători de aplicarea legii trebuie să respecte şi să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane.

Art. 5 – Nici o persoană răspunzătoare de aplicarea legilor nu poate aplica, provoca ori tolera un act de tortură sau orice altă pedeapsă ori tratament crud(ă), inuman(ă) sau degradant(ă), nici nu poate invoca un ordin al superiorilor săi ori împrejurări excepţionale, cum ar fi: starea de război, o ameninţare contra securităţii naţionale, instabilitatea politică internă sau orice altă stare de excepţie, pentru a justifica tortura ori alte pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante".

Revista Internaţională de Poliţie Criminală, comentând aceste prevederi, subliniază: „Persoanele responsabile de aplicarea legilor ce se conformează dispoziţiilor prezentului Cod merită respectul, sprijinul moral activ şi concursul colectivităţii în care îşi exercită funcţiile, pe cel al serviciului de care aparţin, precum şi al colegilor lor"[41].

4.9.1. Calităţi psiho-intelectuale şi moral-afective ale anchetatorului

Între calităţile ce structurează profilul-intelectual şi moral-afectiv al anchetatorului, psihologia judiciară se opreşte în mod constant asupra **gândirii, memoriei, integrităţii senzoriale, echilibrului psihologic şi mai puţin sau deloc asupra capacităţii de a judeca diferite roluri şi a bunei-credinţe.**

Gândirea este un **proces psihic de integrare a informaţiei la nivel conceptual prin care subiectul cunoaşterii individuale „devine capabil să depăşească limitele hic et nunc ale percepţiei şi să pătrundă mai adânc, nu atât constatativ, cât mai ales comprehensiv – explicativ, în esenţa realităţii"**[42]. În cazul anchetatorului, gândirea sa orientată spre esenţa realităţii judiciare, a evenimentului, căci numai această esenţă poate fundamenta o soluţie judiciară, trebuie să se caracterizeze prin claritate, profunzime, rigoare şi să se bazeze pe un dezvoltat spirit critic autoreflexiv. De regulă, faptele relatate în ancheta judiciară par întotdeauna reale, verosimile, dar se întâmplă ca unele din afirmaţii să fie, mai ales la nivelul amănuntelor, contradictorii sau neplauzibile.

De aceea, pentru sesizarea inadvertenţelor, a decelării aspectelor reale de cele imaginare sau a semnificativului de nerelevant, anchetatorul trebuie să acţioneze cu perspicacitate şi o mare putere de discernământ. În felul acesta gândirea, ca proces psihic cognitiv, distinct de celelalte procese psihice cognitive, va putea să asigure:

a) calitatea informaţiei judiciare;

b) integrarea informaţiei în raport cu realitatea externă din care aceasta a fost extrasă (evenimentul judiciar);

41. **Revue Internationale de Police Criminelle nr. 358**, mai 1982, pag. 129-131.
42. Golu M. – **Principiile psihologiei cibernetice**, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, pag. 158.

c) informaţia să fie codificată într-un limbaj care să exprime în mod fidel esenţa evenimentului judiciar.

Memoria[43]. În cadrul sistemului psihic, memoria ocupă un loc distinct şi are o individualitate specifică. **Ea prezintă un subsistem, ale cărui elemente le constituie conţinuturile informaţionale elaborate în cursul comunicaţiei anterioare a individului cu mediul extern şi a cărui dinamică rezidă în transformările de tip *integrativ sau instrumental executiv* efectuate de grupuri speciale de operatori asupra acestor conţinuturi**. Astfel spus, într-o primă aproximare, memoria este ceea ce se obţine în urma operaţiilor de stocare şi conservare a informaţiei despre stările surselor externe şi despre acţiunile şi trăirile subiective în raport cu ele. În structura memoriei nu vom găsi obiecte şi evenimente ca stare, ci mesaje informaţionale de tipul ***codurilor – imagine, codurilor simbolic-conceptuale*** sau ***codurilor „tensiunilor" sau „relaxărilor"*** variabilelor motivaţionale afective. Caracteristica principală a acestor mesaje constă în faptul că ele dau „***dimensiunea istorică***" a sistemului psihic şi a sistemului personalităţii în ansamblu, legând în timp şi după principiul opus direcţiei de scurgere a timpului – cel al reversibilităţii sau recursivităţii – stările şi comportamentele anterioare de cele actuale"[44].

În activitatea de stabilire, pe bază de probe, a stării de fapt, anchetatorul operează reversibil şi recursiv. Pe de altă parte, în procesul de coroborare şi verificare a probelor, anchetatorul stochează informaţiile şi „menţine continuitatea fluxului informaţional în cadrul sistemelor analizatorilor un timp suficient pentru codificare – recodificare, prelucrare şi interpretare"[45].

Anchetatorului îi este necesară memoria de lungă durată, adică acea memorie care prezintă „principalul rezervor de păstrare a experienţei acumulate în cursul activităţii anterioare"[46]. „Memoria de lungă durată nu cuprinde numai informaţie pur constatativă despre evenimentele percepute sau trăite, ci şi evaluările, interpretările ei prin prisma unor criterii şi etaloane de esenţă socio-culturală, ştiinţifică, filozofică, etică, estetică etc."[47].

Este limpede că întrucât ancheta judiciară debutează la nivelul fiecărui partener al relaţiilor interpersonale, în mod oral, anchetatorului îi este necesară şi

43. **Idem**, pag. 209-227.
44. **Idem**, pag. 210.
45. **Idem**, pag. 221-222.
46. **Idem**, pag. 225.
47. **Idem**, pag. 226.

memoria de scurtă durată pentru a reuşi să consemneze şi în scris relatările partenerilor relaţiei, operaţiune care este ulterioară convorbirii.

Integritatea senzorială are în vedere **condiţia fiziologică normală a analizatorilor anchetatorului, cunoscut fiind că „valorile funcţiei sensibilităţii sunt supuse unor oscilaţii ca urmare a fenomenelor de adaptare, depresie, oboseală, involuţie, sau a celor de sensibilizare, contrast, învăţare (evoluţie)"**[48]. Integritatea senzorială a anchetatorului constituie fundamentul psihofiziologic al corectitudinii şi exactităţii redactării documentelor de anchetă ce constituie suportul material al mijloacelor de probă. De aceea, anchetatorul trebuie să posede o stare corespunzătoare a sănătăţii şi să dispună de o mare capacitate de efort voluntar. Integritatea senzorială defineşte în ultimă analiză personalitatea anchetatorului, permiţându-i acestuia un comportament profesional echilibrat pe fondul psiho-fiziologic general pozitiv.

Echilibrul emoţional vizează **componenta afectivă a psihicului anchetatorului**. Procesele afective iau naştere prin „corelare informaţională, din perspectiva sarcinilor de reglare sau a stării echilibrului optim, a cursului evenimentelor din planul intern al subiectului"[49].

Complexitatea şi durabilitatea contactelor comunicaţionale specifice activităţilor de anchetă judiciară implică întotdeauna acţiunea mai puternică sau mai slabă a unui factor de noutate, declanşând mecanismul psihic al afectivităţii ce se poate exterioriza prin manifestări incompatibile cu profesiunea de anchetator, cum ar fi: dezgustul, plictiseala, sila, agresivitatea etc. Asemenea manifestări trebuie contracarate prin autocontrolul pe care şi-l impune anchetatorul şi exerciţiul perseverent al răbdării, toleranţei, disponibilităţii de a asculta şi stăpânirii de sine.

Dacă anchetatorul nu va reuşi să-şi asigure „o suprafaţă psihică perfect plană" şi, prin manifestările sale negative, va apare în faţa interlocutorului ca un om impresionabil, nervos, agresiv, frământat de problemele proprii, atunci în cadrul general al desfăşurării anchetei va deveni precar, şansele de realizare a scopurilor propuse diminuându-se.

Echilibrul emoţional al anchetatorului este condiţionat şi de lipsa de prejudecăţi sau a duşmăniei faţă de persoana anchetată. Importante garanţii juridice pentru eliminarea prejudecăţilor sunt stabilite în art. 267 C.p. care, incriminând tortura, menţionează în mod expres „pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea". De asemenea, în art. 2 din „Codul de conduită pentru persoanele

48. **Idem**, pag. 130.
49. **Idem**, pag. 249.

răspunzătoare" de aplicarea legii este stabilită obligaţia juridică a acestora „să respecte şi să protejeze demnitatea umană, să apere drepturile fundamentale ale oricărei persoane". Este, credem, în afara oricărei discuţii că dispoziţiile documentului de drept internaţional citate oglindesc preocuparea legislaţiei penale moderne pentru înlăturarea prejudecăţilor din conduita autorităţilor judiciare răspunzătoare de aplicarea legii.

Importante din perspectiva echilibrului psihologic al anchetatorului sunt şi dispoziţiile art. 7 şi 8 din Codul de conduită în conformitate cu care:

„Art. 7 – Persoanele care răspund de aplicarea legilor nu trebuie să comită nici un act de corupţie. Ele trebuie să se opună cu vigoare oricăror acte de acest gen şi să le combată.

Art. 8 – Persoanele răspunzătoare de aplicarea legilor trebuie să respecte legea şi prezentul Cod. De asemenea, ele trebuie să împiedice orice încălcare a legii sau a prezentului Cod şi să li se supună cu hotărâre, cu întreaga lor capacitate".

Capacitatea anchetatorului de a judeca protagoniştilor din afacerile judiciare.

În literatura de specialitate se apreciază că anchetatorului îi este necesară şi o capacitate actoricească pentru a putea, la nevoie, să simuleze perfect orice stare sau trăire, sau să joace orice personaj pentru a-i înţelege mai bine motivele, stările afective şi reacţiile existente în momentul comiterii faptei şi, în general întreaga personalitate.

În activitatea de anchetă judiciară nu se justifică, nici legal şi nici moral, procedeele artei teatrale şi nici scenariile. Anchetatorul nu joacă un rol de infractor sau victimă, „nu intră în pielea infractorului sau victimei", aceasta fiind numai expresia metaforică a abilităţii anchetatorului, inteligenţei şi talentului său profesional de a intui jocul infractorului sau al falsei victime.

Ancheta judiciară prezintă o anumită duritate, fiind presărată cu obstacole, cu răsturnări de situaţii, cu coincidenţe stranii care solicită la maximum inteligenţa, priceperea şi rezistenţa psihică a anchetatorului.

Legislaţia procesuală asigură un cadru juridic adecvat anchetei, sobru şi solemn, procedee suficiente pentru descoperirea adevărului, principii şi garanţii corespunzătoare pentru asigurarea drepturilor şi respectarea demnităţii fiecărui participant la procesul penal, nefiind necesar împrumutul procedeelor din arta dramatică. De asemenea, metodele tactice, tehnica criminalistică, ca şi cunoştinţele operaţionale de psihologie judiciară permit identificarea autorilor şi adevărul faptelor lor în condiţiile impuse de standardele moderne ale procesului penal.

Pentru toate aceste argumente, teza jucării rolurilor de către anchetator, după procedeele artei dramatice, ni se pare vetustă. În realitate, anchetatorul face mai

mult ştiinţă decât artă. Că uneori anumite rezolvări sunt spectaculoase, aceasta depinde tot de ştiinţa anchetatorului.

În realitatea judiciară nemijlocită cu care se confruntă anchetatorul, actul profesional frecvent utilizat este cel al analizei şi judecării rolurilor pe care diferitele persoane implicate în afacerile judiciare le joacă şi dacă acestea sunt reale sau fictive[50].

În toate cazurile prezentate activitatea anchetatorului a fost una cerebrală, de analiză psihologică a comportamentului persoanelor aflate în relaţia sa profesională. Această activitate s-a fundamentat pe informaţiile obţinute în anchetă, pe logica sau lipsa de logică a faptelor sau a unor împrejurări legate de faptă, pe analiza contradicţiilor apărute în anchetă.

Tactica de cercetare în exemplele prezentate se constituie pe indicii de probabilitate ce se grupează în algoritmul „ipotezelor pereche", specific în disimularea faptelor penale, algoritm frecvent utilizat în ancheta judiciară,

---

50. **Iată câteva exemple în acest sens:**

1. Şeful grupei de pază şi gardă al unui demnitar, audiat în cazul unui furt de valută de la reşedinţa demnitarului, fiind întrebat pe cine suspicionează, a furnizat o listă de suspecţi, sugerând verificarea minuţioasă a acestora pe perioada timpului critic. În acest stadiu al anchetei a intervenit psihologicul care, situându-se pe ipoteza judecării rolului pe care şi l-a asumat şeful gărzii demnitarului de a coopera cu anchetatorul, şi-a pus problema dacă acesta este un rol real, adică şi-a propus să-i judece rolul din perspectivă psihologică. Temeiurile acestui demers sau indiciile de probabilitate spre versiunea opusă celei susţinute de şeful gărzii au fost furnizate de lipsa oricăror urme la faţa locului, după o cercetare criminalistică „lege artis". În consecinţă i s-a propus şefului gărzii să urmeze procedura firească a investigaţiei vizând detecţia comportamentului simulat pentru a fi exclus din cercul suspecţilor şi pentru ca anchetatorul să se convingă că sprijinul pe care s-a declarat dispus să-l ofere anchetei judiciare este dezinteresat şi de bună-credinţă. Cel în cauză a acceptat testarea, necunoscând că aceasta se va face prin biodetecţie. Când însă s-a aflat în laboratorul de testare psihologică, în faţa aparatului „Polygraph", despre eficienţa căruia era foarte bine informat (din surse străine) a recunoscut fără nici o ezitare că este autorul furtului valutei pe care trebuia să o păzească.

Cazul a fost soluţionat în urma şocului psihologic creat de impactul tehnicii de biodetecţie asupra unei persoane perfect documentate despre metodologia de testare şi rezultatele acesteia, la mai puţin de 2 ore de la primul contact cu organele de anchetă ale poliţiei judiciare ale Inspectoratului de Poliţie a Municipiului Bucureşti. O lovitură de teatru s-ar putea afirma. La prima vedere, da. Procedeul utilizat are însă o fundamentare ştiinţifică, de psihologie judiciară, îndelung exersată şi validată de zeci de cazuri.

2. Un soţ reclamă dispariţia soţiei de la domiciliul conjugal, susţinând şi versiunea unei posibile aventuri amoroase. În mod surprinzător, prin utilizarea unor martori mincinoşi, direcţionaţi subtil spre organele de anchetă, soţul obţine confirmarea oficială a fugii soţiei cu un amant. Evident o soluţie eronată. După 3 ani de la reclamaţie, printr-o acţiune de judecare a rolului soţului, ce s-a declanşat în urma unei reclamaţii a părinţilor dispărutei, cu sprijinul biodetecţiei, se stabileşte rolul real al soţului – acela de ucigaş al soţiei sale – al cărei cadavru l-a ascuns într-o fântână.

3. Un afacerist reclamă că a fost tâlhărit de autori necunoscuţi, în holul de la intrarea în locuinţa sa, prilej cu care i s-a luat o importantă sumă de bani. Leziunile constatate prin certificatul medico-legal sunt însă disproporţionate şi atipice în raport cu descrierea agresiunii din plângerea penală. La o analiză psihologică de fineţe a conţinutului reclamaţiei, transpiră ipoteza înscenării. Testul de specialitate, constând în verificarea prin biodetecţie a sincerităţii reclamaţiei, infirmă rolul de victimă şi îl confirmă pe cel de escroc, pentru că prin reclamarea tâlhăriei afaceristul a intenţionat să-şi însuşească sumele aparţinând asociaţilor săi.

4. Pentru a-şi motiva lipsa de acasă, în faţa părinţilor, o tânără reclamă că a fost victima unui viol, săvârşit de trei tineri. Fiind testat rolul de victimă al tinerei, acesta nu se confirmă. Testul asupra tinerilor îi inocentează. Aşadar, „victima" era autoarea unei plângeri penale calomnioase, iar „infractorii" inocenţi.

îndeosebi în cauzele complicate în care este implicată şi activitatea laboratorului de psihologie judiciară. Un sinoptic simplu este edificator pentru a învedera ceea ce înseamnă o „ipoteză pereche".

Versiunea reclamată (falsă)	Versiunea anchetei (adevărată)
Dispariţie de persoane	Omor
Accident rutier	Omor
Incendiu cu victimă	Omor
Sinucidere	Omor
Tâlhărie cu autor necunoscut	Inexistenţa faptei (înscenare)
Furt cu autor necunoscut	Inexistenţa faptei (înscenare)
Viol comis în grup	Inexistenţa faptei (înscenare)
Furt din avutul public	Delapidare

În asemenea situaţii cercetările bazate pe algoritmul „ipotezelor pereche" aduc în faţa anchetatorului datele (indicii) de disimulare care se polarizează în jurul versiunii anchetei şi care, în mod firesc, îl orientează pe anchetator spre actul profesional al judecării şi stabilirii adevăratului rol al protagoniştilor cazului judiciar.

În toate situaţiile de infracţiuni disimulate au apărut perioade de blocaj a anchetei, lipsa acută de informaţii autentice i-a obligat pe anchetatori, pornind de la particularităţile cazului, să reconstituie variante a unor posibile moduri de acţiune, să încerce să penetreze necunoscutul. Toate aceste activităţi, esenţialmente psihologice, nu sunt altceva decât activităţi de inferenţă operativă, de efort cerebral, de căutări care depăşesc, indiscutabil, un simplu joc dramatic.

Prin urmare, anchetatorul nu joacă roluri, activitatea sa nu este cea a unui actor, ci esenţa activităţii sale constă în a gândi şi, aşa cum constată Jean Piaget: „a gândi înseamnă, în primul rând, a experimenta mental pentru a se putea trece de la problemă la ipoteză, de la aceasta la verificarea ei". A gândi logic (a experimenta logic, cum se exprimă Piaget) implică posibilitatea unui control conştient asupra cursului operaţiilor mentale, asupra mecanismului acestor operaţiuni. Ori, acest control implică, în mod necesar, posibilitatea de a ne desprinde de succesiunea faptelor mentale, posibilitatea de a reveni la punctul de plecare, de a reface sau reconstitui unele secvenţe etc., „într-un cuvânt, capacitatea reversibilităţii"[51].

Acestea sunt argumentele pentru care pledăm pentru judecarea rolurilor, nu pentru jucarea lor, pornind – aşa cum sublinia Piaget – de la problema (de soluţionat) la ipoteză, iar de la aceasta la verificarea ei.

51. Piaget, J. – **Psihologia inteligenţei**, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, pag. 9.

În mod practic, acesta este algoritmul anchetatorului în situaţia „ipotezelor pereche": problema de soluţionat pusă în actul de sesizare este transpusă în „ipotezele pereche", iar apoi se trece la verificarea acestora, una trebuind să se confirme, iar a doua, evident, să fie infirmată. Nu de puţine ori, cazuri judiciare deosebit de grele au fost rezolvate prin utilizarea biodetecţiei judiciare[52].

Buna-credinţă. Anchetatorul, magistratul, trebuie să fie profesionişti de bună-credinţă. În ce măsură buna-credinţă îşi justifică tratarea într-un curs de psihologie judiciară vom încerca să demonstrăm în consideraţiile următoare.

Buna-credinţă s-a cristalizat ca un concept juridic fundamental în dreptul roman şi este specific sistemelor de drept din familia romano-germanică, deci şi sistemului de drept român. În lucrarea, pe care o considerăm de referinţă în materia bunei-credinţe, „Buna-credinţă în raporturile juridice civile", este citată şi definiţia ilustrului om politic, filosof, scriitor şi jurist roman Marcus Tullius Cicero, conform căreia buna-credinţă constă în: „sinceritate în cuvinte (veritas) şi fidelitate (constantia) în angajamente"[53]. „Pornind de la această definiţie, se poate spune că faptele generatoare ale bunei-credinţe creează două stări de concordanţă sau de conformitate: pe de o parte, conformitatea între ceea ce omul gândeşte şi ceea ce el afirmă (sinceritate în cuvinte), iar pe de altă parte, conformitatea între cuvinte şi actele sale (fidelitatea în angajamente)"[54]. La rândul lor, doctrinele moderne de drept dau diferite definiţii bunei-credinţe, toate pornind însă de la cunoscuta maximă romană *„Honeste vivere, alterum non laedare, suum quique tribunere"*.

Având în vedere ideea fundamentală ce ne preocupă, respectiv buna-credinţă a anchetatorului, am preferat, după autorul citat, o definiţie analitică şi deci mai didactică, pornind de la convingerea că o prezentare a laturilor conceptului bunei-credinţe în ştiinţa şi practica dreptului (aceasta din urmă incluzând şi exerciţiul psihologiei judiciare) serveşte mai eficient deontologia activităţii de anchetator şi ideea de justiţie.

Aşadar, laturile conceptului bunei-credinţe pot fi grupate în următoarea ordine:

a) un grup de fapte psihologice determinate care alcătuiesc onestitatea (*„honeste vivere"*) constând în: loialitate, prudenţă, ordine şi temperanţă, toate acestea având un conţinut etic;
b) un grup de elemente intrate în sfera dreptului ca o consecinţă a faptelor psihologice menţionate şi anume: intenţia dreaptă, diligenţa, liceitatea şi abţinerea de la producerea prejudiciului[55].

52. A se vedea cazuistica din capitolul dedicat acestei probleme.
53. Gherasim D. – **Buna-credinţă în raporturile juridice civile**, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1981, pag. 7.
54. **Idem**, pag. 24-35.
55. **Idem**, pag. 34.

Cum se caracterizează aceste elemente în activitatea anchetatorului şi magistratului, vom încerca să răspundem, pornind de la datele pe care le furnizează practica anchetei şi a instanţelor penale:

- **intenţia dreaptă**: subordonarea activităţii autorităţilor judiciare obiectivului aflării adevărului, respectării legii şi ordinii de drept; respingerea oricăror ingerinţe în actul de justiţie; soluţionarea cauzelor numai pe probe certe;
- **diligenţa**: circumscrierea eforturilor de soluţionare a cauzelor judiciare în limitele admise de procedurile legale; evitarea abuzurilor de orice fel;
- **liceitatea**: utilizarea în ancheta judiciară numai a procedurilor admise de legislaţia procesual penală şi procesual civilă; respectarea garanţiilor procesuale, a prezumţiei de nevinovăţie şi a dreptului la apărare, precum şi a drepturilor omului stipulate în actele de drept internaţional, fără nici un fel de discriminare;
- **abţinerea de la producerea prejudiciilor**: observarea posibilelor vicii în activitatea de urmărire penală sau de judecată, sesizarea şi înlăturarea acestora; receptivitate la cererile apărării faţă de posibilele prejudicii.

Buna-credinţă va trebui să conducă la soluţii temeinice şi legale atât în activitatea de urmărire penală, cât şi în cea a instanţelor judiciare.

În antiteză cu buna-credinţă, „reaua-credinţă" se va fonda întotdeauna pe fapte psihologice situate exact la antipodul celor menţionate, adică: intenţie răufăcătoare, imprudenţă, ilicitate şi vătămare, toate ca rezultat al lipsei de onestitate.

4.10. Intima convingere

Vom porni la analiza acestui concept de la Hagel care, în „Principiile filosofiei dreptului", sublinia: „ultimul cuvânt în decizie îl constituie convingerea subiectivă şi conştiinţa (animi sententia), aşa cum, în ce priveşte dovada, care se sprijină pe declaraţii şi mărturii ale altora, jurământul rămâne garanţia ultimă, deşi subiectivă"[56].

Dacă pentru mărturii, jurământul rămâne garanţie ultimă, se pune în mod firesc întrebarea care este garanţia ultimă a intimei convingeri pe care se fundamentează o soluţie judiciară. Din perspectivă psihologică această garanţie nu poate fi alta decât respectarea de către anchetator a principiilor şi legilor de formare a probelor, a utilizării criteriilor psihologice, iar din perspectivă etică, garanţia este moralitatea anchetatorului şi buna sa credinţă.

56. Hegel G.F.W. – **Principiile filosofiei dreptului**, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1963, pag. 256.

Din perspectiva judiciară, garanţia intimei convingeri este dublă, pornind de la principiul constituţional al separaţiei puterilor în stat, care trebuie prevăzut expres în orice constituţie democratică şi terminând cu principiul independenţei magistraţilor şi supunerii lor numai legii. Credem că această dublă garanţie este obligatorie şi pentru celelalte categorii ce funcţionează în sistemul autorităţilor judiciare, răspunzătoare de corecta aplicare a legilor.

În plus, legea organică de organizare judecătorească stabileşte şi inamovibilitatea magistraţilor pentru că, din categoria mare a celor ce contribuie la înfăptuirea actului de justiţie, magistraţii sunt aceia care soluţionează cauzele penale, constatând că, prezumţia de nevinovăţie a început să nu mai funcţioneze în favoarea inculpatului, acesta fiind declarat vinovat.

În ultimă analiză există şi un drept la intimă convingere, pe care se fundamentează posibilitatea magistraţilor ce constituie un complet de judecată de-a avea opinie separată.

Pentru a asigura corecta funcţionare a intimei convingeri şi a feri deliberarea de orice influenţă, aceasta va avea loc imediat după încheierea dezbaterilor şi se va face în secret. La deliberare nu asistă nici reprezentantul Ministerului Public şi nici grefierul. Judecătorii vor delibera mai întâi asupra chestiunilor de fapt, deci cele strâns legate de probaţiune şi apoi asupra celor de drept, adică calificarea faptului şi aplicarea pedepsei.

În Codul de procedură penală în vigoare se menţionează că „toţi membrii completului de judecată au îndatorirea să-şi spună părerea asupra fiecărei chestiuni" (art. 343, alin. 4); „Preşedintele îşi spune părerea cel din urmă" (art. 343, alin. 5).

În art. 324, alin. 2 din Codul de procedură penală Carol al II-lea, se pretinde că părerile sunt culese de preşedinte începând cu judecătorul cel mai mic în grad şi continuând în ordinea numirilor. Evident legiuitorul a ţinut seama în această reglementare de un însemnat motiv psihologic: „pentru că judecătorii cu o experienţă mai mare, deci cu o prestanţă faţă de ceilalţi, să nu îi influenţeze"[57].

Prin urmare şi instituţia deliberării are o componentă psihologică, mai puţin relevantă în literatura de specialitate.

Oricum, procesele psihologice ale deliberării pot fi surprinse în motivarea hotărârilor judecătoreşti, care sunt opera gândirii magistraţilor şi care, volens-nolens, încorporează şi psihologia lor.

57. Vrăbiescu G. – **Curs de procedură penală**, Ediţia a II-a, revăzută şi întregită conform ultimelor modificări aduse Codului de Procedură Penală Carol al II-lea, pag. 413.

Credem că intima convingere este o stare psihologică comună tuturor oamenilor în legătură cu părerea lor fermă, de neclintit despre anumite fenomene, evenimente, situaţii etc.

În drept, intima convingere este starea psihologică a persoanelor răspunzătoare de aplicarea legilor, bazată pe buna-credinţă, care sunt împăcate cu propria lor **conştiinţă morală**, care i-a călăuzit în aflarea adevărului, prin utilizarea mijloacelor legale şi în stabilirea măsurilor legale consecutive stărilor de fapt stabilite.

Mai rămâne, în mod evident, validarea acestei convingeri intime, care va opera în momentul rămânerii definitive a hotărârii ce o încorporează.

Credem, în finalul tuturor consideraţiilor expuse, că structura anchetei judiciare realizată din perspectivă psihologică poate şi trebuie să fie sistemul de referinţă al temeiurilor unor soluţii judiciare fundamentale pe adevăr şi justiţie.

4.11. Modele de conduită şi tipuri de anchetatori

Contactul îndelungat cu învinuiţii ori inculpaţii, în situaţii şi împrejurări complexe, îşi pune amprenta formativă în educarea (în condiţiile unui fond nativ existent) la anchetatori a unor calităţi speciale ca: perspicacitatea, spiritul de observaţie, insistenţa, subtilitatea deducţiilor şi sintezelor, rapiditatea sesizării unor relaţii şi forţa argumentării logice, a căror rezultantă formează intuiţia profesională, aşa-zisul fler. Un anchetator bun trebuie să fie o persoană căreia să-i placă să lucreze cu oamenii, pentru că, nu va reuşi niciodată să câştige încrederea şi respectul celui ascultat, nu va poseda niciodată forţa de persuasiune, ca o condiţie absolut necesară unei interogări eficiente.

Anchetatorul trebuie să posede capacitatea de a se exprima clar şi de a discuta în mod inteligent, atribut al unei gândiri suple şi mobile şi al unui înalt grad de profesionalism[58].

În contextul exigenţelor menţionate sunt incompatibile deontologic: mulţumirea de sine generată de încrederea exagerată în propriile calităţi şi în experienţa proprie; ruperea contactului cu elementele teoretice sau de noutate din profesiune, instalarea stereotipurilor, automatismelor şi spiritului rutinei; bănuiala excesivă privind orice persoană anchetată; tendinţa de a suspecta orice om de activitate infracţională; amplificarea nefondată a unor date sau exagerarea semnificaţiei acordată unor gesturi şi manifestări secundare din conduita celor anchetaţi; modul uneori absent sau defectuos de a formula întrebări; impertinenţă, aroganţă sau chiar vulgaritate în relaţiile cu persoanele anchetate ş.a.[59].

58. Altavilla E. – **Psihologia giudiziaria** vol. I, Unione tipografico – editrice torinesse, 1955, pag. 902-908.
59. **Idem**, pag. 866-882.

La toate acestea se adaugă atitudini absolut particulare adoptate în raport cu categoriile de învinuiţi: vanitoşi, orgolioşi, sensibili la flatare şi la aprecieri, care-şi fac din statutul de infractor un renume. Oricum, a începe ascultarea fără a fi cunoscut în profunzime persoana celui cu care urmează confruntarea este ca şi aruncarea în valuri fără cunoaşterea înotului. La toate acestea se adaugă o serie de ***calităţi profesionale***, între care: obişnuinţa de a privi interlocutorii în ochi pe tot parcursul ascultării, sondându-le şi interpretându-le corect comportamentul expresiv în raport cu întrebările semnificative; deprinderea de a asigura anchetei liniştea şi intimitatea necesară; deprinderea anchetatorului de a nu-şi permite gesturi de nervozitate, ticuri, ridicarea tonului ori alte accese de slăbiciune; deprinderea de a intra în anchetă cu încredere în capacitatea personală, calm şi echilibrat, precum şi tăria morală de a mai insista încă puţin din momentul în care s-a ajuns la concluzia că totul este zadarnic.

Studierea comportamentului anchetatorilor, în relaţia anchetator – anchetat, a condus la diferite clasificări, între care cea mai frecvent întâlnită în literatura de specialitate îi categoriseşte pe anchetatori în următoarea tipologie, frecvent întâlnită şi în clasificarea tipurilor de conducători:

Anchetatorul temperat: se caracterizează printr-un comportament firesc, îşi ascultă cu atenţie şi interes interlocutorul, răbdător, calm şi analitic. Intervine oportun şi eficient, cu tactul corespunzător situaţiei, pentru lămurirea aspectelor esenţiale ce interesează ancheta.

Anchetatorul amabil: manifestă o anumită transparenţă în relaţia cu interlocutorul şi jovialitate, nu ezită să-şi trateze interlocutorul cu o ţigară sau o cafea. Atmosfera degajată pe care o creează oferă premisele unui studiu psihologic mai adecvat a anchetatului. Dacă amabilitatea nu este constatată, echilibrul anchetei se poate rupe, anchetatul se inhibă, iar investigaţia poate fi compromisă.

Anchetatorul autoritar: se particularizează printr-o atitudine rigidă, gravă, cu accent de solemnitate, impunându-şi la modul imperativ voinţa în faţa interlocutorului. Nu este interesat în studiul psihologiei anchetatului şi din această cauză nu găseşte modalităţile optime de a stimula pozitiv convorbirea. Anchetatorul autoritar mizează mai mult pe intimidarea anchetatului decât pe stimularea psihologică a acestuia pentru a coopera.

Anchetatorul vorbăreţ: este un tip complexat de necesitatea afirmării sau necesitatea de a se descărca de o tensiune afectivă, iar logoreea este modalitatea de a se elibera de aceste stări. Din motivele menţionate, sau a altora asemănătoare, anchetatorul vorbăreţ intervine inoportun şi lipsit de eficienţă în relatările anchetatului, putând compromite ancheta.

Anchetatorul cabotin: este cel care exagerează în utilizarea procedeelor actoriceşti, ce caracterizează stilul unor anchetatori. Asemenea exagerări pot provoca stări impropii pentru ancheta judiciară, cum ar fi: amuzamentul, dispreţul, penibilitatea sau chiar inhibarea anchetatului, situaţii ce pot prejudicia rezultatele anchetei.

Anchetatorul patern: adoptă un comportament blând în anchetă, manifestând uneori chiar compasiune faţă de anchetat. Asemenea atitudini pot fi speculate de infractorii recidivişti care nu vor ezita să-şi atenueze faptele.

Nu am inclus în acestă clasificare pe **anchetatorii violenţi**, întrucât în sistemul judiciar modern existenţa acestora este greu de imaginat. Istoria cunoaşte însă această categorie de anchetatori sub diverse denumiri, între care cea mai frecventă este aceea a **anchetatorilor torţionari**, categorie specifică sistemelor judiciare ale statelor totalitariste.

5. Simptomatica comportamentului simulat[1]

- **aparent-inaparent pe terenul duplicităţii**
- **indici orientativi în detecţia matricei infracţionale**
- **tehnica „lie detector"**

„... Poligraful este un mijloc auxiliar de investigaţie foarte folositor dacă rezultatele obţinute cu ajutorul său sunt operativ valorificate în cadrul urmăririi penale... Departe de a fi un mijloc de probă, el nu poate înlocui o temeinică muncă operativă şi de cercetare, ci va trebui înţeles ca fiind un instrument aparţinând tehnicii şi tacticii criminalistice, cu ajutorul căruia se elimină tatonările, se diminuează riscurile injustiţiei şi se dă o corectă orientare primelor activităţi ce decurg din interogarea persoanelor incluse în cercurile de bănuiţi... Investigaţia poligraf are un specific aparte, este din toată criminalistica singura care atacă bănuitul direct în structura sa mentală, perversă, predilect duplicitară (matricea infracţională), terenul ei fiind mult mai fragil decât acela al prelucrării urmelor create de om...

De aceea suntem primii care avertizăm că a nu ţine seama de relativitatea concluziilor investigaţiilor poligraf este tot atât de grav cu a le acorda un credit total sau a le ignora cu desăvârşire..."

„... Omul se poate ascunde de multe dar de sine nu..."

Secţiunea I – Comportamentul infracţional din perspectiva psihologică

5.1.1. Consideraţii de psihologie judiciară asupra vinovăţiei ca atitudine psihică şi realitate juridică

În săvârşirea faptei ce prezintă pericol social se reflectă o anumită poziţie a făptuitorului faţă de valorile sociale ocrotite prin normele dreptului penal, ceea ce face ca infracţiunea să fie caracterizată de lege şi printr-o **trăsătură de natură morală, subiectivă, constând în vinovăţia făptuitorului, adică fapta să fie expresia unei anumite atitudini psihice a subiectului în ceea ce priveşte voinţa de a săvârşi fapta şi conştiinţa caracterului şi a urmărilor acesteia.**

Astfel spus, fapta este o expresie materializată a proceselor psihice contrare intereselor şi valorilor sociale protejate prin norme juridice.

1. Pentru interesante aspecte interdisciplinare, specialiştii şi studenţii pot aprofunda în cap. VII – **Biodetecţia judiciară** din N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi – **Psihologia judiciară**, Ed. Şansa, Bucureşti, 1992 (în accepţiunea lector univ. avocat Zdrenghea – Şcoala românească de biotetecţie).

Vinovăţia constă în atitudinea psihică a (persoanei) făptuitorului faţă de fapta socialmente periculoasă săvârşită de el şi faţă de consecinţele acelei fapte, adică atitudinea psihică pe care autorul a avut-o la momentul săvârşirii faptei ilicite, mai exact, la momentul imediat anterior săvârşirii acesteia, faţă de faptă şi urmările ei.

a) Teoria normativă a vinovăţiei

Pentru prima dată, Frank Reinhard a conceput vinovăţia ca o judecată de valoare asupra conţinutului psihic al faptei, ea exprimând un raport de contrarietate între voinţa subiectului şi norma de drept, fiind resimţită la nivel afectiv ca trăire, sentiment de culpabilitate.

În ceea ce priveşte cele două forme sub care se exprimă vinovăţia – intenţia şi culpa – se consideră că faptul intenţionat este un fapt involuntar care nu trebuia produs, caz în care se reproşează voinţei că nu a împiedicat producerea faptei.

Vinovăţia apare astfel ca o atitudine reproşabilă sub aspectul modului în care agentul concepe obligaţiile sale faţă de ordinea juridică, un mare rol avându-l valoarea motivelor care au stat la baza vinovăţiei.

În această teorie, vinovăţia devine un concept autonom fără un conţinut psihic. Evaluarea reproşului se face după criterii individuale şi sociale. Criteriul individual va avea în vedere modul de comportare a altei persoane care, într-o situaţie similară cu cea în care s-a găsit agentul şi având aceleaşi însuşiri ca şi aceasta (vârstă, sex, pregătire profesională etc.) ar fi acţionat în alt mod, respectând legea.

Însuşirile individuale ale agentului şi specificitatea situaţiei sunt transferate altei persoane luate ca termen de referinţă. Criteriul social va ţine seama de anumite circumstanţe concomitente faptei legate de condiţiile familiale, economice, sociale în care a acţionat agentul şi au influenţat asupra motivaţiei faptei.

În cadrul acestei teorii se subliniază dubla poziţie a intenţiei: pe de o parte, intenţia este un proces psihic care explică finalitatea şi caracterul acţiunii volitive, iar pe de altă parte, este un factor revelator al atitudinii interioare a agentului faţă de ordinea juridică. De fapt teoria normativă nu conduce la o desprindere a proceselor psihice care însoţesc şi se manifestă în luarea hotărârii de a acţiona şi în punerea în execuţie a hotărârii, ci duce la o adâncire a acestora, la o examinare a lor în lumina întregii personalităţi a agentului. Accentul analizei se mută deci, de la procesele psihice implicate în săvârşirea faptei, la procesele psihice care explică comportarea făptuitorului, atitudinea sa internă faţă de ordinea juridică.

b) Teoria psihologică a vinovăţiei

Teoria psihologică a vinovăţiei consideră că aceasta nu poate fi analizată decât în raport cu o persoană responsabilă, capabilă să-şi dea seama de condiţiile în care

acţionează şi de consecinţele faptei şi să-şi coordoneze activitatea în raport cu aceste cunoştinţe. În lipsa capacităţii psihofizice, agentul poate comite doar fapte periculoase, dar nu fapte intenţionate sau culpoase. Rezultatul nociv pe care l-ar putea produce persoanele incapabile apare mai degrabă ca o consecinţă mecanică, pur cauzală a mişcării membrelor persoanei incapabile.

Distinsul prof.univ.dr. George Antoniu[2] subliniază cele două ipostaze ale vinovăţiei: aceea de element al conceptului de infracţiune şi aceea de proces psihic descris în norma de incriminare (în subsidiar, trăire psihică a culpabilităţii între conştiinţa culpabilă şi norma juridică incriminatoare).

5.1.2. Matricea infracţională (culpabilizatoare). Matricea morală din perspectiva contradictorialităţii

Sub aspect psihologic, punerea în operă a proiectului infracţional este precedată de procesul specific al concepţiunii faptei penale care cuprinde analiza posibilităţilor de acţiune, evaluarea avantajelor şi dezavantajelor, a riscurilor acţiunilor ilicite, a măsurilor de împiedicare a identificării. Evaluarea acestor elemente se poate finaliza fie prin renunţarea la proiectele ilicite, fie, dimpotrivă, la deliberarea şi asumarea riscurilor şi, în consecinţă, la executarea proiectului infracţional.

Procedeele psihice ce preced şi însoţesc săvârşirea infracţiunii, precum şi cele ce succed acesteia sunt integrate conştiinţei infractorului sub forma unui patern infracţional stabil, cu conţinut şi încărcătură afectiv-emoţională specifică şi cu o caracteristică fundamentală – **psihosensibilitatea** – în virtutea căreia este posibilă conservarea în structurile memoriei a unei realităţi psihice obiectivată în mod fascinant la nivelul amintirii despre faptă (inclusiv substratul ei afectiv-emoţional).

Structurile informaţionale reprezentând matricea infracţională rămân implementate în neuronii scoarţei cerebrale datorită psihosensibilităţii latente ce poate fi reactivată, dislocată şi exteriorizată (monitorizată) în biodiagramele specifice investigaţiei conduitelor simulate fiind identificabilă (exclusiv la autorii faptelor infracţionale) sub impactul stimulilor de natură psihologică.

Definită strict, **matricea infracţională este o realitate informaţională a conştiinţei infractorului, filmul netrucat al derulării infracţiunii, autoimplementat secvenţă cu secvenţă în memoria infractorului – este vorba aşadar nu de urmele create de om ci de urmele (în sensul informaţiei) achiziţionate de om (implementate în om).**

2. G. Antoniu – **Vinovăţia penală**, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1995.

5.1.3. Comportamentul infracţional din perspectiva reperelor sale psihologice

5.1.3.1. Dinamica secvenţelor comportamentale

Structura informaţională psihosensibilă are în conţinutul său patru secvenţe distincte sub aspect psihologic, care se diferenţiază în intensitate şi se delimitează în timp[3].

Secvenţa primară însumează procesele psihice care se nasc şi se consumă până la decizia de a comite infracţiunea proiectată. Această etapă se caracterizează prin perceperea şi prelucrarea de către agentul infractor a informaţiilor declanşatoare de tendinţe şi motivaţii antisociale, pe care se fundamentează opţiunea pentru mobilul comportamentului ilicit, adică deliberarea.

Secvenţa secundară cuprinde procesele psihice care au loc din momentul luării deciziei infracţionale până la pregătirea materială şi săvârşirea faptei. Această etapă se caracterizează printr-un intens consum lăuntric, problematica psihologică fiind axată pe coeficientul de risc, mai ales pe miza pusă în joc. Un rol deosebit în luarea deciziei infracţionale îl are funcţia de proiecţie-anticipare, care stimulează câmpul reflecţiei asupra consecinţelor în raport cu reuşita sau nereuşita, sentimentul satisfacţiei coexistând cu trăirea anxiozităţii, nesiguranţei şi îndoielii.

Fiind intime şi deosebit de intense, toate aceste procese psihologice sunt caracterizate printr-un mare consum de energie nervoasă, manifestându-se la unii infractori printr-un anumit grad de surescitare. În acest stadiu, intenţia infracţională primeşte un contur precis generând reechilibrarea sferei afectiv-emoţionale, pe primul plan trecând de această dată procesele reflexiv-volitive.

Secvenţei secundare îi sunt specifice procesele de analiză şi sinteză a datelor deţinute de agentul infractor şi de structurare a acestora pe variante de acţiune, din care se va alege varianta optimă. Activităţile specifice etapei secundare se desfăşoară sub forma reprezentării mentale a unui plan de acţiune despre mijloacele şi modalităţile de realizare a scopului, timpului de săvârşire a infracţiunii, asigurarea rezultatelor acesteia, măsurile de acoperire şi sustragere de la identificare şi răspundere, precum şi alte elemente necesare reuşitei.

Un rol deosebit de important în prelevarea şi anticiparea mentală a finalităţii acţiunilor proiectate îl au stabilirea orientării antisociale şi experienţa din trecut a agentului infractor, acestea fiind componente esenţiale ale potenţialului său criminogen.

3. Doctrina dreptului clasic acceptă următoarea evoluţie: apariţia motivului, lupta motivelor, adoptarea hotărârii şi, în fine, executarea acţiunii.

O dată definită hotărârea de a comite infracţiunea, latura imaginativ-prospectivă a acesteia este urmată de acţiunile materiale cu caracter pregătitor. Specificul actelor preparatorii constă în procurarea de instrumente şi materiale necesare actelor de executare a infracţiunii, contactarea de complici, culegerea de informaţii despre victimă(e), despre locul infracţiunii, supravegherea obiectivului şi studiul acestuia, recunoaşterea locului faptei, experimentarea privind pătrunderea şi ieşirea de la locul faptei, posibilităţile de acoperire şi fugă în caz de surprindere etc.

Rezultanta comportamentului infractorului din faza actelor preparatorii poate fi, după caz, fie fundamentarea în plan material a hotărârii de a comite fapta prin realizarea condiţiilor optime reuşitei, fie desistarea ori amânarea, în aşteptarea unor condiţii şi împrejurări favorizante.

Secvenţa terţiară cuprinde procesele psihologice care însoţesc săvârşirea infracţiunii (în faza tentativei şi consumării faptei). În timpul comiterii infracţiunii, agentul infractor trăieşte stări emoţionale deosebit de intense. Actele şi acţiunile care se derulează în câmpul infracţiunii sunt tributare crizei de timp şi neprevăzutului, care generează trăirea unui acut sentiment de precipitare şi teamă.

Psihologic, obiectele, fiinţele sau fenomenele percepute de agentul infractor în timpul comiterii faptei (instrumentele destinate săvârşirii infracţiunii, valorile ce constituie obiectul material al infracţiunii, victima/victimele), contextul spaţio-temporal al desfăşurării activităţilor specifice comiterii infracţiunii etc., în funcţie de proprietăţile lor fizico-chimice (intensitate, formă, mărime, culoare, dispunere spaţială, rezistenţa victimei etc.) determină trăiri şi reacţii emoţionale tributare atât imperfecţiunii simţurilor, cât şi surescitării nervoase în care aceasta se derulează. Teama de a fi descoperit, necesitatea de a găsi noi soluţii unor situaţii de fapt neprevăzute, trăirea reală a riscului bulversează structurile emoţionale şi precipită acţiunile făptuitorului. Lipsa unui autocontrol caracteristic pentru un mod de acţiune şi gândire în situaţii normale, generează scăpări, chiar şi în cazul infractorilor ce operează „cu sânge rece". Astfel, din cauzele menţionate, infractorului i se diminuează autocontrolul, acesta poate pierde obiecte personale în câmpul faptei, uită obiecte corp-delict purtătoare de urme, sau uită să şteargă anumite categorii de urme, renunţă în cursul activităţii infracţionale la portul mănuşilor, se accidentează etc. Toate acestea sunt exploatate de poliţia ştiinţifică, prin metode criminalistice, în scopul identificării autorului şi soluţionării cauzei.

Secvenţa a patra cuprinde procesele psihologice care se produc după săvârşirea infracţiunii, în intenţia sustragerii de la răspunderea penală. Elementul caracteristic psihologiei infractorului după săvârşirea faptei penale este efortul de a se sustrage identificării, inculpării şi pedepsei. În general, comportamentul

agentului infractor în această fază – post-infracţională – este reflexiv-acţional, întreaga lui activitate psihică fiind dominată cu autoritate de trecerea în revistă a celor petrecute.

Istoria criminalităţii demonstrează existenţa, încă din cele mai vechi timpuri, a unor strategii şi scenarii de contracarare a activităţilor de identificare şi tragere la răspundere penală a autorilor.

În contextul acestor strategii şi scenarii, nu puţini sunt infractori care îşi creează alibiuri, încercând să convingă că era imposibil ca ei să fi săvârşit fapte (faptele) sau mizează pe imposibilitatea administrării probelor de către organele judiciare.

În cazul alibiului, stratagema utilizată este, de regulă, aceea de a se îndepărta în timp util de la locul infracţiunii şi de a apărea cât mai curând în alt loc, unde, prin acţiuni menite a atrage atenţia, caută să fie remarcaţi pentru a-şi crea probe, bazându-se pe ideea că, după o anumită scurgere a timpului, organului de urmărire penală îi va fi greu să stabilească cu exactitate succesiunea în timp a celor două evenimente[4]. Alteori, dimpotrivă, infractorul apare în preajma locului unde se desfăşoară cercetările, căutând să obţină informaţii referitoare la cursul acestora, acţionând prin denunţuri sau scrisori anonime, modificări în câmpul faptei, înscenări, înlăturări de probe, dispariţii de la domiciliu, internări în spitale sau săvârşirea de noi infracţiuni mărunte pentru a fi arestat şi a dispărea din aria de investigare a poliţiei.

În urmărirea scopului lor, infractorii nu ezită a întrebuinţa orice mijloace care i-ar putea ajuta: minciuna, perfidia, încercări de intimidare a anchetatorului, deseori lăsând să se înţeleagă că vor apela la „persoane influente" care să curme „şirul ilegalităţilor".

5.1.3.2. Etiologia suportului psihologic (mobilul, trebuinţa, motivul, idealul, concepţia, scopul etc.)

Mobilul, ca element subiectiv al conţinutului infracţiunii – Comportamentul uman este determinat de modificările interne (neuro-endocrine) şi de stimuli (excitanţi) externi care influenţează scoarţa cerebrală[5]. Modificările psiho-fiziologice determină starea de tensiune psihică care iniţiază un comportament propriu

4. Cu studenţii se vor analiza strategiile de contracarare a identificării şi a probării infracţiunii prin strategia alibiului de către fraţii Iulian – Nicolae şi Radu – asasinii prof. Racu Iulian în feb. 1994. Se va evidenţia faptul că distanţa CFR Bucureşti-Iaşi, în perioada critică, fusese blocată prin înzăpezire, documentele oficiale ale CFR fiind utilizate în spargerea alibiului criminalilor care justificaseră absenţa din Bucureşti, tocmai prin deplasarea la Iaşi în timpul critic, călătoria cu trenul fiind practic imposibilă. În final, autorii vor recunoaşte comiterea omorului, de la ei recuperându-se corpurile delicte: 2 butelii şi 1 ceas de buzunar din aur.

5. N. Sillamy, pag. 202.

fiecărui individ. Motivaţia acţiunii/inacţiunii infracţionale constituie forţa motrice interioară, elementul primar care asimilează şi sedimentează influenţele externe şi va genera fapta, persistând până la reducerea tensiunii psihice apărute (prin săvârşirea sau desistarea de la producerea faptei).

Conduita individuală este rezultatul intervenţiei unui ansamblu de factori conştienţi, inconştienţi, fiziologici, afectivi, intelectuali, sociali, aflaţi în interacţiune[6] care incită, sedimentează sau amplifică structura psihică individuală (influenţată de anumite predispoziţii individuale). Motivaţia acţiunii/inacţiunii este declanşată de trebuinţe, interese, convingeri, idealuri, concepţii care dezechilibrează biopsihosocial infractorul şi încetează prin satisfacerea acestora.

Trebuinţa infractorului având o natură diferită (socială, biologică, materială) impune stări şi imbolduri acţionale tensionate, orientând comportamentul individual spre reducerea tensiunii prin satisfacerea acestora sau amplificarea tensiunii din cauza neîmplinirii lor. Tendinţa de a trece la satisfacerea unor trebuinţe în mod conştient sau inconştient, constituie faze comportamentale ale motivaţiei individuale reprezentată de **mobilul acţional** care declanşează, impulsionează şi orientează acţiunea/inacţiunea infracţională.

Selectarea şi asimilarea trebuinţelor şi mobilurilor (motivelor) într-o structură constantă şi eficientă în domeniul infracţional, formează **interesele infractorilor**.

Motivele se află într-o interacţiune instabilă care generează stări tensionale sau chiar între infractor şi societate, determinând pe infractor să opteze între satisfacerea prin infracţiune sau respingerea motivelor prin desistarea sa.

Trebuinţele şi interesele infractorului se contopesc uneori cu unele convingeri trăite afectiv, fiind implicate în sentimentele, pasiunile, emoţiile şi dorinţele sale.

Convingerile stabilizează propriile aprecieri despre unele fenomene şi situaţii psihosociale, infractorul intervenind sau acţionând pentru menţinerea sau înlăturarea celor care nu-l satisfac. Derularea existenţei sociale poate să fie idealizată de infractor în sensul preluării unor modele comportamentale sau a anticipării unor soluţii care să justifice propria sa atitudine infracţională.

Idealul infractorului va constitui un ţel suprem al acţiunii – omisiunii socialmente periculoasă, atât sub aspectul formei de realizare, cât şi a finalizării acesteia reprezentând un înalt grad de pregătire acţională şi idealizare infracţională ce trebuie să caracterizeze sensul, scopul şi modelarea întregii activităţi infracţionale a unui individ.

Sfera conceptului de motivaţie comportamentală se încheie cu elementul de **concepţie despre viaţă şi societate a infractorului**, ca orientare fundamentală a

6. **Idem**, pag. 203.

comportamentului individual spre domeniul infracţional. Concepţia despre rezolvarea conflictelor individuale şi sociale numai prin infracţiune (ca rezultat al experienţei proprii) se caracterizează printr-un grad mai mic de înţelegere a exigenţelor sociale şi este o negare a educaţiei individuale.

Mobilul (motivul) acţiunii – inacţiunii infracţionale reprezintă elementul subiectiv al conţinutului infracţiunii şi constă într-o cauză determinată, un imbold psihic care impulsionează, declanşează fapta socialmente periculoasă. Mobilul dezvăluie natura morală a acţiunii – inacţiunii. Reprezentând o caracteristică de impuls afectiv după selectarea, asimilarea şi sedimentarea unor influenţe externe, mobilul se materializează în obiectul rezoluţiunii delictuoase şi în direcţionarea executării dinamice a acesteia pentru satisfacerea unor cerinţe morale individuale: gelozie, glorie, gratitudine, fanatism, lăcomie, răzbunare, sacrilegiu. Guvernând întreaga motivaţie acţională, mobilul reprezintă un factor declanşator al faptei în sensul determinării stării psihice necesare orientării spre satisfacerea cerinţelor individuale, devenind astfel un obiect al cunoaşterii individualităţii psihologice a infractorului responsabil. În funcţie de geneza şi conţinutul mobilului acţional, în comportamentul infractorului se regăsesc elemente esenţiale ale temperamentului, obişnuinţelor, direcţionării morale, experienţei şi adaptării la un anumit tip de viaţă, precum şi ale tulburărilor mentale (frustrări, nevroze, obsesii, maladii mentale).

Mobilul faptei este variabil şi se caracterizează printr-un grad mai mic sau mai mare, mai simplu sau mai complex de organizare, ceea ce înseamnă că sensul său diferă de la infractor la infractor sau după condiţiile specifice de realizare *„non sine causa acceditur"* (nu se acţionează fără motiv). Nivelul de profunzime în reflectarea realităţii psihosociale a mobilului infracţional va caracteriza şi gradul de responsabilitate socială sau de iresponsabilitate a infractorului. Determinând infracţiunea, mobilul o individualizează şi o califică, însă prezenţa sa nu este obligatorie pentru desăvârşirea conţinutului infracţiunii. *„Mutabile semper causa"* (mobilul se schimbă mereu), însă el poate lipsi din derularea unor infracţiuni spontane, fapta care nu exclude realizarea conţinutului infracţiunii deoarece acţiunea – omisiunea săvârşită cu intenţie sau din culpă are un rezultat socialmente periculos dacă infractorul are capacitatea psihofizică să răspundă penal. Practic, nu există acţiune – omisiune care să nu aibă la bază un mobil acţional ce însoţeşte psihic şi acţional comportamentul infractorului, însă în anumite situaţii, legea penală califică infracţiunea şi după existenţa perceptibilă a mobilului: omorul săvârşit din interes material (art. 175 lit.b din C.pen.); în anumite situaţii legea impune cu necesitate existenţa mobilului pentru a se împlini elementul subiectiv al conţinutului infracţiunii (abuzul în serviciu prin îngrădirea unor drepturi pe temei de naţionalitate, rasă, sex sau religie – art. 247 C. pen.), asfel că în lipsa mobilului, infracţiunea nu va exista, iar fapta nu va fi sancţionată.

Uneori, mobilul reprezintă o circumstanţă agravantă în realizarea infracţiunii, devenind astfel şi un element circumstanţial în activitatea de individualizare legală şi judiciară a pedepsei: art. 75, lit.d C.pen. (existenţa motivelor josnice). Categoriile specifice de mobiluri sunt perceptibile şi inedite, atipice, de manifestare bizară a unor motive acţionale, legea propunând aplicarea unor pedepse până la maximul special, iar dacă acesta este neîndestulător, se va adăuga un spor în limitele prevăzute de art. 78 C.pen.

Mobilul infracţional se dezvoltă, în genere, înaintea debutului faptei, devansând fazele acţionale şi devenind o circumstanţă subiectivă a acţiunii – inacţiunii socialmente periculoasă. Formarea mobilului şi acceptarea acestuia de către infractor reprezintă o parte componentă a afectivităţii individuale care este preponderent şi stabil negativă, constituind un caz tipic de neacceptare a exigenţelor sociale, explicând din ce motiv a fost săvârşită fapta penală.

Scopul, ca element subiectiv al conţinutului infracţiunii – Scopul infracţional este reprezentat de considerentele fixate în mod conştient de infractor care se vor realiza în mod concret prin săvârşirea unei acţiuni-inacţiuni. Prin scop, infractorul anticipează rezultatul faptei care urmează a se definitiva ulterior. Scopul este rezultatul unui proces psihic, al unei deliberări prin care făptuitorul anticipează satisfacerea unor interese şi îşi fundamentează modul de acţiune concretă pentru a se finaliza rezultatul propus. În sens restrâns, scopul reprezintă reflectarea subiectivă, conştientă a unui rezultat infracţional viitor, intuit, realizat şi acceptat de infractor. În sens larg, scopul semnifică stabilizarea conştientă, volitivă a gândirii infractorului asupra unui obiectiv, deliberarea şi adoptarea unei strategii acţionale adecvate modului şi condiţiile concrete de săvârşire a faptei pentru obţinerea rezultatului anticipat.

Sensul scopului se precizează în contextul acţiunii, exprimând caracteristica procesului acţional, a însuşirilor, a circumstanţelor în care va avea loc acţiunea pentru a se ajunge la rezultatul prevăzut iniţial. Scopul este dependent de rezultatul infracţional, fiind element subiectiv al conţinutului infracţiunii doar în anumite condiţii. Scopul realizează joncţiunea între actul deliberativ, voliţional şi rezultatul urmărit, însă nu în toate cazurile sfera şi felul scopului urmărit de făptuitor face parte din sfera şi felul scopului incriminat ca element subiectiv al conţinutului unei infracţiuni. Dacă scopul infracţiunii concrete se ocupă de modul cum este organizată aceasta pentru producerea rezultatului, infracţiunea abstractă stabileşte un scop generalizat socialmente periculos pentru întreaga categorie de acţiuni posibile a se realiza. În acest mod, scopul devine element subiectiv al conţinutului

infracţiunii doar în condiţiile în care fapta a urmărit realizarea scopului generalizat, socialmente periculos. În conţinutul infracţiunii, scopul este utilizat sub înţelesurile de destinaţie, de rezultat şi de circumstanţă şi face parte din latura obiectivă a infracţiunii.

5.1.4. Matricea morală

Înainte de a fi un concept, matricea morală (aflată în raporturi de incompatibilitate cu matricea infracţională) este o realitate mentală, un construct cognitiv-intelectiv plasat la nivelul conştiinţei individuale şi uşor identificabilă la fiecare individ al speciei umane, normal din punct de vedere bio-psihic.

Premisele demersului se pot constitui din definirea moralei: „Morala poate fi definită din diferite puncte de vedere; ea poate fi definită ca ştiinţa binelui şi a fericirii. Morala este ştiinţa profilaxiei şi a terapeuticii răului. Ea este filozofia şi igiena fizică şi psihică a vieţii sociale, conştiinţa echilibrului social, ştiinţa moralităţii şi imoralităţii, a drepturilor, a îndatoririlor, a viciilor şi a virtuţilor. Morala este ştiinţa moravurilor, a ansamblului regulilor care guvernează raporturile dintre oameni, ea este ştiinţa acordului sau a societăţii, ştiinţa reacţiilor între indivizi şi arta de a le evita: ştiinţa prudenţei şi a prevederii, ştiinţa estimării propriei slăbiciuni"[7] sau din altă perspectivă „morala este ultimul capăt al unei asociaţii alternative între acţiune şi reacţie, între rău şi răzbunare, între căinţă şi consolare" – „există o morală pozitivă (morală binelui) – în joncţiuni pozitive, comandamente pozitive, ceea ce trebuie făcut, alături de o morală a răului (prohibiţii) – comandamente negative, ce trebuie să omitem sau să ne abţinem de a face"[8].

Morala, chiar condiţionată istoric, constantă şi actuală, în fiecare din noi, este matricea noastră morală, spaţiul psihologic, forul interior de dicizie, sau cum spunea Kant – „liderul arbitru".

Matricea morală cuprinde legea morală implacabilă ce nu poate fi modificată, tocmai pentru că este lege. Legea morală cunoaşte şi răul şi binele, şi nu poate transforma răul în bine şi nici binele în rău, ea este infailibilă, categorică, se supune unui singur comandament, cel al imperativului categoric.

În sinteză, **matricea morală** este **o constelaţie de exigenţe moral-etice structurată la nivel mental într-un construct cu rol de filtru selectiv, aflată în raporturi de excludere cu matricea infracţională, vis-á-vis de care dezvoltă la**

7. Odobleja Şt. – **Psihologia Consonantistă**, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, pag. 553.
8. **Idem**, pag. 554.

făptuitori sentimentul culpabilităţii (vinovăţiei) de fiecare dată când exigenţele sale sunt încălcate.

Psihobiodetecţia este posibilă tocmai în virtutea realităţii şi caracterului modificabil al matricei morale sedimentată mental a speciei umane, pentru că psihobiodetecţia se adresează unui comandament moral – comandamentul adevărului şi sincerităţii, coordonate ale personalităţii morale a omului.

În virtutea acestor realităţi, toate experimentele de biodetecţie judiciară confirmă, la unison, că sindromul relevant se află în consonanţă cu legea morală a planului decelării răului de bine, în timp ce comportamentul simulat se află în contradicţie cu legea morală.

Secţiunea a II-a – Comportamentul simulat

5.2.1. Noţiuni şi definiţii asupra comportamentului simulat

Una dintre formele de simulare (sau disimulare) o constituie minciuna, atunci când este comunicată prin limbaj. Rousseau comenta definiţia în felul următor: „a minţi înseamnă a ascunde un adevăr ce trebuie dat în vileag", afirmând totodată că trecerea sub tăcere a acestor adevăruri pe care nu ai obligaţia de a le face cunoscute nu înseamnă „a minţi".

Sinceritatea este o prescripţie morală care nu poate fi întotdeauna o realitate psihologică.

Minciuna afirmată de subiect este justificată sau nu, astfel ea reprezintă starea unei încercări de a falsifica răspunsul just la o întrebare, ascunzând stările emoţionale demascatoare. Din punct de vedere psihofiziologic, detectarea simulării poate fi studiată şi este analizată uneori în aspectele ei mai grave, infracţionale, cât şi, mai ales, în laborator, – fără a fi interesaţi de doza de justificare a celor implicaţi sau de caracterul oarecum artificial în care sunt induşi subiecţii de experienţă[9].

O altă formă mai intimă de simulare, nu mai puţin răspândită însă, o constituie refuzul de a-şi mărturisi şi de a recunoaşte o anumită atitudine reală faţă de o persoană oarecare sau încercarea de a-şi camufla faţă de sine însuşi o anumită dorinţă pe care totuşi o simt[10].

Simulând, oamenii caută să-şi convingă auditorii de poziţia pe care şi-o expun aparent. La anxioşi, de exemplu, se observă adesea tăinuirea adevăratului motiv de anxietate. Simularea îmbracă în exterior intenţia de inducere în eroare prin trei procedee mascate:

9. Ciofu I. – **Comportamentul simulat**, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1974, pag. 51.
10. **Idem**, pag. 51.

- printr-o atitudine raţionalizatoare în care individul încearcă să ofere raţiuni cât mai plauzibile pentru justificarea unor greşeli sau a unui comportament pe care singur îl bănuiesc a fi condamnabil;
- alţii caută să-şi proiecteze atitudinile personale în contul altora;
- inversul acestui tip de mascare o constituie identificarea, prin aceasta individul atribuindu-şi voit componente sau atitudini ale altor persoane.

Schema acestor procedee de mascare a motivelor reale, care sunt surse ale anxietăţii, aparţine lui Coleman (influenţa freudiană).

Ca şi în minciună, în orice alt tip de simulare există un anumit grad de intenţionalitate în a înşela. Intenţia este acea caracteristică esenţială care deosebeşte o eroare de un fals. Simularea este, deci, o semnificaţie socială. Odată cu complicarea vieţii sociale, tipurile de simulare, unele mai mult, altele mai puţin justificate, devin tot mai numeroase şi, în general vorbind, nişte necesităţi.

Cazul simulării absolute, a falsificării voite a adevărului printr-o formă exprimată verbal – „minciuna" – cu ascunderea expresiilor aparente ar putea-o demasca. Oricărui comportament aparent îi corespunde, cu necesitate aspectul lui inaparent. Ceea ce este fals este sensul imprimat de individ componentei oferite spre observaţie directă, adică sensul care trebuie atribuit, după intenţia sa, comportamentului aparent.

Comportamentul este, în fapt, inseparabil de formele sale de manifestare şi acţionează ca un tot. De aici şi posibilitatea cunoaşterii sigure a simulării comise. Inaparenţa în simulare este până la urmă nu numai ceea ce se încearcă a fi ascuns, ci produsul dintre inaparenţa care corespunde cu ceea ce este lăsat voit să se exteriorizeze şi inaparenţa care trebuie să rămână un secret personal.

5.2.2. Exprimarea aspectului inaparent în comportamentul simulat

Acţiunea simulării are un aspect aparent (care ne poate induce în eroare), dar şi unul inaparent. Formele comportamentului inaparent – evidenţiabile cu ajutorul indicatorilor fiziologici – sunt numeroare, de la modificările bioelectrice surprinse de EEG într-un moment de atenţie, până la creşterea tonusului sau la mişcări musculare care anticipează direcţionarea unor organe senzitive sau apatice către obiectul atenţiei.

Prima schemă la care apelăm se referă la „comportamentul de acomodare". Astfel, între o funcţie a sistemului (S) şi comportament (R) au loc o serie de procese:

1. de prelucrare a informaţiilor primite implicând procesele receptive (prin care se selecţionează stimulii care dezvăluie, care arată o semnificaţie anumită);
2. de evaluare (prin care se definesc cerinţele de acomodare şi se formulează acţiunile posibile);
3. de selecţie (prin care se aleg acţiunile, după riscul şi recompensa pe care le presupun).

Toată această prelucrare este influenţată de:

a) cadrul de referinţă al individului;
b) pattern-ul motivaţional: trebuinţe, interese etc.;
c) resursele de mânuire a acţiunii comportamentale: capacitate, talent, învăţare, potenţialităţi etc.;
d) condiţii diverse, momentane: implicaţii emoţionale, oboseală etc.

Rezultă, din această schemă, că între factorii perfect vizibili şi controlabili, (S) şi (R), există unele variabile intermediare care influenţează şi întârzie răspunsul vizibil. Comportamentul simulat trece printr-o succesiune asemănătoare de etape – procese, dintre care, în unele comportamentul se poate exprima în ambele lui aspecte, în altele numai în formele inaparente. Dintr-o astfel de schemă se remarcă existenţa a două elemente importante pentru conduita simulată, şi anume:

– primul element este reprezentat de momentul în care stimulului i se stabileşte sau i se reactualizează o anumită semnificaţie pentru subiect, semnificaţie care poate fi cu totul alta decât cea unanim stabilită;

– al doilea element îl constituie evaluarea, mai concret spus, selectarea tipurilor de răspunsuri, de acţiuni. Aici se controlează punctul în care subiectul care încearcă o simulare trebuie să-şi traducă într-un stadiu aparent intenţiile asupra cărora a deliberat, cât şi formele de exprimare găsite a fi convenabile.

Într-o a doua schemă, comportamentul punctează şi mai clar verigile inaparente incluse în acţiunea de simulare: stimul – semnificaţie – mediere – intenţie – răspuns. În această schemă care aparţine lui Smedslund este de reţinut existenţa a două „zone nelegiferate" („now lawfull region") în care sunt introduşi factori de incertitudine: una după recepţionarea stimulului, o a doua înaintea răspunsului efectelor. Prima zonă indică lipsa unei reacţii logice între (S) şi o anume semnificaţie constantă. A doua arată lipsa acestei reacţii din stimularea respectivă şi semnificaţia personală locală. Rezultă că odată cu sau după apariţia intenţiei de a răspunde, un răspuns poate fi întârziat, viciat, falsificat cu un altul care nu corespunde uneia de tipul statistic, ca depersonalizat. A doua zonă de incertitudine împreună cu intenţia de a răspunde, reprezintă, posibil, momentul şi locul cel mai caracteristic pentru acţiunea demascatoare a aspectului inaparent din

comportamentul de simulare, în care obiectiv ar fi poate imposibil de pătruns dacă ea n-ar fi strâns legată de coloratura emoţională a acţiunilor planificate, de efectul atitudinii pregătitoare şi nesiguranţa asupra rezultatului acestor acţiuni care presupun un risc pentru individ.

În comportamentul inaparent al simulării există unele verigi, unele etape semnificative. Desfăşurarea acestor etape nu are loc fără un anumit ecou efectiv, emoţia le însoţeşte, dându-le o anumită consistenţă, adică, o implicare în primul rând a manifestărilor organice, musculare şi glandulare care îngroaşă cu mult latura evidenţiabilă a acestor evenimente.

5.2.3. Indicatorii verbali, motori şi fiziologici ai conduitei simulate în expresia aparentă (semnificaţia şi sensul stimulilor declanşatori de emoţie)

a) Metoda asocierilor de idei în detecţia minciunii îşi bazează eficienţa pe faptul că o stare emoţională, o anumită semnificaţie a cuvintelor ce se prezintă sau se spun cuiva poate influenţa asocierile pe care acesta le stabileşte uneori. Libertatea unui subiect de a stabili asociaţii de limbaj la un cuvânt-stimul dat este îngrădită, orientată de o serie de criterii care uneori scapă controlului individual. Asociaţia făcută poate să apară – atât pentru experimentator, cât şi pentru subiectul însuşi – ca fiind întâmplătoare. Totuşi, din punct de vedere al legăturilor, circuitelor condiţionate care sunt reactive şi care stau la baza asocierilor verbale, formularea de „asociaţie întâmplătoare" trebuie privită cu circumspecţie. Există cercetări ale căror date probează faptul că în conţinutul asocierilor pe care le facem pot fi incluse până şi aspectele unor perceperi subliminale. Ideile nu ne vin în minte, deci, la întâmplare.

Folosirea metodei asocierilor verbale în scopul detectării unui anumit conţinut de idei, legat de o stare momentană (emoţională, mentală) capătă şansa de a deveni, prin intermediul unei metode adecvate, un singur instrument investigator.

Ca o concluzie referitoare la folosirea metodei asociaţiilor verbale, se afirmă că „dacă viteza de reacţie verbală este diferită la cuvintele critice faţă de acelea nesemnificative, dacă subiectul refuză răspunsul la cuvintele critice sau repetă voit, în lipsa unui cuvânt înlocuitor la îndemână, răspunsurile verbale anterioare – atunci vinovăţia simultanului (subiectului) poate fi dovedită".

b) Indicatori vegetativi. În multe cazuri experimentale s-a constatat că stimulii prezentaţi subiectului au şi un aspect afectiv, dar cel cognitiv este primordial. Într-un context afectiv situaţia se schimbă. Simularea constituie tocmai unul dintre aceste cazuri: aspectul emoţional este mai viu, datorită însuşi contextului afectiv în care este silit să acţioneze subiectul sau infractorul. De aceea, indicatorii vegetativi se situează pe primul plan prin modificările pe care le produc:

pulsul creşte imediat după minciuna afirmată, poziţia verticală a undelor pulsaţiilor înscrise este modificată. Dintre alţi indicatori vegetativi, unii autori susţin că EDG are o mare eficienţă în detectarea răspunsurilor simulate. Personalul de specialitate care lucrează în criminalistică opiniază însă că în condiţiile anchetei (cu un stress mai ridicat, deci), EDG are o eficienţă într-adevăr mai bună, dar mai scăzută comparativ cu alţi factori, cum ar fi presiunea sangvină.

c) Înregistrările fiziologice sunt asociate cu alţi indicatori de detecţie a simulării şi contribuie considerabil la detectarea comportamentului simulat.

d) Un alt indicator, **expresia sonoră a răspunsului verbal,** a stat la baza detecţiei comportamentului simulat într-o metodă pusă la punct de Olechowski.

5.2.3.1. Indicatorii fiziologici, semnificaţia şi sensul stimulilor declanşatori de emoţie în simulare

După 1900, cercetările întreprinse în direcţia „detectării simulării", „a minciunii", au fost tot mai numeroase, specialiştii plecând de la faptul că stările de tensiune psihică, apărute în momentele de nesinceritate, cum sunt şi cele specifice învinuitului sau inculpatului care caută să ascundă adevărul, determină o serie de modificări fiziologice. Unele dintre aceste modificări (răguşeala, congestionarea, crisparea, scăderea salivaţiei, dereglarea ritmului respiraţiei şi a celui cardiac etc.), pot fi sesizate direct de către cel ce efectuează ascultarea, dacă are cunoştinţe de psihologie, fiziologie şi, bineînţeles, spirit de observaţie adecvat profesiunii.

Plecându-se de la manifestările specifice tensiunii psihice, în literatura de specialitate s-a încercat chiar stabilirea unor reguli după care se poate detecta minciuna, vinovăţia sau inocenţa. Astfel, potrivit lui Le Clere:

a) răspunsul vinovatului este mai lent şi ezitant, cel al inocentului este spontan, detaliat şi deseori indignat;
b) vinovatul suportă mai greu privirea, spre deosebire de inocent care însă, roşeşte mai uşor;
c) inocentul face apel la corectitudinea sa şi caută să demonstreze că nu ar avea nici un interes pentru faptele care i se impută;
d) inocentul dă mai greu explicaţii privind modul în care şi-a petrecut timpul critic, spre deosebire de vinovat care oferă imediat un „excelent" alibi;
e) inocentul este inconsecvent în declaraţiile pe care le face[11].

Tehnicile de investigare, care detectează emoţia şi nu cauzează acesteia, se bazează, în esenţă, pe următoarele elemente:

11. E. Stancu – **Criminalistica**, Editura Actami, Bucureşti, 1995, pag. 145.

– în momentul simulării, individul prezintă o serie de manifestări emoţionale[12];

– persoana ascultată nu-şi poate controla în întregime aceste manifestări emoţionale.

Indicatorii fiziologici care pot servi la depistarea tensiunii emoţionale folosiţi în actualele tehnici de detecţie a simulării, a sincerităţii sau a nesincerităţii, sunt consecinţa unor procese fiziologice (cauzate de tensiunea psihică specifică sistemului nervos vegetativ), cum ar fi:

1. modificările activităţilor cardiovasculare, manifestate în ritmul şi amplitudinea pulsului, precum şi în tensiunea arterială;
2. modificarea caracteristicilor normale ale respiraţiei care, în prezenţa emoţiei, devine neregulată şi mai grea;
3. modificarea rezistenţei electrice a pielii, denumită reacţia electrodermică (R.E.D.);
4. modificarea caracteristicilor normale ale vocii, funcţiei fonatorie influenţată de schimbarea tremurului fiziologic al muşchiului aparatului fonorespirator;
5. modificarea caracteristicilor scrierii, îndeosebi în privinţa vitezei de execuţie şi a presiunii, care se poate accentua sau reduce[13].

Alţi indicatori fiziologici sunt:

– tensiunea musculară (crisparea);

– temperatura corpului;

– comportamentul ocular;

– activitatea electronică a scoarţei cerebrale, înregistrată prin intermediul electroencefalografului sub forma electroencefalogramei (EEG), fiind un indicator important al tensiunii psihice.

5.2.3.2. Mijloace psihologice de detectare a tensiunii psihice cuprinse în chestionare şi teste de personalitate

Performanţa realizată de un subiect într-o cercetare experimentală depinde, printre altele, de calitatea şi intensitatea simulării, de anumite capacităţi psihofizice, de disponibilitatea de moment, de gradul de sănătate şi oboseală, de motivaţia pentru experiment. Influenţa acestor condiţii asupra creşterii sau descreşterii performanţei, în obţinerea unor rezultate care corespund realmente sau nu posibilităţilor subiectului a fost deseori abordată obiectiv.

12. Vezi anexa: T. Butoi şi I. Butoi – **Psihologia comportamentului criminal – ghid de observaţie**, Ed. Enmar, Bucureşti, 1999, pag. 137 şi următ.
13. T. Bogdan, T. Butoi – **Tratat practic de criminalistică**, vol. II, pag. 368.

O importanţă deosebită o are asupra rezultatelor şi influenţa sau încrederea subiectului faţă de adevăratul scop al activităţii experimentatorului, uneori, condiţii care îl pot determina să apeleze în ceea ce spune sau face, la răspunsuri nesincere.

Este necesară o analiză amănunţită privind rolul stimulărilor în cercetarea psihologică, influenţa acestora asupra nivelului performanţei şi, în general, asupra îmbunătăţirii modelului de investigare a simulării.

Se observă indici de simulare în:

a) chestionarele psihologice – care răspund anumitor tematici – în care o parte dintre cei solicitaţi au tendinţa de a face o „bună impresie" examinatorului. În cazul în care indivizii sunt preveniţi că obiectul urmărit, odată cu prezentarea chestionarului, îl constituie investigarea tendinţei de a minţi, are loc o mai frecventă formare a răspunsurilor, cu o puternică dorinţă de a face aceeaşi „bună impresie". Astfel, pentru a preveni falsitatea răspunsurilor, s-a pus problema introducerii în chestionare a „scalelor speciale" de detecţie a unor disimulări reuşite (fake good responses);

b) testul M.M.P.I. conţine, de asemenea, o „scală specială" de 18 elemente, asemănător testului de personalitate al lui Manddlley (M.P.I.) şi o „scală specială pentru copii" (J.M.P.I.), cu doi indici de simulare (F-K, K-L), identificaţi ca fiind factori care exprimă o „tendinţă de a minţi" şi o „apărare perceptivă", disimularea şi apărarea perceptivă având un factor comun: starea de apărare („liberty");

c) testul de apercepţie tematică (T.A.T.), aplicat într-o condiţie standard, comparat cu o agresivitate simulată poate avea ca rezultat evidenţierea încercărilor de a da răspunsuri false;

d) testul de frustraţie ROSENZWEIG – acumularea agresivităţii este introproiectată, exteriorizată sau mediată.

Secţiunea a III-a – Detectarea ştiinţifică a conduitelor duplicitare (simulate-mincinoase) – utilizarea tehnicii „Lie detector" – Poligraf[14]

„A nu ţine seama de relativitatea concluziilor investigaţiilor poligraf este tot atât de grav cu a nu le lua în seamă sau a le acorda un credit total."

Prof. dr. Tudorel Butoi – prim expert în tehnica poligraf

5.3.1. Scurt istoric şi evoluţie în materie

Preocupările obiective ştiinţifice, îndreptate către detecţia stărilor de tensiune emoţională care evidenţiază disimularea adevărului, sunt de dată relativ recentă.

14. Integral opera colectivă Tudorel Butoi, Tiberiu Bogdan – **Tratat practic de criminalistică**, vol. II, Ed. M.I., 1985 – cap. referitor la identificarea stress-ului emoţional prin tehnica poligraf.

Este cunoscut faptul că cercetările asupra poligrafului au apărut pentru prima oară în jurul anilor 1920 în S.U.A., izvorând din necesitatea practică a orientării anchetatorilor în dirijarea cercetărilor judiciare, ulterior poligraful „fiind amplu folosit în instrucţia penală"[15].

Plecând de la faptul că disimularea adevărului (minciuna) este însoţită în mod obişnuit de unele schimbări fiziologice caracteristice reacţiilor emoţionale, „un număr de tehnicieni şi criminologi ca V. Benussi, H.D. Burtt, J.A. Larson, Summers, Keller, Reid, Inbau, pentru care lupta contra crimei se reducea adesea la o luptă între adevăr şi minciună, dar preocupaţi de asemenea să stabilească nevinovăţia indivizilor acuzaţi pe nedrept, au făcut cercetări şi au construit aparate amplificatoare şi înregistratoare capabile să traducă şi să studieze aceste fenomene interioare"[16].

Pentru diagnosticarea minciunii şi sincerităţii, V. Benussi a utilizat pneumograful. Problema pe care şi-a pus-o Benussi a fost dacă se schimbă respiraţia când se minte, cu alte cuvinte dacă se pot preciza sau nu simptomele respiratorii pentru minciună. Tehnica utilizată de Benussi a constat în următoarele: subiectului i se prezentau diferite bucăţi de hârtie pe care erau imprimate cifre, litere sau imagini. El (subiectul) trebuia, într-un caz, să spună sau să citească corect ceea ce se găsea pe foaia de hârtie, iar în alt caz să declare semne care nu se găseau pe foaia de hârtie, simulând adevărul. Experienţele au fost făcute în prezenţa unei asistenţe compuse din experţi, al căror rol era acela de a observa atitudinea şi fizionomia subiectului şi de a conchide după impresiile lor dacă subiectul a minţit sau a spus adevărul. În acest timp, experimentatorul se ocupa de înregistrarea respiraţiei subiectului. Pentru diagnosticare, experimentatorul s-a folosit numai de curbele respiraţiei. Rezultatele obţinute au fost din cele mai tipice: în caz de minciună, expiraţia era de mai lungă durată decât inspiraţia, iar în cazurile de sinceritate, dimpotrivă, inspiraţia era aceea care dura mai mult. Prin urmare, ceea ce permite diagnosticul nu este nici frecvenţa, nici profunzimea respiraţiei, ci numai forma. Încercările făcute de subiecţi de a schimba în mod voluntar curba respiraţiei au fost fără succes. Interesant de remarcat este însă faptul că aprecierea experţilor a fost justă în 50% din cazuri, ceea ce după Benussi se putea datora pur şi simplu întâmplării, pe câtă vreme diagnosticul bazat pe curbele respiraţiei prezenta o exactitate de aproape 100%.

Experienţele lui Benussi au fost reluate cu mici modificări de H.D. Burtt. El a înregistrat însă, nu numai respiraţia, ci şi presiunea sanguină sistolică. Concluzia la

15. J. Pinatel – **El detector de mentiras** Mundo-Policial, nr. 25.1974, Buenos Aires, pag. 58.
16. M. Sicot – **A la barre de l'Interpol** Paris, 1961, pag. 170.

care a ajuns a fost că presiunea sanguină sistolică avea o mai mare valoare diagnosticală decât respiraţia. După Burtt, diagnosticul bazat pe respiraţie este just în proporţie de 73%, iar cel bazat pe presiunea sistolică în proporţie de 91%[17].

În S.U.A., primele cercetări se leagă de numele lui John A. Larson[18] care, în colaborare cu profesorul de psihologie Robert A. Gesell, a realizat în 1920 un aparat poligraf portabil (instrument capabil să înregistreze în mod continuu 3 fenomene fiziologice – tensiune arterială, puls şi respiraţie), pe care-l utiliza mai ales pe când lucra pentru poliţia din Berkley[19].

Keller, care urmărise primele lucrări ale lui Larson, a construit în 1925 cu ajutorul Universităţii Netwestern, un poligraf îmbunătăţit, sub denumirea de „Keller Polygraph" (nedepăşind însă stadiul înregistrării parametrilor clasici: tensiunea arterială, pulsul şi respiraţia). Cu acest aparat, el pune bazele poligrafului industrial[20].

În 1938, Compania de cercetări asociate din Chicago, adaugă la aparatul lui Keller, inspirându-se din lucrările lui Walter Summers asupra reacţiei galvanice a pielii, un înregistrator capabil să măsoare variaţiile acesteia.

O formă îmbunătăţită este realizată în 1945 de John Reid, care stabileşte legătura între activitatea musculară neobservabilă şi tensiunea arterială, poligraful „Reid" putând astfel înregistra: tensiunea-pulsul, respiraţia, reacţia electrodermogalvanică, reactivitatea neuromusculară. Realizările în acest domeniu au fost posibile datorită, pe de o parte, necesităţii impuse de practică de a se efectua detecţia disimulării adevărului şi, pe de alta, datorită preocupării unor minţi ingenioase de a fructifica în mod superior rezultatele psihofiziologiei.

Ulterior acestor prime începuturi, a avut lor o perfecţionare considerabilă a poligrafului, atât în sens strict tehnic, cât şi în ceea ce priveşte metodologia de utilizare a aparaturii.

Pe plan statistic, Laboratorul de detectare al poliţiei din Chicago a efectuat între 1938 şi 1941 un număr de 1127 de teste. În registre a fost relevată culpabilitatea în 84% dintre cazuri[21].

Au existat multe discuţii privind aspectele morale şi juridice ridicate de folosirea tehnicii poligraf. Astfel, M. Sicot sublinia: „în domeniul respectului persoanei umane, se cuvine să se precizeze bine că utilizarea aparatului este de

17. Al. Roşca – **op.cit.**, pag. 127-128.
18. A. Parker – **Au nom de la loi**, Paris, 1965, pag. 98.
19. C. Turner – **Detection scientifique du mensonge dans l'Armee Americane**, în „Revue Moderne de la Police", nr. 61, 1963, pag. 16.
20. Guy Mondet – **Le polygraph et son utilisation en justice**, în „Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique", nr. 4, 1959, Geneva, pag. 298.
21. **Ibidem**.

ordin pur extern. Firele şi electrozii săi nu afectează cu nimic integritatea sau demnitatea individului care conservă toate calităţile sale volitive şi intelectuale şi nici nu trebuie măcar să se dezbrace, în timp ce în multe ţări, legile autorizează recoltarea de sânge care necesită înţepături şi prelevări corporale"[22].

În ce priveşte opinia europeană faţă de aspectul juridic al problemei, majoritatea specialiştilor sunt de aceeaşi părere cu Marcel Sicot, care subliniază: „Reacţiile înregistrate la poligraf nu pot fi considerate nici ca declaraţii, nici ca mărturii, nici ca mărturisiri, pe care nimeni nu este, în mod legal obligat să le facă. Mie mi se pare în actuala stare de lucruri că ar trebui să fie clasate în categoria indiciilor care rezultă mai curând din tehnica poliţistă, decât din procedura penală. Ele nu au, desigur, valoarea urmelor relevate la faţa locului, şi, mai puţin încă, forţa probantă a amprentelor digitale, recunoscută astăzi în mod universal. Dar justiţiei i-au trebuit numeroşi ani ca să recunoască valoarea probatorie a dactilotehniei"[23].

Nu trebuie neglijat faptul că „adversarii detectorului de minciuni, uitând fără îndoială pe nevinovaţi, pe care acesta permite să-i scoată în afara cauzei, estimează că utilizarea sa este incompatibilă cu principiul de a dispune liber de tine însuţi, că singura ameninţare de a recurge la acesta constituie deja o presiune, că operaţia însăşi este un act de intimidare care poate aduce subiectul să mărturisească ceea ce n-ar fi recunoscut altfel, că el riscă să mărturisească crezându-se depistat, că anchetatorul poate, dacă individul refuză să se supună detectorului, trage din acest refuz concluzii injuste sau imprudente, că subiectul vinovat este susceptibil să vrea el însuşi să înşele, în sfârşit, că uneori este dificil să interpretezi graficele şi să controlezi autenticitatea acestora"[24].

În prezent, folosirea tehnicii poligraf în procesul penal este o realitate nu numai pe continentul american, ci şi în numeroase ţări europene (Germania, Franţa, Italia, Polonia etc.), în Japonia, în Israel etc.

În ţara noastră, testările cu ajutorul tehnicilor poligraf sunt de dată recentă şi se fac în compartimentele tehnico-ştiinţifice ale Poliţiei. Preocuparea de bază este aceea a perfecţionării metodologiei de testare (prin valorificarea experienţei practice a muncii de poliţie şi a cercetărilor de psihologie judiciară de la noi), în direcţia măririi capacităţii de precizie în ceea ce priveşte depistarea disimulării adevărului în cursul cercetărilor. Scopul final exclusiv este acela de a orienta (în baza unor indicii) cercetările judiciare, de a aduce un plus calitativ activităţii de urmărire penală.

22. M. Sicot – **op.cit.**, pag. 170-171.
23. **Ibidem.**
24. **Ibidem.**

5.3.2. Fundamentul ştiinţific al constatării stress-ului psihologic

a) Indicatorii psihofiziologici de depistare a nesincerităţii

Observaţia empirică milenară a evidenţiat faptul, îndeobşte cunoscut, constând în aceea că ori de câte ori se ascunde adevărul prin rostirea unei minciune, acest fapt este însoţit de un întreg cortegiu de trăiri lăuntrice şi de sentimentul stingheritor al vinovăţiei. „În strădania de a ascunde adevărul nu am simţit oare în unele ocazii o creştere bruscă a bătăilor inimii, urcarea sângelui în obraz, un impuls incontrolabil de a înghiţi, sau alte astfel de fenomene rezultând din teama asupra posibilităţii ca minciuna să fie descoperită? Şi nu ne-am întâlnit cu multe ocazii în care am putut decela minciunile altor persoane prin diverse manifestări ca roşirea, contractarea buzelor, strângerea ochilor, evitarea de a privi pe cel ce întreabă «drept în ochi», o monotonie specială a vocii, un «râs forţat», contraîntrebare de «cine, eu?», o cerere inutilă de a se repeta întrebarea, mişcări ale mâinilor şi picioarelor arătând o stare de stânjeneală, o activitate mărită a «mărului lui Adam» şi multe alte reacţii de natură asemănătoare?"[25]. Deosebit de frecvent, asemenea manifestări se întâlnesc în domeniul psihologiei judiciare, oglindite concret în munca de urmărire penală, de ascultare a învinuiţilor şi infractorilor. În marea majoritate a cazurilor, aceştia, profitând de lipsa unor probe hotărâtoare şi ţesând raţionamente cu aspecte de verosimilitate, zădărnicesc aflarea adevărului şi soluţionarea justă a cauzelor. Dacă în plan raţional, logico-cognitiv (acela al dialogului dintre anchetator şi infractor), manifestarea de voinţă a acestuia din urmă de a se apăra de acuzaţiile aduse se desfăşoară plenar, nestingherit, uneori dându-i chiar câştig de cauză, nu acelaşi lucru este posibil în sfera trăirilor emoţionale şi a reacţiilor psihofiziologice, unde, de obicei, autocontrolul voluntar rămâne fără efect[26]. „Persoana care a comis o infracţiune, în timpul ascultării se află într-o stare de excitaţie emoţională puternică, în special atunci când există un pericol real de a face cunoscute fapte pe care vrea să le ascundă. La o reacţie emoţională puternică intervin modificări în presiunea sângelui, în forţa şi viteza de lucru ale inimii, în respiraţie (schimbarea ritmului), în reacţia epidermo-galvanică. Aceste modificări pot fi înregistrate pe aparate speciale, analizându-se mai apoi abaterile intervenite"[27].

25. J.E. Reid, F.E. Inbau – **Truth an Deception, The polygraph (Lie Detector) Technique**, Baltimore, 1966, pg. 14.

26. De aici şi o serie vastă de preocupări către detecţia în mod indirect a aspectelor de nesinceritate, începând cu Abrahamsen Kent-Rosanoff, Jung, Roşca (timpul de latenţă); A.R. Lucia Mira y Lopez (dereglările în curba experienţei motrice); I. Molnar (chestionarul tendinţei generale de a fi nesincer), şi terminând cu substanţele psihofarmaceutice (House-Claude Hererra) sau electroşocul (Corletti şi Bini) – vezi Tiberiu Bogdan – **Psihologia judiciară**, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1956, pag. 180-190.

b) Mecanismul psihofiziologic al producerii stărilor emoţionale

În săvârşirea unei fapte penale (furt, tâlhărie, delapidare, omor etc.) subiectul (infractorul) participă cu întreaga sa fiinţă, mobilizându-şi pentru reuşita infracţională întregul său potenţial volitiv şi cognitivo-afectiv. Punerea în act a hotărârii de a comite fapta prevăzută de legea penală este precedată de o serie de procese de analiză şi sinteză şi de o luptă între motive, deliberarea şi actele executorii antrenând profund întreaga personalitate a individului. Acest lucru face ca faptul infracţional să nu rămână ca o achiziţie întâmplătoare, periferică a conştiinţei infractorului, ci să se integreze în aceasta sub forma unei structuri informaţionale stabile cu conţinut şi încărcătură afectiv-emoţională specifică, cu un rol motivaţional bine diferenţiat. Asimilarea faptei are loc în momentul săvârşirii acesteia, în procesul perceperii şi acţiunii nemijlocite cu obiectele şi fenomenele din mediul (infracţional) înconjurător şi al sedimentării semnificaţiilor lor în experienţa adaptativă în raport cu situaţia infracţională. Psihologic, obiectele, fiinţele sau fenomenele percepute de infractor în timpul comiterii faptei (scule sau instrumente de spargere, arme, victimă, martori, contextul spaţio-temporal al desfăşurării faptei etc.), în funcţie de proprietăţile lor fizico-chimice (intensitate, formă, mărime, culoare, dispoziţie spaţială, rezistenţă a victimei sau de efectele acestora (ţipăt de durere, strigăt, zgomot de împuşcături etc.) determină trăiri şi reacţii emoţionale pozitive sau negative ale subiectului. Subordonându-se caracteristicilor informaţionale ale faptei, componentele experienţei afective corespunzătoare se asociază, integrându-se în calitate de componentă a imaginii individuale sau categoriale despre fapta infracţională, conform principiului psihologic după care stabilizarea şi organizarea sistemului de imagini implică şi stabilizarea şi organizarea substratului lor afectiv.

Tehnicile poligraf, abordând în mod indirect planul conştiinţei subiectului, caută să evidenţieze dacă acesta redă cu fidelitate şi în mod sincer „ceea ce ştie", adică elementele de conţinut ale „realităţii subiective" pe care o poartă în planul conştiinţei sale (elemente de timp şi de loc legate de faptă, de modul de operare şi de împrejurările care au declanşat comportamentul infracţional). Stările emoţionale iau naştere încă din momentul în care bănuitul este invitat pentru a da relaţii legate de faptă şi, în general, cunosc următoarea dinamică în manifestare:

– Starea iniţială a conştientizării pericolului (în cazul unui vinovat) de a fi identificat şi demascat introduce organismul uman, ca sistem autoreglator, într-o stare de vigilenţă crescută (alarmare)[28]. Această stare iniţială are un caracter difuz, general, global, cu declanşare şi realizare involuntare, pregătind (prin mecanismele autoreglării psihofiziologice) organismul pentru contracararea pericolului. În cazul unei persoane nevinovate, de regulă, stările emoţionale sunt slab evidenţiate, având în general, un caracter stenic, pozitiv, motivat de curiozitate şi interes pentru scopul chemării în faţa anchetatorului. Ele se realizează, de asemenea, prin mecanismele psihofiziologice involuntare, reflexe şi au un caracter difuz general, fiind slab evidenţiate.

28. C.T. Morgan – **Physiological psychology**, Megraw-Hill Books, 1965, pag. 337 şi urm.

– Odată cu începerea chestionării bănuitului, conştientizarea mesajului informaţional al întrebărilor ce i se adresează realizează în planul cognitiv al acestuia reactualizarea involuntară a momentelor informaţionale obiectual afective care au însoţit comiterea faptei, prin declanşarea reacţiilor funcţionale ale memoriei intenţionale şi ale celei latente. Datorită factorului surpriză şi elementului de neprevăzut al întrebărilor, reprezentările despre faptă apar brusc, intempestiv, surprinzând compartimentul de analiză şi decizie nepregătit, în deficit de date şi subansambluri logice în faţa pericolului iminent de demascare.

Concomitent, caracteristicile afective, stările emoţionale şi trăirile care au întovărăşit reprezentările despre faptă inundă planul conştiinţei, dominându-l, în virtutea ineficienţei asupra lor a controlului voluntar. La acest nivel, trăirea emoţională se integrează în structura primară a instinctelor (instinctul de conservare), conştientizarea pericolului demascării declanşând trăirea stării de frică (uneori bruscă blocare a unei funcţiuni motorii)[29], cu caracter bine precizat şi distinct faţă de un pericol anume (rezultând din conţinutul mesajului informaţional al întrebării) şi însoţită de puternice descărcări neurohormonale declanşate pe cale reflexă.

– O sursă puternică de geneză a stărilor emoţionale este (alături de „teama de detecţie", mai ales după testul cartonaşelor de stimulare) şi conflictul care apare în plan cognitiv şi în procesul de decizie, între domeniul datelor de cunoaştere ce fundamentează situaţia adevărată şi domeniul datelor intenţionale care fundamentează minciuna.

Disimularea adevărului făcută în mod conştient necesită un efort voluntar, care declanşează stări emoţionale uşor decelabile în parametrii psihofiziologici. Dacă negarea adevărului este posibilă în planul verbal al dialogului (în cursul anchetei libertatea de conştiinţă nefiind limitată în nici un fel), acest lucru nu este posibil în planul reacţiilor neurovegetative, unde conflictul capătă proporţii, instanţa corticală conducând, prin structurile subordonate, centrii sistemului vegetativ către dezechilibrări şi reechilibrări succesive cu caracter adaptiv situaţiei de pericol în care se află individul.

Plecând de la aceste date ştiinţifice fundamentale (în literatura românească de specialitate, Ion Ciofu, în cadrul Institutului de psihologie al Academiei, s-a impus

29. Tiberiu Bogdan – **Probleme de psihologie judiciară**, Ed. Ştiinţifică, 1973, pag. 102 şi urm.

prin cercetările asupra comportamentului simulat), tehnica poligraf nu face altceva decât să depisteze emoţia în mod indirect prin depistarea reacţiilor activatorii generale, care implică mecanisme fiziologice atât de centrale, cât şi periferice[30].

În acest sens există corelaţii directe între viaţă psihică şi **modificările cardiovasculare**. Accelerarea ritmului cardiac în timpul emoţiei a fost bine cunoscută cu mult timp înainte ca problema să fie analizată ştiinţific (Bîkov). Experimental s-a obţinut tahicardie în cursul aplicării unei baterii de teste care au introdus o stare de stress (Thiessen), la aşteptarea şocului electric (Kransogorski), chiar dacă această aşteptare se întinde pe zeci de minute (Lundberg), stabilindu-se că în timpul imediat anterior, cât şi după acţiunea aceluiaşi stimul nociv, anxietatea provoacă o descreştere a acestui ritm. Emoţia de teamă, de frică este, deci, legată de intercepţia cardiacă, relaţie exprimată perfect de clinicianul Brown: frica este o „proprietate esenţială a psihismului cardiac". Un alt parametru al activităţii cordului în emoţie îl constituie modificările vasculare. Observaţiile, mai întâi clinice (Pşonic), au stabilit că are loc o dilatare a vaselor sanguine cerebrale în timpul stărilor afective de orice fel (Franck), în durere şi ruşine (Mosso) sau în nelinişte (Negel)[31]. Totodată, emoţia este însoţită şi de o creştere a tensiunii arteriale. Legat de activitatea aparatului cardiovascular amintim şi **efectele glandulare decelabile în emoţie**. În emoţia puternică (mânie) are loc o activare a sistemului nervos simpatic, însoţită de un exces de adrenalină. Ca rezultat apare un întreg cortegiu de reacţii fiziologice care pregătesc organismul pentru a putea face faţă situaţiei (Canon, Funkenstein); respiraţia devine mai profundă, ritmul cardiac mai frecvent, tensiunea arterială creşte, apare afluxul de sânge către inimă şi muşchi, procesele din canalul alimentar se diminuează ş.a.m.d.; ficatul se dilată şi secretă provizii de zahăr în sânge, iar acesta din urmă coagulează mai rapid (Ruch, Bîkov). În tensiunea psihică, cum ar fi cea provocată de frică, sunt secretaţi diverşi hormoni pe lângă adrenalină: noradrenalină, serotonină, aceticolină, care, la un loc, constituie un mecanism de „agitaţie vegetativă" (Kreindler).

Emoţiile determină prin sistemul nervos vegetativ şi modificări electrice în piele, atât de rezistenţă electrică, cât şi de potenţial[32]. Încă de la primele cercetări

30. Aceste reacţii pot fi identificate deoarece sunt transmise de o parte specială a sistemului nervos. Putem spune că sistemul nervos al omului are două componente. Una somatică responsabilă de transmiterea impulsurilor nervoase somatice musculare şi de postură a scheletului. Alta, mai veche şi relativ independentă de sistemul nervos central, cea autonomică sau vegetativă, care se ocupă cu activitatea vitală subconştientă: Noi respirăm, inima bate, digestia are loc, hormonii sunt eliminaţi în debitul sanguin care trece prin corp, este reglată temperatura, pupila se dilată sau se contractă, fără nici un fel de adaptare conştientă... aceste schimbări includ îmbujorarea ori paloarea feţei, transpiraţia excesivă, creşterea vitezei inimii, uscarea gurii, multe senzaţii viscerale şi altele" – H.J. Eysenk – **Sense and nonsense in psychology**, Penguin Books, 1966, pag. 78.

31. „Impulsurile sistemului simpatic pot cauza bătăi rapide ale inimii. Ele pot determina constricţia vaselor de sânge..., iar accelerarea vitezei inimii şi constricţia vaselor de sânge pot creşte presiunea sângelui" – C.T. Morgan, **op.cit.**, pag. 334-336 şi urm.

32. „Răspunsurile psihogalvanice au fost folosite în toate testele psihologice de cercetare vizând condiţiile emoţionale ori măsurarea reacţiilor emoţionale la stimuli" – C. T. Morgan, **ibidem**.

ale aplicării tehnicii cutanogalvanice (Pierron, Camppellman) s-a stabilit dependenţa relaţiei emoţie-rezistenţă şi potenţial electric nu numai de caracterul de noutate a excitării organismului, de caracterul de efort fizic sau intelectual, ci, în foarte largă măsură, şi de stările afective în care rezistenţa electrodermică (RED)[33] este deosebit de activă. Folosind o metodă poligrafică au fost obţinute schimbări de potenţial în raport cu încărcătura emoţională a cuvântului **stimul** (Kreindler). Paralel cu reacţia electrodermografică are loc o intensificare a activităţii glandelor sudoripare. În emoţie este prezentă mai ales transpiraţia palmară. Aceasta poate fi eficient detectată în stresul emoţional (Funk Hausser)[34].

Modificarea caracteristicilor normale de respiraţie sub influenţa emoţiei. Sufocările, înghiţirea aerului, gâfâiala şi îngreuierea respiraţiei sunt printre schimbările respiraţiei care se pot produce în cazul unei emoţii. Impulsurile sistemului simpatic dilată bronhiile pulmonare sporind schimbarea oxigenului şi bioxidului de carbon[35]. De obicei, după un răspuns mincinos al infractorului, în traseul ritmului respirator fie că se evidenţiază una, două unde rapide cu o amplitudine mărită, fie că respiraţia se blochează un moment sau capătă un caracter scalariform (ceea ce operatorii de poligraf denumesc „în trepte").

În timpul anchetei, ofiţerul experimentat poate, desigur, să descopere şi să demaşte comportamentul simulat al infractorului, uzând de o logică impecabilă şi fisurând sistemul defensiv al acestuia prin evidenţierea caracterului contradictoriu şi uneori absurd al unor afirmaţii care-i aparţin.

De asemenea, gama largă de întrebări care surprind infractorul, supunându-l la raţionamente imprevizibil şi generează un comportament caracteristic în mimică, gestică, intonaţie, nu face decât să ofere o serie de indicii ce reliefează nesinceritatea şi încercările de a induce în eroare. Deşi această cale de investigare dă uneori rezultate bune, descoperirea simulării se face incert la unii indivizi, la alţii fiind chiar imposibilă, datorită unui autocontrol mărit în manifestările exterioare ale

33. „Împreună cu alte înregistrări, RED concură la o mai bună definire operaţională a emoţiei. Ceea ce se poate surprinde este corelaţia între activitatea electrodermală şi intensitatea emoţiei, mai puţin calitatea ei. Apar totuşi unele diferenţe în funcţie de calitatea emoţiei; scurtarea timpului de latenţă şi creşterea amplitudinii RED la «mirare» şi «surpriză»; creşterea perioadei de latenţă şi scăderea amplitudinii pentru stările de încordare. Ax constată valori mai mari ale conductanţei pielii în emoţia de mânie decât în cea de «frică». Chevanes pune în evidenţă intervenţia unor mecanisme inconştiente de apărare care întăresc subiectiv stimulii cu valoare afectogenă mică reflectată de RED". – I.F.I. Dumitrescu – **Omul şi mediul electric, fenomene bioelectrice de suprafaţă**, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, pag. 262.

34. I. Ciofu – **Comportamentul simulat**, Ed. Academiei R.S. România, Bucureşti, 1974, pag. 38-39; 75.

35. „C.A. Ruckmick face în 1934 o trecere în revistă a studiilor privind respiraţia, observând modificarea acesteia în diverse stări emoţionale: ritmul respirator ar creşte în cazul unei stimulări plăcute şi ar descreşte în cazul uneia neplăcute. Benussi pretinde că raportul inspiraţie-expiraţie este semnificativ mărit înaintea răspunsului adevărat comparativ cu cel falsificat, pe durata câtorva cicluri respiratorii. Invers, după afirmarea adevărului, raportul I/E este ceva mai mic decât după afirmarea minciunii" – I. Ciofu, **op.cit.**, pag. 38-39, 69, 72, 75.

comportamentului simulat, obţinut printr-un antrenament oarecare sau prin obişnuinţă la infractorii recidivişti, înrăiţi. De aceea, calea cea mai utilizată şi mai sigură pentru detecţie o constituie sondarea simulării prin indicatori fiziologici, mai ales prin aceia care evidenţiază comportamentul inaparent. Conştiinţa vinovăţiei, a fricii mobilizatoare a unei stări emotive care poate fi mascată cu dificultate, îl determină pe individ să reacţioneze emoţionat ori de câte ori i se prezintă vreun obiect sau i se enunţă vreun cuvânt în legătură cu infracţiunea comisă. Indicatorul cardiac şi ceilalţi indicatori vegetativi reacţionează vizibil, chiar dacă infractorul nu minte efectiv, ci tăinuieşte doar adevărul, încercând să eludeze eficienţa testului, să-l învingă („to beat the test"). Efortul de a tăinui este însă inutil. După cum bine probează Mandsley, tristeţea (ca una din manifestările emoţiei), dacă nu se manifestă în lacrimi, obligă în schimb organele interne să „plângă". Detectorul de minciuni (poligraful) exploatează tocmai această posibilitate ştiinţifică fundamentală de a înregistra modificările fiziologice surprinse în ritmul respirator, tensiune, puls şi RED, concomitente stărilor emoţionale corelate cu negarea adevărului şi starea de frică resimţită de infractor faţă de posibilitatea demascării sale[36].

c) Criterii ce stau la baza folosirii poligrafului

„Detectoarele de minciuni", termen de largă circulaţie, desemnează de fapt, aparatura poligraf de înregistrare a unor reacţii psihofiziologice caracteristice stărilor de tensiune emoţională. La baza folosirii tehnicii poligraf stau următoarele criterii:

- funcţionarea acestor aparate se bazează pe faptul că o minciună spusă conştient, pe lângă efortul mintal pe care îl necesită, produce şi o anumită stare de tensiune emoţională (teamă);
- producerea tensiunii emoţionale îşi are originea în declanşările involuntare ale sistemului neurovegetativ concomitent conştientizării pericolului şi în trezirea prin aceasta a instinctului de autoconservare;
- prin folosirea poligrafului nu se lezează cu nimic integritatea sau demnitatea individului, care-şi conservă toate calităţile sale volitive şi raţional-afective;
- folosirea poligrafului nu lezează cu nimic integritatea sau demnitatea individului, care-şi conservă toate calităţile sale volitive şi raţional-afective;
- folosirea poligrafului se face numai cu acordul subiectului şi consimţământul apărării. Fără conlucrarea subiectului, un test nu se poate efectua;

36. Al. Roşca – **Psihologia martorului**, Cluj, 1934, pag. 124 şi urm.

- metodologia de testare nu este interzisă de lege, nefăcând parte din categoria mijloacelor prohibitive; ea îşi aduce contribuţia la aflarea adevărului şi justa soluţionare a cauzelor. Testarea la poligraf poate fi făcută atât în scopul stabilirii nevinovăţiei unei persoane, cât şi în scopul dovedirii vinovăţiei sale.

Tehnicile poligraf înregistrează, în principal, modificările indicilor psihofiziologici oglindite în următoarele diagrame: diagrama puls-tensiune arterială, diagrama ritmului respirator, diagrama rezistenţei electrodermice.

d) Eventualele posibilităţi de eroare în folosirea tehnicii poligraf

O posibilitate de eroare rezidă în raţionarea excesivă şi pledarea până la autoconvingere a nevinovăţiei, situaţie pe care, teoretic, literatura de specialitate o semnalează în legătură cu acele infracţiuni pentru care este prevăzută o pedeapsă foarte severă. Explicaţia psihologică constă în aceea că întreaga activitate psihică este comutată asupra conştientizării pericolului, lăsând în conul de umbră aspectele legate de fapta comisă. Teama faţă de sentinţa ce va fi pronunţată este în acest caz, un factor cu mult mai predominant decât teama că minciuna ar putea fi detectată (Maurice Floch). De asemenea, pledarea până la autoconvingere (în susţinerea nevinovăţiei), duce în timp la o raţionalizare „la rece" a faptelor şi la o descărcare afectivă, care provoacă diminuarea sentimentului vinovăţiei (efectul obişnuinţei trăirii, fapt realizabil uneori şi printr-o interogare excesivă înainte de test). Uneori, subiecţii supuşi testării cu poligraful se abat de la instrucţiunile primite şi, în dorinţa de a se sustrage detectării vinovăţiei, se dedau la o serie de tentative de a denatura reprezentările grafice (Reid, Inbau, H.J. Eysenk). Ceea ce asemenea indivizi nu cunosc, este faptul că acest comportament, diferit, de cel indicat prin instructaj, devine semnificativ pentru minciuna lor, traseele diagramelor fiind o regularitate şi o lipsă de naturaleţe care trezesc suspiciuni examinatorului. Dealtfel, indivizii din această categorie recurg la o serie de tactici defensive, în scopul sustragerii de la examenul poligraf (oboseală excesivă, consum de medicamente, de alcool etc.). Nu rare sunt şi cazurile când, în funcţie de cunoştinţele ştiinţifice pe care le posedă, subiecţii încearcă să denatureze rezultatele prin diferite eforturi de autocontrol.

Respiraţia controlată este o altă posibilitate de eroare. Ea se evidenţiază în regularitatea nefirească a ritmului sau în diferenţele dintre caracteristicile respiraţiei la testul cartonaşelor faţă de testul de bază.

Mişcările musculare şi acuzarea jenei create de aparatura de detecţie, atunci când apar la aplicarea testului de bază şi sunt absente în testul de cartonaşe, sunt indicii ale unor tentative de eludare a detecţiei vinovăţiei.

5.3.3. Mijloace tehnice de examinare

Dintre mijloacele tehnico-ştiinţifice de detectare a tensiunii emoţionale, folosite în diverse ţări, de către organele de cercetare penală, iar în unele state occidentale şi de către instituţii particulare, cele mai apreciate ca răspunzând nevoilor anchetei sunt considerate următoarele[37]:

1 – **Poligraful**, cunoscut şi sub denumirea populară de „detector de minciuni" (lie-detector), este rezultatul experimentelor efectuate de către Larson (1925), în Statele Unite, ulterior fiind concepute aparate tot mai perfecţionate. Se poate prezenta sub forma aparaturii complexe de laborator (de exemplu, „Complete Keeler Poligraf") sau ca aparatură de tip portativ utilizabilă în teren şi putând fi alimentată cu baterii. Este un instrument care înregistrează sub formă grafică trei indicatori de bază ai modificărilor fiziologice tipice stărilor de stress psihologic:

- tensiunea arterială şi pulsul;
- dereglările respiraţiei (cu două trasee);
- rezistenţa electrodermică (RED).

Înregistrarea se face pe o bandă de hârtie specială, prin intermediul unor pârghii prevăzute cu peniţe, a căror acţionare se face electronic, peniţe care descriu trasee specifice, din interpretarea cărora se pot deduce momentele de tensiune ale persoanei ascultate. La aparatele mai noi se înregistrează un al patrulea indicator: presiunea musculară exercitată de mâinile şi picioarele celui ascultat, care se modifică în momentele de stress-tensiune.

Fig. 1 – Poligraf

2 – **Detectorul de stress emoţional în voce (PSE)**, cunoscut şi sub denumirea de „Dektor". Indicatorul fiziologic folosit pentru detectarea tensiunii psihice îl reprezintă microtremurul vocii, determinat de stările neurovegetative specifice emoţiei.

37. T. Bogdan, T. Butoi – **op.cit.**, pag. 375-376.

3 – **Detectorul de stress emoţional în scris** este un dispozitiv anexă al poligrafului, care înregistrează tot sub formă grafică modificările intervenite în scrisul unei persoane aflate într-o stare de tensiune psihică. Se înregistrează trei caracteristici ale scrisului:

- timpul de latenţă;
- durata scrierii răspunsului;
- presiunea scrisului.

5.3.4. Caracteristici care pun în evidenţă emoţia determinată de disimularea adevărului[38]

a) În traseul respirator

În lipsa stării de stress, respiraţia este liniştită, regulată, fără tensiune emoţională. Ea este reprezentată grafic prin trasee normale, ce înregistrează 12-22 cicluri de respiraţie pe minut (fig. 2, traseele A, B, C, D, E, F, G şi H). Se remarcă o uşoară nervositate, oglindită în aspectul incidental al traseelor B, F şi G, care se include însă normal.

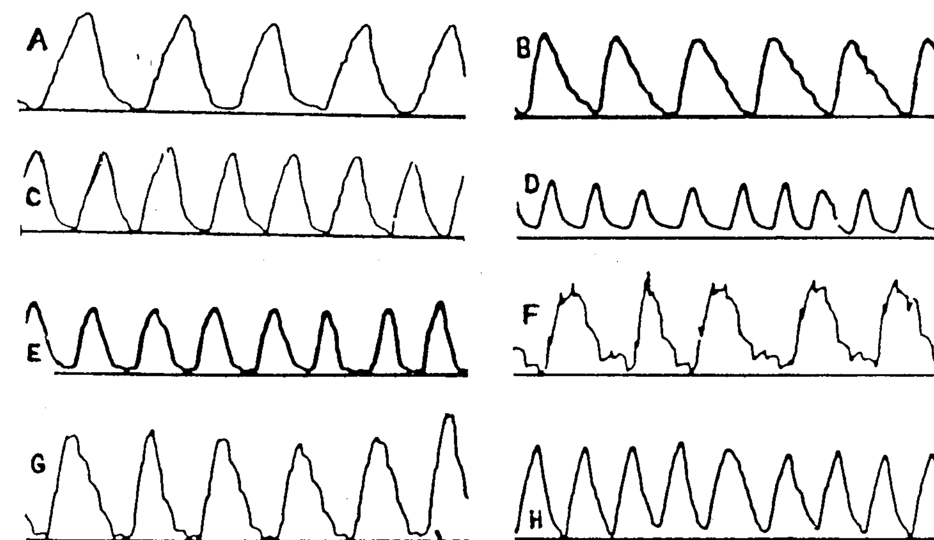

Fig. 2 – Respiraţia normală în lipsa stării de stress

Emoţia determinată de disimularea adevărului este evidentă în traseul respirator prin următoarele caracteristici:

38. J.E. Reid, F.E. Inbau – **op.cit.**, pag. 50.

– ***Blocaje respiratorii***, care pot dura 5-20 secunde. Ele pot păstra la sfârşitul stadiului de exhalare al ciclului respirator (A), la sfârşitul stadiului de inhalare (B) şi între aceste stadii (C) – fig. 3.

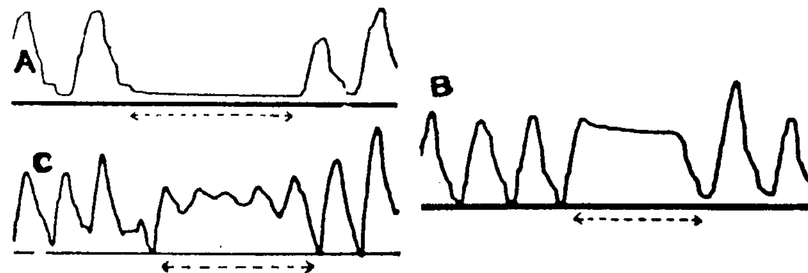

Fig. 3 – Blocaje respiratorii

– ***Respiraţia în trepte***. Aceasta este consecinţa unei reţineri a respiraţiei, ce îmbracă aparenţa unei trepte sau a unui set de trepte în pantă şi care începe imediat după ce s-a răspuns întrebării-test. Grafic, această reacţie apare în variate forme de manifestare (fig. 4).

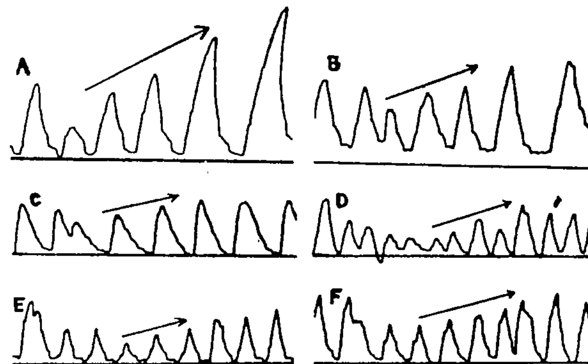

Fig. 4 – Respiraţia în trepte

– ***Ridicarea liniei de bază a respiraţiei***, aşa cum este marcată prin săgeţi în fig. 5.

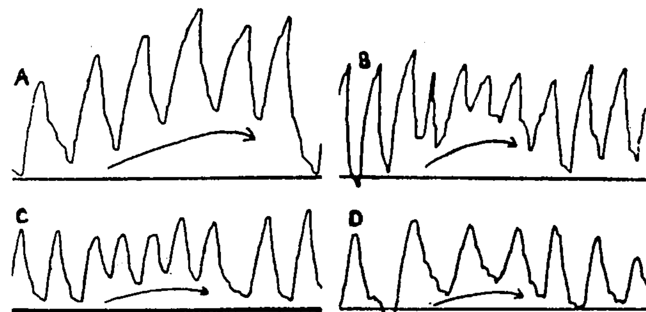

Fig. 5 – Ridicarea liniei de bază a respiraţiei

– ***Încetinirea respiraţiei*** (fig. 6).

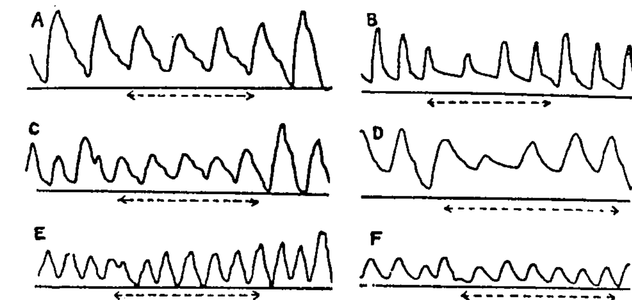

Fig. 6 – Încetinirea respiraţiei

b) Traseul tensiune-puls

Reacţiile de stress provocate de minciună sunt concretizate în modificări de tensiune arterială şi de puls şi apar grafic astfel (fig. 7):

- **A** şi **B** – răspuns tipic mincinos prin ridicarea nivelului bazei graficului;
- **C** – răspuns tipic mincinos nu atât de pronunţat ca în A şi B, deoarece provine de la o persoană obeză;
- **D** – răspuns tipic mincinos pentru o persoană care anticipează întrebarea relevantă: se observă uşurarea de tensiune după răspunsul mincinos;
- **E** – răspuns tipic mincinos pentru o persoană cu puls extrem de încetinit;
- **F** – răspuns tipic mincinos de tensiune arterială-puls de forma unui „rollercoaster" (mişcarea unei nave pe hulă).

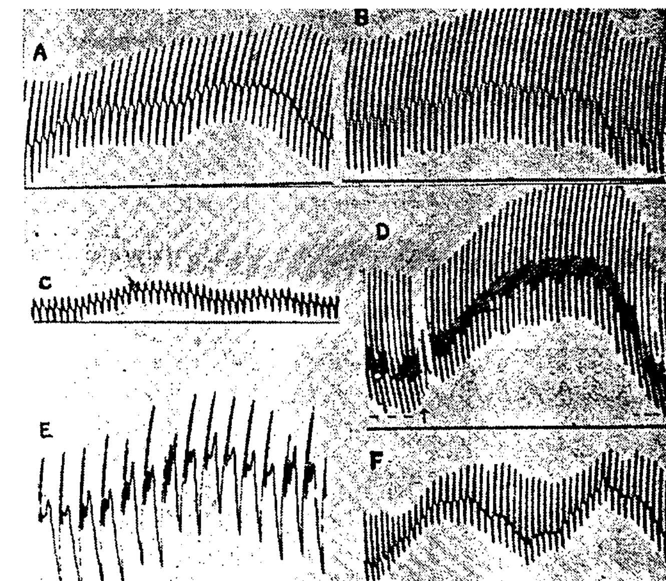

Fig. 7 – Şase tipuri de reacţie de stress pe traseul tensiune-puls

c) **În ambele trasee: respirator şi tensiune-puls**

Răspunsul caracteristic de stress generat de minciună poate apărea concomitent în ambele reprezentări grafice (fig. 8).

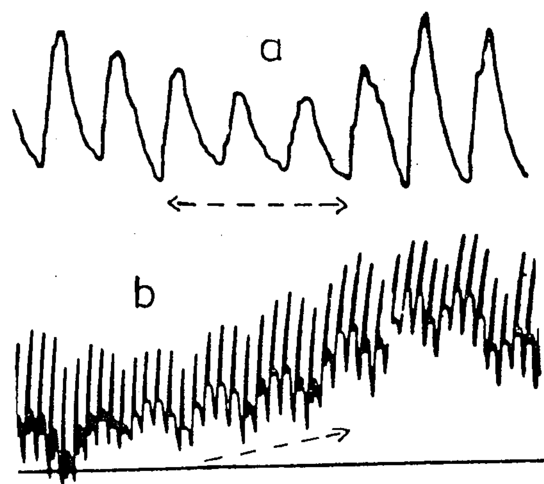

Fig. 8 – Stres dublu: a) în traseul respirator şi în traseul tensiune-puls

d) În traseul rezistenţei electrodermice

Reprezentarea grafică a rezistenţei electrodermice (RED) din fig. 9 constituie înregistrarea „testului cu cartonaşe“, în care apare ilustrat răspunsul mincinos la cartonaşul (14) ales.

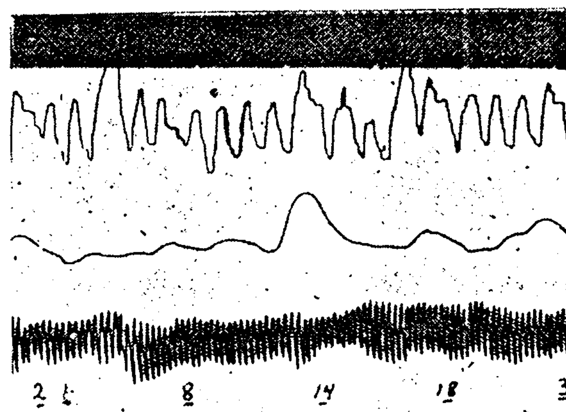

Fig. 9 – Stres manifestat în traseul rezistenţei electrodermice la întrebarea 14

În fig. 10 este redată înregistrarea de „test tensiune vârf“ într-un caz real de furt, în care graficul rezistenţei electrodermice a pus în evidenţă stress-ul generat de minciună la întrebarea 3.

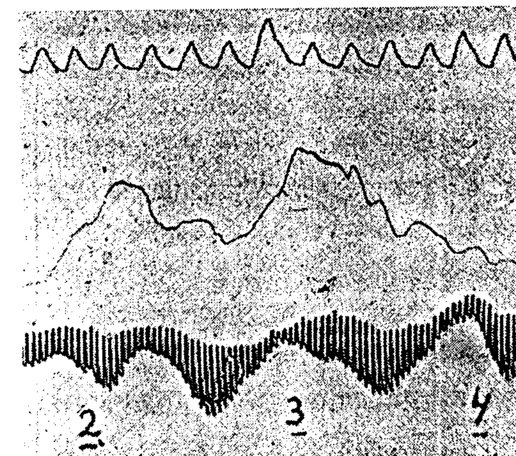

Fig. 10 – Stress pus în evidenţă pe traseul RED la întrebarea 3

5.3.5. Etapele examinării

a) Examinarea medicală a subiectului

Aceasta este o etapă obligatorie, având drept scop eliminarea unor eventuale incompatibilităţi de examinare şi, în ultimă instanţă, a erorilor de interpretare a diagramelor. În acest sens, înainte de testare sunt necesare următoarele examinări medicale:

- **examenul sistemului cardiovascular**, în scopul depistării unor eventuale afecţiuni sau particularităţi ale activităţii cardiovasculare (efectuarea electrocardiogramei);
- **examenul sistemului respirator**, în scopul depistării unor eventuale afecţiuni sau particularităţi (examen spiroergometric);
- **examenul neuropsihiatric şi psihologic**, în scopul depistării unor eventuale boli neuropsihice, oligofrenii etc.

În general, afecţiunile sistemelor amintite sunt eliminatorii pentru examinările poligraf. De regulă, produc greutăţi în efectuarea examinării (şi, mai ales, în interpretarea diagramelor) şi persoanele de vârstă înaintată, cele suferind de obezitate sau care prezintă în timpul examinării afecţiuni pasagere (răceală, tuse, surmenaj excesiv etc.).

Condiţia obligatorie a prezentării la examinarea poligraf este existenţa integrităţii stării psihice şi fiziologice.

Se mai impune o precizare pentru organele de cercetare penală care dispun testarea, şi anume aceea ca **subiectul înainte de testare să nu fi fost ascultat,** întrucât orice întrebare legată de faptă este de natură a îngreuna activitatea de interpretare a diagramelor.

b) Întocmirea testelor

Întocmirea testelor se realizează de examinator, după studierea atentă a tuturor materialelor cauzei, în colaborare cu organul de cercetare penală căruia îi este repartizat cazul spre soluționare. Este o etapă deosebit de importantă, dificultatea constând în capacitatea de a realiza efectul psihologic al întrebărilor.

În general, maniera clasică de elaborare a testelor presupune următoarele **etape**:

a) informarea asupra tuturor aspectelor cauzei;

b) întocmirea testului de bază (testul A);

c) întocmirea testului de excitare, provocare (cu o carte de joc sau o cifră – testul B);

d) repetarea testului de bază (testul C);

e) întocmirea testului întrebărilor amestecate (testul D).

Lista de întrebări se compune din următoarele categorii:

- **întrebările neutre**, neavând nici o legătură cu cauza, și scopul calmării subiectului și diminuării tensiunii emoționale resimțite de el;
- **întrebările cu încărcătură**, cu valoare afectogenă, direct legate de cauză;
- **întrebările de control**, ale căror răspunsuri exprimate pe diagramă servesc drept criteriu de comparație cu întrebările relevante.

Unele cauze prezentând o serie de particularități reclamă testări cu caracter specific, cum ar fi, de exemplu:

– **Testul „complexului de vină"**, constând în a pune întrebări referitoare la un caz fictiv, însă verosimil și asemănător cu cel în speță. Testul are drept scop eliminarea persoanelor cu grad de emotivitate ridicată.

– **Testul „tensiunii vârf"** (POT) este un test care vizează obținerea reacțiilor semnificave din aproape în aproape, fixându-se, de regulă, pe detalii (cu caracter discriminatoriu din întrebare în întrebare), până la obținerea reacției semnificative (se folosește în scopul depistării unor ascunzători, a unor scule folosite în infracțiune, al determinării unor valori etc.). Testul este realizabil și în varianta prezentării de diapozitive.

c) Asigurarea condițiilor necesare examinării

Testările poligraf trebuie efectuate într-o cameră separată, liniștită, pe cât posibil izolată fonic. Zgomotele din afară, ca soneria unui telefon sau conversația, prezența altor persoane sau „spectatori" în cameră pot induce tulburări și distrageri ale atenției, care să determine denaturarea unor reacții fiziologice ce interferează cu un diagnostic de poligraf satisfăcător. Camera trebuie să fie sobră în ce privește zugrăveala și mobilierul. Dispozitivele de iluminat ale camerei trebuie să fie

aranjate în asemenea mod, încât să dea o lumină bună, dar nu excesivă sau orbitoare. Este important ca această cameră să fie aerisită în mod corespunzător și să aibă o temperatură plăcută.

d) Instructajul făcut subiectului înainte de testare

Nici un test nu trebuie efectuat fără o convorbire pre-test, care să cuprindă în mod obligatoriu instructajul făcut subiectului în scopul pregătirii sale pentru testare. Pe durata a 20-30 minute, examinatorul trebuie să dea subiectului toate datele în legătură cu funcționarea aparatului, prezentându-i principiile care fundamentează științific metoda. Aceasta va servi la sporirea preocupării persoanei testate asupra problemelor ce formează obiectul examinării.

Instructajul are menirea de a deduce orice teamă pe care ar încerca-o o persoană nevinovată și, în același timp, de a spori preocuparea persoanelor vinovate cu privire la răspunsurile ce trebuie să le dea.

După ce i se vor expune principiile de examinare și drepturile legale de care beneficiază, se va cere consimțământul subiectului pentru testare.

Dacă este de acord, subiectul va completa o declarație pe care o va semna, aceasta fiind apoi atașată la raportul de constatare tehnico-științifică.

După ce examinatorul se asigură că persoana se simte bine, că mediul ambiant este propice, îi face instructajul cu privire la modul de comportare în timpul testării. Se recomandă ca instructajul să cuprindă următoarele indicații:

- se va cere subiectului ca în timpul efectuării testului să stea relaxat în scaun, să fie atent la întrebările puse și să nu miște corpul sau mâinile;
- se cere subiectului să răspundă la întrebările puse cu „DA" sau „NU", fără a da în timpul testului explicații suplimentare;
- se explică subiectului că în pauza după test are posibilitatea să dea explicațiile pe care le crede necesare.

e) Instalarea subiectului la poligraf

Instalarea subiectului la poligraf nu este un ceremonial deosebit, ci o activitate firească, naturală, compusă din manevre asemănătoare celor medicale. Subiectul este așezat în fotoliu, relaxat, cu spatele întins, cu picioarele întinse, ușor depărtate.

Un tub pneumograf este fixat cu ajutorul unui lanț „bordat" în jurul toracelui sau abdomenului persoanei. Un manșon de tensiune arterială, de tipul aceluia utilizat de medici, este fixat în jurul unuia din brațele persoanei. Un set de electrozi este atașat la suprafațele palmare și dorsale ale mâinii sau la degetele celuilalt braț.

Tensiunea arterială-pulsul, respirația și RED sunt înregistrate simultan și continuu pe suprafața hârtiei care rulează, fiind redate prin sistemul de penițe

inscriptoare. Din cauză că modificările de presiune pot fi influenţate de unele tipuri de mişcări musculare neobservabile, este recomandabil ca poligraful să fie înzestrat cu un element pentru a înregistra o astfel de activitate musculară.

f) Verificarea exactităţii funcţionării aparatului

Verificarea modului în care funcţionează aparatul cuprinde manevre elementare: verificarea peniţelor, a alimentării cu energie electrică, a butoanelor şi cadranelor, a etanşeităţii mecanismelor pneumografice etc. Se cuplează sistemul de derulare a hârtiei şi se lasă un timp să curgă în scopul realizării desenului normal al curbelor, urmărind ca pe o durată de 30 sec. – 2 min. să se realizeze stabilitatea acestora. La fiecare nouă testare vor trebui stabilite noile curbe normale. Această etapă este un prilej de cooperare cu subiectul, care va fi întrebat dacă este jenat de ceva şi dacă are o poziţie confortabilă. Totodată, se vor face ultimele ajustări ale electrozilor, ale manşonului tensiune-puls şi tubului pneumograf pentru respiraţie.

g) Efectuarea testelor

Formularea întrebărilor constituie partea critică a acestei activităţi. Întrebările se formulează scurt, pentru a asigura spontaneitatea răspunsului, şi conţin, de regulă, termenii cei mai familiari interogatoriului. Se răspunde numai cu „DA“ sau „NU“. În mod curent, trei până la cinci diagrame sunt suficiente pentru a pune un diagnostic exact. Dintre acestea, cel puţin două trebuie să conţină aceleaşi întrebări importante, inserate printre cele neutre şi de control. Primul test cu întrebări generale trebuie să fie cât mai amplu posibil şi să indice legătura subiectului cu infracţiunea cercetată. Chiar dacă primul test nu trădează o conştiinţă încărcată, este indicată o chestionare asupra detaliilor.

Dacă primul test trădează o conştiinţă încărcată, detaliile vor fi testate în câteva încercări succesive. În funcţie de situaţie, de modul de manifestare a personalităţii subiectului şi de complexitatea cauzei se vor executa şi testele „complexului de vină“ şi cel al „tensiunii de vârf“. Pe tot timpul testării este important ca vocea examinatorului să fie sub un control absolut. Nu se fac sublinieri de cuvinte, expresii sau propoziţii, excepţie făcând cazurile când examinatorul face acest lucru în scop de autocontrol. Procedeele clasice sunt caracterizate prin chestionarea verbală (stimulii verbali) şi prin răspunsurile „DA“ sau „NU“ la fiecare întrebare. Nu sunt lipsite de interes procedeele în care se utilizează stimulii, în acest din urmă procedeu subiectului prezentându-i-se la intervale de 10-15 sec. diapozitive înfăţişând aspecte legate de faptă. Şocul emoţional poate fi sesizat pe diagramele poligraf şi în raport cu recunoaşterea unor persoane sau a unor obiecte corp-delict (prezentate concret sau prin diapozitive-film).

Pentru procedeele clasice, operatorul poligraf adresează întrebările din 10 în 10 sec., iar subiectul nu răspunde decât afirmativ sau negativ. În momentul în care operatorul poligraf pune întrebarea, notează numărul acesteia pe diagramă, adăugând în funcţie de răspunsul afirmativ sau negativ al subiectului semnul (+ sau –). Operatorul poate nota pe diagramă şi alte aspecte incidente testării: mişcări, comentarii, tuse, oftat etc. Diagrama se derulează cu viteza constantă, peniţele înregistrând simultan traseele ritmului cardiac, ritmului respirator şi reacţiei electrodermice, surprinzând modificările caracteristice care însoţesc răspunsurile subiectului.

h) Interpretarea diagramelor

Este partea cea mai dificilă a întregii operaţii de testare cu ajutorul poligrafului. Diagrama este o reprezentare grafică, cuprinzând ritmurile şi modificările caracteristice fiecărei întrebări, semnele (+) sau (-), înscrise de operator, consemnând afirmaţia sau negaţia.

Procesul interpretării este o desfăşurare de raţionamente în care se împleteşte intuitivul cu ştiinţificul şi care se fundamentează pe cunoştinţe de psihofiziologie şi pe o bogată experienţă în ceea ce priveşte psihologia infractorului. La baza interpretării diagramelor stau procesele de comparaţie, analiză şi sinteză atât maniera global-generală, cât şi detalii. Corelaţiile se fac pe de o parte între caracteristicile calitative ale traseelor răspunsurilor unor întrebări distincte şi, pe de alta, între parametrii cantitativi (amplitudine, frecvenţă, durată etc.) ale aceloraşi caracteristici de traseu.

În interpretarea diagramelor se procedează, în prima fază, astfel:

a) se stabilesc caracteristicile de traseu care evidenţiază răspunsurile sincere (lipsite de emotivitate), corespunzătoare întrebărilor neutre fără încărcătură, caracterizate prin „DA“ sau „NU“ sincer;

b) se stabilesc caracteristicile de traseu ce evidenţiază răspunsurile nesincere (în care tensiunea emoţională este prezentă) corespunzătoare întrebărilor de control cu încărcătură generală şi care caracterizează răspunsurile de „DA“ şi „NU“ nesincere;

c) se compară caracteristicile de traseu ale răspunsurilor întrebărilor cu încărcătură, cu caracteristicile corespunzătoare răspunsurilor afirmative şi negative la întrebările neutre şi cele de control;

d) în urma procesului de analiză a asemănărilor şi deosebirilor dintre caracteristici, cele semnificative pentru aspectele de nesinceritate se compară cu caracteristicile traseelor etalon şi se trag primele concluzii de ordin calitativ.

Faza a doua presupune prelucrarea matematică a celor trei categorii de caracteristici şi sesizarea variaţiilor semnificative care apar în parametrii constituenţi ai acestora (amplitudine, latenţă, durată, frecvenţă etc.). Rezultă astfel concluzii referitoare la aspectele cantitative ale diagramelor.

Faza a treia implică compararea caracteristicilor răspunsurilor semnificative cu modificările care apar la răspunsurile verbale ce trădează prezenţa emoţiei în voce.

Faza a patra presupune compararea caracteristicilor răspunsurilor semnificative cu modificările care apar la traseele date în scris ce trădează emoţia în forma grafică a răspunsului.

i) Formularea concluziei

Specialistul în tehnica poligraf poate formula, după caz, una din următoarele categorii de concluzii:

- **certă pozitivă**. De exemplu: „Numitul V.N. a prezentat modificări caracteristicile stress-ului psihologic la următoarea întrebare: «Aveţi vreun amestec în dispariţia concubinei dumneavoastră?»";
- **certă negativă**. De exemplu: „Numitul V.V. nu a prezentat modificări caracteristice stress-ului psihologic la întrebările cu relevanţă pentru fapta infracţională.";
- **de imposibilitate**. De exemplu: „Nu se pot stabili modificări caracteristicile stress-ului în testarea numitului O.A., întrucât înainte de testare acesta a fost interogat excesiv".

5.3.6. Constatări tehnico-ştiinţifice ce se pot efectua
– Cazuistică exemplificativă –

Situaţiile care impun testarea cu ajutorul poligrafului:

a) Când se cere stabilirea sincerităţii subiectului testat:

În aceste împrejurări specialistul poate stabili dacă:

- subiectul a dat răspunsuri sincere la întrebările puse;
- subiectul a dat răspunsuri nesincere la întrebările puse;
- subiectul nu poate face obiectul unei testări la poligraf.

b) Când se cere să se stabilească locul unde se găsesc corpurile delicte:

În aceste cazuri spacialistul poate stabili locul unde au fost ascunse corpurile delicte. Pentru aceasta, se vor pune întrebări de la general la particular, care vor permite delimitarea, din aproape în aproape, a zonei, a subzonei şi, în final, a locului respectiv.

Cazuistică exemplificativă – (declaraţii de consimţământ, rapoarte de constatare tehnico-ştiinţifică în cauze reale, acte procedurale de dispunere, diagrame etc.).

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ ÎN DOMENIUL DETECŢIEI COMPORTAMENTULUI SIMULAT – DE EXCLUDERE –

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIA GENERALĂ DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI
SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr.................din........................99

SPECIALIST: Col.psiholog. Butoi Tudorel din Serviciul Criminalistic al Direcţiei Generale de Poliţie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr. .... din .... a .... s-a dispus cu tehnica de detecţie a comportamentului simulat a numitului(lor) ....
....
....
persoană(e) inclusă(e) în cercul de suspecţi care interesează cauza privind ....
....
.... în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESS-ULUI EMOŢIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

În baza rezoluţiei motivate sus-menţionate, în conformitate cu prevederile art. 112, 113, 115, din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă de dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 C.p. în ziua de .... am procedat la testarea subiectului(lor)

conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf de către organele de poliţie. Înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declaraţia de consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că are dreptul să refuze testarea, trecându-se apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ŞI MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv ....

....

....

....

NU AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectic) modificări specifice stress-ului emoţional, cum ar fi: accelerări de puls şi creşteri ale tensiunii arteriale, urcări ale nivelui de bază, stopuri respiratorii, creşterii de amplitudine şi durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin ABSENŢA REACTIVITĂŢII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în: evitarea privirii, spasm glotic, modificări de paloare, contraîntrebări, latenţă în răspunsuri, sudoraţie, disconfort psihic, etc.

MENŢIUNI SPECIALE ....

....

....

....

Faţă de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului(lor) ....

.... la întrebările critice (relevante) ale cauzei NU AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAMELOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESS-ULUI EMOŢIONAL CARE ÎNSOŢESC DE REGULĂ COMPORTAMENTUL SIMULAT

Prezentul raport conţine două pagini şi .... anexe

SPECIALIST,
Col. Psiholog Butoi Tudorel

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ ÎN DOMENIUL DETECŢIEI COMPORTAMENTULUI SIMULAT – DE IMPLICARE –

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIA GENERALĂ DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI
SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr..................din.........................99

SPECIALIST: Col.psiholog. Butoi Tudorel din Serviciul Criminalistic al Direcţiei Generale de Poliţie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr. .... din .... a .... s-a dispus cu tehnica de detecţie a comportamentului simulat a numitului(lor) ....

....

persoană(e) inclusă(e) în cercul de suspecţi care interesează cauza privind

....

....

.... în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOŢIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

În baza rezoluţiei motivate sus-menţionate, în conformitate cu prevederile art. 112, 113, 115, din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă de dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 C.p. în ziua de .... am procedat la testarea subiectului(lor) conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf de către organele de poliţie. Înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declaraţia de consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că are dreptul să refuze testarea, trecându-se apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

III. CONSTATĂRI ŞI MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv ....

....

....

....

AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectic) următoarele modificări specifice stress-ului emoţional:

- accelerări de puls şi creşterea tensiunii arteriale,
- urcări ale nivelui de bază,
- stopuri respiratorii,
- creşteri de amplitudine şi durată ale curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV al subiectului (lor) s-a caracterizat prin PREZENŢA REACTIVITĂŢII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în:

- evitarea privirii,
- spasm glotic,
- modificări de paloare,
- contraîntrebări,
- latenţă în răspunsuri,
- sudoraţie,
- disconfort psihic, etc.

MENŢIUNI SPECIALE ....

....

....

....

Faţă de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului(lor) ....

.... la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIGRAMELOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESS-ULUI EMOŢIONAL CARE CONSTITUIE INDICII ALE COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Prezentul raport conţine două pagini şi .... anexe

SPECIALIST,
Col. Psiholog Butoi Tudorel

DECLARAŢIE DE CONSIMŢĂMÂNT LA EXAMINARE

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL DE POLIŢIE AL CAPITALEI
– SERVICIUL CRIMINALISTIC –

Data examinării

____

DECLARAŢIE DE CONSIMŢĂMÂNT LA EXAMINARE

Subsemnatul ______________________________, fiul lui ____________ şi ________________ născut la data de ____________________ în localitatea ____________________, judeţul (sectorul) ________________ cu domiciliul stabil în ____________________ de profesie ________________________ cu loc de muncă la ______________________________, având telefon acasă ________________ la serviciu ________________ cu următoarele antecedente poliţieneşti ____
şi medicale: ____

____

fiind inclus de către organele de cercetare în cercul de persoane ale căror declaraţii contradictorii ridică suspiciuni de nesinceritate, conform cu art. 112 C.p.p., pentru lămurirea urgentă a faptelor şi a împrejurărilor cauzei privind: ______________

____

____

____

consimt să fiu examinat la biodetectorul stress-ului emoţional („LIE DETECTOR").

– Mi s-au adus la cunoştinţă întrebările care îmi vor fi adresate, sunt de acord cu conţinutul acestora şi accept să răspund la ele sub controlul tehnicii de investigaţie a comportamentului simulat.

– Asupra mea nu s-au exercitat mijloace de intimidare sau de constrângere şi nu s-au făcut presiuni psihice sau fizice.

– Mi s-a adus la cunoştinţă faptul că prezenta examinare nu-mi va produce nici un fel de rău fizic sau psihic, în prezent sau în viitor, precum şi faptul că, dacă doresc, am dreptul să o refuz.

– Declar că la data prezentei examinări sunt într-o stare psihomedicală normală, fără scuze.

SPECIALIST:
Col. Psiholog Butoi Tudorel

PERSOANA EXAMINATĂ

expert criminalist
MINISTERUL DE INTERNE

Nr. __________ din __________
Dosar nr. __________________

REZOLUŢIE MOTIVATĂ

Anul 1980, luna octombrie, ziua 21, Drobeta Turnu Severin, Lt. maj. Stăncioiu Damian din Miliţia jud. Mehedinţi, efectuând cercetări la faţa locului în cauza privind **violul şi incestul comis de Bălăceanu Dumitru asupra fiicei sale Bălăceanu Constanţa**, în baza art. 23, Cod procedură penală, constatând că pentru ______________________________________ este necesară concluzia unor specialişti, în baza art. 112, 113 şi 115 Cod. Procedură penală.

DISPUN:

1. Efectuarea în cauză a unei constatări tehnico-ştiinţifice de psihologie judiciară.

2. Constatarea tehnico-ştiinţifică va fi efectuată de **specialişti din Institutul Criminalistic al I.G.M. – Bucureşti.**

3. Specialiştii vor răspunde la următoarele întrebări:
   a) Dacă la întrebările relevante ale faptei răspunsurile subiectului provoacă modificări de traseu caracteristice stress-ului emoţional:
   b) Dacă modificările de trasee pot fi interpretate ca reprezentând indicii nesincerităţii răspunsului.

4. Pentru efectuarea constatării se pun la dispoziţia specialiştilor următoarele:
   – **dosarul de urmărire penală**
   – **subiectul supus examenului psihologic**

5. Raportul de constatare urmează a fi depus până la data de ______________

6. Un exemplar din prezenta se anexează la dosarul cauzei.

OFIŢER DE CERCETARE PENALĂ

____

PROCURATURA ROMÂNIEI
PROCURATURA JUDEŢEANĂ MEHEDINŢI
Nr. 54/B/1980

13 august 1980

ORDONANŢĂ
pentru efectuarea constatării tehnico-ştiinţifice

Procuror Câmpeanu Cornel de la Procuratura judeţeană Mehedinţi, studiind dosarul penal privind pe Bulată Nicolae, învinuit de săvârşirea tentativei la infracţiunea de omor, constat că, pentru verificarea sincerităţii acestuia, este necesară testarea lui la poligraf.

În baza prevederilor art. 112-115 Cod procedură penală,

DISPUN:

Efectuarea unei constatări tehnico-ştiinţifică de către specialişti din I.G.M. – Institutul de criminalistică. Specialiştii vor răspunde la următoarele întrebări:

1. **Dacă inculpatul prezintă reacţii emoţionale la întrebările formulate?**

2. **Dacă reacţiile emoţionale pot fi interpretate ca indicii de nesinceritate?**

Pentru efectuarea constatării, punem la dispoziţie chestionarul cu întrebările formulate şi pe inculpat.

PROCUROR,
Câmpeanu C.

TRIBUNALUL BUCUREŞTI SECŢIA A II-A PENALĂ
Dosar nr. 134/1999

ÎNCHEIERE
Şedinţa publică de la 08.02.1999
Tribunalul compus din:

PREŞEDINTE LAVINIA LEFTERACHE
GREFIER ZORITA LAZEA

Pe rol soluţionarea cauzei penale de faţă.
Ministerul Public prin procuror UDANGIU RĂZVAN.
La apelul nominal făcut în şedinţă publică au răspuns inculpatul Adam Gheorghe în stare de arest şi asistat de avocat Olga Nicul cu delegaţie din oficiu, lipsă fiind părţile civile.
Procedura necompletă cu părţile civile.

S-a refăcut referatul cauzei de către grefierul de şedinţă, care:

Tribunalul faţă de probele de la dosar, tribunalul din oficiu pune în discuţie testarea inculpatului la poligraf.

Reprezentantul Parchetului declară că nu se opune la administrarea acestei probe.

Apărătorul inculpatului declară că, este de acors cu administrarea acestei probe deoarece nu au fost de faţă martori oculari.

TRIBUNALUL

Faţă de probele de la dosar consideră necesară administrarea probei cu testarea inculpatului la poligraf, astfel încât,

DISPUNE:

– Se va înainta dosarul la Ministerul de Interne. DGMPS Serviciul Criminalistic – Laboratorul de detecţie psihologică a comportamentului simulat.
– Se vor cita părţile, pentru termenul din 8 martie 1999 dată în şedinţa publică

PREŞEDINTE GREFIER

Termen la data de 8 martie 1999

Inculpatul din Penitenciarul Jilava
Adam Gheorghe (Gheorghe şi Stela ns. 29.08.1956)

MINISTERUL PUBLIC
PARCHETUL DE PE LÂNGĂ
TRIBUNAL BUCUREŞTI
Dosar nr. 2608/P/1996

RECHIZITORIU
– 15 ianuarie 1998 –

Procuror LIVIU SAMSON de la Parchetul de pe lângă Tribunalul Bucureşti;
Examinând actele şi lucrările dosarului privind pe inculpatul:

ADAM GHEORGHE – cercetat în stare de arest preventiv pentru săvârşirea infracţiunii de omor calificat şi deosebit de grav, prevăzut de art. 174-175, lit. „c", 176 lit. „a" din Codul penal şi constatând că urmărirea penală este terminată;

CONSTAT:

În cursul nopţii de 6/7 noiembrie 1996 aflându-se într-o stare avansată de ebrietate pe fondul unei discuţii în contradictoriu cu victima ADAM ELENA, soţia sa, a aruncat asupra acesteia conţinutul unei canistre cu benzină, dându-i foc şi provocându-i astfel acesteia leziuni prin ardere care au condus la moarte.

*
* *

Inculpatul şi cu victima erau căsătoriţi de peste 20 ani, şi au locuit şi gospodărit împreună în imobilul situat în str. Tufanilor nr. 6, sector. 5. Întrucât inculpatul obişnuia să consume băuturi alcoolice, în mod frecvent între acesta şi soţia sa aveau loc discuţii pe această temă.

În cursul nopţii de 6/7 noiembrie 1996 inculpatul s-a întors la domiciliu în jurul orei 24.00, în stare de ebrietate, victima reproşându-i aceasta. Între cei doi a avut loc o discuţie în contradictoriu referitor la acest aspect. Pentru a evita ca discuţia să degenereze în violenţe inculpatul a părăsit locuinţa, continuând să consume băuturi alcoolice împreună cu martorul NEACŞU VIRGIL şi s-a întors în domiciliu în jurul orei 1.00.

Victima a continuat să-i adreseze acestuia reproşuri, pe un ton care i s-a părut acestuia ridicat.

Având în vedere şi starea de ebrietate avansată în care se afla, inculpatul nu şi-a mai putut stăpâni starea de nervozitate. Iniţial, a lovit-o pe victimă în locuinţă, cu pumnii, însă aceasta a reuşit să iasă în curte. A urmat-o în acel loc şi văzând în apropiere o canistră cu benzină, a luat-o şi a deşertat conţinutul acesteia peste corpul victimei. Imediat după aceasta printr-o sursă de foc, brichetă, a aprins lichidul inflamabil. Văzând că obiectele de vestimentaţie ale victimei ardeau a încercat să stingă flăcările, iniţial cu ajutorul unei umbrele (parasolar) şi ulterior, după ce inculpatul a ieşit în stradă, aruncând asupra corpului acesteia nisip. După ce a reuşit să stingă flăcările inculpatul a apelat la martorul PETRE VIRGIL, transportând-o pe victimă, cu autoturismul proprietatea sa, la spitalul de Chirurgie Plastică şi Reparatorie STEAUA, unde a fost internată.

În încercarea de salva victima inculpatul a suferit şi el arsuri de faţă, antebraţ şi mâna dreaptă, care au necesitat 14-15 zile de îngrijiri medicale pentru vindecare.

Din copia foii clinice de observaţie nr. 2365 (filele ______________) rezultă că victima ADAM ELENA a avut la internare, diagnosticul „arsuri prin flacără gr. III-IV pe faţă, gât anterior şi posterior, abdomen şi mâna dreaptă, precum şi pe torace şi gamba stângă, şi organele genitale externe. În cursul aceleiaşi zile la ora 18.00, a survenit decesul victimei; ca urmare a şocului post-combustional, a insuficienţei cardio-respiratorii şi renale.

*
* *

Raportul medico-legal de autopsie nr.A.3/2445/1996 (filele ___________) s-a întocmit ca urmare a efectuării necropsiei cadavrului, a concluzionat în sensul că:

„Moartea numitei ADAM ELENA a fost violentă.

Ea s-a datorat şocului postcombustional consecutiv unor arsuri pe circa 80% din suprafaţa corporală.

Arsurile tegumentare s-au putut produce prin flăcări. Echimozele s-au putut produce prin lovire cu corpuri contondente iar plaga antebraţului prin corp ascuţit-tăietor.

Sângele recoltat de la cadavru nu conţine alcool (BA nr.1743/c) şi aparţine grupei sanguine „O" cu aglutinina alfa parţial distrusă (B.A. nr. 1619).

Ulterior, prin Avizul nr. E. 2/2248 (fila ___________) Comisia de Avizare şi Control de pe lângă Institutul de Medicină Legală Bucureşti a aprobat concluziile raportului de autopsie sus-menţionat.

*
* *

În drept – fapta inculpatului ADAM GHEORGHE săvârşită în împrejurările de fapt mai sus menţionate, întruneşte elementele constituitive ale infracţiunii de omor calificat şi deosebit de grav, prevăzut de art. 174-175, lit. „c" – 176 lit. „a" din C.p.

Pentru a reţine această încadrare juridică a faptei au fost avute în vedere mijloacele folosite de inculpat în realizarea scopului urmărit, apte să producă moartea.

Săvârşirea infracţiunii prin cruzimi apare ca fiind de natură evidenţei, având în vedere suferinţele fizice la care a fost supusă victima, desigur intense, arsurile provocate prin flacără deschisă cuprinzând 80% din suprafaţa corpului acesteia.

Fapta săvârşită de inculpat depăşeşte limitele unei acţiuni obişnuite, proprii laturi obiective în cadrul unei infracţiuni de omor, reflectând ferocitate deosebită din partea inculpatului, constituind un act nemilos care inspiră groază, ecoul său în conştiinţa oamenilor fiind oroarea.

Pe plan subiectiv, inculpatul a acţionat cu intenţia, fie şi indirectă de a suprima viaţa victimei, prevăzând rezultatul faptei sale, pe care deşi nu l-a urmărit, a acceptat posibilitatea ca acesta să se producă.

*
* *

Activitatea infracţională a făptuitorului este pe deplin probată prin următoarele mijloace de probă:

– planşe fotografice – filele ___________________________;
– copia foii clinice de observaţie – filele ______________________;
– raport medico-legal de autopsie – filele ______________________;
– avizul Comisiei de Avizare şi Control de pe lângă IML – fila ___________;
– raport medico-legal – fila ______________________________;
– raport de expertiză medico-legală psihiatrică – fila ______________;
– declaraţii martori – filele ____________________________;

coroborate cu declaraţiile inculpatului.

Fiind audiat pe parcursul urmăririi penale în legătură cu fapta reţinută în sarcina sa, inculpatul ADAM GHEORGHE a avut o poziţie oscilantă, iniţial de negare a faptei, ulterior, de recunoaştere parţială.

Astfel, în ultimele declaraţii, inculpatul susţine atât că nu a cunoscut conţinutul canistrei, respectiv că în aceasta se afla benzină, cât şi că nu a folosit nici o sursă de foc cu flacără deschisă, pentru a aprinde lichidul inflamabil.

Ambele susţineri urmează a fi înlăturate nefiind decât simple afirmaţii nesusţinute de materialul probator administrat în cauză.

Astfel, este exclus ca inculpatul să nu cunoască împrejurarea de fapt conform căreia canistra conţinea benzină, pe de o parte, întrucât fiind mecanic auto şi având atelier de reparaţii chiar în incinta curţii, canistra respectivă fusese aşezată chiar de acesta în locul din care a luat-o după ce a scos benzina din rezervorul unui autoturism pe care îl avea în reparaţie. Pe de altă parte, benzina emană un puternic miros, specific şi pe care era exclus să nu-l remarce.

În ceea ce priveşte susţinerea acestuia potrivit căreia lichidul inflamabil s-a aprins de la o ţigară aprinsă, pe care o avea în mână pusă ulterior pe umărul victimei, aceasta este nereală, raportul de constatare tehnico-ştiinţifică nr. 116843 (filele ___________) concluzionând în sensul că: aprinderea benzinei se poate efectua cu flacără deschisă sau scânteie.

Împrejurarea de fapt conform căreia inculpatul a încercat să stingă flăcările care o cuprinseseră pe victimă, nu are relevanţă în ceea ce priveşte încadrarea juridică a faptei.

De altfel, în foaia clinică de observaţie s-a consemnat declaraţia care fiind întrebată de cadrele medicale despre împrejurările în care s-au produs leziunile prin ardere a precizat că: soţul său a turnat benzină peste ea şi i-a dat foc (fila ___________).

*
* *

Spitalul Clinic de Chirurgie Plastică şi Reparatorie „STEAUA" se constituie parte civilă în cauză cu suma de 200.000 lei, reprezentând cheltuieli de spitalizare şi tratamentul medical.

Potrivit dispoz. art. 117 C.p.p. în cauză s-a dispus şi efectuat o expertiză medico-legală psihiatrică (fila __________) concluzionându-se că inculpatul ADAM GHEORGHE are discernământul păstrat în raport cu fapta comisă.

Referitor la profilul socio-moral şi conduita anterioară a inculpatului, este de precizat că acesta nu este cunoscut cu antecedente penale şi avea ocupaţie la momentul săvârşirii infracţiunii, fiind susţinătorul material al întregii familii.

Pentru considerentele expuse;

Văzând şi dispoziţiile art. 262 pct. 1, lit.b, din C.p.p.

DISPUN:

Trimiterea în judecată în stare de arest preventiv a inculpatului:

ADAM GHEORGHE – fiul lui Gheorghe şi Stela, născut la data de 29 august 1956 în Bucureşti str. Tufanilor nr. 6, sector 5, necunoscut cu antecedente penale – pentru săvârşirea infracţiunii de omor calificat şi deosebit de grav, prevăzut de art. 174-175, lit. „c" – 176 lit. „a" din C.p.p. cu aplic. art. 74 lit. „a" şi „b" din C.p.

Potrivit dispoz. art. 264 C.p.p., dosarul se trimite Tribunalului Bucureşti, urmând a fi citaţi:

INCULPAT – ADAM GHEORGHE – PENITENCIARUL JILAVA

PARTE CIVILĂ – Spitalul clinic de chirurgie Plastică şi Reparatori „STEAUA" – Bucureşti, Calea Griviţei, sector 1.

MARTORI – NEACŞU CONSTANŢA – Buc., str. Buturugilor 74, sector 5.
- NEACŞU VIRGIL – idem –
- PETRE VIRGIL – Buc., str. Tufelor nr. 1, sector 5.
- NEDELCU MARIANA RODICA – Buc., Şos, Mihai Bravu nr. 450, sector 3.
- VOICU ION – Buc., str. Gruiul Argeşului nr. 1A, bl. MC 5, sc. 1, et. 10, ap. 42. sector 3.
- ADAM MARIA BERTA – Buc., str. Tufanilor nr. 6, sector 5.
- ADAM CRISTIAN ROMULUS – idem –
- ROTARU ZOE – Buc., str. Tufanilor nr. 10, sector 5.

ALTE DATE – în cauză, urmărirea penală a fost efectuată cu inculpatul în stare de arest preventiv, măsură dispusă pe termen de 5 zile, la data de 08.11.1996. Ulterior, prin mandatul nr. 480 din 12.11.1996 s-a dispus arestarea preventivă a acestuia pe termen de 25 de zile şi a fost pusă în mişcare acţiunea penală, pentru săvârşirea infracţiunii prevăzute de art. 174-175 lit. „c" şi 176 lit. „a" din C.p.

Pe tot parcursul urmăririi penale inculpatului i-a fost asigurată asistenţa juridică, iar la data de 23 dec. 1997 i-a fost prezentat materialul de urmărire penală în prezenţa apărătorului ales.

Cheltuielile judiciare, în sumă de 300.000 lei reprezentând contravaloarea planşelor fotografice, a rapoartelor medico-legale şi tehnico-ştiinţifice, precum şi a celor ocazionate de deplasările organelor de urmărire penală. Cu ocazia instrumentării cauzei, vor fi suportate de inculpat, potrivit art. 191 C.p.p.

PROCUROR,
LIVIU SAMSON

Dosar nr. 134/1998
Judecătoria ....
Tribunalul Bucureşti
Secţia II penală

Şedinţa publică în ziua de 01.06.1998

DECLARAŢIE DE INCULPAT

Numele ADAM, prenumele GHEORGHE, porecla ____________________, data naşterii: anul 1956, luna august, ziua 29, locul naşterii: localitatea Bucureşti, jud. (sectorul) _____________, numele şi prenumele părinţilor: tatăl Gheorghe, mama Stela, domiciliul inculpatului: localitatea Bucureşti, str. Tufanilor nr. 6, etaj _____, ap. _____, sectorul 5, cetăţenia română, studii 8 clase, ocupaţia actuală: mecanic auto, locul de muncă ________________________, buletin de identitate _______________, eliberat de _____________, starea civilă căsătorit şi numărul copiilor _____: averea ce posedă împreună cu soţia __________________, situaţia militară (satisfăcut, nesatisfăcut) gradul ____________________, centrul militar de care aparţine ______________________. Condamnat în trecut (instanţa, infracţiunea, pedeapsa şi data executării) ______________________, necunoscut ______________________

După ce i se aduce la cunoştinţă fapta care formează obiectul cauzei şi i se pune în vedere să declare tot ce ştie cu privire la faptă şi la învinuirea ce i se aduce, inculpatul declară:

Menţin doar declaraţia dată la 07.11.1996, celelalte declaraţii fiind date sub presiune psihică. În ziua de 06.11.1996 când se amurgise afară, după ce am terminat de lucru la o maşină a venit soţia numitului Neacşu Virgil şi ne-a invitat să mergem la aceasta să luăm masa, fapt ce s-a şi întâmplat. Soţia mea nu a dorit să meargă, rămânând să şteargă geamul la un hol. După ce am servit masa am consumat nişte vin. Între timp am fost căutat la domiciliu de numitul Ologeanu Dumitru care dorea să-i efectuez reparaţii la maşină a doua zi. Acesta a fost adus de către soţia mea la vecina unde fusesem invitat la masă. Am stabilit cu acesta să ne revedem a doua zi.

Între timp am auzit discuţii între Neacşu şi soţia sa că nu ar avea bani de pâine şi pentru că în timpul zilei făcusem o reparaţie la o maşină împreună cu Neacşu şi încasasem suma de 20.000 lei, i-am promis că-i aduc 5.000 lei din banii câştigaţi.

M-am dus acasă, i-am cerut soţiei 5.000 lei fără a-i spune pentru ce îmi trebuiau aceşti bani şi aceasta a început că ţipe şi de aici a început tot scandalul. Soţia mi-a aruncat 5.000 lei şi pentru că eram foarte nervos în loc să-i duc banii lui Neacşu Virgil am ajuns la un alt, cam la un km. distanţă de locuinţa mea. Pentru a nu mă face de ruşine i-am spus că am venit să bem o bere. A cumpărat două sticle de bere de la un butic din apropiere.

M-am întors acasă şi în faţa porţii am găsit-o pe soţie în flăcări, am îndepărtat-o pentru că era în spatele maşinii şi am luat-o în braţe şi am dus-o peste drum la un vecin unde se afla balastru pentru construcţie. Am intrat în curte şi am luat o umbrelă de soare, mare pentru terasă şi am deschis-o asupra soţiei. Nu mi-am dat seama că plasticul acela se topeşte. Când am realizat m-am aşezat în genunchi şi am tras nisip peste ea. M-am dus la locuinţa copiilor mei pentru a-i anunţa, am spart un gemuleţ de la uşă pentru a o deschide. Nu am găsit pe nimeni acasă, m-am întors la locuinţa mea, am scos maşina, am aşezat-o pe soţie pe pernele din spate. Am ajuns la Petre Virgil pe care l-am ruga să conducă maşina pentru a sta eu în spate să-mi susţin soţia. I-am spus acestuia că soţia mea moare. **Consider că soţia mea şi-a dat foc singură pentru că eu aveam un dosar cu o declaraţie a soţiei cu privire la o infracţiune de tâlhărie pe care au pus-o la cale sora soţiei şi soţul acesteia, dosar cu care o ameninţam.** Dosarul l-am luat şi atunci decât când am mai discutat pe această temă, soţia mi-a spus că mai bine se aruncă în faţa maşinii să meargă la puşcărie. Soţia mea nu obişnuia să bea. Soţia mea era tot timpul foarte recalcitrantă. Am fost căsătorit 23 de ani cu soţia mea.

PREŞEDINTE GREFIER

Semnat după ce i s-a citit,

Inculpat,

TRIBUNALUL BUCUREŞTI SECŢIA A II-A PENALĂ
Dosar nr. 134/1999

ÎNCHEIERE
Şedinţa publică de la 08.02.1999
Tribunalul compus din :

PREŞEDINTE LAVINIA LEFTERACHE
GREFIER ZORITA LAZEA

Pe rol soluţionarea cauzei penale de faţă.
Ministerul Public prin procuror UDANGIU RĂZVAN.
La apelul nominal făcut în şedinţă publică au răspuns
inculpatul Adam Gheorghe în stare de arest şi asistat de avocat
Olga Nicul cu delegaţie din oficiu, lipsă fiind părţile civile.
Procedura necompletă cu părţile civile.

S-a făcut referatul cauzei de către grefierul de şedinţă, care:

Tribunalul faţă de probele de la dosar, tribunalul din oficiu pune în discuţie testarea inculpatului la poligraf.

Reprezentantul Parchetului declară că nu se opune la administrarea acestei probe.

Apărătorul inculpatului declară că, este de acord cu administrarea acestei probe deoarece nu au fost de faţă martori oculari.

TRIBUNALUL

Faţă de probele de la dosar consideră necesară administrarea
probei cu testarea inculpatului la poligraf, astfel încât,

DISPUNE:

– Se va înainta la Ministerul de interne. DGMPS Serviciul Criminalistic – Laboratorul de detecţie psihologică a comportamentului simulat.
– Se vor cita părţile, pentru termenul din 8 martie 1999 dată în şedinţă publică

PREŞEDINTE GREFIER

Termenul la data de 8 martie 1999

Inculpatul din Penitenciarul Jilava
Nr.... Adam Gheorghe (Gheorghe şi Stela ns. 29.08.1956)

Parte civilă

Spitalul Clinic de Chirurgie Plastică şi Reparatorie – Calea Plevnei nr. 15 S

Ct. Adam Maria Berta

Nr. Adam Genoveva

Nr. Adam Cristian Remus, ambii din str. Tufanilor nr. 6, sector. 5, cu menţiunea să prezinte certificatul de deces şi certificatul de moştenitor

Martorii

Nr. Nedelcu Mariana Rodica – din şos. Mihai Bravu nr. 450, sector. 3
Nr. Rotaru Zoe – din str. Tufanilor nr. 10, sector. 5

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECŢIA GENERALĂ DE POLIŢIE A MUNICIPIULUI BUCUREŞTI
SERVICIUL CRIMINALISTIC
LABORATORUL DE DETECŢIE PSIHOLOGICĂ A
COMPORTAMENTULUI SIMULAT

DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ
PRIVIND DETECŢIA PSIHOLOGICĂ A COMPORTAMENTULUI SIMULAT
Nr. ____________ din ____________ 98

SPECIALIST: Col. psiholog Butoi Tudorel din Serviciul Criminalistic al Direcţiei Generale de Poliţie a Municipiului Bucureşti

I. OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr. 134/08.02 din 1998 a Dnei. preşedinte Lavinia Lefterache – Tribunalul Bucureşti – Secţia II Penală, s-a dispus testarea cu tehnica de detecţie a comportamentului simulat a numitului(lor) ADAM GHEORGHE ____________________ persoană(e) inclusă(e) în cercul de suspecţi care interesează cauza privind OMOR DEOSEBIT DE GRAV CONSTÂND CĂ LA DATA DE 06/07.IX.1996 A INCENDIAT-O PE SOŢIA SA ADAM ELENA ____ în scopul stabilirii:

DACĂ RĂSPUNSURILE SUBIECTULUI FAŢĂ DE ÎNTREBĂRILE RELEVANTE ALE CAUZEI SUNT ÎNSOŢITE DE MODIFICĂRI ALE STRESULUI EMOŢIONAL, SEMNIFICATIV CARACTERISTIC COMPORTAMENTULUI SIMULAT?

II. CONDIŢIILE EXAMINĂRII

În baza rezoluţiei motivate sus-menţionate, în conformitate cu prevederile art. 112, 113, 115 din C.p.p. şi în deplină cunoştinţă de dispoziţiile art. 259 alin. 2 şi art. 260 C.p. în ziua de 01 martie 1999 am procedat la testarea subiectului(lor) conform metodologiei de folosire a tehnicii poligraf de către organele de poliţie. Înaintea examinării, subiectului i s-a solicitat să completeze declaraţia de consimţământ la examinare (anexa nr. 1), i s-a prezentat şi a acceptat chestionarul cu întrebări (anexa nr. 2), i s-a adus la cunoştinţă că are dreptul să refuze testarea, trecându-se apoi la realizarea diagramelor anexate prezentului raport.

Psiholog dr. Tudorel Butoi
Specialist principal

III. CONSTATĂRI ŞI MENŢIUNI SPECIALE

Interpretarea diagramelor a evidenţiat că răspunsurile subiectului la întrebările critice (relevante) ale chestionarului cauzei, respectiv:

3. – ŞTII ÎN CE ÎMPREJURĂRI A LUAT FOC SOŢIA TA? .... Nu
5. – TU AI ARUNCAT BENZINĂ PE SOŢIA TA DÂNDU-I FOC? .... Nu
8. – TU AI APRINS FOCUL PE SOŢIA TA? .... Nu
9. – TU AI ARUNCAT PE SOŢIA TA BENZINA EXISTENTĂ ÎNTR-UN BIDON (CANISTRĂ) .... Nu

AU PROVOCAT în traseele psihofiziologice ale diagramelor poligraf (puls, T.A., respirator, bioelectic) următoarele MODIFICĂRI SPECIFICE STRESULUI EMOŢIONAL:
- accelerări de puls şi creşterea tensiunii arteriale;
- urcări ale nivelului de bază;
- stopuri respiratorii;
- creşteri de amplitudine şi durată a curbei G.S.R.

COMPORTAMENTUL EXPRESIV AL SUBIECTULUI(LOR) s-a caracterizat prin PREZENŢA REACTIVITĂŢII MIMICO-GESTICULARE obiectivată în:
- evitarea privirii;
- modificări de paloare;
- latenţă în răspunsuri;
- disconfort psihic, etc.
- spasm glotic;
- contraîntrebări;
- sudoraţie;

MENŢIUNI SPECIALE ______________________________________
____
____

Faţă de cele constatate formulez următoarea

CONCLUZIE

Răspunsurile numitului(lor) ADAM GHEORGHE .... la întrebările critice (relevante) ale cauzei AU PROVOCAT ÎN TRASEELE DIAGRAMELOR OBŢINUTE MODIFICĂRILE SEMNIFICATIVE STRESULUI EMOŢIONAL CARE CONSTITUIE INDICII AI COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Prezentul raport conţine două pagini şi 1 anexe.

SPECIALIST,
Col.Psiholog Butoi Tudorel

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL DE POLIŢIE AL CAPITALEI
– SERVICIUL CRIMINALISTIC –

Data examinării
01-martie-1999

DECLARAŢIE DE CONSIMŢĂMÂNT LA EXAMINARE

Subsemnatul ADAM GHEORGHE, fiul lui GHEORGHE şi STELA născut la data de 29.08.1956 în localitatea BUCUREŞTI, judeţul (sectorul) 5 cu domiciliul stabil în STR. TUFANILOR NR. 6, SECTOR 5 de profesie MECANIC AUTO cu loc de muncă la STAR S.A. – PARTIC. MEC.AUTO, având telefon acasă ----------- la serviciu ------------ FĂRĂ ANTECEDENTE POLIŢIENEŞTI, JUDECATĂ SAU CERCETARE PENALĂ şi medicale: FĂRĂ ACUZE LA DATA EXAMINĂRII fiind inclus de către organele de cercetare în cercul de persoane ale căror declaraţii contradictorii ridică suspiciuni de nesinceritate, conform cu art. 112 C.P.P, pentru lămurirea urgentă a faptelor şi a împrejurărilor cauzei privind: OMOR DEOSEBIT DE GRAV – CONSTÂND ÎN CEEA CĂ LA DATA DE 06/07-XI-1996 A INCENDIAT-O PE SOŢIA SA ADAM ELENA consimt să fiu examinat la biodetectorul stress-ului emoţional („LIE DETECTOR").

– Mi s-au adus la cunoştinţă întrebările care îmi vor fi adresate, sunt de acord cu conţinutul acestora şi accept să răspund la ele sub controlul tehnicii de investigaţie a comportamentului simulat.

– Asupra mea nu s-au exercitat mijloace de intimidare sau de constrângere şi nu s-au făcut presiuni psihice sau fizice.

– Mi s-a adus la cunoştinţă faptul că prezenta examinare nu-mi va produce nici un fel de rău fizic sau psihic, în prezent sau în viitor, precum şi faptul că doresc, am dreptul să o refuz.

– Declar că la data prezentei examinări sunt într-o stare psihomedicală normală, fără acuze.

SPECIALIST
Col.Psiholog
BUTOI TUDOREL

expert criminalist

PERSOANA EXAMINATĂ

TEST NR. 1

1. TE NUMEŞTI ADAM GHEORGHE? DA

2. AI PERMIS DE PORT ARMĂ? NU

3. ŞTII ÎN CE ÎMPREJURĂRI A LUAT FOC SOŢIA TA? NU

4. PORŢI OCHELARI DE VEDERE LA CITIT? DA

5. TU AI ARUNCAT BENZINĂ PE SOŢIA TA DÂNDU-I FOC? NU

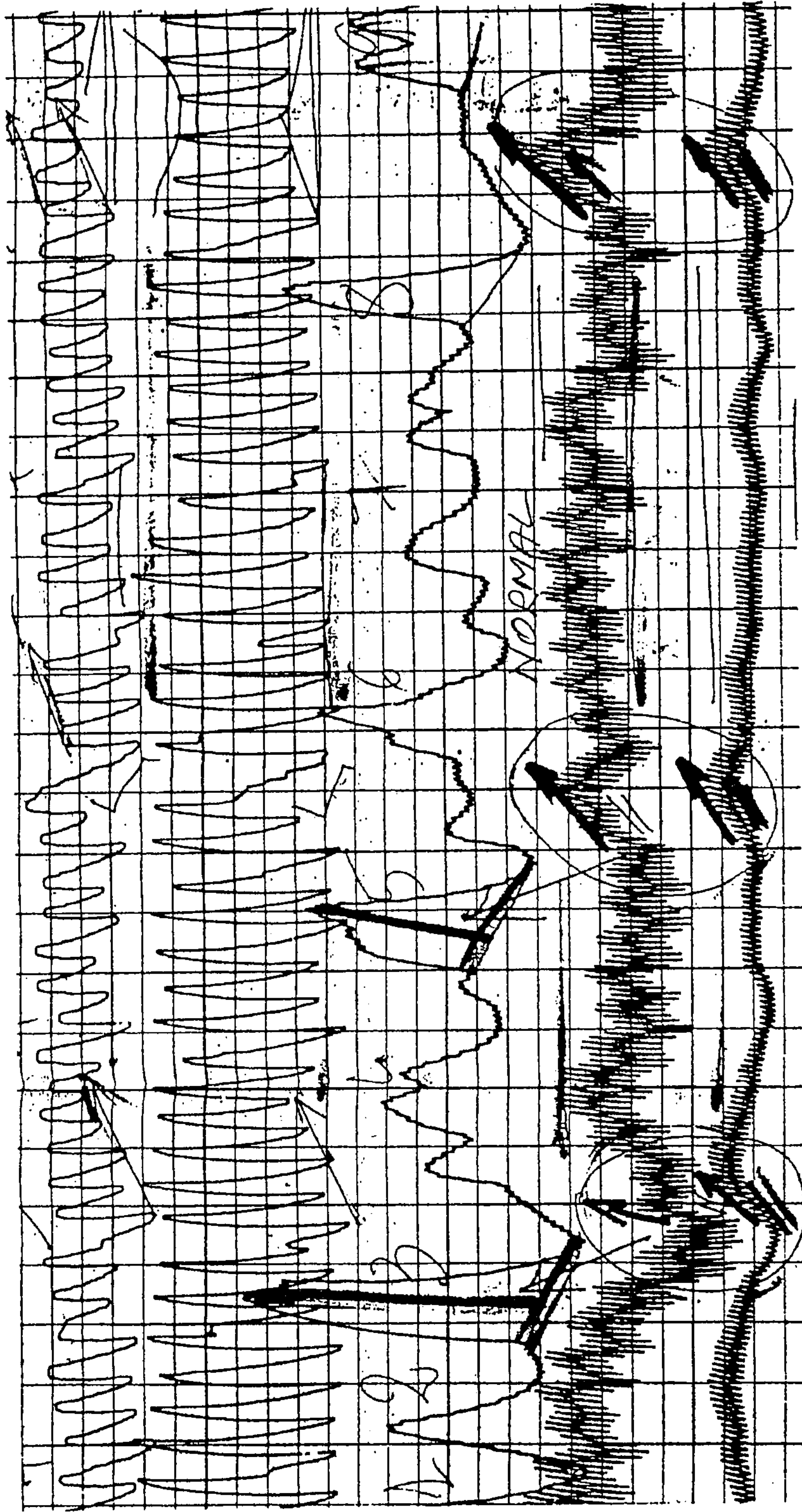
6. TE-AI GÂNDIT VREODATĂ SĂ OMORI PE CINEVA? NU

7. EŞTI NĂSCUT ÎN BUCUREŞTI? DA

8. TU AI APRINS FOCUL PE SOŢIA TA? NU

9. TU AI ARUNCAT PE SOŢIA TA BENZINĂ EXISTENTĂ ÎNTR-UN BIDON (CANISTRĂ) NU

10. AI SPUS ADEVĂRUL LA TOATE ÎNTREBĂRILE? DA

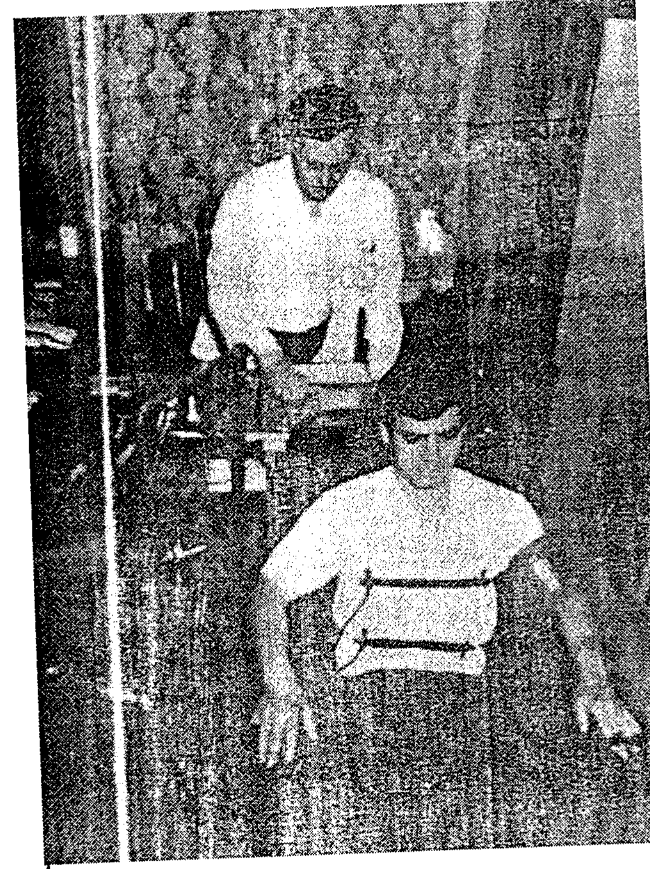

3. Ştii în ce împrejurări a luat foc soţia ta?..........NU

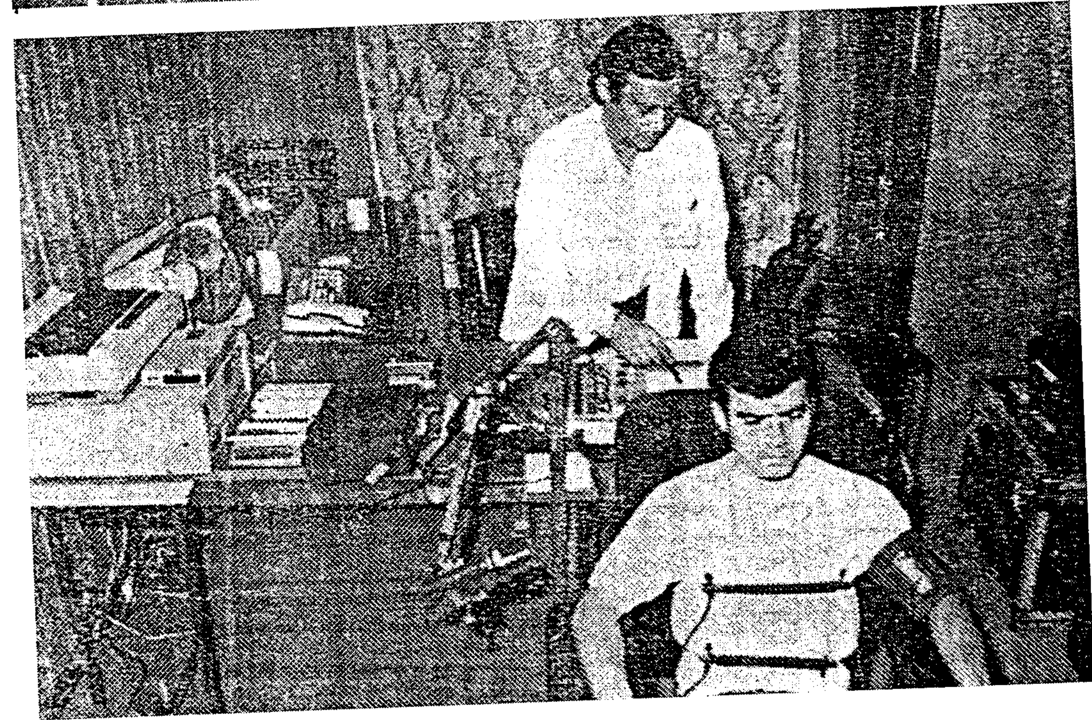
5. Tu ai aruncat benzină pe soţia ta?...............NU

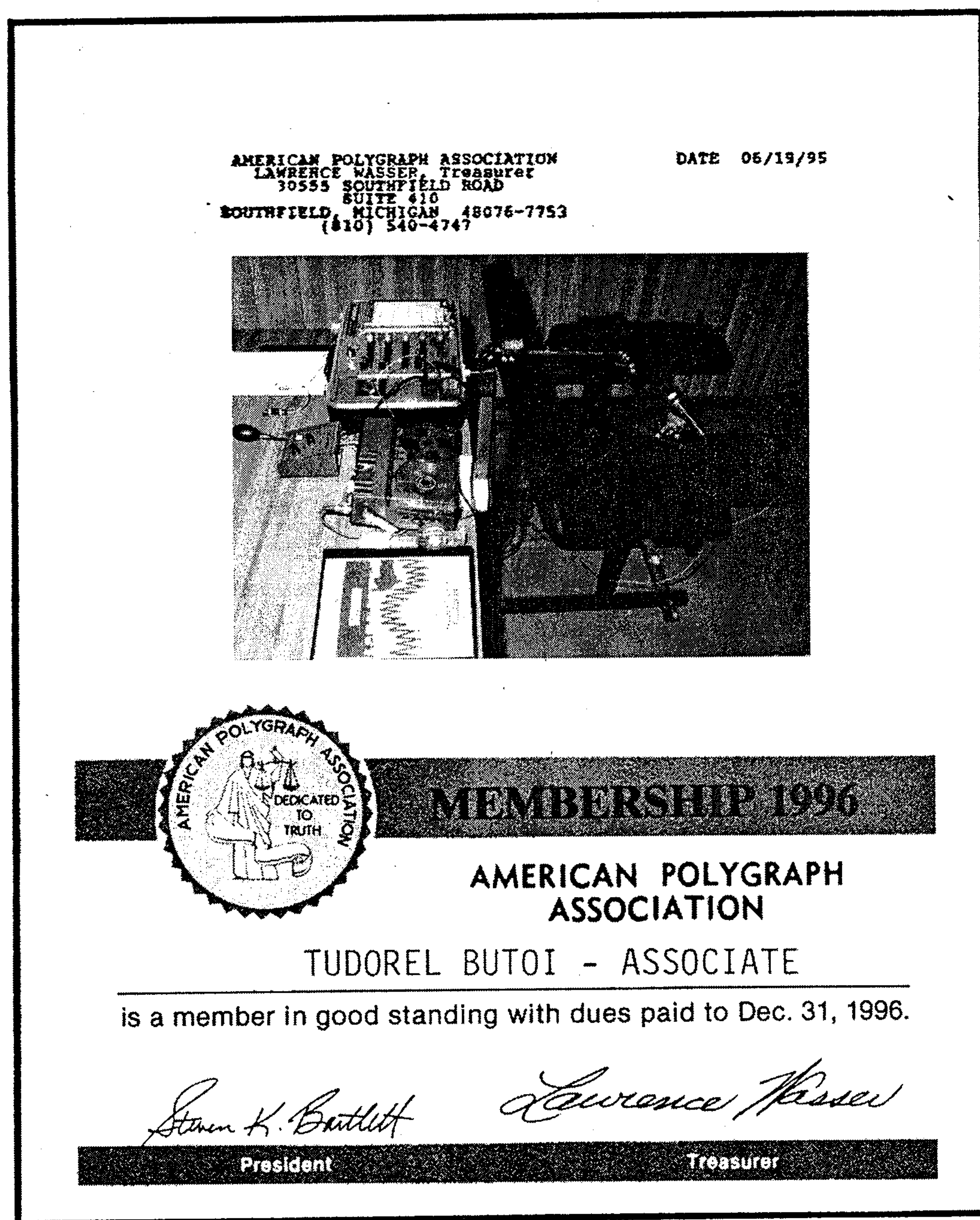
6. Te-ai gândit vreodată să omori pe cineva?..........NU

8. Tu ai aprins focul pe soţia ta?...............NU

Fotografii reprezentând subiectul conectat la detector şi supravegherea acestuia de către expertul psiholog

Fotografie reprezentând aparatul de biodetecţie a conduitelor simulat – poligraful alături de *Emblema Asociaţiei Americane a Experţilor Poligraf*

Model orientativ

Dată în faţa noastră

____

(gradul, numele şi prenumele examinatorilor)

din ______________________________

anul ________ luna ______________ ziua ________ în

localitatea ________________ instituţia ____________

DECLARAŢIE

Subsemnatul ________________________________ născut în ________________________ la data de ______________ fiul lui ________________________ şi al ________________________ domiciliat în ________________ str. ________________________ nr. _____ judeţul ________________ ocupaţia ________________________ posesorul buletinului de identitate seria __________ nr. ____________ consimt să fiu testat la poligraf.

Nu am fost supus la violenţe, ameninţări ori alte constrângeri. De asemenea, nu mi s-a făcut nici un fel de promisiune sau îndemn cu privire la persoana mea sau a alteia.

Înainte de a fi testat, mi s-au explicat modul de funcţionare a aparatului şi rezultatele ce se pot obţine prin înregistrările sub formă de diagrame.

Semnătura celui examinat ________________

După terminarea examinării am semnat, spre neschimbare, începutul şi sfârşitul diagramei.

Semnătura celui examinat ________________

____ sunt de acord cu (numele şi prenumele părintelui sau ale reprezentantului legal al minorului) testarea la poligraf a minorului ________________________

(numele şi prenumele minorului)*

____

(semnătura)

Prezenta declaraţie a fost întocmită în 2 (două) exemplare.

Examinatori	Persoana examinată
________________	________________
(semnăturile)	(semnătura)

* N.A. – ne exprimăm serios rezerve cu privire la testarea minorilor, femeilor gravide, anchetaţilor excesiv, disfuncţionalilor cardiaci, disfuncţionalilor respiratorii, alcoolicilor, epilepticilor, psihoticilor, pareticilor şi a altor subiecţi dincolo de normalitatea psihomedicală relativă (inclusiv cei aflaţi sub tratamente medicale) recomandând după caz fie excluderea de la examinare, fie concluzia sub exigenţele probabilităţii.

Model orientativ

RAPORT DE CONSTATARE TEHNICO-ŞTIINŢIFICĂ
Nr. 2442 din 16 iunie 1978

Dosar nr. 1480/1978, Inspectoratul judeţean Prahova al Ministerului de Interne
Expert în psihologie judiciară: locotenent Pavel Adrian

OBIECTUL CONSTATĂRII

Prin rezoluţia motivată nr. 199 din 12 iunie 1978, organele de cercetare penală dispun testarea cu ajutorul poligrafului a numitului M.T., învinuit de săvârşirea infracţiunii de omor.

CONSTATĂRI:

Testarea cu ajutorul poligrafului s-a efectuat la sediul Institutului de criminalistică.

Înainte de examinare, subiectului i s-a făcut un instructaj referitor la condiţiile şi scopul testării. Învinuitul M.T. a consimţit în scris că este de acord ca, pentru aflarea adevărului în cauză, să fie testat cu ajutorul poligrafului. Subiectul nu este bolnav psihic.

Parametrii folosiţi în timpul testării au fost următorii:

- temperatura camerei = 20^0 C;
- deplasarea hârtiei în timpul înregistrării testelor = 4 mm/sec.;
- încăperea a fost izolată fonic.

Testul pentru examinare a fost următorul:

1. Sunteţi născut în comuna Poiana?
2. Vă place muzica simfonică?
3. **Ştiţi cine a omorât-o pe numita I.A.?**
4. Purtaţi ochelari de vedere?
5. **Dumneavoastră aţi omorât-o pe numita I.A.?**
6. Dumneavoastră aţi comis furtul de la magazinul alimentar?
7. Purtaţi ochelari de soare?
8. **V-aţi întors la restaurant după conflictul verbal cu I.A.?**
9. **Inelul găsit ascuns în căptuşeala de la geacă este furat de la I.A.?**
10. Aţi spus adevărul la întrebările puse?

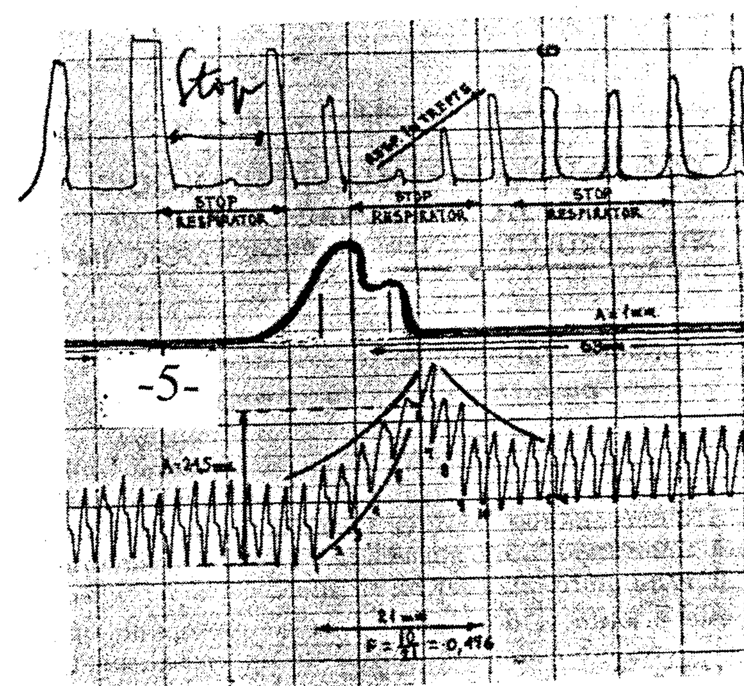
La întrebarea nr. 5 răspunsul a fost negativ, iar reacţiile înregistrate (planşa 1) au fost următoarele:

- Respiraţie – în trepte (traseul de sus);
- RED – nu s-au înregistrat schimbări deosebite;
- Tensiune-puls:
- amplitudine – 24,5;
- frecvenţa – 0,47.

CONCLUZIE:

Răspunsul negativ la întrebarea nr. 5 dat de subiectul M.T. a fost însoţit de modificări caracteristice prezenţei tensiunii psihice emoţionale înregistrate la nivelul traseului respirator şi tensiune-puls.

Expert,
lt. Paul Adrian – psiholog criminalist

Planşa 1 – diagrama răspunsului de la întrebarea nr. 5
(este identificată simptomatologia simulării prin accelerarea pulsului şi creşterea tensiunii arteriale – stress-ul este prezent – traseul respirator prezintă simptomatologia „stop respirator“ şi „respiraţie în trepte“) – biflexie în curba G.S.R. –

5.3.7. Detecţia comportamentelor simulate privită din perspectiva legislaţiei române în vigoare

Investigarea şi detecţia comportamentelor simulate este un procedeu care respectă integral onoarea, demnitatea, integritatea fizică şi psihică a persoanelor testate, valori juridico-morale consacrate prin Constituţia României. Metoda este în slujba adevărului şi justiţiei, se axează pe respectarea prezumţiei de nevinovăţie şi se integrează în concepţia Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului care, în art. 11 precizează:

1. Orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăţia sa va fi dovedită în mod legal în cursul unui proces public în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanţiile necesare apărării sale.

2. Nimeni nu va fi condamnat pentru acţiuni sau omisiuni care, în momentul în care au fost comise, nu constituiau un act delictuos potrivit dreptului naţional sau internaţional. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât aceea care era aplicabilă în momentul în care a fost comis actul delictuos[39].

Textul art. 11 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului juxtapune două drepturi fundamentale ale omului, şi anume:

– dreptul persoanei acuzate de comiterea unui delict de a fi presupusă nevinovată până la stabilirea în mod definitiv a culpabilităţii sale;

– dreptul persoanei acuzate de a fi beneficiara absolut necondiţionată a principiilor legalităţii incriminării, legalităţii pedepsei şi neretroactivităţii legii penale, precum şi a principiului legii mai blânde sau mai favorabile (mitior lex)[40].

Juxtapunerea acestor drepturi care se regăsesc şi în legislaţia penală a României nu este întâmplătoare, ea îşi are geneza în norma juridică, şi oricare ar fi natura ei, se întemeiază pe fapte[41]. Când este vorba de răspunderea juridică penală, faptele trebuie să fi fost incriminate la data săvârşirii lor.

---

39. **Declaraţia Universală a Drepturilor Omului** a fost adoptată şi proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluţia 217 a (III) din 10 decembrie. 1948. (**I.R.D.O.** – *„Principalele instrumente internaţionale privind drepturile omului la care România este parte*“, vol. I, pag. 7).

40. N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi – *op.cit.*, pag. 201.

41. Redăm în acest sens opiniile distinsului nostru coleg, dr. Vasile Bercheşan exprimate în lucrarea ***„Unele consideraţii privind valoarea probantă a testării tip poligraf în activitatea organelor de urmărire penală“***, publicată în Rev. Criminalistica nr. 3, pag. 14-15:

Valoarea probantă a testării tip poligraf

Referitor la valoarea probantă a testării cu tehnica poligraf s-a scris mult, atât în literatura străină, cât şi în literatura românească. Opiniile exprimate vizează, în cea mai mare parte, numai metodele tehnice de detectare a nesincerităţii, nu şi în mijloacele – total interzise – folosite în unele ţări pentru obţinerea recunoaşterii, cum ar fi: hipnoza, electroşocul şi narco-analiza.

Deşi este acceptată ideea că mijloacele tehnice de depistare a tensiunii au o bază realmente ştiinţifică, rezultatul testării cu tehnică, nu este inclus şi nici acceptat ca mijloc de probă în procesul penal.

Valoarea probantă a testării la poligraf din perspectivă procesual penală

Raportat la prevederile Codului de procedură penală s-au susţinut următoarele:

• **Argumente contra:**

1. Testarea sincerităţii cu ajutorul tehnicii poligraf nu face parte dintre mijloacele de probă, nefiind enumerată în art. 64 C.pr.pen., mijloacele de probă fiind limitativ enunţate de lege;

Prezumţia de nevinovăţie exclude orice idee preconcepută împotriva persoanelor implicate în cauze penale, ca şi tratarea unilaterală – numai în acuzare – a acestora.

---

2. Testarea cu tehnica tip poligraf nu este o constatare tehnico-ştiinţifică întrucât potrivit art. 112 aceasta este dictată de necesitatea lămuririi urgente a unor fapte sau împrejurări ale faptei, atunci când există pericolul dispariţiei unor mijloace materiale de probă sau de schimbare a unor situaţii de fapt;

3. Testarea cu tehnica poligraf nu este o constatare tehnico-ştiinţifică din considerentul că, potrivit art. 113 C.pr.pen. pentru efectuarea ei organul judiciar pune la dispoziţia specialistului „materialele“ şi „datele“ necesare, şi deci, persoana asupra căreia se face testarea nu intră nici în categoria „materialelor“ şi nici în aceea a „datelor“.

4. Deşi nu este strict interzisă de lege, testarea cu tehnica poligraf echivalează cu o încălcare a principiului prezumţiei de nevinovăţie prevăzut în Constituţie şi art. 66 C.pr.pen., învinuitul sau inculpatul fiind obligat să probeze nevinovăţia sa;

5. Testarea cu tehnica poligraf constituie o valoroasă metodă de investigare extrajudiciară care oferă indicii preţioase cu privire la elementele constitutive ale unei infracţiuni (E. Stancu, ***op.cit.***, pag. 152).

Din punctul nostru de vedere nu împărtăşim în totalitate opiniile exprimate şi ne susţinem părerea contrară prin următoarele argumente:

• **Argumente pro:**

1. Art.64 C.pr. pen. nu are caracter limitativ;

2. Materializarea rezultatelor testării se face pritr-un înscris, în sensul legii, după cum înscrisuri sunt şi cele obţinute în etapa pre-test şi în cadrul testării propriu-zise;

3. Mijloacele tehnice de testare au un profund suport ştiinţific şi sunt procedee prin care se ajunge la descoperirea unei probe sau mijloc de probă;

4. Probele nu au valoare prestabilită şi prim urmare rezultatul testării trebuie coroborat cu celelalte probe şi mijloace de probă administrate în cauză;

5. Dacă în urma testării se ajunge – prin desfăşurarea unor activităţi specifice – la descoperirea autorului, rezultatul testării trebuie admis ca punct de plecare în identificare;

6. Testarea propriu-zisă şi rezultatul ei ar putea constitui un act premergător urmăririi penale şi asimilat acesteia;

7. Testarea foloseşte mijloace tehnico-ştiinţifice necontestate;

8. Această activitate are drept scop descoperirea autorului şi probarea vinovăţiei; din acest punct de vedere, descoperirea autorului face parte, fără dubii, din activităţile de primă urgenţă care să ducă la lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei;

9. Interpretarea textului de lege – art. 113 C.pr.pen. – este relativă;

10. Considerăm că prin „materiale“ sau „date“ trebuie înţelese nu numai obiectele în materialitatea lor şi informaţiile deţinute de organul judiciar, ci toate indiciile, inclusiv persoana bănuită. Astfel, făcând abstracţie de constatarea medico-legală – unde s-ar putea invoca prevederea expresă a legii – ar însemna excluderea din categoria constatărilor tehnico-ştiinţifice şi pe cele ce au ca obiect identificarea după urmele lăsate de dinţi, urechi etc., unde modelele de comparaţie sunt obţinute de specialist de la persoana ce i-a fost pusă la dispoziţie de organul judiciar;

12. La data intrării în vigoare a C.pr.pen. – 01.01.1969 – tehnica poligraf nu era introdusă în România, şi deci, este normal ca legiuitorul de atunci să nu o fi avut în vedere;

13. Trimiterea la dispoziţiile art. 66 C. pr. pen. este forţată;

14. Prin testarea la poligraf, în nici un caz persoana nu este obligată să-şi probeze nevinovăţia, ci sunt puse în evidenţă modificările fiziologice tipice stării de stress psihologic;

15. Testarea se face cu consimţământul scris al persoanei, fapt ce exclude obligarea ei la o astfel de analiză;

16. Admiţând ipoteza că testarea tip poligraf conduce la obligarea persoanei să-şi probeze nevinovăţia, înseamnă implicit şi că alte activităţi – ascultarea, confruntarea, reconstituirea etc. – recunoscute ca mijloace de probă încalcă principiul prezumţiei de nevinovăţie, lucru inexact;

17. Testarea vizează obţinerea unor date de la care să se plece în identificarea făptuitorului, deci nu ne aflăm în prezenţa învinuitului sau inculpatului. Dacă testarea se face după începerea urmăririi penale ori, după caz, după punerea în mişcare a acţiunii penale, rezultatul testării nu poate fi decât fie o confirmare a probelor existente deja, fie o infirmare a acestora şi deci punctul de plecare în repararea unei erori judiciare; prin urmare testarea poate fi privită mai degrabă ca o garantare a înfăptuirii principiului prezumţiei de nevinovăţie şi nu invers;

18. Indiscutabil, rezultatul testării la poligraf are şi o valoare extrajudiciară, concretizată în restrângerea cercului de bănuiţi şi canalizarea tuturor eforturilor pentru verificarea celor ce au dat reacţii de nesinceritate;

Investigarea şi detecţia comportamentelor simulate nu-şi poate valorifica potenţialul ştiinţific decât lucrând cu „pacienţi“ sănătoşi din punct de vedere medical, care nu au fost maltrataţi fizic şi psihic şi, de asemenea, nu au fost supuşi unei anchete excesive. care să-i fi adus într-o stare de oboseală psihică. Astfel, prima condiţie a unei psihobiodetecţii judiciare este starea în afară de orice stress a pacientului biodetectorului.

Concluzionând, putem afirma că **investigaţia şi detecţia comportamentelor simulate nu poate fi considerată, nici prin conţinut, nici prin ofmră şi nici prin tehnica pe care o utilizează, ca fiind o procedură care încalcă prezumţia de nevinovăţie şi mijloacele legale de căutare a probelor. Dimpotrivă, este o metodă integral umană.**

Noi considerăm că fundamentul legal al folosirii tehnici poligraf în cadrul procesului penal rezidă din următoarele:

a) metodologia de testare este admisă de lege, nefăcând parte din ansamblul tehnicilor prohibite, aducându-şi aportul în egală măsură cu toate celelalte materiale probatorii la aflarea adevărului şi justa soluţionare a cauzelor (o probă

19. Faptul că se admite că testarea oferă indicii preţioase cu privire la elementele constitutive ale infracţiunii, se constituie într-un argument ce pledează pentru includerea acesteia în rândul mijloacelor de probă.

• ***Valoarea probantă a testării tip poligraf din perspectivă psihologică***

Unii autori apreciază că actualele înregistrări poligrafice sunt relativ imperfecte, indicatorii utilizaţi în detecţia nesincerităţii fiind „dependenţi de manifestările emotive, de forma în care se simularea şi de calea periferică a evidenţierii ei“ (H. J. Eysenck – „*Sens and nonsens in Psyhology*“, Ed. Pelican, Londra, 1966, pag. 188). De asemenea, literatura de specialitate evidenţiază o serie de factori care pot să influenţeze negativ detecţia simulării. Este vorba de aşa-numiţii „factor frenatori“, care nu trebuie confundaţi cu încercările de inducere în eroare a poligrafului, aceşti factori putând să apară şi la persoanele sincere, inocente (Rene le Chat – „*La technique de l'enquette criminelle*“, tom I, Ed. Moderna, Bruxelles, 1959, pat. 170). Astfel, Rene le Chat afirma că „noi ne temem că un mecanism oarecare ar putea vreodată să se adapteze la particularităţile fiinţei umane“.

Principalii factori frenatori sunt:

a) *Nervozitatea excesivă, determinată de frica de a fi bănuit pe nedrept sau de a se descoperi o altă vină care nu constituie obiectul anchetei.*

Situaţia este reală, dar acest lucru s-ar putea invoca şi cu privire la desfăşurarea altor activităţi de urmărire penală: ascultarea învinuitului sau inculpatului, ascultarea martorilor, prezentarea pentru recunoaştere, confruntarea, percheziţia ş.a.

b) *Stările fiziologice prouste, cum sunt cele specifice bolilor cardio-vasculare, dereglărilor respiratorii, infecţiilor etc.*

Este adevărat că pot apare astfel de situaţii, dar aceasta înseamnă nerespectarea condiţiilor pentru testarea la poligraf. Examenul medical este absolut necesar în faza de pregătire a testării, una din condiţiile obligatorii de testare fiind integritatea stării psihice şi fizice ale persoanei (T. Bogdan, T. Butoi – ***op. cit.***, pag. 355).

c) *Deficienţe psihice, în special debilitatea mintală, precum şi nevrozele şi psihozele.*

Dacă în urma examenului medical obligatoriu ori din alte date obţinute de organul judiciar rezultă un asemenea diagnostic, persoana în cauză este exclusă de la testare, rezultatul fiind nerelevant.

d) *Insensibilitate emotivă*

Deşi teoretic o asemenea insensibilitate poate fi acceptată, practic nu se poate vorbi de o insensibilitate totală. Mai ales că aparatele moderne înregistrează şi alţi parametri – comportamentul ocular, activitatea electrică a scoarţei cerebrale ş.a. – imposibil de controlat chiar pentru persoanele ce afişează o insensibilitate emotivă şi o stăpânire de sine peste limita normalului.

devine inadmisibilă în măsura în care legea o interzice în mod expres. În cuprinsul art. 68, 112 şi 113 din C.pr.pen. care enumeră îngrădirile prevăzute de lege, tehnica poligraf nu este menţionată ca fiind interzisă);

b) protecţia juridică oferită de cadrul legal care admite folosirea tehnicii poligraf decurge atât din fundamentarea ştiinţifică a metodei cât şi din inviolabilitatea principiului respectului persoanei, întrucât se cuvine să se înţeleagă bine că utilizarea aparatului este de ordin pur extern[42]. Firele şi electrozii săi nu afectează cu nimic integritatea sau demnitatea individului care conservă toate calităţile sale volitive şi intelectual-afective (inclusiv libertatea de a minţi, simulat sau disimula adevărul);

c) utilizarea tehnicii se face exclusiv cu acordul subiectului şi al apărării la cererea prin rezoluţie motivată a organelor în drept, manipularea aparaturii şi interpretarea diagramelor făcându-se exclusiv de către experţi[43] (specializaţi in psihologie judiciară);

d) raportul de constatare tehnico-ştiinţifică elaborat de specialistul în psihologie, ca urmare a testării la poligraf, este supus liberei aprecieri a organului de urmărire penală sau a judecătorului, potrivit intimei convingeri a acestora şi conştiinţei lor juridice;

e) în final, este demn de reţinut că însăşi instalarea subiectului la poligraf nu este un ceremonial deosebit, ci o activitate firească, naturală, compusă din manopere asemănătoare celor medicale, subiectul netrebuind nici măcar să se dezbrace, în timp ce în mai toate ţărilor (apropo de libera expresie a personalităţii), legislaţia autorizează recoltările de sânge care necesită înţepături, recoltările de spermă sau alte secreţii şi depozitări (cu întreaga lor gamă de prelevări corporale şi stări stânjenitoare), fire de păr din diversele regiuni ale corpului etc.

Secţiunea IV – Concluzii cu caracter practic-aplicativ

Deşi lucrarea a intenţionat o tratare exhaustivă a problematicii ridicate de utilizarea tehnicilor de detecţie a stress-ului emoţional în ascultarea învinuiţilor este totuşi dificil a concluziona asupra unui domeniu cu implicaţii atât de profunde

42. Aşezat confortabil într-un fotoliu, subiectului i se ataşează un manşon de înregistrare a tensiunii arteriale pe unul dintre braţe, în timp ce un tub penumografic îi înconjoară pieptul, iar doi electrozi, absolut inofensivi, se fixează la degetele celuilalt braţ. Sarcina subiectului în timpul testării nu este alta decât de a răspunde exclusiv prin „DA“ sau „NU“, aşa cum îi dictează propria conştiinţă şi în deplinătatea facultăţilor sale intelectual-afective şi volitive, întrebărilor puse de examinator (a se consulta: J. E. Reid, F. E. Inbau – ***„Truth and Deception“***, The Williams and Wilkins Company, Baltimore, 1966, pag. 10-30.

43. În anul 1964, prefecturile de poliţie japoneze dispuneau de 99 tehnicieni specializaţi în utilizarea poligrafului şi interpretarea diagramelor. Aceşti tehnicieni sunt în primul rând titularii diplomei de învăţământ superior în psihologie. (Tammoto-Fumhata – ***„La detecteur de mensonges (poligraph) au service de la police Japonaise“***, Revue internationale de police criminelle, Paris, 1966, pag. 62

în activitatea deosebit de complexă şi plină de responsabilitate a înfăptuirii în plan social a justiţiei.

La toate acestea concurând pe de o parte relativa noutate (inclusiv pe plan mondial) a temei, iar pe de altă parte un anume grad de dificultate în înţelegerea metodologiei şi a cadrului său juridic de referinţă, fără a mai vorbi de o serie de rezistenţe intime, opozabile încă tehnicilor de detecţie a stress-ului emoţional, înţelegem de ce statutul lor actual suportă încă clasificări, perfecţionări şi reorientări de esenţă atât sub aspectul problematicii juridice, cât şi sub cel al problematicii metodologice.

În această intenţie încercăm să sintetizăm următoarele concluzii cu caracter practic-aplicativ:

5.4.1. – Din punct de vedere al apartenenţei mijloacelor de detecţie a stress-ului emoţional

- teoria şi practica judiciară plasează mijloacele de detecţie a stress-ului emoţional în categoria mijloacelor şi proceselor tehnico-tactice pe care criminalistica le pune la dispoziţia organelor de urmărire penală.

5.4.2. – Din punct de vedere al locului şi momentului utilizării

- necesitatea practică, plasează utilizarea mijloacelor de detecţie a stress-ului emoţional, de regulă, în cadrul preliminar al activităţii de ascultare a persoanelor care alcătuiesc cercul de bănuiţi.

5.4.3. – Din punct de vedere al forţei probante

- din punct de vedere al forţei probante (cel puţin în stadiul actual, al tehnicii, teoriei şi practicii juridice) concluziile rapoartelor de constatare tehnico-ştiinţifică în acest domeniu nu pot fi unanim acceptate ca mijloace de probă, ele având exclusiv valoarea unor indici orientativi ai primelor cercetări, având forţa credibilităţii rezonabile.

5.4.4. – Din punct de vedere al exigenţelor tehnicii faţă de cunoştinţele unui specialist

- practica actuală demonstrează că atât cerinţele exploatării aparaturii, cât şi cele impuse de metodologia de testare nu pot fi pe deplin satisfăcute decât de către un specialist-licenţiat în psihologie – cu o solidă pregătire profesională în domeniul tehnicilor de investigaţie a comportamentului uman şi cu o bogată experienţă în munca de ascultare a învinuiţilor.

5.4.5. – Din punct de vedere al necesităţii materializării concluziilor în rapoarte de constatare tehnico-ştiinţifică

- obligaţia juridică şi profesională a specialistului de a sintetiza şi concretiza într-un document oficial, activităţile, operaţiile, manoperele experimentale şi demonstraţiile la care a apelat pentru a concluziona, impun realizarea tuturor rapoartelor de constatare tehnico-ştiinţifică, fără ca acest lucru să implice necesitatea juridică a promovării acestuia ca mijloc de probă.

5.4.6. – Din punct de vedere al statutului legal

- tehnicile de detecţie a stress-ului emoţional nu sunt în mod expres interzise de lege;
- metodologia de investigaţie statuează un cadru juridic a cărui nerespectare atrage după sine nulitatea examinării. Acest cadru juridic presupune următoarele:
  - dispunerea testării prin rezoluţie motivată, ordonată sau încheiere;
  - consimţământul scris al subiectului;
  - consemnarea semnăturilor subiectului la începutul şi sfârşitul diagramelor obţinute;
  - dreptul subiectului de a refuza examinarea sau de a o întrerupe oricând doreşte pe parcursul desfăşurării acesteia, dar nu mai înainte de a fi iscălit diagramele obţinute;
  - realizarea raportului de constatare tehnico-ştiinţifică exclusiv de către un specialist licenţiat în psihologie.
- metodologia de inverstigaţie cu tehnicile de detecţie a stress-ului emoţional îmbracă un cadru juridic care slujeşte respectării stricte a legalităţii, refuzând orice apropiere faţă de mijloacele de constrângere sau faţă de tehnicile narconalizei şi hipnozei.

Bibliografie

Alfred Adler, *Cunoaşterea omului*, Editura Ştiinţifică, 1991

Eliodor Stanislav, *Criminalistica – metodologia intervievării investigative,* Editura Semne, Bucureşti

Eugen Papadima, *Psihanaliză şi psihoterapie psihanalitică*, Editura Secolul Literar, Bucureşti, 1998

Franz Alexander, Hugo Staub, *Le criminel et ses juges,* Editura Gallimard, Paris, 1934

Freud Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Editura Trei, 1994

Freud Sigmund, *Omul cu şobolani – nevroză obsesională*, Editura Trei, 1995

George Ionescu, *Tratat de psihologie medicală şi psihoterapie*, Editura Asklepios, 1995

Gheorghe Brătescu, *Freud şi psihanaliza în România*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994

Helmuth Thoma, Horst Kächele, *Tratat de psihanaliză contemporană*, Editura Trei, Bucureşti, 2000

Hugo Staub, Frantz Alexander, *Criminalul şi judecătorii săi*, Editura Gallimard, Paris, 1934

John S. Kafta, *Realităţi multiple în psihanaliză*, Editura Trei, 1997

Karen Horney, *Direcţii noi în psihanaliză,* Editura IRI, 1995

Karen Horney, *Personalitatea neurotică a epocii noastre,* Editura IRI, 1996

Karen Horney, *Conflictele noastre interioare,* Editura IRI, 1998

Karl Gustav Jung, *Puterea Sufletului*, Editura Anima, Bucureşti, 1994

Melanie Klein, *Iubire, vinovăţie, reparaţie*, Editura Sigmund Freud, Binghampton, Cluj, 1994

Michel Foucault, *A supraveghea şi a pedepsi – naşterea închisorii*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996

Gorgos Constantin, *Dicţionar enciclopedic de psihiatrie, vol. I-IV* , Bucureşti, 1998

Tudor Butoi, Zdrenghea Voicu, Mitrofan Nicolae, *Psihologia Judiciară*, Editura Şansa, 1992

Tudorel Butoi, *Psihanaliza Crimei*, Editura Ştiinţifică-Tehnică, Bucureşti, 1996

V. Predescu, *Psihiatrie*, Editura Medicală, Bucureşti, 1976